price to subscribers 2s 6d: to non-subscribers 3s.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ἘΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

(ἀδελφοῦ τοῦ μεγάλου Βασιλείου)

τὰ εὑρισκόμενα πάντα.

SANCTI PATRIS NOSTRI

GREGORII NYSSENI

BASILII MAGNI FRATRIS

QUÆ SUPERSUNT OMNIA

IN UNUM CORPUS COLLEGIT,
AD FIDEM CODD. MSS RECENSUIT,
LATINIS VERSIONIBUS QUAM ACCURATISSIMIS INSTRUXIT
ET GENUINA A SUPPOSITITIIS DISCREVIT

GEORGIUS H. FORBESIUS.

TOMUS PRIMUS.

FASCICULUS SECUNDUS

BURNTISLAND:
E TYPOGRAPHEO DE PITSLIGO.

1861

Most of the following works can be procured from Messrs Grant & Son and Mr R. Lendrum, Edinburgh; from Mr A. Wilson, Aberdeen; or from Messrs J. H. and J. Parker, Mr Masters, Mr C. J. Stewart and Mr D. Nutt, London; but if any difficulty is experienced, they will be sent from Burntisland by post.

First three parts; price 3s.

THE CHRISTIAN SACRIFICE in the EUCHARIST, by G. H. FORBES.

The object of this work is to bring together every passage of every Father during the first four centuries that bears on the subject of the Holy Eucharist, together with the evidence of the early Liturgies. Little comment is given, the object being to allow the primitive Church to speak for itself.

Part 1. contains the Introduction, the Mixed Cup, and the Oblation.

Part 2. begins the Invocation.

Part 3. The Invocation continued, contains the controversy as against Rome, with remarks on Archdeacon Wilberforce's work.

Part first; price 4s.

THE THEOLOGICAL WORKS of the Right Rev. BISHOP RATTRAY.

The value of the works of this learned Bishop of the Church of Scotland is known to few, owing to their extreme scarcity. Under God, he was one of the chief means of the victory gained by primitive truth in the controversies in which he was engaged: and the great influence which he has exercised on the theology of our Church would alone prove his ability. This first part contains the treatise on the Christian Covenant, one of the most systematic investigations we possess into the ground-work of the sacramental system; also an essay on the Church and one on the elections of Bishops in the Primitive ages, which bears with especial interest on the question now agitated, as to the right of the laity to have a voice in the election of their Bishops. The second part, which has made considerable progress, will contain much interesting matter, now published for the first time, from the Episcopal Chest, Bishop Jolly's Library, and other sources; and will include many valuable Liturgical services used in the Scotch Church during the last century.

price 5d.

S. MATTHEW an Example for the Church in Scotland. A Sermon preached in the Cathedral Church of S. Ninian, Perth, on S. Matthew's day 1853, by the Right Rev. the Bishop of S. Andrews, Dunkeld and Dunblane.

price 6d.

A PRIMARY CHARGE delivered to the Clergy and Laity of the United Diocese of S. Andrews, Dunkeld and Dunblane, in S. Ninian's Cathedral, Perth, on S. Matthew's day 1854.

price 6d.

Reprinted from the Gospel Messenger

AN APPEAL FOR THE COTTAR'S INGLE. By SIR JOHN S. FORBES, BART., of Pitsligo.

price Two shillings.

part first by J. M. NEALE and G. H. FORBES.

price to subscribers 2s 6d; to non-subscribers 3s.

part second by G. H. FORBES.

The ANCIENT LITURGIES of the GALLICAN CHURCH, now first collected, with an Introductory Dissertation, Notes and Various Readings, together with parallel passages from the Roman, Ambrosian and Mozarabic rites.

The value and importance of the old French Services has scarcely been sufficiently appreciated by divines. They belong to a family of Liturgies which is now called the Ephesine, having been very ingeniously traced by Mr Palmer to that which was used in the west of Asia Minor prior to the Council of Laodicea. Those which form the present Collection have been discontinued since the time of Charlemagne, and so have escaped subsequent alterations. In the present edition much pains has been taken to separate (for the first time) what is really Ephesine from those parts which were borrowed from the Roman services, and to amend the text as far as possible.

in three volumes, cloth.

price to subscribers 16s 6d; to non-subscribers 21s.

The GOSPEL MESSENGER, first series, from 1853 to 1858. edited (principally) by G. H. FORBES.

Besides numerous articles of various descriptions, this periodical contains nearly 150 plain practical sermons by the following divines amongst others:—

The BISHOP of BRECHIN.
The BISHOP of S. ANDREWS.
The BISHOP of ABERDEEN.
Rev. A. Barry.
J. Bell.
W. Bell.
J. Burton.
T. Carey.
J. G. Cazenove.
J. C. Chambers.
C. T. Erskine.
E. J. Evered.
P. Freeman.
Rev. J. Haskoll.
B. M. Huntington.
G. Huntington.
A. L. Hussey.
C. B. Jackson.
J. P. Keigwin.
W. D. Morrice.
J. M. Neale.
D. F. Sandford.
T. C. Southey.
G. Williams.
W. R. Wroth.

in one volume, cloth.

price to subscribers 7s 6d; to non-subscribers 10s 6d.

The PANOPLY, first series from 1855 to 1858. Edited by G. H. FORBES.

The object of this Collection was to bring together a number of papers (for the most part short and adapted for the more intelligent of the laity) upon the principal points of controversy at the present day. Among the subjects treated of, will be found, the Catholic Church, the sacraments in general, holy Baptism, prayers for the dead, the holy Eucharist.

price 1s. paper; 2s. cloth.

THE FARM of APTONGA, a story for children, of the times of S. Cyprian. By the REV. J. M. NEALE, Warden of Sackville College.

nititur suæ rationis apponere,[7] propterea quòd medium locum videtur cor[8] totius corporis continere, quatenus se[9] spontaneus motus è medio ad omne corpus[10] faciliùs exhibens, in quos voluerit effectus erumpat. Ad hanc autem rationem veluti testes videtur[11] afferre tristificas[12] atque irascibiles hominis affectiones: quòd scilicet hujusmodi passiones hanc partem ad compassionem commovere videantur. Qui verò cerebrum, intelligentiæ domicilium credunt, quasi quandam arcem universi corporis caput asserunt à naturâ constructum, in quo mentem quasi reginam quandam inhabitare pronunciant, quæ veluti quibusdam[13] nunciis seu protectoribus, ita sensibus circumquaque valletur. Signa verò et isti[14] hujuscemodi suspicionis insinuant, quòd mens tunc à recto consilio et ab eo[15] quod deceat,[16] abducatur, quando cerebri membrana vexatur, et quòd in ignorantiâ honestatis degant,[17] quos[18] ebrietas gravat.

2. Ad hæc autem et aliquas causas naturales adjiciunt, quibus opiniones suas singuli[1] quas de principali hominis parte deferunt, confirmare videantur. Et hic quidem ad igneam naturam cordis cognationem[2] motum mentis affirmat, propterea[3] quòd et mentis et ignis indormitabilis probetur esse substantia: et quia in cordis partem[4] mentem fatetur influere, idcirco mobilitate fervoris motum temperari mentis affirmat,[5] receptaculum naturæ intelligibilis cor esse pronuncians, in quo calor exundat. Alter autem cunctorum sensuum veluti principium atque radicem cerebri membranam esse testatur,[6] suamque rationem hac fide confirmat, quòd non alibi sit effectus intelligentiæ collocatus, nisi in eâ parte ubi et aures[7] aptatæ irruentes voces excipiunt,[8] et intuitus juxta ipsa oculorum profunda

7 opponere a proponere b 8 cor *om.* c 9 si a b 10 corpus *om.* c 11 videntur ed. 12 tristificas *om.* a tristificam atque irascibilem c 13 quam a 14 ista a 15 et ab eo *om.* c 16 doceat a 17 degeant c 18 et *add.* b

§ 2—1 singulis ed. 2 cognationis a *tum* motum a c motus b motuum ed. 3 propter a 4 parte ed. 5 *ita* a b adstruit c astruit ed. 6 testantur c 7 aures *om.* a 8 accipiunt ed.

tum ὡμολόγηται e l m [f] δ' i p Mon. [g] τοῦτο β i q Mon. tum πιστοῦνται ed. πιστοῦται c 2 g h i k n p Mon. [h] + ἐν α [i] διαπέμπει pro διὰ habent a b c i k m n q t et mox iidem codd. om. ποιεῖται tum ἐκπιπτόντων m

κόραις εἰδώλων πρὸς τὸ ἔσω[j] ποιεῖται τὴν τύπωσιν· καὶ τῶν
D ἀτμῶν αἱ ποιότητες διὰ τῆς τῶν ὀσφρήσεων ὁλκῆς ἐν αὐτῷ[k]
διακρίνονται· καὶ ἡ κατὰ τὴν[l] γεῦσιν αἴσθησις τῇ ἐπικρίσει
τῆς μήνιγγος δοκιμάζεται, ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἐκφύσεις τινὰς
νευρώδεις ἀφ'[m] ἑαυτῆς αἰσθητικὰς διὰ τῶν αὐχενίων σπονδύλων[n]
ἐπὶ τὸν ἰσθμοειδῆ[o] πόρον κατὰ[p] τοὺς αὐτοθὶ μύας ἐγκατα-
(430) μιξάσης.[q]

3. Ἐγὼ δὲ τὸ μὲν ἐπιταράσσεσθαι[r] πολλάκις πρὸς τὰς
τῶν παθημάτων ἐπικρατήσεις τὸ διανοητικὸν τῆς ψυχῆς, καὶ
E ἀμβλύνεσθαι τῆς κατὰ φύσιν[s] ἐνεργείας τὸν λογισμὸν ἔκ τινος
σωματικῆς[t] περιστάσεως, ἀληθὲς[u] εἶναι φημί· καὶ πηγήν τινα
τοῦ κατὰ τὸ σῶμα πυρώδους τὴν καρδίαν εἶναι,[v] πρὸς τὰς
θυμώδεις ὁρμὰς συγκινουμένην· καὶ ἔτι πρὸς τούτοις, τὸ ὑπο-
βεβλῆσθαι τοῖς αἰσθητηρίοις τὴν μήνιγγα, κατὰ τὸν λόγον τῶν
τὰ τοιαῦτα φυσιολογούντων,[w] περιπτυσσομένην ἐν[x] ἑαυτῇ τὸν
69 ἐγκέφαλον καὶ τοῖς ἐκεῖθεν * ἀτμοῖς ὑπαλειφομένην, τῶν ταῖς
ἀνατομικαῖς θεωρίαις ἐσχολακότων τὸ τοιοῦτον[y] ἀκούων, οὐκ
ἀθετῶ τὸ λεγόμενον· οὐ μὴν ἀπόδειξιν[z] ποιοῦμαι ταύτην τοῦ
τοπικαῖς τισι περιγραφαῖς ἐμπεριειλῆφθαι τὴν ἀσώματον φύσιν.

4. Τάς τε γὰρ παραφορὰς οὐκ ἐκ μόνης καρηβαρίας[a] γίνεσ-
θαι μεμαθήκαμεν, ἀλλὰ[b] καὶ τῶν τὰς πλευρὰς ὑπεζωκότων
B ὑμένων ἐμπαθῶς διατεθέντων[c] ὁμοίως ἀρρωστεῖν τὸ διανοητικὸν
διορίζονται οἱ τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμονες, φρενῖτιν[d] τὸ πάθος
καλοῦντες, ἐπειδὴ φρένες[dd] τοῖς ὑμέσι τούτοις ἐστὶ τὸ ὄνομα.
Καὶ ἡ ἀπὸ τῆς λύπης ἐπὶ τὴν καρδίαν γινομένη[e] συναίσθησις
ἐσφαλμένως ὑπονοεῖται· οὐ γὰρ τῆς καρδίας ἀλλὰ τοῦ στόμα-
τος τῆς κοιλίας δριμυσσομένου, εἰς τὴν καρδίαν τὸ πάθος[f] ὑπ'
C ἀπειρίας ἀνάγουσι. Τοιοῦτον[g] δέ τι φασὶν οἱ ἐπεσκεμμένοι δι'[h]
ἀκριβείας τὰ πάθη, ὅτι συμπτώσεως[hh] τῶν πόρων καὶ μύσεως[i]

[dd] φρένες καλοῦνται οὐχ ὁ ὑπεζωκὼς ὑμὴν, ἀλλὰ τὸ διάφραγμα τὸ διορίζον τὰ θρεπτικὰ μόρια τῶν ἀναπνευστικῶν· εἰσὶ δὲ τὰ ἀναπνευστικά· καρδία, πνεύμων, θώραξ· θρεπτικὰ δέ ἐστιν· γαστὴρ, ἧπαρ, σπλήν· μετάφρενον δέ ἐστιν ὁ μεταξὺ τόπος τῶν δύο ὠμοπλατῶν κατὰ τοὺς σφονδύλους τοῦ θώρακος. [hh] περὶ συμπτώματος λύπης.

[j] εἴσω a b c i k n q [k] ἐν αὐτῷ] ἐν ἑαυτῷ d r I om. Mon. [l] τὴν om. l tum αἴσθησις om. n et δοκιμάζεται ἐκ τοῦ σύνεγγυς om. e [m] ἐφ' n t
[n] ita β d g h i l m p r s t σφονδύλων a c n q σφενδύλων k σπονδήλων Mon. σπουδύλων ed. [o] ita a b c d k l m n r t ἰσθοειδῆ β ἠσθμοειδῆ s I ἰθμοϊειδῆ g ἰθμοειδῆ p I q ἠθμοειδῆ ed. [p] κατὰ] καὶ n q t tum αὐτόθεν q et μυίας pro μύας h r 2 [q] ἐγκαταμίξασα a b c i k m n q t
[r] ἐπιταράττεσθαι r [s] τῆς κατὰ φύσιν] τὰς φύσεως n et ante φύσιν + τὴν e

concretus occurrentes, pupillis[9] imaginum[10] formas transmittit interiùs, et qualitates odorum narium[11] discernuntur attractu;[12] sensus etiam qui gustu[13] perficitur, indicio membranulæ cerebri (sicut suprà dictum est) approbatur, quæ de proximo quosdam nervorum ramusculos ex se[14] ipsâ sensibiles per nodos colli usque ad ea loca quæ colatorii[15] instar existunt, et musculos circumjacentes interserit.

3. Ego autem, quia passionis accessu animæ intelligentia sæpe turbatur, et quia juxta naturalem vigorem cogitationis effectus obtunditur, quadam hoc idem corporis ægrotatione contingere, verum esse pronuntio; et fontem quendam corporalis caloris[1] cor esse non nego, quòd ad irascibiles impetus facilè commovetur. Super hæc[2] nichilo minus, præesse sensibilibus rebus membranulam cerebri, juxta rationem eorum qui hæc naturali disputatione pertractant, complectens[3] sub se cerebrum, cujus etiam foveri vaporatione pinguedinis, audiens ab his qui se anatomicis[4] inspectionibus occuparunt, irritum quod dicitur omninò non facio: sed non ex his probare contendam, quòd localibus quibusdam circumscriptionibus incorporea substantia concludatur.[5]

4. Nam nos excessus irrationabiles fieri non ex capitis aggravatione didicimus: medicorum verò peritissimi[1] utrisque lateribus, quibus ejusdem cerebri membranulæ continentur, aliquâ passione turbatis, rationale nostrum ægrotare[2] definiunt, appellantes freneticam[3] passionem, quia iisdem membranulis frenes[4] nomen existit. Similiter etiam tristitiâ cor affici suspicantes profectò falluntur: cùm enim non cor sed os ventris mœrore turbetur, ad cor morbi hujus incommodum imperitè transmittunt. Hoc autem disserunt qui passionum causas diligenter investigare curarunt, quòd in mœrore,

9 *ita* c pupilli ed. 10 imagines et b 11 narium] variorum ed. 12 attractæ ed.
13 quo gustus a 14 re ed. 15 colatoria infra b
§ 3—1 coloris ed. 2 hoc ed. 3 complectentem b 4 atomicis a 5 concluditur b
§ 4—1 peritissimum a 2 ægrotans ed. 3 phreneticam c 4 phrenes c

[t] σωματικῆς om. n [u] ἀληθῶς n [v] τὴν καρδίαν εἶναι post ὁρμὰς ponit n mox θυμοειδεῖς f t et κινουμένην t [w] φιλοσοφούντων h Mon.
[x] ἐν om. q [y] τὸ τοιοῦτον om. n τὸ τοιοῦτον ἀκούων om. r 1 in fine pag.
[z] + ἐς τὸ τοιοῦτον r [a] ita a b c d g h m n p q r s καρηβαρείας ed. tum μεμαθήκαμεν γίνεσθαι a b c i k q [b] ἀλλὰ] καὶ γὰρ n [c] διατιθέντων l διατιθεμένων h [d] ita β h k l m n q r s φρενῖτιν ed. [e] γιγνομένη c i k n
[f] βάθος c k tum ὑπὸ pro ὑπ' α i k et ἄγουσι m [g] τοιοῦτο α n
[h] μετὰ n [i] μυώσεως n μυστικῶς l

ἐν ταῖς λυπηραῖς διαθέσεσι φυσικῶς[j] περὶ ἅπαν γινομένης τὸ
σῶμα, πρὸς τὰς ἐν τῷ βάθει κοιλότητας συνωθεῖται πᾶν τὸ
πρὸς τὴν[k] διαπνοὴν κωλυόμενον· ὅθεν καὶ τῶν ἀναπνευστικῶν[kk]
σπλάγχων στενοχωρουμένων τῷ περιέχοντι, βιαιοτέρα πολλάκις
ἡ ὁλκὴ τοῦ πνεύματος ὑπὸ[l] τῆς φύσεως γίνεται, πρὸς τὴν τῶν
D συμπεπτωκότων διαστολὴν τὸ στενωθὲν εὐρυνούσης·[m] τὸ δὲ
τοιοῦτον ἆσθμα[n] σύμπτωμα λύπης ποιούμεθα, στεναγμὸν[nn]
αὐτὸ[o] καὶ ἀναποτνιασμὸν ὀνομάζοντες. Ἀλλὰ καὶ τὸ δοκοῦν
ὑποθλίβειν τὸ περικάρδιον μέρος, οὐ τῆς καρδίας ἀλλὰ τοῦ
στόματός ἐστι τῆς γαστρὸς[p] ἀηδία, διὰ τῆς αὐτῆς αἰτίας, λέγω
δή,[q] τῆς κατὰ τὴν σύμπτωσιν τῶν πόρων,[r] τοῦ χοληδόχου
ἀγγείου τὸν δριμὺν ἐκεῖνον καὶ δακνώδη χυμὸν ὑπὸ στενοχωρίας
D ἐπὶ τὸ στόμα τῆς γαστρὸς παρεγχέοντος·[s] ἀπόδειξις δὲ τούτου
τὸ ὕπωχρον γίνεσθαι καὶ ἰκτερώδη[t] τοῖς λυπουμένοις τὴν ἐπι-
φάνειαν, ἀπὸ τῆς ἄγαν συνοχῆς ἐπὶ τὰς φλέβας τὸν ἴδιον χυμὸν
τῆς χολῆς ἐπισπειρούσης.[u]

5. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἐξ ἐναντίου γινόμενον πάθος, τὸ κατὰ τὴν
εὐφροσύνην φημὶ καὶ τὸν γέλωτα, μᾶλλον τὸν λόγον συνίστησι.
διαχέονται γάρ πως καὶ λύονται[v] δι' ἡδονῆς οἱ τοῦ σώματος
70 πόροι * τῶν ἔκ τινος ἀκοῆς ἡδείας διαχεθέντων.[w] ὡς γὰρ ἐκεῖ
διὰ τῆς λύπης μύουσιν[x] αἱ λεπταί τε καὶ ἄδηλοι τῶν πόρων
διαπνοαί,[y] καὶ διασφίγξασαι τὴν ἔνδοθεν[z] τῶν σπλάγχνων διά-
θεσιν, ἐπὶ τὴν κεφαλὴν καὶ τὰς μήνιγγας τὸν νοτερὸν[a] ἀτμὸν
ἀναθλίβουσιν, ὃς πολὺς ἐναποληφθεὶς ταῖς τοῦ ἐγκεφάλου
κοιλότησι, διὰ τῶν κατὰ τὴν βάσιν πόρων ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς
ἐξωθεῖται, τῆς τῶν ὀφρύων συμπτώσεως ἐφελκομένης[b] διὰ στα-
B γόνων τὴν ὑγρασίαν·[c] ἡ δὲ στάγων δάκρυον λέγεται· οὕτω
μοι νόησον, ἐκ τῆς ἐναντίας διαθέσεως πλέον τοῦ συνήθους
εὐρυνομένων[d] τῶν πόρων, εἰσέλκεσθαί τι[e] πνεῦμα δι' αὐτῶν ἐπὶ[f]
τὸ βάθος, κἀκεῖθεν πάλιν[g] ἐξωθεῖσθαι παρὰ τῆς φύσεως διὰ τοῦ
κατὰ τὸ[h] στόμα πόρου, πάντων τῶν σπλάγχνων (καὶ μάλιστά

[kk] καρδίας, πνεύμονος, θώρακος [nn] φασί τινες, μὴ οὕτω τὸν στεναγμὸν γίνεσθαι, ἀλλὰ τοῦ νοῦ πρός τι ἀσχολουμένου, καὶ μὴ γινομένης κατὰ συνέχειαν τῆς ἀναπνοῆς, ἀναγκάζεσθαι τὴν φύσιν στενοχωρηθεῖσαν τὴν ἀναπνοὴν μεγάλην ποιήσασθαι, καὶ ὅσον ἀπαιτεῖ ἡ χρεία διὰ ζωὴν αὐτήν.

[j] φυσικῶς om. n tum γιγνωμένης n [k] τὴν om. g h p r [l] ὑπὸ om. t [m] ita α β g h i l m p r s t εὐρυνούσης ed. mox τοιοῦτο n [n] ita α g h i k l m n p r s ἆσθμα ed. [o] αὐτὸ om. t [p] + ἡ d r I s [q] δὲ n t [r] τοῦ πόρου i n et χολοδόχου l [s] παρεκχέοντος q παραχέοντος n [t] ἰκτεριώδη a c n r 2 [u] ἐνσπειρούσης a b c i k q tum ἐναντίας α r

compressis naturaliter totius corporis evaporationum tramitibus atque conclusis, in profundissimas internorum sedes cogitur quicquid per hos respirationis aditus exire prohibetur; unde coangustatis visceribus accedente[5] tristitiâ,[6] sæpe violentior[7] spiritus ex imo trahitur, ut dilatetur id quod contractum est; et hunc halitum quem mœror extrudit, etiam gemitum vocamus, id est, nimii doloris indicium. Sed qui putant hac eadem passione affici particulam cordis (ut dixi) falluntur, cùm non cordis sed oris ventris sit ista molestia, ex eâ occasione quam diximus, quòd scilicet evaporationum compressis aditibus, fellis coangustata vesicula humorem illum asperum[8] atque mordacem in os ventris effundit: et hæc est hujus re probatio, quòd mœrore[9] depressis ipsa coloris superficies velut aurigine videtur infecta, dum fellis humor in venis nimiâ constrictione diffunditur.

5. Sed hæc ratio ex illo quoque morbo qui huic videtur esse contrarius, id est, qui ex lætitiâ risuque contingit, vel maximè commendatur. Dilatantur[1] enim quodammodo et dissolvuntur per aliquam[2] voluptatem totius evaporationes corporis, suavissimâ cognitione perceptâ. Sicut enim ibidem per mœrorem tenues et incertæ respirationes itinerum[3] comprimuntur, et interiùs viscerum constringentes affectum, ad caput et ad membranam cerebri vaporem humidum supprimunt, qui multùm in concavis subrelictus[4] per aditus[5] evaporationis excurrit ad oculos, et compressione ciliorum per guttas egeritur:[6] hæc autem gutta, lachryma nominatur: ita intelligendum est ex affectione[7] contrariâ, quòd[8] cùm plus solito distenduntur[9] respirationis itinera, per ea spiritus in altis se recessibus inserit, et per oris aditum protinus à naturâ propellitur, visceribus cunctis, et maximè jecore (sicut[10] aiunt qui circa ista

5 *ita* c accidenti a b accenditur ed. 6 tristitiam c 7 violenter b 8 aspersum a b 9 mœrore *om.* ed.

§ 5—1 disligantur b *tum* enim *om.* c. 2 aliquam] aliam b 3 iterum ed. 4 sub relictis ed. 5 aditum b *tum* evaporationibus ed. 6 erigitur a 7 afflictione ed. 8 quod *om.* ed. c 9 distendunt a 10 sicut] quemadmodum ed.

[v] ita a b c g h i k m p q t *διαλύονται* ed. tum *οἱ* om. i [w] *διαχυθέντων* d t superscr. [x] *μύουσι διὰ τῆς λύπης* n t et *τι* om. r [y] *ἀναπνοαὶ* q [z] *ἔνδον* n [a] *νοερὸν* n *νοτιαῖον* r [b] ita a b c d g h i k l m p r s *ἐξελκομένης* ed. [c] *ὑγρασίαν*] *ὑγρὰν οὐσίαν* n [d] *εὐρυνομένων* g n r [e] *τὸ* n [f] *εἰς* n [g] *πᾶσα* a 2 [h] *τὸ* om. t et *καὶ* om. r

γε[i] τοῦ ἥπατος, ὥς φασι) διά τινος[j] κλόνου καὶ βρασμώδους
(431) κινήσεως τὸ τοιοῦτον πνεῦμα συνεξωθούντων· ὅθεν εὐκολίαν τινὰ
C τῇ διεξόδῳ[k] τοῦ πνεύματος μηχανωμένη ἡ φύσις, ἀνευρύνει τὸν περὶ τὸ[l] στόμα πόρον, ἑκατέρωθεν[m] περὶ τὸ ἄσθμα[n] τὰς παρειὰς διαστέλλουσα· ὄνομα δὲ τῷ γινομένῳ γέλως ἐστίν.

6. Οὔτε οὖν διὰ τοῦτο[o] τῷ ἥπατι τὸ ἡγεμονικὸν λογιστέον, οὔτε διὰ τὴν περικάρδιον ζέσιν τοῦ αἵματος[p] ἐν ταῖς θυμικαῖς διαθέσεσιν ἐν καρδίᾳ νομιστέον εἶναι τοῦ νοῦ τὴν καθίδρυσιν·
D ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τὰς ποιὰς[q] τῶν σωμάτων κατασκευὰς ἀνακτέον, τὸν δὲ νοῦν ὁμοτίμως ἑκάστῳ τῶν μορίων[r] κατὰ τὸν ἄφραστον τῆς ἀνακράσεως λόγον ἐφάπτεσθαι νομιστέον.

7. Κἂν τὴν γραφήν τινες ἡμῖν[s] πρὸς τοῦτο προτείνωνται,[t] τῇ καρδίᾳ τὸ ἡγεμονικὸν[u] μαρτυροῦσαν, οὐκ ἀνεξετάστως τὸν λόγον δεξόμεθα·[v] ὁ γὰρ καρδίας[w] μνησθεὶς, καὶ νεφρῶν ἐμνημό-
Ps. 7. 10. νευσεν, εἰπών· ἐτάζων καρδίας καὶ νεφροὺς ὁ Θεός·[x] ὥστε ἢ ἀμφοτέροις ἢ οὐθετέρῳ[y] τὸ νοερὸν κατακλείουσιν.

E 8. Ἀμβλύνεσθαι δὲ τὰς νοητικὰς ἐνεργείας ἢ καὶ παντάπασιν ἀπρακτεῖν ἐν τῇ ποιᾷ διαθέσει τοῦ σώματος διδαχθεὶς, οὐχ ἱκανὸν ποιοῦμαι τοῦτο[z] τεκμήριον τοῦ τόπῳ τινὶ τὴν δύναμιν τοῦ νοῦ[a] περιείργεσθαι, ὡς ταῖς ἐπιγινομέναις τοῖς μέρεσι φλεγμοναῖς τῆς οἰκείας εὐρυχωρίας ἐξειργόμενον·[b] σωματικὴ γὰρ ἡ τοιαύτη δόξα, τὸ μὴ δύνασθαι προκατειλημμένου
71 τοῦ ἀγγείου διά * τινος τῶν ἐμβεβλημένων, ἕτερόν τι ἐν αὐτῷ χώραν[c] εὑρεῖν· ἡ γὰρ νοητὴ[d] φύσις οὔτε[e] ταῖς κενώσεσιν[f] ἐμφιλοχωρεῖ τῶν σωμάτων οὔτε τῷ πλεονάζοντι τῆς σαρκὸς ἐξωθεῖται· ἀλλ' ἐπειδὴ καθάπερ τι μουσικὸν ὄργανον ἅπαν τὸ σῶμα δεδημιούργηται, ὥσπερ[g] συμβαίνει πολλάκις ἐπὶ τῶν μελῳδεῖν μὲν[h] ἐπισταμένων, ἀδυνατούντων δὲ δεῖξαι τὴν ἐπιστή-
B μην, τῆς τῶν ὀργάνων ἀχρηστίας οὐ παραδεχομένης τὴν τέχνην. (τὸ γὰρ ἢ χρόνῳ διαφθαρὲν[i] ἢ παρερρηγμένον ἐκ καταπτώσεως[j]

[i] τε n [j] τινος om. i [k] ἐξόδῳ h m διεξόδου i tum τούτου pro τοῦ πνεύματος n [l] τὸ om. g h m [m] + τῇ et post ἄσθμα + εὐκολίᾳ n t [n] ita α h i l n p s t ἄσθμα ed. [o] ἐν + a b c d i k l m n q r s [p] τοῦ αἵματος om. n [q] ποιὰς om. i [r] ἑκάστῳ τῶν μορίων om. c k tum ἑκάστου a b q r t mox ἄφατον pro ἄφραστον l [s] ἡμῖν τινες alio ord. n t tum εἰς loco πρὸς r [t] προτείνονται α I n Mon.
[u] + ἐνοικεῖν i [v] δεξώμεθα l t [w] ita codd. καρδίαν ed. β [x] ὁ θεὸς om. k
[y] ita a b c d g i m r s ex corr. οὐθ' ἑτέρῳ h k l n p q s I οὐθ' ἑτέρως Mon. οὐδετέρῳ ed. [z] τοῦτο om. a β i k n q t [a] τοῦ νοῦ om. l tum περιείργασθαι (ου) i et ἐπιγιγνομέναις n [b] ita α β c i k q ἐξειργομένη t ἐξειργομένη . . s (lit. in fine abrasâ) ἐξειργομένην n ἐξειργομένης ed. ἐξειργασμέ-

periti sunt) per quandam agitationem motumque ferventissimum, hujuscemodi conceptum spiritum in exteriora pellentibus. Unde facilitatem quandam exituum[11] ejusdem spiritûs natura machinata, rictum oris ex transverso patefacit genam utramque distendens, et quod hinc efficitur, risûs nomen accepit.

6. Nec propter hoc, igitur, principale hominis esse in jecore[1] putandum est, nec propter fervorem sanguinis, qui copiosus erga[2] cordis loca versatur, nec[3] ob[4] affectum[5] irascibilem[6] æstimandum, in corde esse mentis hospitium. Sed hæc ad qualitates corporeas referenda sunt. Mentem verò credendum est æqualiter membra singula juxta ineffabile temperamentum[7] rationis attingere.

7. Et si Scripturam[1] nobis ad hoc nonnulli proferunt, quatenus principale hominis in corde[2] esse testentur, non id debemus inexploratâ[3] ratione percipere. Qui enim cordis meminit, et renes asseruit, dicens: scrutans corda et renes Deus. Ita aut[4] utroque aut neutro hoc intellectuale hominis[5] licebit includi.

8. Obtundi verò easdem intellectuales efficientias,[1] vel etiam sine effectu prorsus existere per qualitatem[2] corporeæ affectionis,[3] edoctus, non satis idoneum arbitror argumentum, ut locis aliquibus virtutem mentis asseram contineri, tanquam per tumores[4] partibus occupatis à propriâ latitudine possit expelli. Corporalis enim hæc opinio est ut vas præventum immissis[5] rebus aliud quicquam nequeat omninò recipere.[6] Intellectualis namque substantia neque in vacuis et connexis[7] partibus corporis[8] immoratur, nec magnitudine vel mole carnis extruditur. Sed quia constat, veluti organum quoddam musicum totum hominis corpus extructum, et plerumque contingit ut hi qui musicæ periti sunt, suam nequeant ostendere[9] disciplinam propter instrumenti mutilitatem,[10] artis industriam renuentis, quod aut tempore vitiatum est, aut aliquo casu disruptum, aut rubigine vel

11 facilitate quadam exitum a b

§ 6—1 in jec. prin. hom. esse c *alio ord.* 2 erga] gratia b 3 nec *om.* a c 4 ob] ad c *tum add.* hoc b 5 affectus ed. c 6 irascibiles ed. c irrationabilem b 7 temperatum c

§ 7—1 scriptura a 2 in corde hominis ed. *alio ord.* 3 exemplo c 4 aut] *ita* c ut a et ed. aut utro *om.* b 5 homini b

§ 8—1 efficientes ed. 2 qualitates b 3 affectationis a c 4 timores ed. 5 aliquibus *add.* a *tum* rebus *om.* c 6 accipere b 7 convexis c 8 corporis *om.* b 9 ostentare b 10 inutilitatem b

νης l tum *τοῦ* pro *τὸ* t   [c] *χώραν ἐν αὐτῷ* l   [d] *νοητικὴ* n   [e] *οὔτε*] *οὐ* a b c q   [f] *κοιλότησιν* a b c d i k l n q r s t   [g] *ἅπερ* a c i k *ὅπερ* b t   [h] *μὲν* om. t Mon.   [i] ita d g h l p s *φθαρὲν* ed. *διεφθορὸς* a b c i k n q r t   [j] *πτώσεως* Mon. *καταπαύσεως* i

ἢ ὑπό τινος ἰοῦ καὶ εὐρῶτος ἠχρειωμένον, ἄφθογγον μένει καὶ
ἀνενέργητον, κἂν ὑπὸ τοῦ προέχειν δοκοῦντος κατὰ [k] τὴν αὐλη-
τικὴν τέχνην ἐμπνέηται [l]) οὕτω καὶ ὁ νοῦς δι' ὅλου τοῦ ὀργάνου
διήκων καὶ καταλλήλως ταῖς νοητικαῖς ἐνεργείαις, καθ' ὃ πέφυ-
C κεν, [m] ἑκάστου τῶν μερῶν προσαπτόμενος, ἐπὶ μὲν τῶν κατὰ
φύσιν διακειμένων τὸ οἰκεῖον ἐνήργησεν, ἐπὶ δὲ τῶν ἀσθενούντων
δέξασθαι τὴν τεχνικὴν [n] αὐτοῦ κίνησιν, ἄπρακτός τε καὶ ἀνενέρ-
γητος [o] ἔμεινε· πέφυκε γάρ πως ὁ νοῦς πρὸς μὲν τὸ κατὰ φύσιν
διακείμενον οἰκείως ἔχειν· πρὸς δὲ τὸ παρενεχθὲν [p] ἀπὸ ταύτης
ἀλλοτριοῦσθαι.

9. [q] Καί μοι δοκεῖ [r] φυσικώτερον εἶναί τι [s] κατὰ τὸ μέρος
τοῦτο θεώρημα, δι' οὗ μαθεῖν ἐστί τι [t] τῶν ἀστειοτέρων δογ-
μάτων· ἐπειδὴ γὰρ τὸ κάλλιστον πάντων καὶ ἐξοχώτατον
D ἀγαθὸν [u] αὐτὸ τὸ Θεῖόν ἐστι, πρὸς ὃ πάντα νένευκεν ὅσα τοῦ
καλοῦ τὴν ἔφεσιν ἔχει, διὰ τοῦτό φαμεν καὶ τὸν νοῦν, ἅτε κατ'
εἰκόνα τοῦ καλλίστου γενόμενον, ἕως ἂν μετέχῃ [v] τῆς πρὸς τὸ
ἀρχέτυπον ὁμοιότητος [w] καθόσον [x] ἐνδέχεται, καὶ αὐτὸν ἐν τῷ
καλῷ διαμένειν· εἰ δέ πως ἔξω γένοιτο [y] τούτου, γυμνοῦσθαι τοῦ
κάλλους ἐν ᾧ ἦν· ὥσπερ δὲ ἔφαμεν τῇ ὁμοιώσει τοῦ πρωτοτύπου
κάλλους τοῦ [z] κατακοσμεῖσθαι τὸν νοῦν, οἷόν τι κάτοπτρον τῷ [a]
E χαρακτῆρι τοῦ ἐμφαινομένου μορφούμενον· κατὰ τὴν αὐτὴν
ἀναλογίαν, καὶ τὴν οἰκονομουμένην ὑπ' αὐτοῦ φύσιν ἔχεσθαι
τοῦ νοῦ λογιζόμεθα, καὶ τῷ παρ' ἐκείνου [b] κάλλει καὶ αὐτὴν [c]
(432) κοσμεῖσθαι, οἷόν τι κατόπτρου κάτοπτρον γινομένην· κρατεῖσθαι
δὲ [d] ὑπὸ ταύτης [e] καὶ συνέχεσθαι τὸ ὑλικὸν τῆς ὑποστάσεως,
περὶ ἣν θεωρεῖται ἡ φύσις.

10. Ἕως ἂν οὖν [f] ἔχηται τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον, διὰ πάντων
ἀναλόγως ἡ τοῦ ὄντως κάλλους [g] κοινωνία διέξεισι, διὰ τοῦ
72 ὑπερκειμένου * τὸ προσεχὲς καλλωπίζουσα· ἐπειδὰν δέ τις
γένηται [h] τῆς ἀγαθῆς ταύτης συμφυΐας διασπασμός, ἢ καὶ πρὸς
τὸ ἔμπαλιν, ἀντακολουθῇ [i] τῷ ὑποβεβηκότι τὸ ὑπερέχον, τότε

[k] κατὰ om. n tum αὐλητικὴν om. g h p [l] ἐμπνέοντος l ἐμπεπονεῖται Mon. [m] καθ' ὃ πέφυκε post μερῶν ponunt a b c i k n q t et pro καθὸ quod habet ed. καθ' ὃ a b c g h i k l m n p Mon. tum ἑκάστῳ ed. sed ἑκάστου codd. omn. [n] φυσικὴν n [o] ἀνενέργητον c [p] παραχθὲν i tum ἀπὸ om. t et ἀπ' αὐτῆς n pro ἀπὸ ταύτης [q] incipit cap. 13 cujus inscriptio hæc est Θεώρημά τι φυσικὸν περὶ τῆς κατὰ τὴν ὕλην καὶ τὴν φύσιν καὶ τὸν νοῦν κοινωνίας. in a b c i k n q r t [r] + καὶ a b c i k m q t [s] τὸ n [t] τι om. n [u] ἀγαθὸν] τῶν ἀγαθῶν d πάντων τῶν ἀγαθῶν n [v] μετέχει l μετέχοι m μετέχεται c k omissis quæ seq. τῆς ad ἐνδέχεται [w] ὁμοιώσεως n tum καθ' ὅσον i l m r [x] + μὲν n [y] γένηται r [z] τοῦ accessit ex codd. omn. [a] τῷ om. c [b] ita codd. παρακειμένῳ ed. [c] καὶ αὐτὴν om. n tum

humore detritum est, et idcirco sine sonorum manet effectibus, licèt ab eo qui [11] tibicinæ artis est peritus,[12] inspiretur: sic et mens per omne corporis transiens instrumentum, intellectualibus effectibus [13] partes, sicut naturâ [14] aptum est, competenter attingit:[15] et in his quidem qui juxta substantiam permanent, vim suæ operationis exerit: in his autem quæ per vitium quoddam artificiosum motum ejus admittere [16] nequeunt, præter effectum [17] operationis existit. Naturaliter enim quodammodo mens apta est in his membris propriè congruenterque versari, quæ suâ sospitate vegetantur: ab his autem prorsus alienari, quæ quadam infirmitate vexata sunt.

Caput XIII. *Contemplatio quædam naturalis de materiâ et naturâ et mentis inspectione.*

9. Mihi [1] verò [2] videtur et plus [3] esse quàm [4] naturalis in hac parte contemplatio, per quam possumus aliquid de utilioribus informari dogmatibus. Quia [5] igitur optimum et summum præ omnibus [6] ac præeminens bonum est ipsa Divinitas, ad quam universa recurrunt, quæcunque boni desiderio continentur: idcirco et mentem fatemur, utpote ad imaginem factam pulcherrimi Conditoris quandam similitudinem primævæ formæ custodit,[7] et ipsam in optimis prorsus existere; si verò extra eam fuerit, simul et eâ, in quâ erat, pulchritudine denudari. Sicut autem dicimus, mentem similitudine pulchritudinis formæ principalis ornari, veluti quoddam speculum præeminentis impressione resplendens:[8] juxta eandem rationem ipsam quoque naturam à mente, quâ dispensatur et regitur, credimus contineri, ejusque specie decoram [9] factam, veluti quoddam speculum [10] speculi: à naturâ quoque sustineri [11] hoc materiale nostræ substantiæ profitemur, circa quam eadem natura conspicitur.

10. Cùm igitur alterum contineatur [1] altero, per hos [2] omnes illius summi et veri participatio congruenter excurrit, per superiorem id quod inferius videtur, exornans.[3] Si quando verò hujus bonæ communionis fuerit facta [4] divulsio, et è contrario superior inferiora [5]

11 scientiâ *add.* b 12 preditus b 13 effectualibus ed. *tum* singulas *add.* a c *ante* partes 14 nature a 15 competenter attingit] contingit b 16 amittere c 17 effectus b.

§ 9—1 mihi] nichil a 2 vero *om.* c 3 et plus] melius a et ejus b 4 quædam b 5 quasi b 6 præ omn. et sum. c *alio ord.* 7 custodire ed. 8 refulgens ed. 9 *ita* c decores a decoris b decorari ed. 10 speculum *om.* c 11 sustinere a

§ 10—1 ex *add.* ed. c 2 nos a os b 3 exornatur ed. 4 facta *om.* b 5 superius inferior ed.

καταχοσμεῖσθαι c g h k p *διακοσμεῖσθαι* r et *κατόπτρου* om. n r I *κατόπτρῳ* t

[d] *δὲ* om. l n [e] *ὑπ' αὐτῆς* p r [f] *οὖν* om. h post *ἂν* ponit r et loco *οὖν ἔχηται* t habet *συνέχηται* [g] *ὄντος καλοῦ* n [h] *γίνηται* m

[i] *ἀνταχολουθεῖ* g h p r I *ἀνταχολουθεῖν* l *ἀνταχολουθήσῃ* a b c i k m q *ἀνταχολουθήσει* t *ἐπακολουθήσει* n

αὐτῆς τε[j] τῆς ὕλης, ὅταν μονωθῇ τῆς φύσεως, διηλέγχθη[k] τὸ
ἄσχημον (ἄμορφον γάρ τι[l] καθ' ἑαυτὴν ἡ ὕλη καὶ ἀκατά-
σκευον) καὶ τῇ ἀμορφίᾳ ταύτης[m] συνδιεφθάρη τὸ κάλλος τῆς
B φύσεως ὃ[n] διὰ τοῦ νοῦ καλλωπίζεται· καὶ οὕτως ἐπ' αὐτὸν τὸν
νοῦν τοῦ κατὰ τὴν ὕλην αἴσχους διὰ τῆς φύσεως ἡ[o] διάδοσις
γίνεται, ὡς μηκέτι τοῦ Θεοῦ τὴν[p] εἰκόνα ἐν τῷ χαρακτῆρι
καθορᾶσθαι[q] τοῦ πλάσματος· οἷον γάρ τι κάτοπτρον κατὰ
νώτου τὴν τῶν ἀγαθῶν ἰδέαν ὁ νοῦς ποιησάμενος, ἐκβάλλει μὲν
τῆς ἐλλάμψεως[r] τοῦ ἀγαθοῦ τὰς ἐμφάσεις, τῆς δὲ ὕλης τὴν[s]
ἀμορφίαν εἰς ἑαυτὸν ἀναμάσσεται.[t]

11. Καὶ τούτῳ γίνεται τῷ τρόπῳ τοῦ κακοῦ ἡ[u] γένεσις,
C διὰ τῆς ὑπεξαιρέσεως[v] τοῦ καλοῦ παρυφισταμένη·[w] καλὸν δὲ
πᾶν, ὅπερ[x] ἂν τύχῃ πρὸς τὸ πρῶτον ἀγαθὸν οἰκείως ἔχον· ὅ, τι
δ' ἂν ἔξω γένηται τῆς πρὸς τοῦτο σχέσεώς τε καὶ ὁμοιώσεως,[y]
ἄμοιρον[z] τοῦ καλοῦ πάντως ἐστίν. εἰ οὖν ἓν μὲν κατὰ τὸν
θεωρηθέντα λόγον τὸ ὄντως ἀγαθόν· ὁ δὲ νοῦς τῷ κατ' εἰκόνα
τοῦ καλοῦ[a] γεγενῆσθαι, καὶ αὐτὸς ἔχει τὸ καλὸς εἶναι· ἡ δὲ
φύσις ἡ[b] ὑπὸ τοῦ νοῦ συνεχομένη, καθάπερ τὶς εἰκὼν[c] εἰκόνος
D ἐστί·—δείκνυται διὰ τούτων ὅτι τὸ ὑλικὸν ἡμῶν συνέστηκε μὲν
καὶ περικρατεῖται ὅταν οἰκονομῆται[d] ὑπὸ τῆς φύσεως· λύεται
δὲ καὶ διαπίπτει πάλιν, ὅταν χωρισθῇ τοῦ περικρατοῦντος[e] τε
καὶ συνέχοντος καὶ διασπασθῇ τῆς πρὸς τὸ καλὸν συμφυΐας.

12. Τὸ δὲ τοιοῦτον οὐκ ἄλλως γίνεται ἢ ὅταν τῆς φύσεως
πρὸς τὸ ἔμπαλιν γένηται[f] ἡ ἐπιστροφή,[g] μὴ[h] πρὸς τὸ καλὸν
τῆς ἐπιθυμίας νευούσης, ἀλλὰ πρὸς τὸ χρῇζον τοῦ καλλω-
πίζοντος· ἀνάγκη γὰρ πᾶσα τῇ πτωχευούσῃ[i] τῆς ἰδίας μορφῆς
E ὕλῃ κατὰ τὸ ἄσχημόν τε[j] καὶ ἀκαλλὲς συμμεταμορφοῦσθαι τὸ
ὁμοιούμενον.[k]

13. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἡμῖν ἐξ ἀκολουθίας τινὸς παρεξη-
τάσθη,[l] διὰ τῆς εἰς τὸ προκείμενον θεωρίας ἐπεισελθόντα·[m] τὸ
γὰρ ζητούμενον ἦν, Εἰ ἐν[n] μέρει τινὶ τῶν ἐν ἡμῖν ἡ νοερὰ

[j] τε om. d r [k] ita a c d n p q r s t διηλέχθη g h l m διηλλέχθη b διηνέχθη ed. [l] + χρῆμα a c i k m n q r t [m] ταύτῃ a c k n r tum συνεφθάρη q συνδιαφθείρεται n [n] ita d h l p 2 r t ᾗ ed. ᾧ a b c g i k m n p 1 q s [o] ita codd. ἣ ed. tum μετάδοσις r [p] τὴν τοῦ θεοῦ l [q] καθόμοιοῦσθαι n tum τι om. t [r] ita codd. ἐκλάμψεως ed. [s] τὴν δὲ τῆς ὕλης a b c i k n q r t [t] ἀναμάττεται l [u] ἡ τοῦ κακοῦ i n [v] ὑφεξαιρέσεως β k ὑφ' ἐξαιρέσεως g p ὑφαιξερέσεως c [w] συνισταμένη l [x] ὅτι περ a β c d i k l m n q s [y] τε καὶ ὁμοιώσεως om. m t [z] + πως n [a] κάλλους q tum γενέσθαι l [b] ἡ om. q [c] εἰκὼν om. c k
η
[d] οἰκονομειται d 1 οἰκονομεῖται n p 1 [e] κρατοῦντος c k [f] γενήσεται d

sectatur: tunc deformitas materiæ ipsius[6] apparet cùm à naturâ deseritur (informis[7] enim quædam res et incomposita[8] est[9] ipsa materies per se,) et hac informitate[10] ejus simul et pulchritudo naturæ corrumpitur, quæ mentis vivacitate decoratur: ac sic ad ipsam quoque mentem per naturæ defectum derivatur materiei deformitas, ita uti[11] imago Dei jam non possit inspici in hac expressione[12] figmenti, veluti quoddam nanque[13] speculum, id est, bonitatis forma atque virtutis, mens[14] post dorsum se ponens abjicit quidem splendoris eximii claritatem, informitatem verò materiæ in se prorsus assumit.

11. Et hoc modo fit mali nativitas, boni privatione subserpens. Bonum est autem, quicquid summo bono conjungitur: quòd si extra similitudinem hujus effectionis fuerit, sine bono proculdubio permanebit. Cùm igitur secundùm inspectam rationem constat[1] esse[2] summum bonum quod verè bonum est; mens autem ad imaginem summi boni facta,[3] et ipsa accepit ut ei benè sit: natura[4] verò quam mens continet, quasi quædam[5] imago probatur esse[6] imaginis: ostenditur per hoc, quòd materiale nostrum tunc benè subsistat atque[7] contineatur, quando à naturâ dispensatur et regitur: iterum verò solvitur atque dejicitur, quando ejus provisione privatur, simulque à boni[8] copulatione secluditur.

12. Hoc autem[1] non fit aliter, nisi cùm ad contrariam partem naturæ fuerit facta conversio, nec ad bonum summum[2] desiderium ejus[3] promovet, sed in id[4] declinat, quod pulchritudine semper egere videatur. Necesse est enim ad deformitatem materiei[5] despectissimam atque fœdissimam[6] conformetur id, quod similitudinem ejus[7] assequitur.

13. Sed hæc[1] nobis quadam consequentiâ dicta sunt,[2] per inspectionem propositam subrogata. Hoc autem quærebatur, Utrùm in aliquâ[3] parte membrorum intellectualis virtus locata sit, an[4] per

6 ipsius] superius a 7 inferior b 8 per se est ipsa mat. c *alio ord.* 9 est *om.* a 10 *ita* c hæc informitas ed. hac infirmitate a b 11 ut c 12 impressione ed. 13 nanque *om.* c 14 virtutem mentis b—mens *om.* ed.

§ 11—1 constet c 2 esse *om.* a 3 est *add.* ed. 4 statura ed. 5 quadam a 6 esse *ante* quam mens *ponit* ed. 7 bene *add.* ed. 8 à boni] ab omni c

§ 12—1 autem *om.* c 2 ei *add.* c 3 desid. ejus] ei desid. c 4 in id] *ita* b inde ed. inde id c 5 mat. def. c *alio ord.* 6 fœdissomam ed. 7 ei c

§ 13—1 hæc *om.* c *tum* à *add.* ed. 2 sint a 3 alia b 4 an] aut ed.

γίνηται m [g] ἀποστροφὴ m [h] μὴ] τῆς t tum post νευούσης glossator in t + οὐ πρὸς τὸν νοῦν [i] + τῇ i [j] ita codd. τι ed. [k] ὁμοούσιον n
[l] παρεξετάσθη β g p r 2 [m] ὑπεισελθόντα r 2 mg—om. g h p r 1 [n] ἐν om. m

καθίδρυται δύναμις, ἢ διὰ πάντων κατὰ τὸ ἴσον διήκει· τῶν γὰρ τοπικοῖς μέρεσι περιειργόντων τὸν νοῦν καὶ[o] εἰς σύστασιν
73 τῆς τοιαύτης αὐτῶν ὑπολήψεως προφερόντων,* τὸ μὴ εὐοδοῦσθαι τὴν διάνοιαν ἐπὶ τῶν παρὰ φύσιν διακειμένων[p] τὰς μήνιγγας, ἀπέδειξεν ὁ λόγος, ὅτι κατὰ πᾶν μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου συγκρίματος, καθ' ὃ[q] πέφυκεν ἕκαστος[r] ἐνεργεῖν, ἴσως ἡ τῆς ψυχῆς δύναμις ἀνενέργητος μένει, μὴ διαμένοντος ἐν τῇ φύσει τοῦ μέρους· καὶ[s] διὰ τούτων[t] ἐξ ἀκολουθίας τὸ προτεθὲν παρενέπεσε τῷ λόγῳ θεώρημα, δι' οὗ[u] μανθάνομεν, ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ συγκρίματι ὑπὸ Θεοῦ μὲν διοικεῖσθαι τὸν νοῦν, ὑπ' ἐκείνου δὲ τὴν ὑλικὴν ἡμῶν ζωὴν, ὅταν ἐν τῇ φύσει μένῃ· εἰ δὲ παρα-
B τραπείη[v] τῆς φύσεως, καὶ τῆς κατὰ τὸν[w] νοῦν ἐνεργείας ἀλλοτριοῦσθαι.

14. Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν πάλιν ὅθεν ἐξέβημεν, ὅτι ἐπὶ τῶν μὴ παρατραπέντων ἐκ πάθους τινὸς τῆς φυσικῆς καταστάσεως, τὴν οἰκείαν δύναμιν ὁ νοῦς ἐνεργεῖ, καὶ ἔρρωται μὲν ἐπὶ τῶν συνεστώτων, ἀδυνατεῖ δὲ πάλιν ἐπὶ τῶν μὴ χωρούντων αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν· ἔστι γὰρ καὶ δι' ἑτέρων τὸ περὶ τούτων[x] δόγμα
(433) πιστώσασθαι· καὶ εἰ μὴ βαρὺ τῇ ἀκοῇ[y] τῶν προκεκμηκότων ἤδη τῷ λόγῳ, καὶ περὶ τούτων,[z] ὡς ἂν οἷοί[a] τε ὦμεν, δι' ὀλίγων[b] διαληψόμεθα.[c]

C

Κεφάλαιον ιγ.[d]

Περὶ ὕπνου καὶ χάσμης καὶ ὀνείρων αἰτιολογία.

Ἡ ὑλικὴ καὶ ῥοώδης αὕτη τῶν σωμάτων ζωὴ, πάντοτε διὰ κινήσεως[dd] προϊοῦσα, ἐν τούτῳ ἔχει τοῦ εἶναι τὴν δύναμιν, ἐν τῷ μὴ στῆναί ποτε τῆς κινήσεως. Καθάπερ δέ τις ποταμὸς κατὰ[e] τὴν ἰδίαν ῥέων ὁρμὴν, πλήρη μὲν δείκνυσι τὴν κοιλότητα δι' ἧς ἂν τύχῃ φερόμενος, οὐ μὴν ἐν τῷ αὐτῷ ὕδατι περὶ τὸν αὐτὸν

[dd] κίνησιν τὴν γένησιν φησί.

[o] καὶ om. m n q t [p] παρακειμένων q [q] καθὰ q καθὸ h r s καθὼς t [r] ἕκαστον a b c g h m n p q s [s] καὶ om. m [t] ita codd. τοῦτο ed. tum πρότερον loco προτεθὲν m et παρενέπεσε τὸ προτεθὲν n [u] δι' οὗ] διὰ τοῦτο οὖν i et ἐν om. i [v] παρατραποίει g p [w] τὸν om. h t [x] περὶ τούτων] τοιοῦτο t [y] τῇ ἀκοῇ om. c i k q tum τοῖς προκεκμηκόσιν i τῷ προκεκμηκότι q tum τοῦ λόγου m [z] τούτου m q [a] οἷον g n p [b] δι' ὀλίγων post ὡς ἂν οἷοί τε ὦμεν ponunt a b c i k m t post διαληψόμεθα

omnes artus æquà lance discurrat. His enim qui mentem (ut superiùs dictum est) localibus includunt partibus, et ad demonstrationem opinionis suæ proferunt, quòd non prosperetur intellectus eorum, quibus contra naturam cerebri membrana vexatur,[5] ostendit ratio, quòd per omnes partes humanæ confirmationis, sicut aptum est unumquodque membrum, naturaliter operetur: similiter autem vis animæ præter efficientiam subsistit, cùm aliqua pars corporis in naturâ non permanet. Et propter hoc[6] oblata est sermoni nostro proposita consequenter[7] inspectio, per quam discimus[8] in hominis constructione, à Deo quidem gubernari mentem, à mente verò materialem vitam nostram contineri, cùm in naturâ persistit; si verò à naturâ discesserit, etiam cooperatione mentis eam privari necesse est.

14. Sed revertamur[1] rursus unde digressi sumus, quòd scilicet in ea[2] quæ à[3] naturali constructione[4] non[5] exorbitant per aliquam passionem, proprium mens[6] servet effectum, et in his[7] quæ vigent incolumis manet, impos verò fit in his quæ nequeunt[8] vim ejus operationis excipere.[9] Fas est autem et ex aliis rebus hujuscemodi[10] dogmatis firmare sententiam: et nisi grave atque[11] molestum est præsenti jam[12] sermone fatigatis,[13] etiam de hoc[14] paucis, ut[15] possumus, explicamus.[16]

CAPUT QUATUORDECIMUM.[1]

De somno et oscitatione, et de somniis ratiocinatio.

1. Materialis hæc et fluxa corporis vita semper in motum[2] procedens, in hoc habet existendi vim[3] atque potentiam, ut nunquam prorsus à motu desinat: sed, veluti[4] fluvius quidam juxta suum decurrens impetum, plenum[5] quidem demonstret alveum per quem delabitur, non tamen et[6] eadem aqua circa eundem locum esse videatur, sed

5 vexantur b 6 hæc ed. 7 inconsequenter c 8 discamus ed.

§ 14—1 redeamus b 2 eis a 3 à *om.* b 4 constitutione ed. 5 non] omnino ed. *tum* per ali. non exor. c *alio ord.* 6 mens *om.* a b 7 quidem *add.* ed. c 8 non queunt ed. 9 *ita* ed. c accipere a b 10 hujusmodi ed. 11 atque] ac ed. 12 *ita* b c præsentiam ed. 13 sermonis fatigatus ed. 14 his ed. 15 ut] non b 16 potero explicabo ed.

1 cap. xiii. c *tum tit. om.* c 2 *ita* a c motu ed. 3 existendi vim] existentiam b 4 veluti *om.* a 5 plenum] impetum b 6 et *om.* ed.

l—om. q [c] ita codd. *διαληψώμεθα* ed. [d] *ιδ α β* i k n q r t om. l

[e] *κατὰ* om. b

ἀεὶ[f] τόπον ὁρᾶται, ἀλλὰ τὸ μὲν ὑπέδραμεν[g] αὐτοῦ, τὸ δὲ D ἐπερρύη·[h] οὕτω καὶ τὸ ὑλικὸν τῆς τῇδε ζωῆς διά τινος κινήσεως καὶ ῥοῆς[i] τῇ συνεχείᾳ τῆς τῶν ἐναντίων διαδοχῆς ἀμείβεται,[j] ὡς ἂν μηδέποτε στῆναι δύνασθαι τῆς μεταβολῆς, ἀλλὰ τῇ ἀδυναμίᾳ[k] τοῦ ἀτρεμεῖν ἄπαυστον ἔχειν[l] διὰ τῶν ὁμοίων ἐναμειβομένην τὴν κίνησιν· εἰ δέ ποτε κινούμενον παύσαιτο,[m] καὶ τοῦ εἶναι πάντως τὴν παῦλαν ἕξει.

2. Οἷον· διεδέξατο τὸ πλῆρες ἡ κένωσις, καὶ[n] πάλιν ἀντεισ-
74 ῆλθεν[o] ἡ πλήρωσις τῇ κενότητι·[p] * ὕπνος τὸ σύντονον τῆς ἐγρηγόρσεως ὑπεχάλασεν, εἶτα[q] ἐγρήγορσις τὸ ἀνειμένον ἐτόνωσε· καὶ οὐδέτερον[r] τούτων ἐν τῷ διηνεκεῖ συμμένει,[s] ἀλλ' ὑποχωρεῖ ταῖς παρουσίαις ἀλλήλων[t] ἀμφότερα· οὕτω τῆς φύσεως ἑαυτὴν ταῖς ὑπαλλαγαῖς[u] ἀνακαινιζούσης, ὡς ἑκατέρων ἐν τῷ[v] μέρει μεταλαγχάνουσαν, ἀδιασπάστως[w] ἀπὸ τοῦ ἑτέρου μεταβαίνειν ἐπὶ τὸ ἕτερον. τό τε[x] γὰρ διαπαντὸς συντετάσθαι[y] ταῖς ἐνεργείαις τὸ ζῶον, ῥῆξίν τινα καὶ διασπασμὸν[z] τῶν ὑπερτεινομένων ποιεῖται μερῶν· ἥτε διηνεκὴς τοῦ σώματος ἄνεσις B διάπτωσίν τινα[a] τοῦ συνεστῶτος[b] καὶ λύσιν ἐργάζεται· τὸ δὲ κατὰ καιρὸν μετρίως ἑκατέρων[c] ἐπιθιγγάνειν,[d] δύναμις πρὸς διαμονήν ἐστι τῆς φύσεως, διὰ τῆς διηνεκοῦς πρὸς τὰ ἀντικείμενα μεταβάσεως ἐν ἑκατέροις ἑαυτὴν ἀπὸ τῶν ἑτέρων[e] ἀναπαυούσης. οὕτω τοίνυν τετονωμένον[f] διὰ τῆς ἐγρηγόρσεως τὸ σῶμα λαβοῦσα, λῦσιν[g] ἐπινοεῖ διὰ τοῦ ὕπνου τῷ τόνῳ,[h] τὰς αἰσθητικὰς δυνάμεις πρὸς καιρὸν ἐκ[i] τῶν ἐνεργειῶν ἀναπαύσασα,[j] οἷόν τινας ἵππους[k] μετὰ τοὺς ἀγῶνας τῶν ἁρμάτων[l] ἐκλύουσα.[m]

3. Ἀναγκαία δὲ τῇ συστάσει τοῦ σώματος[n] ἡ εὔκαιρος C ἄνεσις, ὡς ἂν ἀκωλύτως ἐφ' ἅπαν τὸ σῶμα διὰ τῶν ἐν αὐτῷ πόρων ἡ τροφὴ διαχέοιτο, μηδενὸς τόνου τῇ διόδῳ[o] παρεμποδίζοντος·[p] καθάπερ γὰρ ἐκ τῆς διαβρόχου γῆς,[q] ὅταν

[f] ἀεὶ post ὁρᾶται ponit n [g] ἐπέδραμεν m [h] ita α β b 1 g h m p 2 t ὑπερρέει ed. ὑπερρύη i k n q ἐπιρρύη l ἐπερρύει b 1 ex corr. p 1 ἐπιρρέει d e r (ε post ρ in ras. à pr. m. scr.) s tum οὕτως α n [i] ἐπιρροῆς q [j] ἐναμείβεται α b e i k m n q t mox ἂν om. α b i k m n q tum καταβολῆς β [k] ita α b i k m n q r δυνάμει ed. tum ad v. ἀτρεμεῖν s in mg à 2dâ m. habet ἡσυχεῖν ut gloss.
[l] ἔχει k ἔχοι r 2 (οι in ras. scr.) [m] ita codd. παύσοιτο ed. παύσηται t
[n] καὶ om. n t [o] ἐπεισῆλθεν n [p] κενώσει α b e i k q [q] + ἡ q
[r] οὐδ' ἕτερον g h p οὔθ' ἕτερον k q οὐθέτερον Damasc. α b i m n r
[s] συμβαίνει h k m p r tum ὑποχωροῦσιν b [t] ἀλλήλοις i ante ταῖς παρουσίαις ponit b post ἀμφότερα α k n t [u] ταῖς ὑπαλλαγαῖς] ἐξ ὑπαλλαγῆς Dam. om. q [v] τῷ om. Dam. m q [w] ἀδιαπαύστως d l ἀπαύστως m n q r t ἀσπάστως Dam. [x] τοῦ τε h p τού τε g [y] συντετᾶσθαι Dam. β u p r tum τὸ ζῶον om. Dam. [z] διαμερισμὸν q [a] τινα om. Dam.

aliud[7] quidem ejus transcurrit, aliud verò supervenit: ita et hoc materiale vitæ præsentis per quendam[8] motum contrariorum frequenti sibi successione decurrit, et à commutatione suâ stare penitùs non potest, sed quietis impatiens jugem conversionem[9] rerum similium possidet. Quòd si aliquando à motu destiterit, pariter et esse cessabit.

2. Ut putà,[1] plenitudinem relaxat inanitas, itemque inanitati plenitudo succedit; somnus continuum vigiliarum laborem sustentat, itemque vigiliæ quod resolutum videbatur esse,[2] consolidant; et neutrum horum in eodem statu permanet, sed mutuâ sibi præsentiâ utrumque[3] succedit: ita[4] seipsâ naturâ mutationum[5] vicibus innovante, ut partem videlicet utriusque recipiens, ab alterâ[6] migret ad alteram. Nam si semper animal persistat in opere, intentio[7] ipsa disruptionem divulsionemque partium quæ tenduntur, efficiet: continua quoque corporum quies ruinam quandam solutionemque statûs operabitur: in tempore verò moderatiùs utrumque[8] perceptum, fortitudinem ad permansionem substantiæ commodabit,[9] quæ per continuum ad contraria transitum utriusque[10] alternante sibi successione reparatur. Sic ergo[11] opportunitatem quietis nacta natura,[12] distentum vigiliis corpus excogitat qualiter labori ejus[13] subveniat per soporem, et sensibus ab operatione semotis, otium ad tempus[14] impertit,[15] veluti equos post certamina sudoresque compescens.

3. Necessaria verò est corpori quies, ut sine impedimento quo[1] cibus in omnia membra per occulta ejus[2] itinera diffundatur, nullâ intentionis obice meabilem præcludente transgressum. Nam sicuti[3] ex infusâ imbribus terrâ, cùm radiis solis fota fuerit, vapores

7 aliud *om.* a 8 locum *add.* c 9 conversationem c *mox* similiter ed.
§ 2—1 pote c 2 esse videb. ed. 3 uterque a b 4 itaque ed. 5 mutationis b 6 altero c 7 ne *add.* b *tum* ipsa *om.* ed. 8 moderamen utriusque b 9 commodavit ed. 10 utrinque ed. utrumque c 11 igitur a c 12 post *add.* b *tum* distenti v. corporis ed. 13 ejus *om.* ed. 14 ad tempus *om.* c 15 et *add.* ed.
§ 3—1 quoque a 2 eidem ed. 3 *ita* b c sicut ed.

[b] τοῦ συνεστῶτος post καὶ λύσιν ponunt m n tum λῦσιν l διάλυσιν m
[c] ἑκατέρων] ἑκατέρωθεν d e s om. Dam. post ἐπιθιγγάνειν transp. d
[d] ita codd. ἐπιτυγχάνειν ed. [e] ἑκατέρων n [f] δ. τ. ἐγρηγόρσεως τετονωμένον n [g] λῦσιν l m tum ἐμποιεῖ ed. pro ἐπινοεῖ [h] τοῦ τόνου b
[i] ἐκ] διὰ r [j] ἀναπαύουσα d e g h l p s [k] πόλους q [l] ἀλμάτων r ἁμάτων n [m] ita codd. ἐκλύσασα ed. [n] + καὶ m [o] τῇ διόδῳ om. m
[p] παρεμποδίζοντος] ed. παραποδίζοντος α (sed postea ni fallor corr. à 2dâ m.) b d e g ex corr. à 1mâ m. h k n p q s [q] γῆς διαβρόχου n

ἐπιθάλψῃ [r] θερμοτέραις ἀκτῖσιν ὁ ἥλιος, ἀτμοί τινες ὁμιχλώδεις
ἀπὸ τοῦ βάθους ἀνέλκονται· [s] ὅμοιόν τι [t] γίνεται καὶ ἐν τῇ
καθ' ἡμᾶς γῇ, τῆς τροφῆς ἔσωθεν ὑπὸ τῆς φυσικῆς θερμότητος
ἀναζεούσης· ἀνωφερεῖς δὲ [u] ὄντες οἱ ἀτμοὶ κατὰ φύσιν καὶ
ἀερώδεις καὶ πρὸς τὸ ὑπερκείμενον ἀναπνέοντες, ἐν τοῖς κατὰ
τὴν κεφαλὴν γίνονται χωρίοις, οἷόν τις καπνὸς εἰς ἁρμονίαν
τοίχου διαδυόμενος· [v] εἶτα ἐντεῦθεν ἐπὶ τοὺς τῶν αἰσθητηρίων
D πόρους ἐξατμιζόμενοι διαφοροῦνται, [w] δι' ὧν ἀργεῖ κατ' [x]
ἀνάγκην ἡ αἴσθησις, τῇ παρόδῳ [y] τῶν ἀτμῶν ἐκείνων ὑπεξιοῦσα.
αἱ μὲν γὰρ ὄψεις τοῖς βλεφάροις ἐπιλαμβάνονται, οἷόν τινος
μηχανικῆς [z] μολυβδίνης, [a] τοῦ τοιούτου λέγω [b] βάρους, τοῖς
ὀφθαλμοῖς ἐπιχαλώσης τὸ βλέφαρον· παχυνθεῖσα δὲ τοῖς αὐτοῖς [c]
τούτοις ἀτμοῖς ἡ ἀκοὴ, καθάπερ θύρας τινὸς τοῖς ἀκουστικοῖς
μορίοις ἐπιτεθείσης, [d] ἡσυχίαν ἀπὸ τῆς κατὰ [e] φύσιν ἐνεργείας
ἄγει· καὶ τὸ τοιοῦτον [f] πάθος ὕπνος ἐστὶν, ἀτρεμούσης ἐν τῷ
σώματι τῆς αἰσθήσεως, καὶ παντάπασιν ἐκ τῆς κατὰ φύσιν
75 κινήσεως ἀπρακτούσης, * ὡς ἂν εὐπόρευτοι [g] γένωνται τῆς τροφῆς
αἱ ἀναδόσεις, δι' ἑκάστου τῶν πόρων τοῖς ἀτμοῖς συνδιεξιοῦσαι. [h]

4. Καὶ τούτου χάριν εἰ στενοχωροῖτο [i] μὲν ὑπὸ τῆς ἔνδοθεν
ἀναθυμιάσεως ἡ περὶ τὰ αἰσθητήρια διασκευὴ, κωλύοιτο [j] δὲ
κατά τινα χρείαν ὁ ὕπνος· πλῆρες [k] γενόμενον τῶν ἀτμῶν τὸ
νευρῶδες, αὐτὸ ὑφ' ἑαυτοῦ φυσικῶς [l] διατείνεται, ὡς διὰ τῆς
(434) ἐκτάσεως [m] τὸ παχυνθὲν ὑπὸ τῶν ἀτμῶν μέρος ἐκλεπτυνθῆναι· [n]
οἷόν τι ποιοῦσιν οἱ διὰ τῆς σφοδροτέρας [o] στρεβλώσεως τὸ ὕδωρ
τῶν ἱματίων ἐκθλίβοντες. καὶ ἐπειδὴ κυκλοτερῆ τὰ περὶ τὸν [p]
φάρυγγα μέρη, πλεονάζει δὲ τὸ νευρῶδες ἐν τούτοις· ὅταν καὶ
B ἀπὸ τούτων ἐξωσθῆναι δέῃ [q] τὴν [r] τῶν ἀτμῶν παχυμέρειαν,
ἐπειδὴ ἀμήχανόν ἐστι δι' εὐθείας ἀποκριθῆναι [s] τὸ κυκλοειδὲς
μέρος, εἰ μὴ κατὰ τὸ περιφερὲς σχῆμα διαταθείη· [t] τούτου
χάριν, ἀποληφθέντος [u] ἐν τῇ χάσμῃ τοῦ πνεύματος, ὅ,τε [v]

[r] ita α b e g h i k m p ἐπιθάλπῃ q ἐπιλάμψῃ ed. [s] ἐνέλκονται p ἐξέλκονται α b i k m n q r 1 t [t] τι om. q [u] τε q tum κατὰ φύσιν om. l et pro φύσιν καὶ t habet φύσιν τε [v] διαλυόμενος m n t [w] ita codd. διαφυροῦνται ed. [x] κατὰ α l m r [y] παραδόξῳ m mox γὰρ om. b [z] ita b d e g h i m n p q s t μηχανῆς ed. [a] μολυβδένης q μολιβδίνης α 2 β h i m n p 2 r μολιβδείνης g p 1 tum τοῦ om. d [b] λέγω post βάρους ponunt n t om. q tum τοῖς ὀφθαλμοῖς om. d [c] αὐτοῖς k m t tum τούτοις post ἀτμοῖς ponit k om. n t [d] ἀποτεθείσης b ἐναποτεθείσης β [e] + τὴν n tum εἰσάγει q [f] τοιοῦτο α l [g] εὔποροί τε n statim γίνωνται α b γένοιντο m n q r t [h] ita α b i m n q t συνδιεξιοῦται k συνεξιοῦσαι d e g h p r s συνεξιοῦσα l συνδιεξιούσης ed. [i] στενοχωρεῖτο k m 1 [j] λύοιτο i [k] πλήρης t

quidam caliginosi[4] de profundis ejus sinibus extrahuntur: similiter et in nostrâ fit terrâ, cùm cibus intrinsecus congenito[5] calore decoquitur, vapor quidam naturaliter,[6] utpote aereus, ad superna contendit, et veluti fumus per rimas parietis penetrans, ad capitis loca pervenit, inde per[7] aditus annexos sensibus exhalatur. Unde necesse est, tunc[8] sensus otium gerere,[9] vaporum transgressione detentos.[10] Oculi namque sopiti sunt, et palpebrarum obductione veluti quodam mechanicæ artis æquo pondere conteguntur: ipsis quoque vaporibus et auditus obstruitur et, quasi ostio quodam[11] auribus imposito, à suâ naturali operatione feriatur. Hæc autem talis passio somnus dicitur, vacantibus in corpore sensibus, et juxta naturalem motum nichil prorsus agentibus, ut digestiones escarum exitu faciliore[12] proveniant, et per suos meatus ipsâ exhalatione transcurrant.

4. Quapropter si coangustentur[1] his exhalationibus[2] ea loca quæ circa sensus sunt, et quadam somnus occupatione tardetur, vapore complentur, et quæ[3] ex nervis constant[4] esse composita, ut[5] colli ac[6] faucium, naturaliter ex sese tenduntur: ita ut per hanc extensionem illa quæ fuerant vaporibus oppleta,[7] tenuentur: sicuti[8] fieri solet ab his qui vestes infusas nimiâ compressione torquentes humorem omnem[9] nituntur exprimere. Et quia partes quæ circa fauces sunt, rotundiores videntur abundantque[10] nervis, ut dictum est, si quando discludi[11] ab his vaporum crassitudinem convenit, quia impossibile est[12] rotunditatem per recta distendi,[13] nisi id suo schemate peragatur,[14]—idcirco relictus in oscitatione spiritus mentum quidem

4 caligosi a c 5 congenitoque ed. 6 naturaliter *om.* a b 7 per *ad* transgressione *om.* b *tum* dictos *pro* aditus ed. *et* annexos *recepi ex* a c *pro* annexus 8 nunc a 9 generare c 10 detentus b *mox* namque *om.* ed. 11 quod. ost. ed. 12 faciliori c *mox* per *om.* ed.

§ 4—1 coangustantur c 2 in cordibus *add.* b 3 *ita* a quia ed. 4 *ita* a c constat ed. 5 sunt *add.* a c 6 ac] aut b 7 vap. oppleta] compressa vap. ed. vap. obpleta a b 8 sicuti] ut ed. 9 omn. hum. c 10 abundant quia b 11 disclusi b 12 sit ed. 13 ostendi ed. 14 peragat ed.

τ

[l] φυσικῶς] ὑφεστηκὸς b [m] ἐκστάσεως m ἐνστάσεως t [n] ἐκπλατυνθῆναι n
[o] λεπτοτέρας m [p] τὴν l q [q] ita codd. δέοι ed. r [r] + ἀπὸ d e
[s] ita a b c g h i k n p t cod. Leuen. ἀποτεῖναι ed. ἀποτείνεσθαι e tum post μέρος + καὶ ἀποτεῖναι n [t] διατεθείη h m n r t I [u] ἀπολειφθέντος b e l r I
[v] ὁ quod + ed. om. codd.

12

ἀνθερεὼν ἐπὶ τὸ κάτω τοῖς γαργαρεῶσιν [w] ὑποκοιλαίνεται, καὶ τῶν ἐντὸς πάντων εἰς κύκλου σχῆμα διαταθέντων,[x] ἡ λιγνυώδης [y] ἐκείνη παχύτης ἡ ἐναπειλημμένη τοῖς μέρεσι συνδιαπνεῖται τῇ διεξόδῳ [z] τοῦ πνεύματος. πολλάκις δὲ, καὶ μετὰ τὸν ὕπνον οἶδε τὸ τοιοῦτον [a] συμβαίνειν, ὅταν τι τῶν ἀτμῶν ἐκείνων περιλειφθείη [b] τοῖς τόποις ἄπεπτόν [c] τε καὶ ἀδιάπνευστον.

C 5. Ἐκ τούτων [d] τοίνυν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς δείκνυσιν ἐναργῶς, ὅτι τῆς φύσεως ἔχεται, συνεστώσης μὲν καὶ ἐγρηγορυίας,[e] καὶ αὐτὸς συνεργῶν [f] καὶ κινούμενος· παρεθείσης δὲ τῷ ὕπνῳ, μένων ἀκίνητος·—εἰ μή τις ἄρα [g] τὴν ὀνειρώδη φαντασίαν νοῦ κίνησιν ὑπολάβοι [h] κατὰ τὸν ὕπνον ἐνεργουμένην· ἡμεῖς δέ φαμεν, μόνην δεῖν [i] τὴν ἔμφρονά [j] τε καὶ συνεστῶσαν τῆς διανοίας ἐνέργειαν ἐπὶ τὸν νοῦν ἀναφέρειν· τὰς [jj] δὲ κατὰ τὸν ὕπνον φαντασιώδεις [k]
D φλυαρίας, ἰνδάλματά τινα τῆς κατὰ τὸν νοῦν ἐνεργείας [l] οἰόμεθα τῷ ἀλογωτέρῳ τῆς ψυχῆς εἴδει κατὰ τὸ συμβὰν [m] διαπλάττεσθαι· τῶν γὰρ αἰσθήσεων τὴν ψυχὴν ἀπολυθεῖσαν [n] διὰ τοῦ ὕπνου, καὶ τῶν κατὰ τὸν [o] νοῦν ἐνεργειῶν ἐκτὸς εἶναι κατ᾽ ἀνάγκην συμβαίνει· διὰ γὰρ τούτων [p] πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἡ τοῦ νοῦ συνανάκρασις [q] γίνεται· τῶν οὖν [r] αἰσθήσεων παυσαμένων, ἀργεῖν ἀνάγκη καὶ τὴν διάνοιαν· τεκμήριον δὲ τὸ καὶ [s] ἐν
76 ἀτόποις [t] τε καὶ ἐν [u] ἀμηχάνοις πολλάκις * δοκεῖν [v] εἶναι τὸν φανταζόμενον· ὅπερ οὐκ ἂν ἐγένετο,[w] λογισμῷ καὶ διανοίᾳ τῆς ψυχῆς τηνικαῦτα διοικουμένης.

6. Ἀλλά [x] μοι δοκεῖ ταῖς προτιμοτέραις τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς ἠρεμούσης [y] (φημὶ δὲ [z] ταῖς κατὰ τὸν νοῦν καὶ τὴν αἴσθησιν ἐνεργείαις·) μόνον τὸ θρεπτικὸν αὐτῆς μέρος ἐνεργὸν κατὰ τὸν ὕπνον εἶναι· ἐν δὲ τούτῳ τῶν καθ᾽ ὕπαρ γινομένων [a] εἴδωλά τινα καὶ ἀπηχήματα [b] τῶν τε [c] κατ᾽ αἴσθησιν καὶ τῶν κατὰ διάνοιαν ἐνεργουμένων, ἅπερ αὐτῇ [d] διὰ τοῦ μνημονικοῦ [e]
B τῆς ψυχῆς εἴδους ἐνετυπώθη, ταῦτα [f] καθὼς ἔτυχεν ἀναζωγρα-

jj περὶ ὀνείρων

[w] γαργαλεῶσιν g h p 1 tum ἐπικοιλαίνεται n t mox πάντως t
[x] διατεθέντων b h i m n q t [y] ἰλυγνιώδης r ἀτμώδης m quod seq. ἡ om. t
[z] ἐξόδῳ b [a] τοιοῦτο α h n q [b] περιληφθείη α 1 b k p 2 περιληφθῇ m q περιφθείη i [c] ita codd. ἄπεμπτον ed. h [d] τούτου m tum οὖν pro τοίνυν i
[e] ἐγρηγορουμένης r [f] ἐνεργῶν α b e i k m n q r t [g] ἆρα g n p q
[h] ὑπολάβῃ l [i] δεῖ k—om. m [j] εὔφρονα i l [k] ita α 2 b d e g h k l m n p q r s t φαντασιώδης ed. [l] + ἡμῶν r [m] συμβαῖνον r tum διαπλάσσεσθαι n r [n] διαλυθεῖσαν t διαλειπουσῶν n [o] τὸν accessit ex codd.
[p] τούτου i [q] σύγκρασις n [r] δ᾽ οὖν h γοῦν n [s] καὶ om. k

deorsum ad fauces quadam concavatione [15] pertrahit, et cunctis interius in orbe patefactis viscosa[16] illa spissitudo quæ in ipsis locis insederat,[17] spiritu propellente digeritur.[18] Frequenter autem et post somnum nobis idipsum solet accidere, cùm ex illis vaporibus indigestum quid fuerit subrelictum.

5. Ex his itaque causis humana [1] mens evidenter ostenditur, quòd naturæ congruens atque consentiens esse videatur: dum vigilante illâ et hæc suos effectus exerat, resolutâ verò in somnum etiam mens persistat immobilis: nisi forsitan [2] imaginationes somniorum mentis agitationes esse quis æstimet, eamque operantem per soporem suis nutibus [3] arbitretur. Nos autem constanter asserimus, eam solam actionem[4] ad mentem referendam, quæ sapientiâ consilioque perficitur: ea verò quæ per somnum phantasmatum deliramenta proveniunt, imaginationes quasdam efficientiæ mentis opinamur, quas irrationabilis pars animæ per accidentia quæque confingit. Anima quippe à sensibus avocata per somnum,[5] necesse est ut mentis quoque privetur effectu. Per sensus enim, quodammodo ad hominem[6] reversio mentis efficitur; quibus vacantibus, et intelligentiam necesse est otiari: cujus rei argumentum est, quòd frequenter ineptissimis atque vanissimis formis dormientes illudimur:[7] quod nequaquam fieret, si consilio tunc anima et ratione regeretur.

6. Sed michi videtur, cùm præsentior vis animæ, id est, efficientia mentis et sensuum, conquiescit, illam tantummodo partem ejus in somnis [1] operari, quæ nutrimenta incrementaque dispensat. Si autem hoc ita est, somnia quæ fiunt et imaginationes [2] sensibus vel[3] intelligentiæ congruentes, hac nimirum causâ contingunt. Quæcumque nobis per animæ partem, in quâ memoria viget, impressa sunt, hæc eadem ut sors attulerit veluti pictoris opere[4] formantur,

15 convocatione b 16 undosa ed. 17 insiderat a 18 dirigitur ed.
§ 5—1 humana] una ed. 2 fortè ed. 3 *ita* c motibus ed. natalibus a b 4 actionem] vim actionis b 5 per somnum *om.* a 6 ad hom. quod. ed. c 7 inludimur c illuduntur b
§ 6—1 somniis ed. 2 imagines b 3 vel] et ed. 4 *ita* a pietas oris opere ed. pietas ori op. c impressa in sopore b

[t] τόποις e ed. Ald ἀπόροις m quod seq. τε accessit ex codd. et ed. Ald.
[u] ἐν om. α b d i k l q Ald. [v] δοκεῖν] ἀργὸν m mox τὸ pro τὸν l m t
[w] ἐγίνετο α b e i k m n r ἐγίγνετο t [x] ἀλλὰ] καὶ r [y] ἠρεμούσης r
[z] δὴ b h r [a] ita α b d e g h p r s γινομένῳ q γενομένων ed.
[b] + συμβαίνειν n [c] τε om. k [d] ita α b d e g i k l m n p s t αὐτὴ h q r Ald. αὐτῷ ed. [e] ita α β g h i k m n p q μνημονευτικοῦ ed. [f] + μὴ n

φεῖσθαι,[g] ἀπηχήματός τινος μνημονικοῦ[h] τῷ τοιούτῳ εἴδει τῆς ψυχῆς[i] παραμείναντος.

7. Ἐν τούτοις οὖν φαντασιοῦται ὁ ἄνθρωπος, οὐχ εἱρμῷ τινι πρὸς τὴν τῶν φαινομένων ὁμιλίαν ἀγόμενος, ἀλλὰ πεφυρμέναις[j] τισὶ καὶ ἀνακολούθοις ἀπάταις περιπλανώμενος.[k] Καθάπερ δὲ[l] κατὰ τὰς σωματικὰς ἐνεργείας, ἑκάστου τῶν μερῶν ἰδιαζόντως τι κατὰ τὴν ἐγκειμένην αὐτῷ φυσικῶς δύναμιν ἐνεργοῦντος, γίνεταί τις καὶ τοῦ ἠρεμοῦντος[m] μέλους πρὸς τὸ κινούμενον
C συνδιάθεσις·[n] ἀναλόγως καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς,[o] κἂν τὸ μὲν αὐτῆς ἠρεμοῦν[p] τὸ δὲ κινούμενον[q] τύχῃ, τὸ ὅλον τῷ μέρει συνδιατίθεται· οὐδὲ γὰρ ἐνδέχεται συνδιασπασθῆναι[r] πάντη τὴν κατὰ φύσιν ἑνότητα, κρατούσης ἐν μέρει τινὸς τῶν κατ' αὐτὴν δυνάμεων διὰ τῆς ἐνεργείας. Ἀλλ' ὥσπερ ἐγρηγορότων τε[s] καὶ σπουδαζόντων ἐπικρατεῖ μὲν ὁ νοῦς, ὑπηρετεῖ δὲ ἡ αἴσθησις, οὐκ ἀπολείπεται
D δὲ τούτων ἡ διοικητικὴ[t] τοῦ σώματος δύναμις· (ὁ μὲν γὰρ νοῦς πορίζει τὴν τροφὴν τῇ χρείᾳ, ἡ δὲ αἴσθησις τὸ πορισθὲν ὑπεδέξατο, ἡ δὲ θρεπτικὴ[u] τοῦ σώματος δύναμις ἑαυτῇ τὸ δοθὲν προσῳκείωσεν·[v]) οὕτω καὶ κατὰ τὸν ὕπνον ἀντιμεθίσταταί πως
(435) ἐν[w] ἡμῖν ἡ τῶν δυνάμεων τούτων ἡγεμονία, καὶ κρατοῦντος τοῦ ἀλογωτέρου, παύεται μὲν ἡ τῶν ἑτέρων ἐνέργεια, οὐ μὴν παντελῶς ἀποσβέννυται· ἐπειγομένης[x] δὲ τηνικαῦτα διὰ τοῦ ὕπνου πρὸς τὴν πέψιν[y] τῆς θρεπτικῆς δυνάμεως, καὶ πᾶσαν τὴν φύσιν πρὸς ἑαυτὴν ἀσχολούσης, οὔτε παντελῶς διασπᾶται ταύτης ἡ κατ' αἴσθησιν δύναμις (οὐ[z] γὰρ ἐνδέχεται τὸ ἅπαξ συμπεφυκὸς[a] διατέμνεσθαι) οὔτε ἀναλάμπειν αὐτῆς ἡ[b] ἐνέργεια δύναται,
77 τῇ τῶν αἰσθητηρίων ἀργίᾳ * κατὰ τὸν ὕπνον ἐμπεδηθεῖσα·[c] κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ[d] λόγον καὶ τοῦ νοῦ πρὸς τὸ αἰσθητικὸν εἶδος τῆς ψυχῆς[e] οἰκειουμένου, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ κινουμένου τούτου συγκινεῖσθαι λέγειν αὐτὸν, καὶ ἠρεμοῦντι[f] συγκαταπαύεσθαι.

8. Οἷον δέ τι περὶ τὸ πῦρ γίνεσθαι[g] πέφυκεν, ὅταν μὲν ὑποκρυφθῇ τοῖς ἀχύροις ἁπανταχόθεν,[h] μηδεμιᾶς ἀναπνοῆς[i]

[g] ἐτύγχανε ζωγραφεῖσθαι d e g h l n p r s [h] + τῆς ψυχῆς g h p [i] τῆς ψυχῆς ante εἴδει ponit b ante τῷ τοιούτῳ εἴδει e p [j] πεφορημέναις g h m p ɪ Ald. [k] ἐπιπλανώμενος α b i k m n t [l] δὲ] γὰρ d e g h l m p [m] ita α h k l m n p s ἠρεμοῦντος ed. r tum μέλους codd. μέρους ed. r [n] διάθεσις α h [o] ψυχῆς] γῆς k [p] ita α h l m n s ἠρεμοῦν ed. ἠρεμοῦντο k [q] ita codd. κινούμενος ed. [r] διασπασθῆναι α b i k m n tum πάντη om. b [s] τε] μὲν l [t] διοικητὴ n [u] θρεπτικὴ] ποριστικὴ m [v] προσοικείωσεν k n p ɪ tum οὕτως α n et καὶ om. m n r ɪ [w] ἐν om. t [x] ἐπιγινομένης h ἐπιγενομένης m [y] πέμψιν k [z] οὐδὲ h m [a] ἐμπεφυκὸς p [b] ἡ αὐτῆς ed. alio ord. [c] ἐμπεδηθείσης k [d] δὴ n r om. d g h l p s [e] τῆς ψυχῆς ante εἶδος ponunt α b e m n q r t—om.

configuratione[5] quadam jugiter adhærente in hac specie animæ, quâ[6] memoria continetur.

7. His itaque phantasiis homo deluditur, non alicujus ordinis tramite ad eorum quæ apparent visionem collocutionemque[1] perductus,[2] sed mixtis quibusdam et inconsequentibus[3] seductus erroribus. Sicut enim in opere corporali, unicuique[4] membro propriè quid[5] juxta vim sibi naturaliter insitam peragenti, etiam quiescentis membri quidam consensus co-operationis accedit: eâdem rationis consequentiâ de animâ quoque sentiendum est. Nam quum quiddam ejus quiescit, quiddam verò movetur, totum parti necessariò consentit: quia nec possibile est unitatem naturalem tunc posse dividi, etsi pars quædam potentiarum ejus in operatione persistat: sed quemadmodum vigilantibus et satagentibus, obtinet quidem mens eique sensus obsequitur, nec eis tamen[6] adesse dispensatrix illa potentia corporis approbatur; (siquidem mens usibus cibum providet; sensus autem sumit[7] quod provisum est; ea verò corporis virtus quæ nutrimentis invigilat propriè, sibi quod datur acquirit;) ita per somnum primatus[8] harum potentiarum[9] quodammodo commutantur in nobis, et obtinente[10] id quod irrationabilius esse probatur,[11] aliarum quidem efficientia conquiescit, non tamen omnino restringitur. Tunc enim ea[12] vis animæ quæ nutrimentis insistit, quamvis per soporem, ad digestionis[13] contendat officium, omnemque naturam sibi vacare[14] permittat: non tamen[15] ab hac ejus operatione potentia illa sensualis abstrahitur, (nec enim fas est,[16] quod semel naturaliter[17] unitum est posse[18] divelli,) sed elucescere non potest ejus affectus,[19] somni otio compeditus.[20] Hac itaque ratione cùm se mens ad sensibilis animæ[21] speciem vertit, consequens est cùm hæc[22] movetur, uti[23] et illam dicamus moveri pariter, et cùm quiescit, simili modo[24] quiescere.

8. Quemadmodum verò circa ignem hoc[1] fieri naturale est, ut[2] cùm paleis undique tegitur nulloque spiraculo suscitatur, nec circumtecta

5 figuratione ed. 6 quæ c
§ 7—1 locutionemque c 2 productus ed. ductus c 3 *ita* a c consequen. ed. 4 corporalium cuique b 5 propriè quiddam b propria quæque c 6 tamen eis b 7 sumit] sunt a 8 primatus] ablato ed. 9 usu *add.* ed. 10 obtinet ed. 11 probantur b *mox* aliorum ed. 12 ea *om.* ed. *mox* animi qui ed. 13 digestione a *tum* conveniat b 14 vagare a 15 tamen] enim ed. 16 est *om.* c 17 natur. semel c 18 possit ed. 19 effectus ed. 20 impeditus ed. 21 animi ed. 22 hic ed. 23 ut b 24 similiter b
§ 8—1 hoc ed. 2 ut] nisi b

d i k l s tum οἰχειωμένου k ὠχειωμένου α b i ἐνοιχειουμένου t [f] ita α d e g h k l m p s t cod. Leuenkl. ἠρεμοῦντι i r ἠρεμοῦντος ed. [g] γενέσθαι g p tum πέφυκε om. β et μὲν om. α statim ὑπὸκρυφῆ k ὑποκρυβῇ l [h] πανταχόθεν g h l m n p [i] διαπνοῆς q πνεῆς b r

ἀναρριπιζούσης τὴν φλόγα, οὔτε τὰ προσπαρακείμενα [j] νέμεται
οὔτε παντελῶς κατασβέννυται, ἀλλ' [k] ἀντὶ φλογὸς ἀτμός [l] τις
διὰ τῶν ἀχύρων ἐπὶ τὸν ἀέρα [m] διέξεισιν· εἰ δέ τινος λάβοιτο
B διαπνοῆς, [n] φλόγα τὸν καπνὸν ἀπεργάζεται· τὸν αὐτὸν τρόπον
καὶ ὁ νοῦς τῇ ἀπραξίᾳ τῶν αἰσθήσεων κατὰ τὸν ὕπνον συγκα-
λυφθεὶς, οὔτε ἐκλάμπειν δι' αὐτῶν [o] δυνατῶς ἔχει οὔτε μὴν
παντελῶς κατασβέννυται, [p] ἀλλ' οἷον καπνοειδῶς κινεῖται, τὸ
μέν τι ἐνεργῶν, τὸ δὲ οὐ δυνάμενος.

9. Καὶ ὥσπερ τις μουσικὸς κεχαλασμέναις ταῖς [q] χορδαῖς
τῆς λύρας ἐμβαλὼν τὸ πλῆκτρον, οὐ κατὰ ῥυθμὸν [r] προάγει
τὸ μέλος (οὐ γὰρ ἂν [s] τὸ μὴ συντεταμένον [t] ἠχήσειεν) ἀλλ' ἡ
μὲν χεὶρ [u] τεχνικῶς πολλάκις [v] κινεῖται, πρὸς τὴν τοπικὴν θέσιν
τῶν τόνων τὸ πλῆκτρον ἄγουσα, τὸ δὲ ἠχοῦν οὐκ ἔστιν, εἰ μὴ
ὅσον ἄσημόν τινα καὶ ἀσύντακτον ἐν τῇ κινήσει τῶν χορδῶν
C ὑπηχεῖ [w] τὸν βόμβον· οὕτω διὰ τοῦ ὕπνου τῆς ὀργανικῆς τῶν
αἰσθητηρίων κατασκευῆς [x] χαλασθείσης, ἢ καθόλου ἠρεμεῖ ὁ
τεχνίτης, εἴπερ τελείαν λύσιν ἐκ πληθώρας [y] τινὸς καὶ βάρους
πάθοι τὸ ὄργανον· ἢ ἀτόνως τε καὶ ἀμυδρῶς ἐνεργήσει, οὐχ
ὑποδεχομένου [z] τοῦ αἰσθητικοῦ ὀργάνου δι' ἀκριβείας τὴν
τέχνην.

10. Διὰ τοῦτο ἥ τε μνήμη συγκεχυμένη καὶ ἡ πρόγνωσις
προκαλύμμασί τισιν ἀμφιβόλοις ἐπινυστάζουσα, [a] ἐν εἰδώλοις
τῶν καθ' ὕπαρ σπουδαζομένων φαντασιοῦται, καί τι τῶν
ἐκβαινόντων [b] πολλάκις ἐμήνυσε· [c] τῷ γὰρ λεπτῷ τῆς φύσεως
ἔχει τι πλέον παρὰ τὴν σωματικὴν παχυμέρειαν εἰς τὸ καθορᾷν
D τι τῶν ὄντων δύνασθαι· οὐ μὴν δι' εὐθείας τινὸς δύναται δια-
σαφεῖν τὸ λεγόμενον, ὡς [d] τηλαυγῆ τε καὶ πρόδηλον εἶναι τὴν
τῶν προκειμένων [e] διδασκαλίαν, ἀλλὰ λοξὴ καὶ ἀμφίβολος τοῦ
μέλλοντος ἡ δήλωσις [f] γίνεται, ὅπερ αἴνιγμα λέγουσιν οἱ τὰ
τοιαῦτα ὑποκρινόμενοι.

11. Οὕτως ὁ οἰνοχόος ἐκθλίβει [g] τὸν βότρυν τῇ κύλικι τοῦ [h]
Φαραώ· οὕτω κανηφορεῖν ὁ σιτοποιὸς ἐφαντάσθη· ἐν οἷς καθ'

[j] τὰ προσπαρακείμενα] τὰ πρὸς παρακείμενα l πρὸς τὰ παρακείμενα a b e k m τὰ παρακείμενα i t [k] ἀλλὰ m [l] καπνὸς n q tum τις om. t

[m] τὸν ἀέρα] τῶν ἀχύρων b tum pro δὲ τινος t habet δέ τι et ex corr. δ' ἔτι

[n] ἀναπνοῆς l [o] δι' αὐτῶν] διαυγῶς g h p s in mg à pr. m.—om. b tum δυνατὸς q [p] ἀποσβέννυται k l [q] ταῖς om. d g h l p s tum ἐμβάλλων a q

[r] οὐ κατὰ ῥυθμὸν] οὐκ εὔρυθμον r οὐ κατ' ἀριθμὸν Ald. [s] ἂν om. t

[t] μὴ συντεταμένον] συγκεχαυνωμένον t μὴ om. i et post συντεταμένον + ἢ τὸ κεχαυνωμένον a b c i k [u] ἠχήσειεν· ἀλλ' ἡ μ. χεὶρ] ἠχήσει· ἐν ἄλλῃ μ. χειρὶ t

[v] πολλάκις τεχνικῶς n [w] ὑπηχεῖν a b c i k m n r I t ὑφηχεῖν q ἀπηχεῖ e

[x] κατασκευῆς om. d [y] πληθούρας g p q [z] οὐκ ἐπιδεχομένου k

depascat nec penitùs extinguatur, sed pro flammâ quidam[3] fumus exsurgat: quòd si paululum commotus fuerit, illico fumus excitatur in flammam: similiter et mens, otio sensuum tempore soporis[4] obtecta, nec elucere per eos potest, nec prorsus intercipi, sed instar fumi[5] videtur operari, in[6] aliquo quidem agens,[7] in aliquo verò non[8] prævalens.

9. Et sicut quidam[1] musicus, resolutis lyræ nexibus, si plectrum chordis injiciat, non ei modulatio competenter occurrit (nec enim quod extentum[2] non est, aptè resonabit) sed plerumque manus artificiosè movetur, ducens plectrum ad locales positiones accentuum; sonus autem[3] non efficitur nisi confusus et[4] inordinatus ex motu[5] chordarum, quem bombon Græci nominant:[6] ita per somnum naturalia[7] sensuum[8] membra resoluta, aut omnino quiescit artifex animus, si corpus nimiâ plenitudine prægravetur, aut certè languidiùs et obscuriùs operabitur, cùm hoc organum sensuale diligentius artem nequit excipere.

10. Quapropter in somnis memoria quidem confusa, præscientia verò quibusdam velaminibus obruta, præter votum[1] ac studium quasdam speculatur imagines, et aliquid[2] eorum nonnunquam quæ sunt ventura prænunciat; (nam subtilitate[3] naturæ plus aliquid habet quàm corporis crassitudo ad contemplanda ea quæ videntur accedere:) sed non potest recto ordine futura reserare,[4] quia nec perspicua et manifesta doctrina proponitur eorum quæ in somnis digesta cernuntur: sed quicquid illud est, ambigua futuri[5] fit enunciatio,[6] quod ænigma vocant qui[7] videntur ista discernere, quòd scilicet aliud ostentet in verbis, aliud in intellectibus afferat.

11. Sic pincerna Pharaonis botrum premit in pateram,[1] sic panes[2] canistro ferre pistor[3] imaginatur: uterque enim juxta studium quod

3 quidem ed. *tum* fumus *om.* a 4 soporis *om.* c 5 fumi] summi ed. 6 in *om.* a 7 *ita* a c egens ed. 8 non *om.* ed.

§ 9—1 quispiam ed. 2 ext. quod ed. 3 autem] eorum a aut b 4 confusus et *om.* ed. 5 modo ed. 6 *ita* b c G. bomb. cognominant a vocant G. bomb. ed. *tum* bombum b 7 naturalibus ed. 8 per *add.* b *tum* membris resolutis ed.

§ 10—1 vocatum a 2 aliquod a 3 per subtilitatem ed. 4 *ita* b reservare ed. 5 futura b *tum* sit a 6 denunciatio ed. 7 quid b

§ 11—1 paterâ ed. 2 in *add.* ed. 3 pistor *om.* a *tum* imaginator a

νυ δι
[a] ἐπιδιστάζουσα r ἐπιδιστάζουσα a b c i k m n q t cod. Leuen. ἐπινυστάζουσα f
[b] ἐμβαινόντων i [c] ἐμνημόνευσεν n [d] ὥστε q [e] λεγομένων m 1 r in textu
[f] ἡ δηλ. τοῦ μέλλ. t alio ord. [g] ἐν θλίψει b e ἐνθλίβει α [h] τῷ m

78 ὕπαρ ἑκάτερος * τὴν σπουδὴν εἶχεν, ἐν τούτοις εἶναι καὶ [i] διὰ
τῶν ὀνείρων οἰόμενος· [j] τῶν γὰρ συνήθων αὐτοῖς ἐπιτηδευμάτων
τὰ εἴδωλα [k] τῷ προγνωστικῷ τῆς ψυχῆς ἐντυπωθέντα, παρέσχεν [l]
ἐπὶ καιροῦ τῶν ἐκβησομένων διὰ τῆς τοιαύτης τοῦ νοῦ προφη-
τείας καταμαντεύσασθαι.[m]

12. Εἰ [n] δὲ Δανιὴλ καὶ Ἰωσὴφ καὶ οἱ κατ᾽ ἐκείνους [o] θείᾳ
δυνάμει, μηδεμιᾶς αὐτοὺς [p] ἐπιθολούσης αἰσθήσεως, τὴν τῶν
μελλόντων γνῶσιν προεπαιδεύοντο, οὐδὲν τοῦτο [q] πρὸς τὸν προ-
B κείμενον λόγον· οὐ [r] γὰρ ἄν τις ταῦτα τῇ δυνάμει τῶν ἐνυπνίων
λογίσαιτο, ἐπεὶ πάντως ἐκ τοῦ ἀκολούθου καὶ τὰς καθ᾽ ὕπαρ
γινομένας [s] θεοφανείας, οὐκ ὀπτασίαν [t] ἀλλὰ φύσεως ἀκολουθίαν
κατὰ τὸ αὐτόματον ἐνεργουμένην οἰήσεται.[u] ὥσπερ τοίνυν
πάντων ἀνθρώπων κατὰ τὸν ἴδιον νοῦν διοικουμένων, ὀλίγοι τινές
εἰσιν οἱ τῆς θείας ὁμιλίας [v] ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς [w] ἀξιούμενοι· οὕτω
κοινῶς πᾶσι καὶ ὁμοτίμως τῆς ἐν ὕπνοις φαντασίας κατὰ φύσιν
(436) ἐγγινομένης,[x] μετέχουσί τινες, οὐχὶ πάντες, θειοτέρας τινὸς διὰ
C τῶν ὀνείρων [y] τῆς ἐμφανείας· [z] τοῖς δ᾽ [a] ἄλλοις πᾶσι, κἂν
γένηταί [b] τις ἐξ ἐνυπνίων περί τι πρόγνωσις, κατὰ τὸν εἰρημένον
γίνεται τρόπον.

13. Εἰ δὲ καὶ ὁ Αἰγύπτιος καὶ ὁ Ἀσσύριος τύραννος θεόθεν
πρὸς τὴν τῶν μελλόντων ὡδηγοῦντο [c] γνῶσιν, ἕτερόν ἐστι τὸ διὰ
τούτων οἰκονομούμενον· φανερωθῆναι γὰρ ἔδει κεκρυμμένην [d] τὴν
τῶν ἁγίων σοφίαν, ὡς ἂν μὴ ἄχρηστος [e] τῷ κοινῷ παραδράμῃ [f]
τὸν βίον. πῶς γὰρ [g] ἐγνώσθη τοιοῦτος ὢν Δανιήλ, μὴ [h] τῶν
ἐπαοιδῶν καὶ μάγων πρὸς τὴν εὕρεσιν [i] τῆς φαντασίας ἀτονη-
D σάντων; πῶς δ᾽ ἂν περιεσώθη τὸ Αἰγύπτιον, ἐν δεσμωτηρίῳ
καθειργμένου τοῦ Ἰωσήφ, εἰ μὴ παρήγαγεν [j] εἰς μέσον [k] αὐτὸν ἡ
τοῦ ἐνυπνίου κρίσις; οὐκοῦν ἄλλο τι ταῦτα καὶ οὐχὶ [l] κατὰ
τὰς κοινὰς φαντασίας λογίζεσθαι [m] χρή.

14. Ἡ δὲ συνήθης αὕτη τῶν ὀνείρων [n] ὄψις κοινὴ πάντων
ἐστὶ, πολυτρόπως καὶ [o] πολυειδῶς ταῖς φαντασίαις ἐγγινομένη·
ἢ γὰρ παραμένει, καθὼς εἴρηται,[p] τῷ μνημονικῷ τῆς ψυχῆς

[i] καὶ om. i [j] οἰόμενοι b n q [k] τὰ εἴδωλα om. m [l] παρέχει k
[m] μαντεύσασθαι d g h l p s καταμαντεύεσθαι α [n] οἱ b [o] αὐτοὺς m
[p] αὐτοῖς a β e i k r αὐταῖς m tum ἐπιθηλούσης b ἐπιθλιβούσης n [q] τούτων b
[r] ita codd. οὐδὲ ed. tum καταλογίσαιτο i [s] γιγνομένας n γενομένας k r
[t] οὐχ ὀπτασίαν g p οὐχ οπτασίας n et mox ἐνεργουμένας n [u] ποιήσεται p
[v] οἱ τῆς θείας ὁμιλίας om. b [w] ἀφανοῦς i k m [x] γιγνομένης n γινομένης t
[y] διά τινος τῶν ὀνείρων θειοτέρας n alio ord. tum τῆς om. d f g h l n p r s
[z] θεοφανείας d f g h l p s φανερώσεως n προγνώσεως r [a] δὲ α β k m q
[b] ἐγγένηται α e i k m q t ἐγγίνηται n ἐπιγένηται b [c] ὁδηγοῦντο g p ὁδηγοῦνται a b c i k m n q [d] κεκρυμμένην post ἁγίων ponit m
[e] ἄχρηστοι m t ἄπιστος α [f] παραδράμοι α i n q r παραδράμειν t

exercuit, se in somnis esse pervidit.[4] Solitarum namque artium simulachra[5] in præscientiâ mentis impressa per hoc animæ[6] vaticinium prædici quæ ventura fuerant, in tempore[7] præstiterunt.

12. Quod autem Daniel et Joseph eorumque consimiles divinâ virtute nullis turbatis sensibus ad futurorum[1] præformantur scientiam, nichil hoc ad præsentem pertinet quæstionem, quia non hæc[2] quisquam sapiens somniorum generibus imputare debebit;[3] alioquin et illas visiones quæ divinitùs vigilantibus accidunt, non supernâ visitatione, sed naturæ[4] consequentiâ sponte suâ id operante, putabit posse contingere. Sicut ergo, cunctis hominibus juxta suum sese moderantibus animum, pauci[5] quidam sunt qui divinâ illustrari confabulatione mereantur: ita, communiter secundùm naturam nobis ac[6] similiter somniorum phantasiis accidentibus,[7] nonnulli per soporem[8] divinæ cujusdam participes[9] revelationis existunt: ceterisque omnibus, etsi aliqua re[10] per somnia[11] præscientia gignitur, juxta prædictum gignitur modum.

13. Si verò vel[1] Ægyptius ille vel Assyrius tyrannus ad scientiam futurorum per somnia divinitùs instruuntur, aliud quiddam est quod per eos mirandâ[2] dispensatione peragitur. Oportebat enim sanctorum sapientiam declarari, quæ videbatur[3] occulta, ne communem vitam sine utilitate vel commodo præterirent.[4] Quomodo namque Daniel talis esse nosceretur, nisi incantatorum atque magorum ad inquisitionem[5] somnii defecisset intentio? quomodo etiam[6] salvaretur Ægyptus, Joseph in custodiâ[7] constituto, nisi eum discretio somniorum pertraxisset in medium? Et ideo aliud quid[8] ista prætendunt, nec secundùm phantasias communes omnino[9] pensanda sunt.

14. Consueta quippe somniorum facies eadem universorum est, quæ modis plurimis specie quadam imaginationis occurrit. Aut enim permanent, ut dictum est, in eâ parte animæ, quâ memoria

4 *ita* a providit b previdit c (*punctis subscr. sub lit.* r e) pervidet ed. 5 simulachrorum ed. 6 hoc animæ] omne ed. 7 in tempore *om.* ed.

§ 12—1 futurarum b *statim* informantur ed. 2 hæc] habet quod b *tum* quisque ed. 3 debet ed. 4 naturam c 5 pauci *om.* ed. 6 ac *om.* b 7 accedentibus c 8 saporem b 9 particeps ed. 10 res b 11 somnium ed.

§ 13—1 vel *om.* ed. 2 mirâ c 3 videbantur b 4 præteriret ed. 5 ad inquisi.] acquisi. ed. 6 et a 7 vinculis a b 8 quid aliud ed. 9 omnino *om.* a b

g + ἂν α b i k m n q r t tum ἐγνωρίσθη d e f g h l p s mox δανιὴλ τοιοῦτος ὢν m alio ord. h μὴ om. n i ἐρεύνησιν g h p r j παρεισήγαγεν n k ita codd. μέσους ed. tum αὐτὸν εἰς μέσον r t alio ord. l οὐ b n m ἡγεῖσθαι α b i k m n q r t n ὀνειράτων i k o πολυτρόπως καὶ om. n p καθὼς εἴρηται om. n

τῶν μεθημερινῶν ἐπιτηδευμάτων τὰ ἀπηχήματα· ἢ πολλάκις καὶ πρὸς τὰς ποιὰς τοῦ σώματος διαθέσεις ἡ τῶν ἐνυπνίων
79 κατάστασις ἀνατυποῦται.* οὕτω γὰρ ὁ διψώδης ἐν πηγαῖς εἶναι δοκεῖ, καὶ ἐν εὐωχίαις ὁ τροφῆς[q] προσδεόμενος, καὶ[r] ὁ νέος σφριγώσης αὐτῷ τῆς ἡλικίας καταλλήλως[s] τῷ πάθει φαντασιοῦται.

15. Ἔγνων δὲ καὶ ἄλλην ἐγὼ τῶν καθ' ὕπνον[t] γινομένων[u] αἰτίαν, θεραπεύων τινὰ τῶν ἐπιτηδείων ἑαλωκότα φρενίτιδι, ὃς βαρούμενος[v] τῇ τροφῇ πλείονι τῆς δυνάμεως αὐτῷ[w] προσενεχθείσῃ, ἐβόα, τοὺς περιεστῶτας μεμφόμενος ὅτι ἔντερα κόπρου πληρώσαντες[x] εἶεν ἐπιτεθεικότες αὐτῷ· καὶ ἤδη[y] τοῦ σώματος αὐτῷ πρὸς ἱδρῶτα[z] σπεύδοντος, ᾐτιᾶτο τοὺς παρόντας ὕδωρ ἔχειν ἡτοιμασμένον, ἐφ' ᾧ τε[a] καταβρέξαι κείμενον· καὶ οὐκ
B ἐνεδίδου βοῶν, ἕως ἡ ἔκβασις,[b] τῶν τοιούτων μέμψεων τὰς αἰτίας ἡρμήνευσεν· ἀθρόως γὰρ ἱδρώς τε[c] πολὺς ἐπερρύη[d] τῷ σώματι, καὶ ἡ γαστὴρ ὑποφθαρεῖσα τὴν ἐν τοῖς[e] ἐντέροις βαρύτητα διεσήμανεν.[f] ὅπερ τοίνυν ἀμβλυνθείσης ὑπὸ τῆς νόσου τῆς νήψεως[g] ἔπασχεν ἡ φύσις συνδιατιθεμένη[h] τῷ πάθει τοῦ σώματος, τοῦ μὲν ὀχλοῦντος[i] οὐκ ἀναισθήτως ἔχουσα, διασαφῆσαι[j] δὲ τὸ λυποῦν ἐναργῶς, διὰ τὴν ἐκ τῆς νόσου παραφορὰν, οὐκ ἰσχύουσα·[k] τοῦτο κατὰ τὸ εἰκὸς, εἰ, μὴ ἐξ ἀρρωστίας
C ἀλλὰ τῷ κατὰ φύσιν ὕπνῳ, τὸ διανοητικὸν τῆς ψυχῆς[l] κατηυνάσθη, ἐνύπνιον ἂν τῷ οὕτως[m] διακειμένῳ ἐγίνετο, ὕδατι μὲν τῆς τοῦ ἱδρῶτος ἐπιρροῆς, ἐντέρων δὲ βάρει τῆς[n] κατὰ τὴν τροφὴν[o] ἀχθηδόνος σημαινομένης.

16. Τοῦτο καὶ πολλοῖς τῶν τὴν ἰατρικὴν πεπαιδευμένων[p] δοκεῖ,—παρὰ τὰς τῶν παθημάτων διαφορὰς, καὶ τὰς τῶν ἐνυπνίων ὄψεις τοῖς κάμνουσι γίνεσθαι· ἄλλας μὲν τῶν στομαχούντων, ἑτέρας δὲ τῶν κεκακωμένων τὰς μήνιγγας, καὶ τῶν ἐν πυρετοῖς[q] πάλιν ἑτέρας, τῶν τε κατὰ χολὴν καὶ τῶν ἐν
D φλέγματι[r] κακουμένων οὐ τὰς αὐτὰς, καὶ[s] τῶν πληθωρικῶν

[q] τρυφῆς b g h [r] καὶ ad φαντασιοῦται om. g h p [s] ita α b d e i k l m n q r s t Ald. καταλλήλῳ ed. [t] ita a c d e f g h l m n q r s ὕπνων β ὕπνους i k ὕπνου ed. [u] ita d g p s γενομένην f γινομένην h γενομένων ed. αἰνιγμάτων a b c e i k m n q r t [v] βαρυνόμενος a b c e n r t [w] ita codd. αὐτοῦ ed. tum προσενεχθείσης k m n q [x] πλήσαντες n r t [y] δὴ n [z] ἱδρῶτας β g h r s ἱδρώτας p [a] ᾧτε] ὥπερ τούτου b [b] ἔκστασις i [c] τε ante γὰρ ἱδρὼς ponit b—om. i [d] ἐπερρύει b (non autem β) f p I ni fallor—statim + τε n [e] ἐν τοῖς om. n [f] διεσήμαινεν g l p διεσήμηνεν i ὑπεσήμηνεν m ὑπεσήμανεν b tum ὥσπερ pro ὅπερ m et ἀμβλυθείσης h p r I t ἀμβληθείσης i [g] νήψεως] φύσεως l [h] συνδιατιθεμένη] νῦν διατιθεμένη q [i] ἐνοχλοῦντος α b c e i m p q [j] διασαφηνίσασα m om. quod seq. δὲ [k] ἰσχύσασα n [l] τῆς ψυχῆς om. d mox κατευνάσθη α q

continetur, studiorum similitudines diurnorum, aut sæpenumero qualitatibus corporalium affectionum somniorum quoque[1] præfiguratur expressio; sic etenim qui sitit, esse se miratur in fontibus, et deliciis gaudet, qui cibis indiget, et juvenis ætate vigens imaginum ludificatur illecebris[2] pro similitudine passionis.

15. Novi verò ego[1] per somnium et aliam ænigmatum medentium[2] causam. Nam quidam de necessariis[3] captus phrenesi, cùm nimium gravaretur, quòd illi cibus plusquam virtus ejus exegerat[4] esset oblatus, arbitratus est, plura intestina stercore plena sibi superponi. Cùmque[5] jam prope esset, ut fatigatum corpus ejus sudoribus laxaretur, aquam sibi deferri[6] quâ perfunderetur jacens, eos qui aderant precabatur obnixè; nec destitit, hoc cum clamore deposcens, donec exitus rerum querelarum talium causam absolveret.[7] Nam simul et sudor plurimus ex ejus erupit corpore, et solutus venter intestinorum pondus interpretatus est.[8] Quod igitur obtusâ[9] valetudine natura tunc pertulit, corporis inæqualitati compassa est, ut molestiam quidem sentiret, edicere quidem pressuram per[10] ægritudinem manifestè non posset; idque (sicut datur intelligi) nisi ex incommoditate[11] contingeret sed naturali sopore mens sopita tegeretur,[12] somnium profectò ei qui sic erat affectus, existeret: aqua[13] quidem sudoris[14] fluxum; intestinorum verò[15] gravedinem, escæ nimietatem[16] et pressuram moventis insinuans.[17]

16. Hoc idem[1] verò videtur et plurimis medicinæ peritis;[2] quòd scilicet juxta passionum differentias, somniorum quoque variæ facies ægrotantibus accidant; aliæ quidem defectis stomacho, et aliæ cerebri passione vexatis; eis etiam qui[3] febre laborant aliæ, et[4] aliæ qui ex cholerâ periclitantur et phlegmate; itemque dissimiles[5] his

§ 14—1 quoque *om.* ed. 2 illecebris *om.* a

§ 15—1 ego *om.* b 2 mendacium a b 3 necessariis meis ed. nostris necessariis b *tum* frenesi c 4 exegeret b 5 supponi cum b 6 deferre ed. 7 obsolveret a 8 es a 9 obtunsa b 10 et dicere quidem propter ed.—c *habet* vero *pro* quidem 11 commoditate a 12 *ita* c sospitate gereretur ed. 13 *ita* c aquam ed. 14 *ita* a b sudorem ed. 15 vero intest. ed. 16 esca enim gravitatem ed. 17 *ita* a insinuat ed.

§ 16—1 idem *om.* c 2 per. med. ed. 3 *ita* c his etiam q. ed. alie etiam eis q. a b 4 et *om.* a b 5 dissimilis c

κατηυγάσθη d e f g h l m p r 2 s [m] *οὕτω* α i n r *τοιούτῳ* k [n] *τῆς* om. t [o] *κατὰ τὴν τροφὴν*] *τῶν ἐντέρων* d tum *διασημαινομένης* α b i k [p] *τοῖς πεπαιδευμένοις* α i k n [q] *πυρετῷ* n [r] *φλέγματι*] *πνεύματι* α b d e in mg statim *κεκακωμένων* m t [s] *καὶ* om. m

καὶ τῶν ἐκτετηκότων πάλιν ἄλλας·[t] ἐξ ὧν ἔστιν ἰδεῖν, ὅτι ἡ θρεπτική τε καὶ αὐξητικὴ δύναμις τῆς ψυχῆς[u] ἔχει τι καὶ τοῦ νοεροῦ συγκατεσπαρμένον αὐτῇ διὰ τῆς ἀνακράσεως, ὃ τῇ ποιᾷ διαθέσει τοῦ σώματος[v] τρόπον τινὰ ἐξομοιοῦται,[w] κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν πάθος ταῖς φαντασίαις μεθαρμοζόμενον.

17. Ἔτι δὲ καὶ πρὸς τὰς τῶν ἠθῶν καταστάσεις τυποῦται[x]
τοῖς πολλοῖς τὰ ἐνύπνια· ἄλλα τοῦ ἀνδρείου καὶ ἄλλα τοῦ
δειλοῦ τὰ φαντάσματα· * ἄλλοι τοῦ ἀκολάστου[y] ὄνειροι, καὶ
ἄλλοι τοῦ σώφρονος· ἐν ἑτέροις ὁ μεταδοτικὸς, καὶ ἐν ἑτέροις
(437) φαντασιοῦται ὁ ἄπληστος· οὐδαμοῦ τῆς διανοίας[z] ἀλλὰ τῆς
ἀλογωτέρας διαθέσεως ἐν τῇ ψυχῇ[a] τὰς τοιαύτας φαντασίας
ἀνατυπούσης—οἷς προειθίσθη[b] διὰ τῆς καθ' ὕπαρ μελέτης,
τούτων τὰς εἰκόνας καὶ ἐν[c] τοῖς ἐνυπνίοις ἀναπλαττούσης.

Κεφάλαιον ιδ.[d]

B Ὅτι οὐκ ἐν μέρει τοῦ σώματος ὁ νοῦς· ἐν ᾧ καὶ διάκρισις τῶν τε σωματικῶν καὶ ψυχικῶν κινημάτων.

Ἀλλὰ πολὺ τῶν προκειμένων ἀπεπλανήθημεν· δεῖξαι γὰρ
ἡμῖν ὁ λόγος προέθετο τὸ,[e] μὴ μέρει τινὶ τοῦ σώματος ἐν-
δεδέσθαι[f] τὸν νοῦν, ἀλλὰ παντὸς[g] κατὰ τὸ ἶσον ἐφάπτεσθαι,
καταλλήλως τῇ φύσει τοῦ ὑποκειμένου μέρους[h] ἐνεργοῦντα τὴν
C κίνησιν· ἔστι δὲ ὅπου καὶ[i] ἐπακολουθεῖ ταῖς φυσικαῖς ὁρμαῖς ὁ
νοῦς, οἷον ὑπηρέτης γινόμενος·[j] καθηγεῖται[k] γὰρ πολλάκις ἡ
τοῦ σώματος φύσις, καὶ τοῦ λυποῦντος αἴσθησιν ἐντιθεῖσα καὶ
τοῦ εὐφραίνοντος ἐπιθυμίαν· ὥστε ταύτην μὲν τὰς πρώτας
παρέχειν ἀρχὰς,[l] ἢ βρώσεως[m] ὄρεξιν ἤ τινος ὅλως τῶν[n] καθ'
ἡδονὴν τὴν ὁρμὴν ἐμποιοῦσαν· τὸν δὲ νοῦν ἐκδεχόμενον τὰς
τοιαύτας ὁρμὰς, ταῖς οἰκείαις περινοίαις τὰς πρὸς τὸ ποθού-
μενον ἀφορμὰς συνεκπορίζειν τῷ σώματι· τὸ δὲ τοιοῦτον οὐκ
D ἐπὶ πάντων ἐστὶν, ἀλλὰ μόνων[o] τῶν ἀνδραποδωδέστερον διακει-
μένων, οἳ[p] δουλώσαντες τὸν λόγον ταῖς ὁρμαῖς τῆς φύσεως, διὰ

[t] ἄλλο n [u] τῆς ψυχῆς ante δύναμις ponunt α i m n q r t—om. k statim ἔχῃ ed. [v] τοῦ σώματος διαθέσει m [w] συνεξομοιοῦται α b i k m n q r t [x] τυποῦνται t quod seq. τοῖς accessit ex codd. [y] + οἱ i n t [z] + ἱσταμένης h [a] ἐν τῇ ψυχῇ διαθέσεως α b i k m n q r t—τῇ om. r [b] προηθίσθη g n p I προσειθίσθη α i m r προσεθίσθη q προσεθισθῇ β πρὸς ἐθισθεῖ k προσεθιάθη b [c] καὶ ἐν] κἂν n κἂν t καὶ α omisso ἐν mox ἀναπλασσούσης q [d] ιε α β i k n q r t [e] τὸ] ὡς n—om. d [f] ἐνδέχεσθαι k [g] πάντως t [h] μέλους d g h p r s tum ἐνεργοῦντος d l m r [i] καὶ ante

qui plenitudine et inanitate decumbunt.[6] Ex quibus possibile est animadvertere, quòd illa vis animæ per quam nutrimenta nobis incrementaque contingunt, habeat aliquam intellectualis rei particulam quâdam[7] sibi societate consertam, dum qualitas affectionis corporeæ similitudinem quodammodo præferat, juxta passionem quæ obtinet imaginationibus[8] congruentem.

17. Itemque multis etiam secundùm morum diversitatem somniorum quoque visa[1] formantur. Alia namque sunt viri fortis, alia meticulosi, luxuriosi alia,[2] et alia continentis, aliis largus, et aliis avarus imaginibus luditur;[3] nusquam verò in his intelligentia mentis operatur, sed animæ pars irrationabilior, ut sæpè diximus, has phantasias efficit,[4] et quibuscumque vigilans studiis assuescit, horum sibi similitudinem præformat in somnis.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

Quod non in parte corporis mens humana consistat, et de discretione motionum corporis animæque tractatio.[1]

1. Sed multum à proposito sumus abducti. Demonstrare namque sermo promiserat, quòd mens non in aliquâ[2] parte corporis esset inclusa, sed æqualiter per totum sparsa discurrat, juxta naturæ similitudinem motum subjectæ partis efficiens. Est autem ubi et ipsa mens, naturæ subsequens impetus, ministerium quodammodo servitutis impendit: frequenter enim natura præcedit corporis, et aut occasiones lætitiæ aut causas mœroris insinuat, ita ut ipsa quidem præstet initium vel cibos appetere, vel quamlibet aliam rem voluptatis implere: mens autem tales motus carnis[3] excipiens, consilii sui nisibus consideratarum rerum parat[4] effectus. Hoc verò non[5] fit in omnibus, sed in his tantùm qui, turpiter affecti,[6] dominatum rationis naturæ nutibus subjugant, quique suffragiis

6 decubant a 7 qua ed. 8 imaginationem ed.
§ 17—1 visa *om.* a 2 alia lux. ed. 3 illuditur ed. 4 faciat ed.
§ 1—1 *tit. cap. om.* c 2 in aliâ mens non b mens *et* in *om.* c 3 car. mo. b
4 pariat c *tum* affectus a *et* hæc ed. 5 non *om.* a 6 turpi affectu b turpiter affectu a

ὅπου ponunt g h l n p r 2 s t—om. *α* b i k r 1 [j] ita *α* b d g i k l m p r s t *γενόμενος* ed. [k] *καθηγεῖσθαι* g h p [l] *ἀρχὰς*] *ὁρμὰς* m r [m] + *ἢ πόσεως* t [n] *τῶν* om. k tum *τῶν καθ' ἡδονὴν* ante *ὅλως* ponit b [o] *μόνον* *α* d 1 g h l n p s—om. m mox *ἀνδραποδωδεστέρως* r [p] ita *α* *β* g i k l m n p r s *οἱ* ed.

τῆς τοῦ νοῦ συμμαχίας τὸ κατὰ τὰς αἰσθήσεις ἡδὺ δουλοπρεπῶς κολακεύουσιν· ἐπὶ δὲ τῶν τελειοτέρων [q] οὐχ οὕτως [r] γίνεται· καθηγεῖται γὰρ ὁ νοῦς, λόγῳ καὶ οὐχὶ πάθει τὸ λυσιτελὲς προαιρούμενος, ἡ δὲ φύσις κατ' ἴχνος ἕπεται τῷ προκαθηγουμένῳ.

2. Ἐπειδὴ δὲ [s] τρεῖς κατὰ τὴν ζωτικὴν δύναμιν διαφορὰς ὁ λόγος εὗρε, τὴν μὲν τρεφομένην χωρὶς αἰσθήσεως, τὴν δὲ τρεφομένην μὲν [t] καὶ αἰσθανομένην, [u] ἀμοιροῦσαν δὲ τῆς λογικῆς ἐνεργείας, τὴν
81 δὲ λογικὴν* καὶ τελείαν διὰ πάσης [v] διήκουσαν τῆς δυνάμεως, ὡς [w] καὶ ἐν ἐκείναις εἶναι καὶ τῆς νοερᾶς [x] τὸ πλέον ἔχειν· μηδεὶς διὰ τούτων ὑπονοείτω [y] τρεῖς συγκεκροτῆσθαι [z] ψυχὰς ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ συγκρίματι, ἐν ἰδίαις περιγραφαῖς [a] θεωρουμένας, ὥστε συγκρότημά τι [b] πολλῶν ψυχῶν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν [c] εἶναι νομίζειν. ἀλλ' ἡ μὲν ἀληθής τε [d] καὶ τελεία ψυχὴ μία τῇ φύσει ἐστὶν, ἡ νοερά τε καὶ ἄϋλος, ἡ [e] διὰ τῶν αἰσθήσεων τῇ ὑλικῇ καταμιγνυμένη φύσει· τὸ δὲ ὑλῶδες ἅπαν, ἐν τροπῇ τε καὶ ἀλλοιώσει
B κείμενον, εἰ μὲν μετέχοι [f] τῆς ψυχούσης [g] δυνάμεως, κατὰ [h] αὔξησιν κινηθήσεται· εἰ δὲ ἀποπέσοι [i] τῆς ζωτικῆς ἐνεργείας, εἰς φθορὰν ἀναλύσει [j] τὴν κίνησιν.

3. Οὔτε οὖν [k] αἴσθησις χωρὶς ὑλικῆς οὐσίας, οὔτε τῆς νοερᾶς δυνάμεως χωρὶς αἰσθήσεως ἐνέργεια γίνεται.

Κεφάλαιον ιε. [l]

Ὅτι κυρίως ψυχὴ ἡ [m] λογικὴ καὶ ἔστι καὶ λέγεται, αἱ δὲ [n] ἄλλαι ὁμωνύμως κατονομάζονται· ἐν ᾧ [o] καὶ τὸ, διὰ παντὸς
C τοῦ σώματος διήκειν [p] τὴν τοῦ [q] νοῦ δύναμιν, καταλλήλως ἑκάστου μέρους [r] προσαπτομένην.

Εἰ δέ τινα τῆς κτίσεως τὴν θρεπτικὴν ἐνέργειαν ἔχει, [s] ἢ πάλιν ἕτερα [t] τῇ αἰσθητικῇ διοικεῖται δυνάμει, μήτε [u] ἐκεῖνα αἰσθήσεως μήτε ταῦτα τῆς [v] νοερᾶς μετέχοντα φύσεως, καὶ διὰ

[q] τελεωτέρων m [r] οὕτω h r s [s] δὲ om. l qui et ponit τρεῖς post δύναμιν
[t] μὲν om. i m n mox + τε n [u] ita codd. αὐξανομένην ed.
[v] ita codd. δι' ἁπάσης ed. [w] ὡς om. n q post καὶ ponit t tum καὶ om. k
[x] τῇ νοερᾷ a b i k m t ἐν τῇ νοερᾷ n tum πλεῖον t et ante ὑπονοείτω + ἔχειν m
[y] ἐπινοείτω q ὑπολαμβανέτω n [z] συγκεκροτεῖσθαι g n p tum ἐν om. m
[a] συγγραφαῖς d [b] συγκρίματι t [c] φύσιν post εἶναι ponit n om. q
[d] τε om. m [e] ἢ διὰ et mox καταμίγνυται a b d g h k l p s συγκαταμιγνυμένη m [f] μετέχει b g I i m [g] ἐμψυχούσης d l m p s ἐμψύχου g h ψυχικῆς n [h] κατὰ] κατὰ τὴν i m κατ' g h l p s [i] ἀποπέσει h ni fall.

ejusdem mentis voluptatibus sensuum serviliter obsequuntur. A perfectioribus autem non ita fieri, certum est, apud quos mens præcedit in omnibus, et ratione potius quàm passione id quod oportet, exequítur,[7] naturaque vestigia præeuntis directa sectatur.

2. Quia verò tres differentias vitalis potentiæ ratio[1] deprehendit: id est, nutrimentalem, quæ præter sensus aliquos[2] augmenta recipit; et sensualem, quæ sic nutritur ut sentiat;[3] et rationalem, quæ perfecta est et per has omnes extenditur—idcirco notandum est, quòd una vis tantummodo vitalis, altera et[4] sensualis, tertia verò præ cæteris etiam rationalis existat. Sed nemo per hæc æstimet tres animas in hominis conformatione propriis circumscriptas esse limitibus, et velut ex pluribus eam credat esse conflatam; cùm vera et perfecta una sit anima naturaliter spiritualis atque intelligibilis, quæ per sensus[5] miscetur materiali substantiæ. Omne verò materiale atque corporeum, quod in conversione atque mutatione est, siquidem participium capit animatæ potentiæ, motum per incrementa sortitur: si verò ab effectu vitali reciderit,[6] motum suum corruptione testabitur.

3. Igitur nec sensus præter materialem substantiam, nec intellectualis in nobis potentia præter sensus operatur.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

Quod[1] *proprie hominis anima rationalis et sit et dicatur; aliæ vero animæ equivoce nominentur. In quo et de virtute mentis quod per omne corpus extenta singulis partibus proportionis ratione conjuncta sit.*

1. Quod si[2] quædam de creaturis eâ[3] vi tantummodo nituntur, quâ nutriuntur et crescunt, aliæ[4] verò etiam[5] sensuum potentiâ prævalent, et nec illa sensibilis, nec ista rationalis[6] participantia probantur esse

7 exequuntur ed. *tum* naturæ b

§ 2—1 ratio *om.* b 2 aliquos *om.* a 3 sentiatur ed. 4 et] vero ed. 5 sensum b *mox* materialis a 6 recesserit ed.

§ 1—1 *tit. om.* c; *lectiones codicis* a *vide* p. 111. 2 si *om.* ed. 3 eâ] hac ed. 4 alia b 5 etiam] in b *om.* ed. 6 rationabilis a c

r 2 ni fall. ἀποπέσῃ r 1 ni fallor j ἀναλύει g h n p t k οὖν om. β tum + ἡ g h p l ις α β n q r t m ἡ ante ψυχὴ ponit n—om. b k t n ita α g i k n p q r s δ' ed. o ἐν ᾧ om. n p διήκειν τοῦ σώματος d r q + παντὸς n r ἑκάστῳ μέρει m s ἔχει ἐνέργειαν d g h l p s t ἑτέρᾳ p u μήτ' g h l p s v τῆς om. n

τοῦτό τις [w] ψυχῶν πλῆθος καθυποπτεύει—οὐ κατὰ τὸν διαι-
ροῦντα [x] λόγον ὁ τοιοῦτος τὴν τῶν ψυχῶν διαφορὰν δογματίσει·
διότι † πᾶν τὸ ἐν τοῖς οὖσι νοούμενον, εἰ μὲν τελείως εἴη ὅπερ
D ἐστὶ, κυρίως καὶ ὀνομάζεται ὅπερ λέγεται· τὸ δὲ μὴ διὰ πάντων
ὂν ἐκεῖνο ὃ κατωνόμασται, ματαίαν καὶ τὴν προσηγορίαν ἔχει.
οἷον· εἴ τις τὸν ἀληθῆ [y] δείξειεν ἄρτον, φαμὲν τὸν τοιοῦτον
κυρίως ἐπιλέγειν τῷ ὑποκειμένῳ τὸ ὄνομα· εἰ δέ τις τὸν ἀπὸ
λίθου τεχνηθέντα τῷ κατὰ φύσιν ἀντιπαραδείξειεν, [z] ᾧ [a] σχῆμα
(438) μὲν τὸ αὐτὸ [b] καὶ τὸ [c] μέγεθος ἴσον καὶ ἡ [d] τοῦ χρώματος
ὁμοιότης, ὥστε διὰ τῶν πλείστων τὸν αὐτὸν [e] εἶναι τῷ πρωτο-
82 τύπῳ δοκεῖν, ἐπιλείπει * δὲ [f] αὐτῷ τὸ καὶ τροφὴν δύνασθαι
εἶναι· παρὰ τοῦτο οὐ κυρίως ἀλλ' ἐκ καταχρήσεως τῆς ἐπωνυ-
μίας τοῦ ἄρτου τετυχηκέναι τὸν λίθον [g] λέγομεν· καὶ [h] πάντα
τὰ κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ἃ μὴ δι' ὅλων [i] ἐστὶν ὅπερ [j] λέγεται,
ἐκ καταχρήσεως ἔχει [k] τὴν κλῆσιν.

2. Οὕτω [l] τοίνυν καὶ τῆς ψυχῆς ἐν τῷ νοερῷ τε καὶ λογικῷ
τὸ τέλειον ἐχούσης, πᾶν ὃ μὴ τοῦτό [m] ἐστιν ὁμώνυμον μὲν εἶναι [n]
δύναται τῇ ψυχῇ, οὐ μὴν καὶ [o] ὄντως ψυχὴ, ἀλλά τις ἐνέργεια
B ζωτικὴ, τῇ τῆς ψυχῆς κλήσει συγκεκριμένη· [p] διὸ καὶ τὴν τῶν
ἀλόγων φύσιν, ὡς οὐ πόρρω τῆς φυσικῆς [q] ταύτης ζωῆς κειμένην,
ὁμοίως ἔδωκε τῇ χρήσει [r] τοῦ ἀνθρώπου ὁ τὰ καθ' ἕκαστον
νομοθετήσας, ὡς ἀντὶ λαχάνου τοῖς μετέχουσιν εἶναι· πάντα
γὰρ, φησὶ, τὰ κρέα φάγεσθε, [s] ὡς λάχανα χόρτου·
μικρὸν γάρ [t] τι πλεονεκτεῖν δοκεῖ τῇ αἰσθητικῇ ἐνεργείᾳ τοῦ
δίχα ταύτης τρεφομένου τε καὶ αὐξανομένου· [u] παιδευσάτω [v]
τοῦτο [w] τοὺς φιλοσάρκους μὴ πολὺ τοῖς κατ' αἴσθησιν φαινο-
C μένοις προσδεσμεῖν [x] τὴν διάνοιαν, ἀλλ' ἐν τοῖς ψυχικοῖς προ-
τερήμασι προσασχολεῖσθαι, [y] ὡς [z] τῆς ἀληθοῦς ψυχῆς ἐν τούτοις [a]
θεωρουμένης, τῆς δὲ αἰσθήσεως καὶ ἐν τοῖς ἀλόγοις τὸ ἴσον
ἐχούσης.

[w] τί n tum καθυποπτεύῃ h καθυποπτεύσει m [x] αἱροῦντα d g h m s t ex corr. αἰροῦντα l p αιροῦντα n ἐροῦντα t I † lacuna in r usque ad πάλιν p. 99E foliis pluribus avulsis [y] ἀληθινὸν b tum ἄρτον δείξειεν d g h l p s [z] ὑποδείξειεν l [a] ὃ d I s ὡς t—om. g h m p [b] τὸ αὐτὸ] τοιοῦτον n [c] τὸ om. n [d] ἡ om. n t [e] τὸν αὐτὸν] ταυτὸν n αὐτὸν g h p [f] ἐπιλείπει δὲ] ἐπεὶ δὲ λείπει b g h i k n p t ἐπειδὴ δὲ λείπει m ἐπειδὴ λείπει α tum pro αὐτῷ k habet αὐτὸ et l vocem eam omittit [g] τὸ λίθον τετυχηκέναι n—τὸν λίθον om. k [h] καὶ ad λόγον om. i mox τὰ om. α b g h m n p t [i] μὴ δι' ὅλως g μὴ δὲ ὅλως n μηδόλως k [j] ἅπερ α b i k n [k] ἔχειν n [l] οὕτως n tum καὶ om. t et λογικῷ τε καὶ νοερῷ m [m] τοιοῦτον k n [n] εἶναι post δύναται ponit l—om. n [o] καὶ om. g h i p tum κυρίως pro ὄντως i [p] συγκεχρημένη α b d e i k l n q s t [q] φυτικῆς α β g ψυχικῆς n [r] + ταύτῃ α [s] φάγεσθαι g I

substantiæ: idcirco quis animarum esse multitudinem suspicetur? cùm differentiam earum[7] non competenti ratione definiat. quia omne[8] quicquid in rebus est, siquidem perfectè et integrè vocatur, propriè constat esse quod dicitur; si autem non per omnia, quod appellatur, existat,[9] inane nomen ei probatur[10] ascriptum; ut putà, si quis verum panem[11] demonstret, dicimus eum[12] propriè subjecto nomen imponere; quòd si quis ex lapide fabrefactam similitudinem veri panis ostentet,[13] cui et[14] forma quidem ipsa sit, et magnitudo ejus videatur æqualis, necnon et eandem coloris similitudinem præferat, ita ut multis indiciis verus putetur, desit autem illi[15] quòd cibus possit existere,— idcirco jam lapidem propriè vel naturaliter non[16] abusivè panis appellationem dicimus accepisse? Item cætera juxta eandem rationem, quæ non sunt per omnia quod[17] dicuntur, habent ex abusione[18] vocabulum.

2. Sic igitur et anima cùm perfectionem in ratione et intellectu prorsus obtineat, omne quicquid hoc[1] non est, æquivoca[2] quidem anima potest esse: non tamen verè dicitur anima, sed est quædam vitalis[3] efficientia, quæ per abusionem anima nuncupatur.[4] Propter quod et[5] irrationabilium naturas, tanquam non procul existentes[6] à surculari[7] vel seminali vitâ, dedit ad usus hominum Deus, qui de singulis quibusque justitiam[8] legis[9] affixit, ut hi qui earum[10] vescuntur carnibus, pro oleribus habeant: omnes enim, inquit,[11] carnes manducabitis sicut olera foeni: parum namque plus habere videntur per sensuum vegetationem,[12] quàm illa quibus aluntur et quibus crementa percipiunt: quæ res instruat amatores carnium, non multùm[13] sensibilibus animum suum nectere, sed magis spiritualibus privilegiis occupari, quòd in his verè animæ conspiciantur effectus.[14] Nam in rebus carnalibus irrationabiles nobis sunt compares et æquales.

7 eorum b 8 omne *om.* b 9 existit c 10 putatur ed. 11 si quis verum panem] quod rerum vim non ed. 12 enim ed. 13 ostendat c 14 et] eo c 15 autem illi *om.* c *tum* ut *pro* quod b 16 nisi *add.* ed. 17 quod] quæ c quidem b 18 habens et abusivè b

§ 2—1 *ita* a c hæc ed. 2 æquivoce ed. æquivoci c 3 vit. quæd. ed. 4 nuncupetur c potest esse b 5 et *om.* b 6 *ita* a c existentis ed. 7 singulari b 8 justitiam *ad* oleribus *om.* a b 9 suæ *add.* ed. 10 *ita* c eorum ed. 11 inquit *om.* ed. 12 vegetationum c 13 multis ed. 14 effectibus a

q φάγεσαι α b t μικρὸν γὰρ] ὃ καὶ μικρὸν n ὃ κἂν μ. p 2 t
u αὐξομένου i t v παιδευοῦσα τὸ q w τοῦτο] τοίνυν α b k—om. g h m n p q t x ita codd. προσδραμεῖν ed. y προσενασχολεῖσθαι e (ε post προσ in ras. à 2 m.) προσαπασχολεῖσθαι n t (απα in ras. scr.) ἀπασχολεῖσθαι d
z + μὴ t a τούτοις] τοῖς τοιούτοις α b i k

3. Ἀλλ' ἐφ' ἕτερον ἡ ἀκολουθία παρηνέχθη τοῦ λόγου· οὐ γὰρ τοῦτο τῇ θεωρίᾳ προέκειτο,[b] ὅτι προτιμότερον[c] τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ νοουμένων[d] ἐστὶν ἡ κατὰ τὸν[e] νοῦν ἐνέργεια ἢ[f] τὸ ὑλικὸν τῆς ὑποστάσεως· ἀλλ' ὅτι οὐχὶ μέρει τινὶ τῶν ἐν ἡμῖν ὁ νοῦς περιέχεται, ἀλλ' ἐπίσης ἐν πᾶσι καὶ διὰ πάντων ἐστίν.
D οὔτε[g] ἔξωθεν περιλαμβάνων οὔτε ἔνδοθεν ἐγκρατούμενος·[h] ταῦτα γὰρ ἐπὶ κάδων ἢ ἄλλων τινῶν σωμάτων ἀλλήλοις ἐντιθεμένων κυρίως λέγεται· ἡ δὲ τοῦ νοητοῦ[i] πρὸς τὸ σωματικὸν κοινωνία, ἄφραστόν τε καὶ ἀνεπινόητον τὴν[j] συνάφειαν ἔχει, οὔτε[k] ἐντὸς οὖσα (οὔτε[l] γὰρ ἐγκρατεῖται[m] σώματι τὸ ἀσώματον) οὔτε[n] ἐκτὸς περιέχουσα· οὐ[o] γὰρ περιλαμβάνεται[p] τὰ ἀσώματα, ἀλλὰ κατά τινα τρόπον ἀμήχανόν τε καὶ ἀκατανόητον ἐγγίζων ὁ νοῦς τῇ φύσει καὶ προσαπτόμενος, καὶ ἐν αὐτῇ καὶ περὶ αὐτὴν θεωρεῖται· οὔτε[q] ἐγκαθήμενος οὔτε περιπτυσσό-
83 μενος, ἀλλ' ὡς[r] οὐκ ἔστιν εἰπεῖν οὔτε[s] νοῆσαι· πλὴν * ὅτι κατὰ τὸν ἴδιον αὐτῆς[t] εἱρμὸν εὐοδουμένης τῆς φύσεως, καὶ ὁ νοῦς ἐνεργὸς γίνεται· εἰ δέ τι πλημμέλημα περὶ ταύτην[u] συμπέσοι, σκάζει κατ' ἐκεῖνο καὶ τῆς διανοίας ἡ κίνησις.

Κεφάλαιον ιϛ.[v]

Θεωρία[w] τοῦ θείου ῥητοῦ τοῦ[x] εἰπόντος,[y] ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν·[z] ἐν
B ᾧ[a] ἐξετάζεται, τίς ὁ τῆς εἰκόνος λόγος, καὶ πῶς[b] ὁμοιοῦται τῷ μακαρίῳ τε καὶ ἀπαθεῖ τὸ ἐμπαθὲς καὶ ἐπίκηρον· καὶ πῶς ἐν τῇ εἰκόνι τὸ ἄρρεν[c] καὶ τὸ[d] θῆλυ, ἐν τῷ πρωτοτύπῳ τούτων οὐκ ὄντων.

c. 1 Gen. v. 26. Ἀλλ' ἐπαναλάβωμεν πάλιν τὴν θείαν φωνήν, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν.[e] Ὡς μικρά τε καὶ ἀνάξια τῆς τοῦ ἀνθρώπου μεγαλοφυΐας τῶν

[b] προύκειτο α i k q [c] ita α b d h i k l m p 2 s t προτιμώτερον ed. mox τῷ om. m [d] θεωρουμένων d l [e] τὸν + codd. [f] ἢ] ἤπερ n [g] οὔτ' g h p s hìc et lineâ seq. [h] ita codd. κρατούμενος ed. [i] ita α b d g h i k l m p s t νοῦ ed. [j] τὴν om. n [k] οὔτ' g p s [l] οὐδὲ n οὐ α b i k q [m] κρατεῖται d g h l p s [n] οὔτ' g p s [o] οὐδὲ α b k n οὔτε t [p] ita codd. et Ald. περιλαμβάνει τι ed. περιλαμβάνει α mox τὸ ἀσώματον q [q] οὔτε] οὔτ' g h—om. b [r] ita α g h k m n p 1 s ἄλλως i l p 2 ἀλλ' q ἀλλὰ ὡς ed. [s] ita g h p s 1 ex corr. ἢ ed. οὐδὲ α b i k m n q t tum ἐννοῆσαι i k [t] ἑαυτῆς q [u] αὐτὴν α b i k n t statim ἐμπέσοι d g h i k l n p s ἐκπέσοι m [v] ιζ α β i k n q t et caput hoc incipit ad verba,

3. Sed[1] in aliud nescio quomodo consequentia sermonis inflexa est: non enim hoc erat in nostrâ[2] contemplatione propositum, ut quid sit[3] excellentius in homine, utrùm mentis operatio an[4] substantia materialis,[5] inquireret; sed quòd non in aliquâ parte[6] eorum quæ in nobis sunt mens esset innexa, æqualiter autem in omnibus et per omnia sese diffundat,[7] et nec extrinsecus contineat[8] nec contineatur intrinsecus. Hæc enim forma in cadis aut in situlis aliisque[9] similibus vasis atque corporibus, quæ se suâ capacitate continent, propriè pervidetur:[10] communio verò mentis ad corpus ineffabilem quandam et incomprehensibilem copulam habere cognoscitur, nec interius existens, quia res incorporea nequit corpore contineri, nec exterius circumfusa vel ambiens, sed, invisibili quodammodo et inexploratâ ratione naturæ conjuncta atque connexa,[11] in ipsâ et circa ipsam prorsus inspicitur, eo[12] ut dixi modo, quo nec intelligi potest omnino nec dici; nisi quòd, juxta proprium ordinem eâdem valente naturâ, mens quoque suos effectus exerceat; si autem delicto quodam natura nutaverit, etiam motus[13] mentis titubare necesse est.

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

Inspectio divini sermonis, in quo dicitur; Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram: in quo etiam perquiritur quæ sit imaginis ratio, et in quo simile sit beatæ et impassibili naturæ, hoc passibile[1] nostrum et mortale: et quemadmodum in imagine masculus approbetur et femina, cum in primævâ formâ minime exstare videantur.

1. Sed[2] assumamus iterum divinæ vocis oraculum:[3] faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. Quàm parva atque indigna[4] nonnulli externorum de magnificentiâ hominis

§ 3—1 et *add.* a 2 nostra *om.* ed. 3 sit] esset ed. 4 *ita* a c in b aut ed. 5 materiali b 6 quod in aliqua parte] quare non in alia b *post* quod a *add.* non *quod recepi* 7 diffunda c 8 percontineat c 9 que *om.* ed. 10 provid. b 11 et *add.* a 12 ideo c 13 motum b *tum* tit. men. a b

§ 1—1 possibile a *cæteras lectiones hujus cod. vide p.* 111. 2 sed *om.* c 3 miraculum c 1 4 parvam atque indignam rem b

ὡς μικρά infra sect. 2 in d e f g l m p s [w] *θεώρημα* t [x] *τοῦ* accessit ex h m n q t s 1 ex corr. [y] *λέγοντος* m [z] *καὶ ὁμοίωσιν* om. α b g h i k n p q t post *ἡμετέραν* ponunt d l s et ante *ὁμοίωσιν* + *καθ'* d l s [a] *ᾗ* m [b] *πῶς*] ita d g h l p s *εἰ* ed. [c] + *τε* m [d] *τὸ* om. m mox *τούτῳ* k Ald. [e] *ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν* l n—ante *ὁμοίωσιν* + *καθ'* l n q et post eam + *φησιν* i

ἔξωθέν τινες[f] ἐφαντάσθησαν, τῇ πρὸς τὸν κόσμον τοῦτον συγκρί-
σει μεγαλύνοντες, ὡς ᾤοντο, τὸ ἀνθρώπινον· [g] φασὶ γὰρ μικρὸν
C εἶναι κόσμον[h] τὸν ἄνθρωπον, ἐκ τῶν αὐτῶν τῷ παντὶ στοιχείων
συνεστηκότα. Οἱ γὰρ τῷ κόμπῳ τοῦ ὀνόματος τοιοῦτον
ἔπαινον τῇ ἀνθρωπίνῃ χαριζόμενοι φύσει, λελήθασιν ἑαυτοὺς τοῖς
περὶ τὸν κώνωπα καὶ τὸν μῦν[i] ἰδιώμασι σεμνοποιοῦντες τὸν
(439) ἄνθρωπον· καὶ γὰρ κἀκείνοις ἐκ τῶν[j] τεσσάρων[k] τούτων ἡ
κρᾶσίς ἐστι, διότι πάντως[l] ἑκάστου τῶν ὄντων ἢ πλείων ἢ
ἐλάττων[m] τις μοῖρα περὶ τὸ ἔμψυχον θεωρεῖται, ὧν ἄνευ
D συστῆναί τι τῶν αἰσθήσεως[n] μετεχόντων, φύσιν οὐχ ἔχει. Τί
οὖν μέγα, κόσμου χαρακτῆρα καὶ ὁμοίωμα νομισθῆναι τὸν
ἄνθρωπον; οὐρανοῦ, τοῦ παρερχομένου,[o] γῆς τῆς ἀλλοιουμένης,
πάντων τῶν ἐν τούτοις περικρατουμένων[p] τῇ παρόδῳ τοῦ περι-
έχοντος συμπαρερχομένων;

2. Ἀλλ' ἐν τίνι[q] κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν λόγον τὸ ἀνθρώπινον μέγεθος; Οὐκ ἐν τῇ πρὸς τὸν κτιστὸν[r] κόσμον ὁμοιότητι, ἀλλ' ἐν τῷ κατ' εἰκόνα γενέσθαι[s] τῆς τοῦ Κτίσαντος[t] φύσεως.

3. Τίς οὖν ὁ τῆς εἰκόνος[u] λόγος; ἴσως[v] ἐρεῖς· πῶς ὡμοίωται
84 * τῷ[w] σώματι τὸ ἀσώματον; πῶς[x] τῷ ἀϊδίῳ τὸ πρόσκαιρον;
τῷ ἀναλλοιώτῳ τὸ διὰ τροπῆς ἀλλοιούμενον; τῷ ἀπαθεῖ τε καὶ
ἀφθάρτῳ τὸ ἐμπαθὲς καὶ φθειρόμενον; τῷ ἀμιγεῖ πάσης κακίας
τὸ πάντοτε συνοικοῦν ταύτῃ[y] καὶ συντρεφόμενον; πολὺ γὰρ τὸ
μέσον ἐστὶ, τοῦ τε κατὰ τὸ ἀρχέτυπον νοουμένου, καὶ τοῦ κατ'
εἰκόνα γεγενημένου· ἡ γὰρ εἰκὼν, εἰ μὲν[z] ἔχει τὴν πρὸς τὸ
πρωτότυπον ὁμοιότητα, κυρίως[a] τοῦτο κατονομάζεται·[b] εἰ δὲ
B παρενεχθείη τοῦ προκειμένου[c] ἡ μίμησις, ἄλλό τι καὶ οὐκ
εἰκὼν ἐκείνου τὸ τοιοῦτόν ἐστι.

4. Πῶς οὖν ὁ ἄνθρωπος, τὸ θνητὸν τοῦτο καὶ ἐμπαθὲς καὶ ὠκύμορον, τῆς ἀκηράτου[d] καὶ καθαρᾶς καὶ ἀεὶ οὔσης φύσεώς ἐστιν εἰκών; Ἀλλὰ τὸν μὲν ἀληθῆ περὶ τούτου λόγον μόνη ἂν εἰδείη σαφῶς ἡ ὄντως Ἀλήθεια· ἡμεῖς δὲ καθ' ὅσον χωροῦμεν, στοχασμοῖς τισι καὶ ὑπονοίαις τὸ ἀληθὲς ἀνιχνεύοντες,[e] ταῦτα

[f] τινες ante τῶν ἔξωθεν pon. g l p s—om. d [g] τὸν ἄνθρωπον α b n [h] κόσμον εἶναι α b i k [i] τὴν μυίαν t [j] τῶν om. t tum τεττάρων b [k] + στοιχείων n [l] πάντων α tum ἑκάστῳ i [m] πλείω . . ἐλάττω g p [n] αἰσθήσεων t [o] ita codd. περιερχομένου ed. [p] παρακρατουμένων b tum συμπεριεχομένων p [q] ἀλλ' ἐν τινι] ἀλλὰ n [r] κτισθέντα d (κτισθε in ras. à 2 m.) [s] γεγενῆσθαι b c i k m n q t [t] κτίσεως b κτίστου β [u] εἰκόνος] φύσεως i [v] ἴσως] οὗτος n tum ἐρεῖς om. b [w] τῷ om. d g p s tum pro σώματι τὸ ἀσώματον i habet ἀσωμάτῳ τὸ ἐν σώματι et n ἀσωμάτῳ τὸ ἐνσώματον [x] πῶς om. n [y] αὐτῇ n [z] μὲν om. i tum ἔχοι α d g k l n p q s [a] + ἂν n t [b] καὶ ὀνομάζεται q κατονομάζοιτο n t

suspicati sunt, qui eum collatione mundi hujus extollere putaverunt: dixerunt enim, parvum mundum esse hominem, de ipsis extantem universalibus elementis. Sed enim qui[5] tantâ jactantiâ nominis, hujuscemodi laudem[6] humanæ substantiæ contulerunt, sui prorsus obliti[7] sunt, dum ex proprietatibus muris et culicis, præconia hominis inepta finxerunt: nam et illis ex quatuor elementis natura compacta est: et circa omnes animantes horum elementorum plus minusve quædam portio cernitur, sine quâ subsistere ea quæ utuntur sensibus omnino non poterunt. Quid[8] igitur amplum, si[9] mundi figuram vel similitudinem putetur homo præferre? [10] cœli scilicet[11] quod transit, terræ verò quæ mutatur, et omnium quæ[12] his continentur continentium transitu pari conditione labentium.

2. Sed in quo sit, juxta Ecclesiasticam rationem, hominis magnitudo? Non in eo quod ad similitudinem mundi est conditus, sed quod[1] ad imaginem factus est Conditoris.[2]

3. Fortassis ergo[1] quæ sit imaginis ratio quæras, quomodo incorporeo corporale sit simile, quod temporale est sempiterno, et incommutabili id quod continuis motibus immutatur,[2] impassibili etiam et incorruptibili[3] quod passioni et corruptioni subjectum est, et ei qui sine malitiâ est ullâ[4] id quod semper in malitiâ et defectione versatur. Multum namque distat inter[5] primævam formam, et eam quæ ad[6] similitudinem ejus effecta[7] est. Imago quippe si servet principalis formæ similitudinem, verè imago et propriè[8] dicitur: si verò ab ejus imitatione discedat, aliud[9] quiddam esse monstratur.

4. Quomodo ergo mortalis homo purissimæ illius et immortalis[1] naturæ semperque subsistentis imago esse probabitur?[2] De his itaque sola[3] veram rationem ipsa Veritas evidenter agnoscit. Nos autem quantum capere possumus, quibusdam conjecturis atque suspicionibus[4] veritatem ipsam sedulò investigantes,[5] hoc arbitra-

5 quid ed. 6 laudem *om.* ed. 7 oblati b 8 potuerunt. Quod a 9 ad *add.* ed. 10 præferri ed. 11 scilicet *om.* ed. 12 in *add.* ed.

§ 2—1 quod *om.* ed. 2 Creatoris ed.

§ 3—1 ergo] enim ed. 2 motibus movetur immutabili b 3 id *add.* b 4 ullâ est mal. c 5 inter *om.* c *tum* primam b 6 ad *om.* b 7 facta ed. 8 imago *add.* ed. 9 aliud] ad b

§ 4—1 mortalis b 2 probatur a 3 solam ed. *statim* vera ratione a 4 conjectationibus ed. 5 vestigantes a

[c] *πρωτοτύπου* n [d] *ἀφθάρτου* l—post *ἀκηράτου* + *καὶ ἀφθόρου* *a* b i k

[e] *ἐνιχνεύοντες* i *ἐξιχν.* n t

περὶ τῶν ζητουμένων ὑπολαμβάνομεν. Οὔτε[f] ὁ θεῖος ψεύδεται λόγος, κατ' εἰκόνα Θεοῦ εἰπὼν γεγενῆσθαι[g] τὸν ἄνθρωπον, C οὔτε ἡ ἐλεεινὴ τῆς ἀνθρωπίνης[h] φύσεως ταλαιπωρία τῇ μακαριότητι τῆς ἀπαθοῦς ζωῆς καθωμοίωται·[i] ἀνάγκη γὰρ τῶν δύο τὸ ἕτερον ὁμολογεῖσθαι, εἴ τις συγκρίνοι[j] τῷ Θεῷ τὸ ἡμέτερον, ἢ παθητὸν εἶναι τὸ Θεῖον ἢ ἀπαθὲς τὸ ἀνθρώπινον,[k] ὡς ἂν διὰ τῶν ἴσων ὁ τῆς ὁμοιότητος λόγος ἐπ' ἀμφοτέρους[l] καταλαμβάνοιτο· εἰ δὲ οὔτε τὸ Θεῖον ἐμπαθὲς[m] οὔτε τὸ καθ' ἡμᾶς ἔξω[n] πάθους ἐστὶν, ἄρα τις ἕτερος ὑπολέλειπται[o] λόγος, καθ' ὃν D ἀληθεύειν φαμὲν τὴν θείαν φωνὴν, τὴν ἐν εἰκόνι Θεοῦ γεγενῆσθαι τὸν ἄνθρωπον λέγουσαν.

5. Οὐκοῦν αὐτὴν[p] ἐπαναληπτέον ἡμῖν[q] τὴν θείαν[r] γραφὴν, εἴ τις[s] ἄρα γένοιτο[t] διὰ τῶν γεγραμμένων πρὸς τὸ ζητούμενον ἡμῖν[u] χειραγωγία. Μετὰ τὸ εἰπεῖν, ὅτι ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα,[v] καὶ ἐπὶ τίσι ποιήσωμεν, ἐπάγει τοῦτον τὸν λόγον, ὅτι[w] καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον,[x] κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν· ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς· εἴρηται μὲν οὖν ἤδη καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὅτι πρὸς 85 καθαίρεσιν[y] * τῆς αἱρετικῆς ἀσεβείας ὁ τοιοῦτος προαναπεφώνηται[z] λόγος, ἵνα διδαχθέντες ὅτι ἐποίησε[a] τὸν ἄνθρωπον ὁ μονογενὴς Θεὸς[b] κατ' εἰκόνα Θεοῦ,[c] μηδενὶ λόγῳ τὴν Θεότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ διακρίνωμεν, ἐπίσης τῆς ἁγίας[d] γραφῆς Θεὸν ἑκάτερον ὀνομαζούσης, τόν τε[e] πεποιηκότα τὸν ἄνθρωπον[f] καὶ οὗ κατ' εἰκόνα ἐγένετο.[g]

6. Ἀλλ' ὁ μὲν περὶ τούτων[h] λόγος ἀφείσθω. πρὸς δὲ τὸ προκείμενον ἐπιστρεπτέον τὴν ζήτησιν—πῶς καὶ τὸ Θεῖον μακάριον καὶ ἐλεεινὸν τὸ ἀνθρώπινον, καὶ ὅμοιον ἐκείνῳ τοῦτο[i] B παρὰ τῆς γραφῆς ὀνομάζεται.

7. Οὐκοῦν ἐξεταστέον μετ' ἀκριβείας[j] τὰ ῥήματα· εὑρίσκομεν[k] γὰρ, ὅτι ἕτερον μέν[l] τι τὸ κατ' εἰκόνα γενόμενον, ἕτερον δὲ[m] τὸ νῦν ἐν ταλαιπωρίᾳ δεικνύμενον· ἐποίησεν[n] ὁ Θεὸς,

[f] οὔτε] οὐδὲ g p tum + γὰρ d g l m p s [g] γεγενῆσθαι εἰπὼν α b g i k p q s tum τὸ ἀνθρώπινον g p q [h] ἀνθρωπίνης om. m [i] κατηξίωται d [j] συγκρίνει t [k] ἀνθρώπινον] ἡμέτερον b [l] ἐπ' ἀμφοτέροις g m p s ἐν ἀμφοτέροις α b i k n t [m] ἐμπαθὲς] ἐν πάθει α b c k m n t [n] + τοῦ t tum ἆρα g i p [o] ὑπολείπεται α b c i k q t [p] αὐτὴν om. l [q] ἡμῖν om. p q [r] θείαν] ἁγίαν α b g i k l m p q t—om. d [s] εἴ τις] ἥτις m t ed. Ald. [t] γένηται t [u] ἡμῖν accessit ex codd. [v] κατ' εἰκόνα om. α b i k m n q t [w] ὅτι om. d g l p q s [x] καὶ + ed. [y] κατάλυσιν q [z] προαναφωνεῖται q [a] + ὁ θεὸς m [b] θεὸς] υἱὸς q [c] θεοῦ om. α [d] ἁγίας om. b [e] τε om. α b n [f] ἄνθρωποι] οὐρανὸν b [g] γεγένηται α b i n t [h] τούτου b i [i] τοῦτο ἐκείνῳ d g l p s ἐκείνῳ τούτῳ k ἐκείνῳ b [j] μετὰ ἀκριβείας α β

mur esse quod quæritur, de quo nos nec divina fallit oratio, quæ ad imaginem Dei factum hominem retulit: nec humanæ naturæ deflenda miseria est quæ[6] beatæ illius et impassibilis vitæ similitudinem gerit. Necesse est autem è duobus alterum confiteri, ut si quis comparet Deo quod nostrum est, aut passibilem divinam, aut impassibilem[7] humanam putet esse[8] substantiam, velut[9] æqualitatibus istis substantiæ[10] similitudo rationis in utrisque cernatur.[11] Si verò neque divinitas in passione est, neque nostra[12] passionibus probantur excepta,[13] putas quæ altera relinquitur ratio, secundùm quam divinam vocem veracem esse dicamus, quæ imaginem Dei hominem esse testata est?

5. Igitur eandem Scripturam sumamus universam, si quomodo per eam nobis alia[1] declaratio ad id quod quæritur, elucescat. Posteaquam dixit: faciamus hominem: et ad quam rem factus est, indicavit, inferens,[2] quoniam fecit Deus[3] hominem ad imaginem, ad imaginem Dei fecit eum, masculum et foeminam fecit eos. Jam quidem et[4] in superioribus dictum est, quòd ad[5] destructionem impietatis hæreticæ sententia ista processerit, quâ competenter instruimur, quòd fecerit hominem Unigenitus Deus ad imaginem Dei, ut nullâ ratione[6] divinitatem Patris et Filii discernere moliamur, cùm æqualiter divina scriptura Deum utrumque fateatur, et eum qui fecit hominem, et eum ad cujus imaginem factus est.

6. Sed de his nunc omittatur assertio. Vertamur autem ad propositam[1] quæstionem, quomodo divina quidem natura beata sit, et eam[2] quæ similis ei est, miseram scriptura commemoret.[3]

7. Igitur verba ipsa diligentius exploremus, et inveniemus[1] aliud quiddam[2] esse quòd ad imaginem Dei factus[3] est, aliud verò quòd nunc in miseriâ pervidetur.[4] Fecit, inquit, Deus hominem, ad

6 *ita* a b quia ed. 7 divinam aut impassibilem *om.* b aut passibilem divinam, aut im *om.* c 1 8 esse *om.* a 9 veluti c *statim* æquitatibus ed. 10 substantiæ *om.* a b 11 servatur c 12 nostra *om.* c 13 probatur excerpta c

§ 5—1 aliqua ed. 2 infert c infecto a *statim* quod ed. 3 Deus *om.* a *tum* hominem *add.* a b (ad imag. hom. b *alio ord.*—ad imaginem *om.* a) 4 quidem et] vero ed. 5 ad *om.* ed. 6 relatione c

§ 6—1 Verumtamen ad prop. revertamur b 2 ea a 3 commemorat ed.

§ 7—1 invenimus a 2 quoddam ed. 3 *ita* b c factum ed. 4 providetur a

i k n δι' ἀκριβείας g l m p q s—om. d [k] ita codd. et ed. Ald. εὑρήσομεν ed. ex conj. Leuen. [l] μὲν om. d [m] + τι b [n] + οὖν n tum φησὶν ὁ θεὸς n

φησὶ, τὸν ἄνθρωπον, κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν.
Τέλος [o] ἔχει ἡ τοῦ κατ᾽ εἰκόνα γεγενημένου κτίσις· εἶτα ἐπανά-
(440) ληψιν ποιεῖται τοῦ κατὰ τὴν κατασκευὴν λόγου, καί φησιν,
ἄρσεν [p] *καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς.* παντὶ γὰρ οἶμαι
C γνώριμον εἶναι, ὅτι ἔξω τοῦτο τοῦ πρωτοτύπου νοεῖται· ἐν γὰρ
c. 3. ad Gal. v. 28. *Χριστῷ Ἰησοῦ,* καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, *οὔτε ἄρρεν* [q]
οὔτε θῆλυ ἐστίν· ἀλλὰ μὴν εἰς ταῦτα διῃρῆσθαι ὁ λόγος
φησὶ [r] τὸν ἄνθρωπον.

8. Οὐκοῦν διπλῆ τίς ἐστιν ἡ τῆς φύσεως ἡμῶν κατασκευὴ,
ἥτε πρὸς τὸ Θεῖον ὡμοιωμένη, ἥτε πρὸς τὴν διαφορὰν ταύτην
διῃρημένη· τοιοῦτον [s] γάρ τι ὁ λόγος ἐκ τῆς συντάξεως τῶν
γεγραμμένων αἰνίττεται, [t] πρῶτον μὲν εἰπὼν ὅτι, *ἐποίησεν
ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν
αὐτόν·* πάλιν δὲ τοῖς εἰρημένοις ἐπαγαγὼν, [u] ὅτι *ἄρσεν καὶ*
D *θῆλυ ἐποίησεν αὐτοὺς,* ὅπερ ἀλλότριον τῶν περὶ Θεοῦ
νοουμένων [v] ἐστίν.

9. Οἶμαι γὰρ ἐγὼ δόγμα τι μέγα καὶ ὑψηλὸν διὰ τῶν
εἰρημένων ὑπὸ τῆς ἁγίας [w] γραφῆς παραδίδοσθαι· τὸ δὲ
δόγμα τοιοῦτόν ἐστι. Δύο [x] τινῶν κατὰ τὸ ἀκρότατον πρὸς
ἄλληλα διεστηκότων, μέσον ἐστὶ τὸ ἀνθρώπινον, τῆς τε [y] θείας
καὶ ἀσωμάτου φύσεως καὶ τῆς ἀλόγου καὶ κτηνώδους ζωῆς·
ἔξεστι γὰρ ἑκατέρου [z] τῶν εἰρημένων ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ συγκρίματι
θεωρῆσαι τὴν μοῖραν—τοῦ μὲν θείου τὸ λογικόν τε καὶ διανοη-
86 τικὸν, [a]* ὃ τὴν [b] κατὰ τὸ ἄρρεν καὶ [c] θῆλυ διαφορὰν οὐ προσίεται·
τοῦ δὲ ἀλόγου τὴν σωματικὴν κατασκευὴν καὶ διάπλασιν εἰς [d]
ἄρρεν τε καὶ [e] θῆλυ μεμερισμένην· ἑκάτερον γὰρ τούτων ἐστὶ [f]
πάντως ἐν παντὶ τῷ μετέχοντι τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς· ἀλλὰ [g]
προτερεύειν τὸ νοερὸν, [h] καθὼς παρὰ τοῦ τὴν ἀνθρωπογονίαν [i] ἐν
τάξει διεξελθόντος ἐμάθομεν· ἐπιγεννηματικὴν [j] δὲ εἶναι τῷ
ἀνθρώπῳ τὴν πρὸς τὸ ἄλογον [k] κοινωνίαν τε καὶ συγγένειαν·
πρῶτον μὲν [l] γάρ φησιν, ὅτι *ἐποίησεν ὁ Θεὸς κατ᾽ εἰκόνα*
B [m] *Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον,* [n] δεικνὺς διὰ τῶν εἰρημένων, καθώς

[o] *τέλος* ad *ἐποίησεν αὐτὸν* om. n [p] *ἄρρεν* α b i k q [q] *ἄρσεν* d g l m p s
[r] *φησι* post *ταῦτα* ponunt α b i k m et *διῃρῆσθαι* post *ὁ λόγος* m tum *διαιρεῖσθαι* t *διηρεῖσθαι* g p I [s] *τοιοῦτο* α k l [t] *αἰνίσσεται* α b k m [u] *ἐπάγων* α b c i k q t tum *ἄρρεν* α b i k q [v] *νόμων* b [w] ita α b g i k l m p q s *θείας* ed. [x] + *γὰρ* α b g i k m n p q t [y] *τε* post *θείας* ponunt d g l p q s—om. n [z] *ἑκατέρας* q [a] *διανοητικόν τε καὶ λογικὸν* l [b] *τὴν* om. g p
[c] + *τὸ* α i k n [d] *εἰς*] *τὸ κατὰ* n tum ante *ἄρρεν* + *τὸ* n t et *τε* om. n q
[e] + *τὸ* n [f] *γὰρ τούτων ἐστὶ*] *πάρεστι τούτων* t [g] + *καὶ* d s + *καὶ τὸ* l
[h] *τῷ νοερῷ* m t tum *καθὼς* om. α β i k n q t [i] *παρὰ τοῦ τὴν ἀνθρωπογονίαν* post *τάξει* ponit q tum *ἀνθρωπογένειαν* α *ἀνωπολυγονίαν* β tum n q ante

imaginem Dei fecit eum.[5] Finita est ejus qui factus est ad imaginem Dei,[6] conditio. Deinde[7] adjungitur velut de eadem conditione sermo, cùm dicitur: masculum et foeminam fecit eos. Cunctis autem reor esse notissimum, quòd idipsum ab illâ primævâ formâ intelligitur alienum: in Christo namque Jesu, sicut dicit Apostolus, neque masculus neque[8] foemina: sed quia per hæc divisit hominem sermo divinus,

8. Duplex quædam probatur naturæ nostræ formatio, et ea quæ divinam refert similitudinem, et ea quæ ab isto[1] differre monstratur. Aliquid enim tale contextio[2] relationis insinuat, primùm quidem dicens, quia fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit eum: itemque subjiciens, quia masculum et foeminam fecit eos. Hoc autem in his quæ de Deo sentiuntur, probatur extraneum.

9. Sed arbitror ego, per hæc quæ à scripturâ sanctâ dicuntur, magnum atque sublime dogma declarari,[1] quod tale esse pervideo. Duabus rebus secundùm summitates abinvicem separatis[2] mediam humanam esse[3] substantiam, inter divinam scilicet incorporeamque[4] et irrationabilem brutamque[5] naturam. Nam utriusque rei portio[6] in hominis conformatione[7] conspicitur,—divina quidem hoc, quòd rationalis et intellectualis est, quòd etiam masculi ac fœminæ differentiam refugit: irrationalis[8] hoc, quòd corpoream constitutionem in masculum divisam gestat et fœminam; in his enim utrisque versantur universa, quibus continetur humana substantia. Sed prælatum esse id quod in nobis intellectuale est, ei rei,[9] quam humanæ propagationi servire videmus,[10] ordine ipso conditionis exsequente didicimus. Ad effectum quippe[11] generationis quædam est hominis[12] cum irrationabilibus innata conjunctio. Primum igitur ait: quia fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit eum: ostendit per hoc id

5 illum ed. 6 Dei *om.* c 7 dein a 8 neque *om.* c
§ 8—1 ista ed. 2 contestatio ed.
§ 9—1 declarare ed. 2 separatas b 3 esse humanam c 4 que] quia b 5 que *om.* b 6 ratio ed. 7 conformationis a 8 irrationabilis a 9 ei rei] cure ei b *statim* quam a c qua b quæ ed. 10 videtur ed. 11 quippe] proprie b 12 esse homini a *mox* irrationalibus ed.

τάξει + *τῇ* [j] *ἐπιγεννηματικὴν* *α β* g l m p s *ἐπιγεννητὴν* n tum *τῷ ἀνθρώπῳ εἶναι* m [k] *τὰ ἄλογα* n mox *τε* om. t [l] *μὲν* om. *α* b g i k m p t [m] *τοῦ* quod + ed. om. codd. omnes tum pro *θεοῦ* d l *αὐτοῦ* [n] *τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα θεοῦ* d g l p s

φησιν ὁ ἀπόστολος, ὅτι ἐν τῷ τοιούτῳ ἄρρεν [o] καὶ θῆλυ οὐκ ἔστιν· εἶτα ἐπάγει τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως [p] τὰ ἰδιώματα, ὅτι ἄρρεν [q] καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς.

10. Τί οὖν διὰ τούτου [r] μανθάνομεν; Καί μοι μηδεὶς νεμεσάτω, [s] πόρρωθεν προσάγοντι τὸν λόγον τῷ προκειμένῳ νοήματι. [t] Θεὸς τῇ ἑαυτοῦ φύσει πᾶν ὅτι πέρ ἐστι [u] κατ' ἔννοιαν λαβεῖν ἀγαθὸν, ἐκεῖνό ἐστι—μᾶλλον δὲ, παντὸς ἀγαθοῦ τοῦ [v] νοουμένου τε καὶ καταλαμβανομένου [w] ἐπέκεινα ὢν, [x] οὐ
C δι' ἄλλό τι κτίζει τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν ἢ διὰ τὸ ἀγαθὸς [y] εἶναι· τοιοῦτος δὲ ὢν, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὴν δημιουργίαν τῆς ἡμετέρας [z] φύσεως ὁρμήσας, οὐκ ἂν ἡμιτελῆ τὴν τῆς ἀγαθότητος ἐνεδείξατο δύναμιν, τὸ μέν τι [a] δοὺς ἐκ τῶν προσόντων αὐτῷ, τοῦ [b] δὲ φθονήσας τῆς μετουσίας· ἀλλὰ τὸ τέλειον τῆς ἀγαθότητος εἶδος ἐν τούτῳ ἐστὶν, ἐκ τοῦ καὶ [c] παραγαγεῖν τὸν ἄνθρωπον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς γένεσιν, καὶ ἀνενδεᾶ τῶν ἀγαθῶν ἀπεργάσασθαι· ἐπεὶ δὲ πολὺς τῶν καθ' ἕκαστον ἀγαθῶν ὁ κατάλογος, οὐ μὲν οὖν ἐστιν ἀριθμῷ ῥαδίως [d] τοῦτον διαλαβεῖν.
D διὰ τοῦτο περιληπτικῇ τινι φωνῇ τὰ πάντα [e] συλλαβὼν ὁ λόγος ἐσήμανεν, ἐν [f] τῷ εἰπεῖν, κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγενῆσθαι τὸν ἄνθρωπον· ἴσον γάρ ἐστι τοῦτο τῷ εἰπεῖν, ὅτι παντὸς ἀγαθοῦ μέτοχον [g] τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐποίησεν· εἰ γὰρ [h] πλήρωμα μὲν ἀγαθῶν τὸ Θεῖον, ἐκείνου δὲ τοῦτο [i] εἰκών· ἄρα [j] ἐν τῷ πλῆρες εἶναι παντὸς ἀγαθοῦ, πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ἡ εἰκὼν ἔχει τὴν ὁμοιότητα.

11. Οὐκοῦν ἐστιν ἐν ἡμῖν [k] παντὸς μὲν καλοῦ [l] ἰδέα, πᾶσα δὲ ἀρετὴ καὶ σοφία καὶ πᾶν ὅ,τι [m] πέρ ἐστι πρὸς τὸ κρεῖττον νοούμενον· ἓν δὲ τῶν πάντων [n] καὶ τὸ ἐλεύθερον ἀνάγκης εἶναι,
87 * καὶ μὴ ὑπεζεῦχθαί τινι φυσικῇ δυναστείᾳ, [o] ἀλλ' αὐτεξούσιον πρὸς τὸ δοκοῦν ἔχειν [p] τὴν γνώμην· ἀδέσποτον [q] γάρ τι χρῆμα
(441) ἡ ἀρετὴ καὶ ἑκούσιον, τὸ δὲ κατηναγκασμένον καὶ βεβιασμένον ἀρετὴ εἶναι οὐ δύναται.

[o] ἄρσεν d g l p s [p] + ὁρμήσας g m p + ἑρμηνεύσας s 1 in mg [q] ἄρσεν d l s [r] τούτων g m p s [s] νεμεσσάτω b νομισάτω t 1 νεμεσησάτω t ex corr. μωμησάτω d e l s 1 tum τὸν λόγον προσάγοντι i [t] + ὁ q [u] ὅτι πάρεστι g m [v] τοῦ om. n [w] τε καὶ om. b τε καὶ καταλαμβανομένου om. t [x] ὤν,] πλὴν t [y] ἀγαθὸν α n [z] ita codd. ἀνθρωπίνης ed. [a] μέν τι] μέντοι t [b] τὸ g p [c] καὶ om. g k p tum παράγειν t et ὄντως k [d] ῥαδίως post τοῦτον ponunt α i k m n q post διαλαβεῖν b mox pro τῇ recepi τινι ex α b i k m n—vocem om. d g l p s t [e] τὰ πάντα] ita d g l m p 2 q s t πάντα α b k p 1 ἅπαντα ed. tum ἐσήμηνε i [f] ἐν τῷ] τῷ α i τὸ k [g] μέτεχον l μετέχειν g p μετέχουσαν n q [h] εἰ γὰρ om. t [i] ἐκείνου δὲ τοῦτο] ἐκεῖνο δὲ τούτου d g i m n p q s 1

quod suprà diximus Apostolum definisse, quia in Christo Jesu neque masculus[13] neque foemina. Deinde intulit quòd humanæ naturæ proprietates exprimeret, masculum et foeminam fecit eos.

10. Quid ergo per hoc instruimur ac docemur?[1] Nec me quispiam culpet quòd propositæ rationis intelligentiam videar ex alto deducere. Deus enim[2] naturaliter existens, quicquid boni cogitatione complectitur,[3] imò potius omni bono quod aut intelligi potest aut comprehendi præstantior, non ob aliam causam creat[4] hominem, nisi quia bonus est. Talis ergo cùm sit, et propterea naturæ formator[5] extiterit,[6] nequaquam imperfectam virtutem suæ bonitatis ostendit, ut aliquid ex his quæ[7] ei[8] suppetunt, daret, aliquid verò invidiâ cogente subtraheret: sed perfectæ bonitatis species[9] in eo est, ut hominem qui non erat, in generationem[10] produceret bonorumque participem faceret. Quia verò bonorum[11] ipsorum multa probatur esse congestio, quæ non possit numero facilè comprehendi: idcirco generali quadam voce universa simul scriptura complectens significare curavit, cùm[12] ad imaginem Dei factum hominem retulit. Æquale enim est[13] hoc ac si diceret, humanam naturam omnis boni factam esse participem. Si enim bonitatis est[14] plenitudo Divinitas,[15] et hujus homo imago est, profectò ut in[16] plenitudine sit omnis boni hæc imago juxta primævam formam[17] similitudinem possidet.

11. Est igitur in nobis totius[1] boni conditio, totiusque virtutis ac[2] sapientiæ, et quicquid illud est quod optimum possit intelligi: præ omnibus verò, quòd ab omni necessitate liberi sumus nec subjugati quadam naturali potentiâ, sed arbitrio proprio ad[3] consilium quod[4] placuerit,[5] inclinamus. Virtus enim[6] spontanea quædam res est, et nullius subjecta dominio: quod autem quâdam necessitate coactum est, virtus esse jam non potest.

13 est *add.* a

§ 10—1 quid *ad* docemur *om.* ed. quod a *statim* ne b 2 enim *om.* a c 3 complectimur a b 4 creavit ed. 5 formatioris ed. 6 Creator *add.* ed. 7 quæ *ad* invidiâ *om.* c 8 ei] et a—*om.* b 9 specie c 10 generatione a 11 multa bon. ips. c *alio ord.* 12 cum] quæ b 13 est enim c 14 esse a 15 divinitatis c 16 ut in b ut a et in ed. 17 qua *add.* ed.

§ 11—1 totius *om.* c 2 et ed. 3 ad *om.* a 4 quo a c 5 placuere c 6 etenim a

j ita g l m n p q s *ἆρα* k *ἄρ'* ed. mox *πλήρης α* q *πλήρη* t k *ἐστιν ἐν ἡμῖν*] *ἐν ἡμῖν ἐστι α* b i k *ἔστι μὲν ἡμῖν* n et *μὲν* om. m t *ἡμῖν* om. t l *καλοῦ*] *ἀγαθοῦ* t m *ὅτι*] *ὅ* g n p t tum ante *ἐστι* + *ἂν* t n + *ἐστιν* t o *δυναστείᾳ φυσικῇ* m p *ἔχει* n q + *μὲν α* b i n tum *ἡ ἀρετὴ χρῆμα* l et *ἡ* om. t

12. Ἐν πᾶσι τοίνυν τῆς εἰκόνος τοῦ πρωτοτύπου κάλλους
τὸν χαρακτῆρα φερούσης, εἰ μὴ κατά τι τὴν διαφορὰν ἔχοι,[r]
οὐκέτ' ἂν εἴη πάντως ὁμοίωμα ἀλλὰ ταὐτὸν ἐκείνῳ[s] διὰ πάντων
ἀναδειχθήσεται τὸ ἐν παντὶ ἀπαράλλακτον. Τίνα τοίνυν αὐτοῦ
τε τοῦ Θείου καὶ τοῦ πρὸς τὸ Θεῖον ὡμοιωμένου[t] τὴν διαφορὰν
B καθορῶμεν; ἐν[u] τῷ, τὸ μὲν ἀκτίστως εἶναι, τὸ δὲ διὰ κτίσεως
ὑποστῆναι· ἡ δὲ τῆς τοιαύτης ἰδιότητος διαφορὰ πάλιν ἑτέρων
ἰδιωμάτων ἀκολουθίαν ἐποίησε· συνομολογεῖται[v] γὰρ πάντη
τε[w] καὶ πάντως, τὴν μὲν ἄκτιστον φύσιν καὶ ἄτρεπτον εἶναι,[x]
καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχειν· τὴν δὲ κτιστὴν ἀδύνατον[y] ἄνευ ἀλλοι-
ώσεως συστῆναι· αὐτὴ γὰρ ἡ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι
πάροδος, κίνησίς τις ἐστὶ καὶ ἀλλοίωσις τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ
εἶναι, κατὰ τὸ[z] θεῖον βούλημα μεθισταμένου.[a]

13. Καὶ ὥσπερ τὸν ἐπὶ τοῦ[b] χαλκοῦ χαρακτῆρα Καίσαρος
C εἰκόνα[c] λέγει τὸ εὐαγγέλιον, δι' οὗ μανθάνομεν κατὰ μὲν τὸ
πρόσχημα[d] τὴν ὁμοίωσιν εἶναι τοῦ μεμορφωμένου πρὸς Καίσαρα
ἐν δὲ τῷ ὑποκειμένῳ τὴν διαφορὰν ἔχειν· οὕτω καὶ κατὰ τὸν
παρόντα λόγον, ἀντὶ χαρακτήρων τὰ ἐπιθεωρούμενα τῇ τε[e] θείᾳ
φύσει καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ κατανοήσαντες ἐν οἷς ἡ ὁμοιότης ἐστὶν·
ἐν τῷ ὑποκειμένῳ τὴν διαφορὰν ἐξευρίσκομεν, ἥτις ἐν τῷ
ἀκτίστῳ καὶ τῷ[f] κτιστῷ καθορᾶται.

14. Ἐπειδὴ[g] τοίνυν τὸ μὲν ὡσαύτως ἔχει[h] ἀεὶ, τὸ δὲ διὰ
D κτίσεως γεγενημένον ἀπὸ[i] ἀλλοιώσεως τοῦ εἶναι ἤρξατο καὶ
c. 13 Dan. (Hist. Sus.) v. 42. συγγενῶς πρὸς τὴν τοιαύτην ἔχει τροπήν· διὰ τοῦτο ὁ εἰδὼς
τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν, καθώς φησιν ἡ προφη-
τεία,[j] ἐπακολουθήσας, μᾶλλον δὲ προκατανοήσας,[k] τῇ προ-
γνωστικῇ δυνάμει πρὸς ὅ,τι ῥέπει κατὰ τὸ αὐτοκρατές τε καὶ
αὐτεξούσιον τῆς ἀνθρωπίνης προαιρέσεως ἡ[l] κίνησις, ἐπειδὴ τὸ
ἐσόμενον εἶδεν·[m] ἐπιτεχνᾶται τῇ εἰκόνι τὴν κατὰ[n] τὸ ἄρρεν
καὶ[o] θῆλυ διαφορὰν, ἥτις οὐκέτι πρὸς τὸ θεῖον ἀρχέτυπον
88 βλέπει, ἀλλὰ, καθὼς * εἴρηται, τῇ ἀλογωτέρᾳ προσῳκείωται[p]
φύσει.

[r] ita α b d g k l m p s t ἔχει i n ἔχῃ ed. tum οὐκέτ' α g k l p q s οὐκέτι ed. οὐκ d [s] ita codd. ἐκεῖνο ed. statim πάντως n pro διὰ πάντων [t] ὁμοιωμένου n ὡμοιωμένου b (ω post οι in ου à 1 m. mut.) ὁμοιουμένου d g l m p s t [u] ἐν om. q et mox ἄκτιστον q [v] συνωμολόγηται m t ἐνομολογεῖται g [w] τε om. α b i k n et καὶ om. q [x] εἶναι καὶ ἄτρεπτον φύσιν d g l p s et καὶ ante ἄτρεπτον om. i [y] ἀδύνατον] μὴ n q mox συστῆναι om. t [z] τὸ om. b n [a] μεθισταμένη n [b] τοῦ om. t [c] + εἶναι t [d] σχῆμα α b i k m n q t [e] τε om. g n p q [f] τῷ om. d g i n p [g] ἐπεὶ t [h] καὶ + ed. repugn. codd. [i] ita g l m n p s ἀπ' ed. [j] φησι τῇ προφητείᾳ t tum ἀπακολουθήσας i [k] κατανοήσας n

12. Cùm ergo penè in omnibus primævæ formæ pulchritudinem formamque[1] imago demonstret; nisi in aliquo differat,[2] jam non erit[3] similitudo, sed ipsum atque æquale illi per omnia demonstrabitur, quod[4] in omnibus immutabile comprobatur. In quo ergo Divinitatis et similitudinis ejus distantiam pervidemus?[5] In hoc proculdubio, quòd Divinitas increata est, hæc[6] autem creatione[7] subsistit; quæ proprietatis differentia rursus aliarum proprietatum consequentiam protulit; occurrit enim cunctis indubitata professio, quòd increata natura incommutabilis[8] sit et semper eodem modo permaneat, creatam[9] verò non possit[10] sine mutatione persistere. Ipse denique[11] ex nichilo ad existentiam transitus, motus quidam erat atque conversio, cùm non existens ad essentiam divino consilio transmutatur.

13. Et sicut impressam in ære figuram sanctum evangelium Cæsaris appellat imaginem, per quod addiscimus, quòd juxta figuram quidem[1] similitudo[2] Cæsaris, in subjecto autem differentia ejus appareat; ita et in præsenti[3] ratione pro figuris ea, quæ sunt[4] in[5] contemplatione divinæ naturæ humanæque[6] cernentes, eorum quibus eadem similitudo est, in subjecto prorsus differentiam reperimus, quoniam[7] intuitu mentis increata natura[8] creataque conspicimus.

14. Quoniam igitur Divinitas eadem[1] semper est: homo verò per creationem factus ex mutatione cœpit existere, cognationemque quandam videtur habere cum naturâ vertibili, idcirco q u i n o v i t o m n i a p r i u s q u a m[2] f i a n t, sicut Propheta pronunciat,[3] providens atque prospiciens virtute præscientiæ suæ, in quæ declinaret juxta spontaneam voluntatem humani motus arbitrii, quia[4] id quod futurum erat inspexit, tribuit[5] imagini differentiam[6] maris et fœminæ, quæ jam non ad divinam formam principalemque[7] respiceret, sed (uti dictum est) irrationabili[8] naturæ propinquare videretur.

§ 12—1 figuramque c *om. quod seq.* imago 2 differant b 3 non erit] erat a 4 quod *ad* comprobatur *om.* a b 5 pervidimus c 6 hac c 7 creationi ed. 8 immutabilis b 9 reatam c creatura ed. 10 posse c 11 enim b

§ 13—1 quædam c 2 sit *add.* a c 3 prædictis ed. 4 sunt ea quæ ed. 5 in] hic ed. 6 que *om.* ed. c *statim* cernuntur ed. 7 quam c 8 natura *om.* c

§ 14—1 eadem] ipsa ed. 2 antequam ed. 3 promiserat ed. 4 quia *om.* ed. 5 tribuens ed. 6 differentia c 7 que *om.* ed. 8 irrationali c *mox* videtur c

[l] ἡ τῆς ἀνθρωπίνης προαιρέσεως d g l m p q s t [m] οἶδεν i t ἴδεν q

[n] ita α b d i k l m p q s t πρὸς n περὶ ed. tum ἄρσεν d [o] + τὸ l m n q

[p] προσοιχειῶται n p I

15. Τὴν δὲ αἰτίαν τῆς τοιαύτης ἐπιτεχνήσεως[q] μόνοι μὲν[r] ἂν εἰδεῖεν οἱ τῆς ἀληθείας αὐτόπται καὶ ὑπηρέται τοῦ λόγου· ἡμεῖς δὲ, καθώς ἐστι δυνατὸν, διὰ στοχασμῶν τινων καὶ εἰκόνων[s] φαντασθέντες[t] τὴν ἀλήθειαν, τὸ ἐπὶ νοῦν ἐλθὸν οὐκ ἀποφαντικῶς ἐκτιθέμεθα, ἀλλ' ὡς ἐν γυμνασίας εἴδει τοῖς εὐγνώμοσι τῶν ἀκροωμένων προσθήσομεν.[u]

1 Lucae v. 2.

16. Τί τοίνυν ἐστὶν ὃ περὶ τούτων διενοήθημεν; Εἰπὼν ὁ λόγος ὅτι ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, τῷ ἀορίστῳ[v]
B τῆς σημασίας ἅπαν ἐνδείκνυται[w] τὸ ἀνθρώπινον· οὐ γὰρ συνωνομάσθη τῷ κτίσματι νῦν ὁ[x] Ἀδὰμ, καθὼς ἐν τοῖς ἐφεξῆς ἡ ἱστορία φησίν· ἀλλ' ὄνομα τῷ κτισθέντι ἀνθρώπῳ οὐχ ὁ[y] τὶς ἀλλ' ὁ καθόλου ἐστίν· οὐκοῦν τῇ καθολικῇ τῆς φύσεως κλήσει τοιοῦτόν τι ὑπονοεῖν ἐναγόμεθα, ὅτι τῇ θείᾳ προγνώσει τε[z] καὶ δυνάμει πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης ἐν τῇ πρώτῃ κατασκευῇ περιείληπται· χρὴ γὰρ Θεῷ μηδὲν ἀόριστον ἐν τοῖς γεγενημένοις παρ' αὐτοῦ νομίζειν, ἀλλ' ἑκάστου τῶν ὄντων εἶναί τι πέρας καὶ
C μέτρον, τῇ τοῦ Πεποιηκότος σοφίᾳ περιμετρούμενον.[a]

17. Ὥσπερ τοίνυν ὁ τὶς[b] ἄνθρωπος τῷ κατὰ τὸ σῶμα ποσῷ περιείργεται, καὶ μέτρον αὐτῷ τῆς ὑποστάσεως ἡ πηλικότης ἐστὶν, ἡ συναπαρτιζομένη[c] τῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ σώματος· οὕτως οἶμαι καθάπερ ἐν[d] ἑνὶ[e] σώματι ὅλον τὸ τῆς ἀνθρωπότητος πλήρωμα τῇ προγνωστικῇ δυνάμει παρὰ τοῦ Θεοῦ[f] τῶν ὅλων περισχεθῆναι, καὶ τοῦτο[g] διδάσκειν τὸν λόγον τὸν εἰπόντα, ὅτι καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον,[h] κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν· οὐ γὰρ ἐν μέρει τῆς φύσεως ἡ εἰκὼν,
D οὐδὲ[i] ἔν τινι τῶν κατ' αὐτὴν[j] θεωρουμένων ἡ χάρις· ἀλλ' ἐφ'
(442) ἅπαν τὸ γένος ἐπίσης ἡ τοιαύτη διήκει δύναμις· σημεῖον δὲ,[k] πᾶσιν ὡσαύτως ὁ νοῦς ἐγκαθίδρυται· πάντες[l] τοῦ διανοεῖσθαι καὶ[m] προβουλεύειν τὴν δύναμιν ἔχουσι, καὶ τὰ ἄλλα πάντα δι' ὧν ἡ θεία φύσις ἐν τῷ κατ' αὐτὴν[n] γεγονότι ἀπεικονίζεται. ὁμοίως ἔχει ὅ τε[o] τῇ πρώτῃ τοῦ κόσμου[p] κατασκευῇ συνανα-

[q] ἐπιτεχνάσεως i ἐπιτεχνίσεως k τεχνήσεως d [r] μὲν om. b k [s] εἰκότων b t [t] φθάσαντες n φράσαντες q mox ἀποφατικῶς m n [u] προθήσομεν b i t προθήσωμεν q προ θήσομεν n [v] ἀοράτῳ l [w] ἐπιδείκνυται n [x] ὁ om. q [y] ὃ . . . ὃ h n et τίς β i k l m p s lin. seq. pro καθόλου l habet καθόλον et α τοιοῦτο [z] τε προγνώσει α b k [a] καταμετρούμενον d [b] τίς α g h i k l m p s—om. b [c] ἀπαρτιζομένη d συναρπαζομένη l [d] ἐν om. b d l [e] + τινι α b i k m q tum pro ὅλον τὸ . . πλήρωμα τῇ t habet ὅλῳ τῷ . . πληρώματι [f] τῷ θεῷ d g h l p s mox περιὲνσχεθῆναι n [g] τοῦτον d g h p statim διδάσκει d tum ὅτι om. n et καὶ om. k m [h] καὶ + ed. repug. codd. [i] οὐδ' d g h i l p s [j] ita codd. et ed. Ald. καθ' αὐτὸν ed. ex conj. Leuen. καθ' ἑαυτὴν b [k] + ὅτι ed. repugn. codd. et ed. Ald. statim pro πᾶσιν ὡσαύτως t πάλιν ὡς

15. Causam verò tanti hujus artificis, soli[1] quidem illi intelligunt, qui veritatem propriis oculis intuentur, et verbi ministri sunt: nos autem sicut[2] est possibile, conjecturis quibusdam atque indiciis veritatis[3] vestigia persequentes, quod incidit animo, non enunciativo[4] modo proferimus, sed exercitii[5] loco devotis auditoribus intimamus.

16. Quid est ergo[1] quod de his excogitare potuimus? Dicens[2] scriptura divina quia[3] fecit Deus hominem, indefinitâ significantiâ omne hominum genus ostendit. Non enim nunc Adam in conditione nominatus est, sicut[4] in consequentibus declarat historia: sed nomen homini creato, non[5] cuilibet homini generale est. Hinc ergo ex hac generali naturæ appellatione, tale quid excogitare compellimur, quod divina virtus atque præscientia omnem humanam naturam in primâ conditione complexa esse videatur. Oportet enim Deo nichil indefinitum in his quæ ab eo creata sunt æstimare,[6] sed singulis eorum quæ sunt, esse modum certissimum Creatoris sapientia terminatum.

17. Sicut enim quilibet hic homo quantitate corporis terminatur, modusque substantiæ ejus est qualitas, quæ simul cum superficie corporis explicatur, sic arbitror velut in uno quodam corpore, totam plenitudinem humanitatis ab universitatis autore præscientiæ virtute complexam: et hoc scripturam insinuare, cùm dicit: et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit illum. Non enim imago hæc in parte naturæ est, nec[1] in uno aliquo qui in[2] singularitate propriâ cernitur, ista gratia terminatur,[3] sed in omne genus æqualiter hæc talis et[4] tanta potentia virtutis excurrit. Hujus autem rei signum est, quod mens æqualiter omnibus inserta est: universis etiam[5] cogitandi[6] et recogitandi constat inesse[7] rationem, cæteraque[8] omnia quibus divinæ naturæ similitudo declaratur, in eo qui[9] ad imaginem Dei factus agnoscitur. Sive[10] enim ille qui[11] primâ mundi est condi-

§ 15—1 soli *om.* a *tum* illi quidem a *alio ord.* et b sicut est *pro* soli quidem illi 2 sicuti c 3 in *add.* ed. *mox* prosequentes ed. 4 enunciandi a c 5 exercitiis ed.
§ 16—1 *ita* b c ergo est ed. 2 dicente c *tum* div. scrip. c *alio ord.* 3 qui c *mox* hom. Deus c 4 et *add.* ed. 5 non *om.* c 6 æstimari c
§ 17—1 nec *om.* a b 2 qui in *om.* a b 3 terminata a 4 ac b c 5 autem ed. 6 conveniat inesse rationem *add.* b 7 constat inesse] cogitandi esse a 8 que *om.* ed. 9 qui] *ita* b qui est a c quod ed. 10 si ed. 11 in *add.* c

αὐτὸς [l] + *γὰρ* i m [m] + *τοῦ* t tum *τἄλλα* b d g h i l p s
[n] *καθ' αὐτὴν* m *καθ' ἑαυτὴν* a b h [o] *ὅτι* i *ὅ* l [p] *τοῦ κόσμου* post *κατασκευῇ* ponit n—om. d g h l p s in textu

89 δειχθεὶς ἄνθρωπος * καὶ ὁ μετὰ[q] τὴν τοῦ παντὸς συντέλειαν γενησόμενος,[r] ἐπίσης ἐφ' ἑαυτῶν φέρουσι τὴν θείαν εἰκόνα.

18. Διὰ τοῦτο εἷς ἄνθρωπος κατωνομάσθη τὸ πᾶν, ὅτι τῇ δυνάμει τοῦ Θεοῦ οὔτε τι παρῴχηκεν οὔτε[s] μέλλει, ἀλλὰ καὶ τὸ προσδοκώμενον ἐπίσης τῷ παρόντι τῇ περιεκτικῇ τοῦ παντὸς ἐνεργείᾳ περικρατεῖται. Πᾶσα τοίνυν ἡ φύσις ἡ ἀπὸ τῶν πρώτων μέχρι τῶν ἐσχάτων διήκουσα, μία τις τοῦ ὄντος ἐστὶν[t] εἰκών· ἡ δὲ πρὸς τὸ ἄρρεν καὶ[u] θῆλυ τοῦ γένους διαφορὰ προσκατεσκευάσθη[v] τελευταῖον τῷ πλάσματι, διὰ τὴν αἰτίαν, B ὡς οἶμαι, ταύτην.

Κεφάλαιον ιζ.[w]

Τί χρὴ λέγειν πρὸς τοὺς ἐπαποροῦντας, Εἰ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ἡ παιδοποιΐα, πῶς ἂν ἐγένοντο αἱ ψυχαὶ εἰ ἀναμάρτητοι διέμειναν οἱ ἐξ ἀρχῆς[x] ἄνθρωποι.

C Μᾶλλον δὲ, πρὶν τὸ προκείμενον διερευνῆσαι, κρεῖττον ἴσως τοῦ προφερομένου παρὰ τῶν μαχομένων ἡμῖν ἐπιζητῆσαι τὴν λύσιν· λέγουσι γὰρ,[y] πρὸ τῆς ἁμαρτίας μήτε τόκον[z] ἱστορεῖσθαι μήτε ὠδῖνα μήτε τὴν[a] πρὸς παιδοποιΐαν ὁρμήν· ἀποικισθέντων δὲ τοῦ παραδείσου μετὰ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τῆς γυναικὸς τῇ[b] τιμωρίᾳ τῶν ὠδίνων κατακριθείσης, οὕτως ἐλθεῖν τὸν Ἀδὰμ εἰς τὸ γνῶναι γαμικῶς τὴν ὁμόζυγον, καὶ τότε τῆς παιδοποιΐας D τὴν ἀρχὴν γενέσθαι· εἰ οὖν γάμος ἐν τῷ[c] παραδείσῳ οὐκ ἦν οὔτε ὠδὶς[d] οὔτε τόκος, ἀνάγκην εἶναί φασιν ἐκ τοῦ ἀκολούθου λογίζεσθαι, μὴ ἂν ἐν πλήθει γενέσθαι τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς, εἰ μὴ πρὸς τὸ θνητὸν ἡ τῆς ἀθανασίας χάρις μετέπεσε καὶ ὁ γάμος διὰ τῶν ἐπιγινομένων συνετήρει τὴν φύσιν, ἀντὶ τῶν ὑπεξιόντων τοὺς ἐξ[e] αὐτῶν ἀντεισάγων· ὥστε λυσιτελῆσαι τρόπον τινὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐπεισελθοῦσαν τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων· ἔμεινε γὰρ ἂν ἐν τῇ τῶν πρωτοπλάστων δυάδι τὸ ἀνθρώπινον γένος, μὴ τοῦ κατὰ τὸν θάνατον φόβου πρὸς διαδοχὴν τὴν φύσιν ἀνακινήσαντος.[f]

[q] ita codd. κατὰ ed. [r] γεγενημένος m ἡγησόμενος k [s] + τι d l m [t] ἐστὶ τοῦ ὄντος i [u] + τὸ d g h i m p s tum διαφορὰ τοῦ γένους b [v] προκατεσκευάσθη d m p προκατασκευάσθη h [w] ιη a i k n q t [x] ἐξ ἀρχῆς οἱ q [y] γὰρ om. n t [z] γάμον d e f g l p s [a] τὴν om. d g p [b] τῇ om. b q [c] τῷ om. d g l p s [d] ὠδὶν a d k n p t ὠδὶν s ὠδῖν g ὠδίνη l [e] ἀντ' a b i k [f] ἀνακαινίσαντος i k m

tione formatus, sive hic qui post consummationem totius mundi futurus est,[12] æqualiter in se divinam præferre probatur imaginem.

18. Idcirco unus homo universitas appellata est, quia divinæ[1] potentiæ nec præteritum[2] aliquid nec futurum, sed[3] et quod expectatur, veluti si præsto sit, virtute quâ continet, intuetur. Omnis itaque natura à primis usque ad novissimos æquè[4] transcurrens, una quædam est imago substantiæ: differentia verò generis[5] in masculo et fœminâ[6] deinceps ob hanc (ut arbitror) causam in conformatione[7] peracta est.

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

Quid[1] oporteat respondere eis qui ambigentes inquirunt: Si post peccatum procreatio filiorum est, quomodo nascerentur si primi homines sine peccato mansissent?

1. Magis[2] autem priusquam propositio ventiletur, melius[3] opinor absolutionem quæstionis, quæ ab æmulis nostris profertur,[4] inquirere. Dicunt enim ante peccatum nec partum se vidisse,[5] nec gemitum, nec appetitum qui propagationi prolis obsequitur: pulsis autem[6] de paradiso post delictum, et muliere parturitionis damnatâ supplicio, tunc Adam convenisse, ut suam conjugem jure cognosceret, et sic effectum esse procreationis exordium; si ergo nuptiæ in paradiso non erant neque[7] gemitus ibidem neque partus, necesse est, aiunt, ex consequentibus æstimare, quòd[8] nequaquam multiplicarentur homines, nisi ad mortalitatem hanc immortalitas recidisset[9] et naturam nuptiarum[10] conventione servarent, pro defunctis eos qui nascuntur ex eis continuâ successione restituentes;[11] ita ut videatur peccatum modo quodam vitæ[12] hominum utiliter introductum. Mansisset enim[13] in illis duobus primitùs formatis[14] genus humanum, cùm ad successionem nullo mortis metu natura moveretur.

12 qui divine *add.* c *lineolâ subductâ*

§ 18—1 divina a 2 est *add.* a 3 sed *ad* intuetur *om.* c 1 4 *ita* c nov. equa a novissimum equum b novissimos ed. 5 generis *om.* ed. 6 masculino et feminino c 7 confortatione c *statim* perfecta b

§ 1—1 *tit. cap. om.* c 2 melius ed. 3 melius *om.* ed. 4 quæ ab æ. n. pro.] quam emuli nostri proferunt b *tum* autem *pro* enim b 5 se vidisse] fuisse ed. 6 hominibus *add.* b 7 nec b *mox* esse ed. *pro* est 8 quia b 9 recessisset b 10 *ita* c nuptie sua a b nuptiis sua ed. *mox* servaret *pro* servarent c 11 *ita* a b restituens ed. *statim* ita ut ed. c et ita b ita a 12 vitæ *om.* ed. 13 autem ed. 14 primitiis formatus a *tum* ge. hu. pr. for. ed. *alio ord.*

90 * 2. Ἀλλ᾽ ἐν τούτοις πάλιν[g] ὁ μὲν ἀληθὴς λόγος, ὅστις ποτὲ ὢν τυγχάνει, μόνοις ἂν εἴη δῆλος[h] τοῖς κατὰ Παῦλον τὰ
2 ad Cor. 12. 4. τοῦ παραδείσου μυηθεῖσιν ἀπόρρητα· ὁ δὲ ἡμέτερος τοιοῦτός ἐστιν. Ἀντιλεγόντων ποτὲ τῶν Σαδδουκαίων τῷ κατὰ τὴν ἀνάστασιν λόγῳ, καὶ τὴν πολύγαμον ἐκείνην[i] γυναῖκα, τὴν τοῖς ἑπτὰ γενομένην[j] ἀδελφοῖς, εἰς σύστασιν τοῦ καθ᾽ ἑαυτοὺς[k] δόγματος προφερόντων, εἶτα τίνος μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἔσται[l] πυνθανομένων, ἀποκρίνεται πρὸς τὸν λόγον ὁ Κύριος, οὐ μόνον
B τοὺς Σαδδουκαίους παιδεύων ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς μετὰ ταῦτα τῆς ἐν τῇ ἀναστάσει[m] ζωῆς φανερῶν τὸ μυστήριον· ἐν γὰρ τῇ
c. 22 Matt. v. 30. ἀναστάσει, φησὶν, οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίσκονται,[n]
c. 20 Lucæ v. 35, 36. οὔτε[o] γὰρ ἀποθανεῖν ἔτι δύνανται· ἰσάγγελοι γάρ εἰσι, καὶ υἱοὶ Θεοῦ εἰσι,[p] τῆς ἀναστάσεως υἱοὶ ὄντες· ἡ δὲ τῆς ἀναστάσεως χάρις οὐδὲν ἕτερον ἡμῖν ἐπαγγέλλεται ἢ τὴν εἰς τὸ ἀρχαῖον[q] τῶν πεπτωκότων ἀποκατάστασιν· ἐπάνοδος γάρ τις ἐστὶν[r] ἐπὶ τὴν πρώτην ζωὴν ἡ προσδοκωμένη χάρις, τὸν ἀποβληθέντα τοῦ παραδείσου πάλιν εἰς[s] αὐτὸν ἐπανάγουσα·
C εἰ τοίνυν ἡ τῶν ἀποκαθισταμένων ζωὴ πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων οἰκείως ἔχει, δῆλον ὅτι[t] ὁ πρὸ τῆς παραβάσεως[u] βίος ἀγγελικός τις ἦν· διὸ καὶ ἡ πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐπάνοδος τοῖς[v] ἀγγέλοις ὡμοίωται· ἀλλὰ μὴν,[w] καθὼς εἴρηται, γάμου
(443) παρ᾽ αὐτοῖς οὐκ ὄντος, ἐν μυριάσιν ἀπείροις αἱ στρατιαὶ
c. 7 Dan. v. 10. τῶν ἀγγέλων εἰσὶν, οὕτω γὰρ ἐν ταῖς ὀπτασίαις ὁ Δανιὴλ διηγήσατο· οὐκοῦν, κατὰ τὸν αὐτὸν[x] τρόπον, εἴπερ μηδὲμία παρατροπή τε καὶ ἔκστασις ἀπὸ τῆς ἀγγελικῆς ὁμοτιμίας ἐξ ἁμαρτίας ἡμῖν ἐγένετο,[y] οὐκ ἂν οὐδὲ[z] ἡμεῖς τοῦ γάμου πρὸς
D τὸν πληθυσμὸν ἐδεήθημεν· ἀλλ᾽ ὅστις ἐστὶν ἐν τῇ φύσει τῶν ἀγγέλων[a] τοῦ πλεονασμοῦ τρόπος (ἄρρητος μὲν καὶ ἀνεπινόητος[b]
Ps. 8. 6. cf. c. 2. ad Heb. v. 9. στοχασμοῖς ἀνθρωπίνοις, πλὴν ἀλλὰ πάντως ἐστίν[c]) οὗτος ἂν καὶ ἐπὶ τῶν βραχύ τι παρ᾽ ἀγγέλους ἠλαττωμένων

[g] πᾶσιν n tum μόνος m [h] εἴη δῆλος] ἐπίδηλος n mox τοῦ om. q et δ᾽ pro δὲ m [i] ἐκείνην post γυναῖκα ponit m—om. n [j] γεγενημένην n t γεγαμημένην a b [k] κατ᾽ αὐτοὺς i [l] ἔσται μετὰ τὴν ἀνάστασιν d g l p s [m] τοῖς μετὰ ταῦτα τῆς ἐν τῇ ἀναστάσει] τῆς μετὰ τὴν ἀνάστασιν α b i k m q t Dion. Exig. et ταύτης pro ταῦτα d 2—om. d 1 g p [n] γαμίζονται b l n ἐκγαμίζονται i [o] οὐδὲ b i k n [p] εἰσι ante θεοῦ ponunt α b k m q—om. i [q] ἀρχέτυπον n [r] ἐστιν post πρώτην ponunt m q—om. d g l p s [s] ἐπ᾽ m t πρὸς n [t] ita codd. δηλονότι ed. [u] καταπτώσεως m q Dion. tum pro βίος m Dion. ἄνθρωπος q ὡς et statim ἄγγελος q Dion. [v] τοῖς om. n [w] μὴν om. m statim καθὼς εἴρηται om. n lin. seq. ἀπόροις m ἄπειροι t [x] + ἂν α b (ex corr. à pr. m.) g i l m q s paulo post μηδὲμία edidi pro μηδεμία, autoritate fretus codd.; sic enim in eis ferè semper exaratur, ut et

2. Sed in his iterum vera quidem ratio, quæcunque illa est, solis est nota qui[1] juxta Paulum felicis paradisi verbis ineffabilibus probantur instructi: nostra verò talis esse monstratur assertio. Resistentibus quondam Sadducæis veritati resurrectionis, et[2] illam multinubam mulierem quæ[3] septem fratres habuit, in confirmationem[4] sui pravi dogmatis proferentibus, ac deinceps cujus eorum post resurrectionem foret uxor sciscitantibus, Dominus respondit: non solùm Sadducæos informans, sed omnibus quoque[5] futuræ post resurrectionem vitæ sacramenta patefaciens: in resurrectione, inquit, neque[6] nubent neque ducent[7] uxores, neque enim[8] ultrà mori poterunt: aequales enim angelis sunt,[9] filii sunt Dei, cùm sint filii[10] resurrectionis. Gratia verò resurrectionis[11] nichil nobis aliud pollicetur, quàm ut in antiquum[12] statum ex nostris lapsibus innovemur. Quidam namque regressus ad pristinam vitam, gratia[13] quam præstolamur, existit, quæ pulsum de paradiso hominem illuc iterum feliciter introducat.[14] Si igitur reparatorum conversatio[15] familiaritati[16] ac numero sociabitur angelorum, clarum est, quòd homo ante ruinam[17] quidam angelus habebatur. Idcirco et cùm priorem statum vita nostra receperit, angelis indubitanter æquabitur. Sed quamvis, ut dictum est, cùm inter eos[18] nuptiæ nullæ sint, tamen in infinitis millibus[19] exercitus angelorum sint, ita Daniele Prophetâ in suis visionibus intimante; ergo juxta[20] eundem modum, si peccati nullus excessus ab illâ nos angelicâ dignitate distraheret, nec nobis utique ad multiplicationem generis nuptiæ necessariæ probarentur. Sed quicunque[21] ille naturæ modus[22] est, quo angeli multiplicantur—perfectissimus quidem,[23] licèt conjecturis humanis excogitari nequeat; veruntamen qui prorsus[24] existat—hic profectò[25] modus, et in his qui paulo minus quàm angeli minorati[26] sunt, effectum suæ

§ 2—1 quia b *mox* esse *om.* a   2 in *add.* a   3 qui c   4 sui pr. dog. conf. ed. *alio ord. et* comparatione *pro* confirmationem b   5 quoque *om.* ed. *statim* futuræ *om.* a   6 nec ed. *statim* nubunt c   7 ducunt c nubentur b   8 enim *om.* c *tum* potuerunt b   9 et *add.* ed. *tum* filii enim sunt Dei c sunt fil. ed. *alio ord.* 10 Dei *add.* ed.   11 gratia vero resurrectionis *om.* a   12 antiq. in ed.   13 vitæ gratiam b   14 *ita* b c introducit ed.   15 reparata conversatione b   16 familiaritate ed. *tum* et *pro* ac b c—*om.* a   17 ruinam *om.* a   18 illos ed.   19 mulieribus b *mox* sunt ed. st. c   20 ergo juxta *om.* a   21 quicquid b *et* ille qu. a *alio ord.* 22 *ita* b c motus ed. a   23 quidam a c   24 profecto ed.   25 profecto *om.* ed. 26 honorati ed.

οὐδὲμία mox *πολιτείας* i pro *ὁμοτιμίας*   [y] *ἐξεγένετο* i *γέγονεν* d g l p s
[z] *οὐδ'* g i p s *οὔτε* n   [a] + *ὁ* d g l m 2 p s   [b] *ἀνενόητος* i *ἀπερινόητος* t
[c] *ἐστιν* om. n tum *οὕτως* *α* g k m p q

ἀνθρώπων[d] ἐνήργησεν, εἰς τὸ ὡρισμένον ὑπὸ τῆς βουλῆς τοῦ Πεποιηκότος μέτρον τὸ ἀνθρώπινον αὔξων.

3. Εἰ[e] δὲ στενοχωρεῖταί τις, ἐπιζητῶν τὸν τῆς γενέσεως τῶν ψυχῶν[f] τρόπον, εἰ μὴ προσεδεήθη τῆς διὰ[g] τοῦ γάμου συνεργίας[h] ὁ ἄνθρωπος, ἀντερωτήσομεν καὶ ἡμεῖς τὸν τῆς ἀγγε-
91 λικῆς ὑποστάσεως[i] τρόπον, * πῶς ἐν ἀπείροις μυριάσιν[j] ἐκεῖνοι, καὶ[k] μία οὐσία ὄντες καὶ ἐν πολλοῖς ἀριθμούμενοι· τοῦτο γὰρ προσφόρως ἀποκρινούμεθα τῷ προφέροντι,[l] πῶς ἂν ἦν δίχα τοῦ γάμου ὁ ἄνθρωπος; εἰπόντες,[m] ὅτι καθὼς εἰσι χωρὶς γάμου οἱ ἄγγελοι· τὸ γὰρ ὁμοίως[n] ἐκείνοις τὸν ἄνθρωπον εἶναι πρὸ τῆς παραβάσεως, δείκνυσιν ἡ εἰς ἐκεῖνο[o] πάλιν ἀποκατάστασις.

4. Τούτων οὖν ἡμῖν οὑτωσὶ[p] διευκρινηθέντων, ἐπανιτέον ἐπὶ τὸν πρότερον λόγον—πῶς μετὰ τὴν κατασκευὴν τῆς εἰκόνος, τὴν κατὰ τὸ ἄρρεν καὶ θῆλυ[q] διαφορὰν ὁ Θεὸς ἐπιτεχνᾶται τῷ
B πλάσματι· πρὸς τοῦτο γάρ φημι χρήσιμον εἶναι τὸ προδιηνυσμένον[r] ἡμῖν θεώρημα· ὁ γὰρ τὰ πάντα[s] παραγαγὼν εἰς τὸ εἶναι, καὶ ὅλον ἐν τῷ ἰδίῳ θελήματι τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὴν θείαν[t] εἰκόνα διαμορφώσας, οὐ ταῖς κατ᾽ ὀλίγον προσθήκαις τῶν ἐπιγινομένων ἀνέμεινεν ἰδεῖν ἐπὶ τὸ ἴδιον πλήρωμα τὸν ἀριθμὸν τῶν ψυχῶν[u] τελειούμενον· ἀλλ᾽ ἀθρόως αὐτῷ[v] πληρώματι πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν διὰ τῆς προγνωστικῆς ἐνεργείας κατανοήσας, καὶ τῇ ὑψηλῇ τε[w] καὶ ἰσαγγέλῳ λήξει τιμήσας, ἐπειδὴ προεῖδε τῇ ὁρατικῇ[x] δυνάμει μὴ εὐθυποροῦσαν πρὸς τὸ
C καλὸν τὴν προαίρεσιν, καὶ διὰ τοῦτο τῆς ἀγγελικῆς[y] ζωῆς ἀποπίπτουσαν—ὡς ἂν μὴ κολοβωθείη τὸ τῶν ψυχῶν τῶν ἀνθρωπίνων[z] πλῆθος, ἐκπεσὸν[a] ἐκείνου τοῦ τρόπου καθ᾽ ὃν οἱ ἄγγελοι πρὸς[b] πλῆθος ηὐξήθησαν· διὰ τοῦτο τὴν[c] κατάλληλον τοῖς εἰς ἁμαρτίαν κατολισθήσασι τῆς αὐξήσεως ἐπίνοιαν ἐγκατασκευάζει[d] τῇ φύσει, ἀντὶ τῆς ἀγγελικῆς μεγαλοφυΐας[e] τὸν κτηνώδη τε καὶ ἄλογον τῆς ἐξ ἀλλήλων διαδοχῆς τρόπον ἐμφυτεύσας τῇ ἀνθρωπότητι.

[d] ἀνθρώπων om. m n q t Dion. [e] εἰ] ἐὰν α b i k tum στενοχωρῆται α β I (ται) ex corr. b ex corr. σταναχωρῆται i στενοχωρεῖ g l m n p Dion. στενοχωρεῖ s I

[f] ψυχῶν] ita α b d g i l m n p s Dion. ἀνθρώπων ed. tum προσεδέθη q

[g] διὰ om. d g l p s [h] συνεργείας g l p q t κοινωνίας k tum ἀντερωτήσωμεν g k l p q [i] τῆς ὑποστάσεως τῆς ἀγγελικῆς n [j] μυριάσιν om. b

[k] + ἐν b tum μιᾷ β i k m p Dion. et ὑποστάσει m pro οὐσία [l] προσφέροντι d I n [m] ἐπειπόντες b tum χωρὶς γάμου d g i k l m p q s—ed. ordine inverso et δίχα τοῦ k pro χωρὶς [n] ita codd. ὅμοιον ed. [o] ἐκεῖνα t

[p] οὕτως ἡμῖν α b i k n—tum οὕτως α b i k m n q οὑτωσί d g l p s οὕτω ed.

[q] θῆλυ καὶ ἄρρεν m q et ante θῆλυ + τὸ i n statim διαφορὰν om. m

[r] διηνυσμένον k προδεικνυσμένον f I προδεδεικνυμένον f I ex corr. προδεικνυόμενον

operationis ostenderit,[27] usque ad prædestinatum numerum genus humanum[28] Creatoris voluntate multiplicans.

3. Si verò quispiam nos fortè coarctet,[1] inquirens modum ipsum quo potuissent animæ fieri, si homo nuptiarum opera non quæsisset, interrogemus et nos, qui modus sit institutionis angelicæ, quomodo in infinitis millibus et in unâ subsistere probentur essentiâ, in multo nimium[2] numero constituti. Hoc quippe competentius respondemus ei qui proponit, quomodo possit sine nuptiis homo persistere, dicentes, Eo modo quo angeli sine nuptiis esse noscuntur. Nam quòd similis eis[3] ante transgressionem fuerit homo, rursus ejusdem similitudinis[4] reformatio manifestat.

4. His igitur hoc modo patefactis, ad propositam quæstionem recurrat oratio, quomodo[1] scilicet post conditionem imaginis, differentiam maris et fœminæ Deus suo dignatus sit excogitare figmento.[2] Ad hoc enim fateor utilem[3] esse superiorem hanc inspectionem, quæ à nobis exprompta est. Nam qui cuncta ut essent, produxit, totumque hominem suâ dispositione ad divinam formavit imaginem, nequaquam parvis ac modicis adjectionibus pertulit animarum numerum in suâ plenitudine minus videre[4] perfectum, sed simul universam plenitudinem humanæ naturæ effectu[5] præscientiæ contulit, quam etiam sublimissimo atque[6] angelorum non dissimili fine condecorans, quia scivit omnipotenti providentiâ quòd non rectè[7] moveretur humanæ voluntatis arbitrium et propter hoc ab illâ angelicâ conversatione recideret,[8] ne per hoc humanarum multitudo minueretur animarum, cadens ab eo modo quo multiplicati sunt angeli, propterea naturæ[9] nostræ congruam et dignam his qui[10] peccato laberentur multiplicationis providentiam format: pro angelicâ sublimitate jumentorum atque irrationabilium modum, quò ex se ipsis[11] sibi succedunt, inserens humanæ substantiæ.

27 ostenderet a c ostendit b 28 humani b
§ 3—1 coarcet ed. b *lin. seq.* op. nupt. b 2 *ita* a c nimirum ed. millium b 3 ei b 4 similitudinem ed.
§ 4—1 quum ed. 2 firmamento ed. 3 utilem fat. ed. 4 videri ed. 5 effectu c effectum b affectu ed. *tum* scientiæ a 6 atque *om.* a 7 recte non b *statim* moraretur a b 8 recederet ed. 9 naturæ *om.* a c 10 in *add.* ed. *tum* liberentur a 11 ex se ipsis] *ita* c ex his quæque a ex hiis ea b exiisse ed.

b προδεδειγμένον m Dion. statim ἡμῖν om. d [s] + ἡμῖν t [t] θείαν] ἰδίαν m n tum μεταμορφώσας k m [u] ψυχῶν] ἀνθρώπων t [v] αὐτῷ] ἐν τῷ p et post αὐτῷ + τῷ α b i k [w] τε om. d g l p s mox προϊδε p q [x] διορατικῇ n tum μὴ om. d et κακὸν pro καλὸν g [y] εὐαγγελικῆς m mox κολοβωθῇ t κολοβωθήσειη q [z] ψυχῶν τῶν ἀνθρωπίνων] ἀνθρώπων ψυχῶν b [a] ἐκπεσὼν β q [b] εἰς t tum τὸ quod seq. in ed. om. codd. [c] τὴν om. n [d] κατασκευάζει n [e] συμφυΐας g p 2

5. Ἐντεῦθέν μοι[f] δοκεῖ καὶ ὁ μέγας Δαυὶδ, κατοικτιζόμενος
D τοῦ ἀνθρώπου τὴν ἀθλιότητα, τοιούτοις λόγοις καταθρηνῆσαι
τὴν φύσιν, ὅτι ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνῆκε (τιμὴν
λέγων τὴν πρὸς τοὺς[g] ἀγγέλους ὁμοτιμίαν) διὰ τοῦτο, φησὶ,[h]
παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὡμοιώθη
αὐτοῖς· ὄντως γὰρ κτηνώδης[i] ἐγένετο ὁ τὴν ῥοώδη[j] ταύτην
γένεσιν τῇ φύσει παραδεξάμενος διὰ τὴν πρὸς τὸ ὑλῶδες ῥοπήν.[k]

92 * Κεφάλαιον ιη.[l]

Ὅτι τὰ ἄλογα ἐν ἡμῖν πάθη ἐκ τῆς πρὸς τὴν ἄλογον φύσιν συγγενείας τὰς ἀφορμὰς ἔχει.

Οἶμαι γὰρ ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης καὶ[m] τὰ καθ' ἕκαστον
πάθη οἷον ἔκ τινος πηγῆς συνδοθέντα πλημμυρεῖν ἐν τῇ ἀνθρω-
B πίνῃ ζωῇ· τεκμήριον δὲ τῶν λόγων,[n] ἡ τῶν παθημάτων συγγέ-
νεια, κατὰ τὸ ἶσον ἡμῖν τε[o] καὶ τοῖς ἀλόγοις ἐμφαινομένη· οὐ
(444) γὰρ δὴ[p] θέμις τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τῇ κατὰ τὸ[q] θεῖον εἶδος
μεμορφωμένῃ, τῆς ἐμπαθοῦς διαθέσεως προσμαρτυρεῖν τὰς
πρώτας[r] ἀρχάς· ἀλλ' ἐπειδὴ προεισῆλθεν[s] εἰς τὸν κόσμον
τοῦτον ἡ τῶν ἀλόγων ζωὴ, ἔσχε δέ[t] τι διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν
τῆς ἐκεῖθεν φύσεως[u] καὶ ὁ ἄνθρωπος, (τὸ κατὰ τὴν γένεσιν
λέγω[v]) συμμετέσχε[w] διὰ τούτου[x] καὶ τῶν λοιπῶν τῶν ἐν
C ἐκείνῃ[y] θεωρουμένων τῇ φύσει· οὐ γὰρ κατὰ τὸν θυμόν ἐστι τοῦ
ἀνθρώπου ἡ πρὸς τὸ Θεῖον ὁμοίωσις, οὔτε διὰ τῆς ἡδονῆς ἡ
ὑπερέχουσα χαρακτηρίζεται φύσις· δειλία τε καὶ θράσος[z] καὶ
ἡ τοῦ πλείονος ἔφεσις καὶ τὸ πρὸς τὸ ἐλαττοῦσθαι[a] μῖσος καὶ
πάντα[b] τὰ τοιαῦτα, πόρρω τοῦ θεοπρεποῦς χαρακτῆρός ἐστι.
2. Ταῦτα τοίνυν ἐκ τοῦ ἀλόγου μέρους ἡ ἀνθρωπίνη φύσις
πρὸς ἑαυτὴν ἐφειλκύσατο.[c] οἷς γὰρ ἡ ἄλογος ζωὴ πρὸς συν-
τήρησιν ἑαυτῆς[d] ἠσφαλίσθη, ταῦτα πρὸς τὸν ἀνθρώπινον μετενε-
D χθέντα βίον, πάθη ἐγένετο·[e] θυμῷ μὲν γὰρ συντηρεῖται τὰ

[f] ἐμοι a b i k t [g] τοὺς om. a b i k m q t [h] φησι post παρασυνεβλήθη ponunt m q—om. d g l p s tum παρ'ἐσυνεβλήθη n p 1 παρὰἐσυνεβλήθη q
[i] κτηνώδεις ἐγένοντο οἱ (ὡς a et ἡ i pro οἱ) . . παραδεξάμενοι a b i k n t tum
ῥο
ὁ om. d g l s [j] ζωώδη p in textu Dion. ζωώδη s 1 [k] τροπὴν p 1 ni fall. q
[l] ιθ a β i k n q [m] καὶ om. t mox συναναδοθέντα b et πλημμύρειν n
[n] τεκμηριοῖ δὲ τὸν λόγον a b f ex corr. i k m n q t tum ἴσον i k m n s
[o] τε om. n [p] μὴ t tum φύσει om. k [q] τὸ om. m n [r] πρώτας om. q
[s] προσῆλθεν d 1 i l m προῆλθεν d 2 k n [t] δὲ om. n [u] + γένεσιν l

5. Hinc michi videtur et magnus ille David, compatiens humanæ miseriæ, talibus verbis ejus deflere naturam, quòd homo, quum in honore esset, non intellexit, honorem dicens, quo[1] sanctis angelis consimilis fuerat, propterea comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis. Verè[2] namque[3] jumento similis factus est, qui hanc animalem generationem in suâ naturâ suscepit, propter conversationis[4] casum qui ei ex conformatione materiæ contigit.

CAPUT DECIMUM NONUM.[1]

Quod passiones in nobis irrationabiles, ex cognatione naturæ irrationabilis occasiones habere probentur.[2]

1. Arbitror enim ex hoc initio, etiam vitia universa veluti è fonte quodam manantia scatere in hominis conversatione[3] miserandâ. Hac autem præsens assertio argumentatione firmatur, quòd passionum quædam cognatio nobis et irrationabilibus æqualis appareat. Non enim fas est humanæ naturæ (juxta hoc quod ad divinam speciem formata est) initia passibilis affectionis ascribi: sed quia irrationabilium animantium in hunc mundum vita præcessit, et[4] ob prædictas causas homo quoque ex eâdem[5] formatione aliquid habuit juxta generandi de coitu rationem,[6] idcirco particeps etiam reliquorum quæ in naturâ conspiciuntur, effectus est. Nec enim juxta furorem homo similis Deo[7] est, neque per passibilem voluptatem supereminens illa natura figuratur,[8] metus quoque et audacia, et[9] appetentia plurima[10] atque diminutionis odium, horumque similia, ab eâ figurâ quâ Divinitas exprimitur, procul existunt.

2. Hæc igitur humana substantia de irrationabili[1] parte contraxit. Ea namque quibus brutorum vita ad conservationem sui munita est, ad hominis translata conversationem,[2] passionum initia[3] facta sunt. Furore namque conservantur bestiæ quæ carne vescuntur, quæcunque

§ 5—1 quod ed. *statim* sanctis *om.* b 2 verum b 3 b *add.* est quod 4 conversionis a c

§ 1—1 *cap.* 18 c 2 *tit. om.* c 3 conversationis a 4 modum v. processit b *tum* et *om.* c 5 ea ed. 6 *ita* c decorationem ed. 7 Deo similis ed. 8 figur. nat. ed. 9 et *om.* ed. 10 plurium ed. *statim* aut b *pro* atque

§ 2—1 rationabili ed. 2 ad . . . conversationem] ab . . . conversatione a b 3 vitia a b

statim *καὶ* om. b [v] *τὸ . . λέγω*] *τῷ . . λόγῳ* i n tum *μετέσχε* l s *συμμετέχει* n [w] + *γὰρ* n [x] *τοῦτο* g l p q s [y] *ἐν ἐκείνῃ*] *ἐκεῖθεν* q [z] *καὶ θράσος* om. i [a] *ἐλαττούμενον* n [b] *ἅπαντα* a b i k t [c] *ἐφελκύσατο* g p [d] *αὐτῆς* d g l p s [e] *ἐγένοντο* m tum *μὲν* om. k

ὠμοβόρα,[f] φιληδονίᾳ[g] δὲ τὰ πολυγονοῦντα τῶν ζώων· σώζει
τὸν[h] ἄναλκιν ἡ δειλία, καὶ τὸν εὐάλωτον τοῖς ἰσχυροτέροις ὁ
φόβος, τὸν δὲ πολύσαρκον ἡ λαιμαργία· καὶ τὸ διαμαρτεῖν
οὑτινοσοῦν τῶν καθ' ἡδονὴν, λύπης ὑπόθεσις ἐν[i] τοῖς ἀλόγοις
ἐστί· ταῦτα πάντα[j] καὶ τὰ τοιαῦτα διὰ τῆς κτηνώδους
γενέσεως συνεισῆλθε τῇ τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῇ.

3. Καί μοι συγκεχωρήσθω[k] κατά τινα πλαστικὴν θαυματο-
ποιΐαν διαγράψαι τῷ λόγῳ τὴν ἀνθρωπίνην εἰκόνα. Καθάπερ
93 γάρ ἐστιν ἰδεῖν ἐν τοῖς πλάσμασι τὰς διαγλύφους[l] μορφὰς * ἃς
μηχανῶνται πρὸς ἔκπληξιν τῶν ἐντυγχανόντων οἱ τὰ τοιαῦτα
φιλοτεχνοῦντες, μιᾷ κεφαλῇ δύο μορφὰς προσώπων ὑποχαράσσ-
οντες·[m] οὕτω μοι δοκεῖ διπλῆν φέρειν ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὰ
ἐναντία[n] τὴν ὁμοιότητα—τῷ μὲν θεοειδεῖ τῆς διανοίας πρὸς τὸ
θεῖον[o] κάλλος μεμορφωμένος, ταῖς δὲ κατὰ[p] πάθος ἐγγινομέναις
ὁρμαῖς πρὸς τὸ κτηνῶδες φέρων τὴν οἰκειότητα· πολλάκις δὲ καὶ
ὁ λόγος[q] ἀποκτηνοῦται, διὰ τῆς πρὸς τὸ ἄλογον ῥοπῆς τε καὶ
διαθέσεως συγκαλύπτων τὸ κρεῖττον τῷ χείρονι· ἐπειδὰν γάρ
B τις πρὸς ταῦτα[r] τὴν διανοητικὴν ἐνέργειαν καθελκύσῃ, καὶ[s]
ὑπηρέτην τῶν παθῶν γενέσθαι[t] τὸν λογισμὸν ἐκβιάσηται, παρα-
τροπή τις γίνεται τοῦ ἀγαθοῦ χαρακτῆρος πρὸς τὴν ἄλογον
εἰκόνα, πάσης πρὸς τοῦτο μεταχαρασσομένης[u] τῆς φύσεως,
καθάπερ γεωργοῦντος τοῦ λογισμοῦ τὰς τῶν παθημάτων ἀρχὰς
καὶ δι' ὀλίγων[v] εἰς πλῆθος ἐπαύξοντος· τὴν γὰρ παρ' ἑαυτοῦ
συνεργίαν[w] χρήσας τῷ πάθει, πολύχουν καὶ ἀμφιλαφῆ τὴν τῶν
ἀτόπων γένεσιν ἀπειργάσατο.

C 4. Οὕτως ἡ φιληδονία τὴν μὲν ἀρχὴν ἔσχεν ἐκ τῆς πρὸς τὸ
ἄλογον ὁμοιώσεως, ἀλλ' ἐν[x] τοῖς ἀνθρωπίνοις πλημμελήμασι
προσηυξήθη,[y] τοσαύτας διαφορὰς τῶν κατὰ τὴν[z] ἡδονὴν ἁμαρ-
τανομένων[a] γεννήσασα, ὅσας ἐν τοῖς ἀλόγοις οὐκ ἔστιν εὑρεῖν.
οὕτως ἡ πρὸς τὸν θυμὸν διανάστασις συγγενὴς μέν ἐστι τῇ τῶν
ἀλόγων ὁρμῇ,[b] αὔξεται δὲ τῇ τῶν λογισμῶν συμμαχίᾳ·[c] ἐκεῖθεν
γὰρ ἡ μῆνις, ὁ φθόνος,[d] τὸ ψεῦδος, ἡ ἐπιβουλὴ, ἡ ὑπόκρισις·[e]

[f] αἱμοβόρα t [g] ita s φιληδονία ed. quæ etiam interpung. post σώζει
[h] τὴν n [i] ἐν om. n q t [j] πάντα ταῦτα t alio ord. [k] συγκεχωρείσθω g n p συγκεχωρίσθω b q tum πλασμευτικὴν b πλασματικὴν α et θαυμαστοποιΐαν p
[l] ita codd. διγλύφους ed. [m] ὑποχαράττοντες l m in textu statim οὕτως m et μοι om. k [n] τἀναντία α b d g n p [o] πρὸς τὸ θεῖον om. i k
[p] + τὸ d g l n p s tum γινομέναις n [q] ὁ λόγος] ὅλος α c f 1 supersc. i k m n Dion. ὅλως b q [r] τοῦτο n [s] καὶ om. m [t] ita codd. γενέσθαι τῶν παθῶν ed. alio ord. et παθημάτων m q tum ἐκβιάσεται k
[u] μεταχαττομένης l χαρασσομένης d 1 p g παραχαρασσομένης d 2
[v] ὀλίγον n [w] συνέργειαν g p 1 ἐνέργειαν n [x] ἀλλ' ἐν] ἐν δὲ α b i k
[y] ἐπηυξήθη m [z] κατὰ τὴν] καθ' t [a] ἁμαρτημάτων d n tum οἵας

verò lasciva[4] sunt, genus suum propagatione multiplicant: fuga custodit invalidum, et metus eum tuetur qui faciliùs à fortioribus capitur, corpulentum quoque servat edacitas, et si contigerit non assequi quod voluptas inquirit, fit[5] irrationabilibus mœroris occasio.[6] Hæc autem omnia et si qua sunt talia, ex animali brutâque institutione generationi[7] hominis accessisse non dubium est.

3. Sed michi concedatur, ut juxta quandam fictionem[1] rei mirabilis humanam formam sermone describam. Sicut enim videmus, de rebus fictis sculptilia fieri simulachra, quæ ad[2] intuentium stuporem[3] hi qui hujus esse probantur artis, excudunt[4] ita, ut interdum unum caput biforme constituant: sic hominis duplex ad[5] contraria similitudo quædam videtur existere, mente quidem quâ Deo[6] dignus est ad divinam formatus pulchritudinem, passionibus autem quarum pulsatur impetu, ad bruta animalia quadam proprietate conjunctus. Frequenter autem motus penè brutus efficitur, quoties[7] ad motus irrationabiles penitùs inclinatur, obscurans id quod est in se melius deterioris[8] affectu. Mox enim ut[9] quis ad passionum labem[10] efficaciam mentis inflexerit, eique sua consilia servire propulerit,[11] tunc quædam depravatio bonæ formationis ostenditur; et ita[12] natura omnis in malitiam commutatur, cùm jam ratio penitùs excolat principia passionum,[13] et in augmentum[14] nequitiæ vitiorum causas ipsâ cogitatione[15] multiplicet. Cooperationem namque suam mens passionibus exhibens, multifidam densamque malorum copiam procreavit.

4. Sic libido voluptatis exortum[1] quidem de similitudine naturæ irrationabilis habuit, sed in[2] excessibus hominum vehementer accrevit,[3] tantas differentias peccatorum[4] quæ veniunt ex ipsâ voluntate[5] progenerans, quantas in irrationabilibus invenire non[6] possis. Sic commotio furoris irrationabilis quidem rei cognata est, crescit verò cogitationis accessu; hinc enim memoria malitiæ, hinc invidiæ, hinc mendacium, insidiæ quoque ac simulationes hinc esse monstrantur.

4 lascivia b 5 sit a *statim* irrationabilibus a irrationabilis ed. b 6 mœroris occasio] mensuris occasio a iracundiæ ocio b 7 generationis a b *tum* hominis a c homini b hominum ed.

§ 3—1 finctionem a c 2 ad *om.* ed. 3 int. animos ad stuporem vertunt. ed. 4 *ita* c excuduntur b excludunt a exculpunt ed. 5 ac ed. 6 qua Deo] quando b 7 quotiens a b c 8 deteriori b 9 ut *om.* b 10 passionis tabem ed. 11 compulerit ed. pepulerit c 12 illa b 13 passionum *om.* a 14 augmenta a 15 ipsas cogitationes ed.

§ 4—1 *ita* a b ortum c exordium ed. 2 in *om.* a *statim* excessu b 3 decrevit ed. 4 procatorum ed. 5 voluptate a b *tum* vol. ipsa b *alio ord.* 6 non *om.* c

pro ὅσας n [b] τῆς . . ὁρμῆς n t [c] συμπαθείᾳ m [d] ὁ φθόνος post τὸ ψεῦδος ponit b post ὑπόκρισις a d e f g l p s [e] + ὁ δόλος, ἡ ὑπουλία, ἡ ἀπιστία, ἡ κακοήθεια, τὸ θράσος, ἡ κακηγορία a b c i k nisi quod ὁ δόλος om. k

ταῦτα πάντα τῆς πονηρᾶς τοῦ νοῦ γεωργίας[f] ἐστίν· εἰ γὰρ
γυμνωθείη τῆς ἐκ τῶν λογισμῶν συμμαχίας[g] τὸ πάθος, ὠκύ-
μορός[h] τις καὶ ἄτονος ὁ θυμὸς καταλείπεται,[i] πομφόλυγος
D δίκην, ὁμοῦ τε γινόμενος καὶ εὐθὺς ἀπολλύμενος. οὕτως ἡ τῶν
συῶν[j] λαιμαργία τὴν πλεονεξίαν εἰσήνεγκε,[k] καὶ τὸ τοῦ ἵππου
γαῦρον γέγονε τῆς ὑπερηφανίας ἀρχή· καὶ τὰ[l] καθ' ἕκαστον
πάντα τῆς κτηνώδους ἀλογίας ἀφορμηθέντα διὰ τῆς πονηρᾶς
τοῦ νοῦ χρήσεως κακία ἐγένετο.[m]

(445) 5. Ὥσπερ οὖν καὶ τὸ ἔμπαλιν, εἴπερ ὁ λογισμὸς τῶν
τοιούτων κινημάτων ἀντιμεταλάβοι[n] τὸ κράτος, εἰς ἀρετῆς
εἶδος ἕκαστον τούτων ἀντιμεθίσταται· ποιεῖ[o] γὰρ ὁ μὲν θυμὸς
τὴν ἀνδρίαν, τὸ δὲ δειλὸν τὴν ἀσφάλειαν, καὶ[p] ὁ φόβος τὴν
94 * εὐπείθειαν, τὸ μῖσος[q] δὲ τὴν τῆς κακίας ἀποστροφὴν, ἡ δὲ
ἀγαπητικὴ δύναμις τὴν πρὸς τὸ ἀληθῶς καλὸν ἐπιθυμίαν· τὸ
δὲ γαῦρον τοῦ ἤθους ὑπεραίρει[r] τῶν παθημάτων καὶ ἀδούλωτον
ὑπὸ[s] τοῦ κακοῦ διαφυλάσσει τὸ φρόνημα. ἐπαινεῖ δὲ τὸ
τοιοῦτον[t] τῆς ἐπάρσεως εἶδος καὶ ὁ μέγας ἀπόστολος, συνεχῶς
c. 3 ad Col. v. 2. ἐγκελευόμενος τὰ ἄνω φρονεῖν· καὶ οὕτως ἐστὶν εὑρεῖν, ὅτι
πᾶν τὸ τοιοῦτον[u] κίνημα τῷ ὑψηλῷ τῆς διανοίας συνεπαιρό-
μενον, τῷ κατὰ τὴν[v] θείαν εἰκόνα κάλλει συσχηματίζεται.

6. Ἀλλ' ἐπειδὴ[w] βαρεῖά τις ἐστὶ καὶ κατωφερὴς ἡ τῆς
B ἁμαρτίας ῥοπὴ, πλεῖον[x] τὸ ἕτερον[y] γίνεται· μᾶλλον γὰρ τῷ
βάρει τῆς ἀλόγου φύσεως συγκατασπᾶται τὸ ἡγεμονικὸν τῆς
ψυχῆς, ἤπερ[z] τῷ ὕψει τῆς διανοίας τὸ βαρύ τε καὶ χοϊκὸν
ἀνυψοῦται·[a] διὰ τοῦτο πολλάκις ἀγνοεῖσθαι ποιεῖ τὸ θεῖον
δῶρον ἡ περὶ ἡμᾶς ἀθλιότης, οἷον προσωπεῖον εἰδεχθὲς τῷ κατὰ
τὴν[b] εἰκόνα κάλλει τὰ πάθη[c] τῆς σαρκὸς ἐπιπλάσσουσα.

7. Οὐκοῦν συγγνωστοί πως εἰσὶν οἱ πρὸς τὰ τοιαῦτα
βλέποντες, εἶτα τὴν θείαν μορφὴν ἐν τούτοις εἶναι οὐκ εὐχερῶς
συντιθέμενοι· ἀλλὰ διὰ τῶν κατωρθωκότων τὸν βίον, ἔξεστι τὴν
C θείαν ἐν τοῖς ἀνθρώποις εἰκόνα[d] βλέπειν· εἰ γὰρ ἐμπαθής τις

[f] γεωργίας] ἐνεργείας t tum γὰρ om. i et ἐκ om. q [g] συνεργίας b
[h] ὠκυμότερος g p 1 ὠκυμορώτερος p 2 [i] καταλιμπάνεται t [j] κυνῶν
d e in mg [k] εἰσήγαγεν l [l] τὰ post πάντα ponunt d g p s om. l q
[m] ἐγίνετο g p [n] ἀντιμεταλαμβάνοι t ἀντιλαμβάνοιτο n (omisso quod
seq. τὸ) ἀντιλάβοιτο m ἀντιμεταβάλοι d ἀντιμεταβάλλοι g l p s

[o] + μὲν b q mox quod seq. μὲν om. b tum ἀνδρείαν b g k m p ἀνδρεΐαν s 1
[p] καὶ om. m [q] μίσος n tum τῆς κακίας om. m et ἀποτροπὴν habet q
[r] ὑπεραίρεται n [s] ἀπὸ a b i k t tum διαφυλάττει d l φυλάσσει b
[t] τὸ τοιοῦτο a n q τῷ τοιούτῳ k post ἐπάρσεως ponit l tum συνεχῶς om. q
[u] τοιοῦτο a q s [v] τὴν om. t [w] ἀλλ' ἐπειδὴ] ἐπεὶ δὲ d g l p s

Hæc autem omnia ex iniquæ mentis culturâ proveniunt. Nam si passionis impetus nullo cogitationis excolatur[7] adminiculo, citò lassescit, furorque vehemens invalidus approbatur, moxque ut fuerit[8] exortus extinguitur.[9] Sic avida porcorum edacitas occasiones avaritiæ præstitit, sic adsultatio equi exordium superbiæ facta est, et omnia quæ sunt irrationabilium probamenta causarum, per malæ mentis usum rationabilium[10] vitia sunt effecta mortalium.

5. Sicut è contrario, cùm hos ipsos irrationabiles[1] impetus cogitatio refrenat et cohibet, in speciem virtutis protinus transferuntur. Nam ex furore quidem fortitudo descendit, ex pavore cautela, metus autem subjectionem[y] generat, et odium aversionem[2] malignitatis instigat: dilectionis etiam virtus desiderium veri boni conciliat, exaltatio quoque mores à passionibus eruit, et liberam prudentiam à turpitudinis servitute conservat. Collaudat autem hujusmodi[3] sublimitatis speciem et beatus Apostolus, cùm sæpenumero nobis imperat, ut ea quae sursum sunt, sapiamus. Et ita reperies,[4] quòd omnis motus talis qui mentem in alta[5] sustollat, ad pulchritudinem divinæ conformetur imaginis.

6. Sed quia gravis quædam est et deorsum vergens qualitas delictorum, melioribusque partibus prævalet,[1] (magis enim[2] pondere naturæ irrationabilis animæ principale deprimitur, quàm[3] grave hoc atque terrenum sublimitate mentis[4] elevatur;) idcirco plerumque contingit, ut munera divina ignoret nostra miseria, pulcherrimæ imagini fœdissimam faciem passionis obducens.

7. Ideoque veniâ[1] digni sunt qui ista cernentes, non facilè divinam formam talibus inesse consentiunt; sed per eos qui rectâ[2] vitæ conversatione[3] resplendent, divinam licet[4] in hominibus imaginem contueri.[5] Nam si[6] vitiosus quisque[7] vel carni deditus non sinit de

7 extollatur ed. *mox* furor quia b 8 fueris ed. 9 continguitur c 10 irrationabilium a *statim* initia ed. *et* sunt vitia a *alio ord.*

§ 5—1 ipsos irrationabiles] *om.* ed. 2 adversionem a b c 3 *ita* a c hujus ed. b *tum* subtilitatis ed. 4 reperite b 5 alto b *tum* sustollit a b

§ 6—1 meliorique parte valet ed. 2 autem ed. 3 quoniam ed. 4 montis c

§ 7—1 venia *om.* ed. 2 rectæ ed. 3 conversione a 4 licet *om.* ed. 5 contineri b 6 si *om.* b 7 quoque c

[x] *πλέον* d g l p s [y] *τὸ ἕτερον*] *τὸ ἔργον* α t *τῆς ἁμαρτίας* b sed à pr. m. expunct.—om. β [z] *ἤπερ* n *εἴπερ* g i l p [a] *ἀνοχλεῖται* t [b] *κατὰ τὴν*] *κατ'* n [c] *παθήματα* α β m n q t mox *ἐπιπλάττουσα* b i l m [d] *εἰκόνα ἐν τοῖς ἀνθρώποις* d g l p

καὶ σάρκινος ὢν ἀπιστεῖσθαι ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον ὡς θείῳ κάλλει κεκοσμημένον· ὁ ὑψηλὸς πάντως τὴν ἀρετὴν καὶ[e] καθαρεύων ἐκ[f] μολυσμάτων βεβαιώσει σοι τὴν πρὸς τὸ κρεῖττον ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ὑπόληψιν.

8. Οἷον· κρεῖττον γὰρ ἐν ὑποδείγματι δεῖξαι τὸν λόγον· ἀπήλειψε[g] τῷ τῆς πονηρίας μολύσματι τὸ τῆς φύσεως κάλλος τὶς[h] τῶν ἐπὶ κακίᾳ γνωρίμων, Ἰεχονίας τυχὸν ἢ εἴ τις ἕτερος[i]
D ἐπὶ κακῷ μνημονεύεται· ἀλλ' ἐν Μωϋσῇ καὶ τοῖς κατ' ἐκεῖνον καθαρὰ διεφυλάχθη ἡ τῆς εἰκόνος μορφή. Ἐν οἷς τοίνυν οὐκ ἠμαυρώθη τὸ κάλλος, ἐν τούτοις ἐναργὴς[j] ἡ τῶν λεγομένων πίστις ἐστὶν, ὅτι[k] ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ μίμημα γέγονεν.

9. Ἀλλ' ἐπαισχύνεταί τις τυχὸν, τῷ[l] διὰ βρώσεως ἡμῖν καθ' ὁμοιότητα τῶν ἀλόγων τὴν ζωὴν συνεστᾶναι,[m] καὶ διὰ τοῦτο ἀνάξιον ἡγεῖται τὸν ἄνθρωπον τοῦ κατ' εἰκόνα Θεοῦ
95 πεπλᾶσθαι* δοκεῖν· ἀλλ' ἐλπιζέτω τῆς λειτουργείας ταύτης ἀτέλειαν δοθήσεσθαι τῇ φύσει[n] ποτὲ, κατὰ τὴν προσδοκωμένην
c. 14 ad Rom. v. 17 ζωήν· οὐ γάρ ἐστι, καθώς[o] φησιν ὁ ἀπόστολος, ἡ βασιλεία
c. 4 Matt. v. 4. τοῦ Θεοῦ βρῶσις καὶ πόσις, οὐδὲ[p] ἐπ' ἄρτῳ ζήσεσθαι μόνῳ[q] τὸν ἄνθρωπον, ὁ Κύριος προηγόρευσεν,[r] ἀλλ' ἐν παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ.
c. 20 Lucæ v. 36. Ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἰσάγγελον ἡμῖν ὑποδεικνυούσης[s] τὸν βίον, βρώσεως δὲ παρὰ τοῖς ἀγγέλοις οὐκ οὔσης, ἱκανὴ
B πίστις τοῦ ἀπαλλαγήσεσθαι τῆς τοιαύτης λειτουργίας τὸν ἄνθρωπον, τὸν καθ' ὁμοιότητα τῶν ἀγγέλων ζησόμενον.

† Κεφάλαιον ιθ.[t]

Πρὸς τοὺς λέγοντας, πάλιν ἐν βρώσει καὶ πόσει[u] εἶναι[v] τῶν ἐλπιζομένων ἀγαθῶν τὴν ἀπόλαυσιν, διὰ τὸ ἐξ ἀρχῆς[w] ἐν τῷ παραδείσῳ γεγράφθαι διὰ τούτων τὸν ἄνθρωπον ζῆν.

C Ἀλλ'[x] ἴσως τις οὐκ εἰς τὸ αὐτὸ πάλιν τῆς ζωῆς εἶδος

[e] καὶ om. d g p [f] ἐκ om. m [g] ἐπήλειψε m q ἐπέκρυψε n
[h] τις post τῶν ponunt α b m q post γνωρίμων l [i] ἕτερος εἴ τις n
[j] ἐνεργὴς q ἀληθὴς m [k] + ὁ k m n s [l] τὸ b n p 2 q t tum ἡμῖν om. α
[m] συνεστάναι α i k m s t et πεπλάσθαι α i k m s tum δοκεῖν πεπλᾶσθαι d mox λειτουργίας β g p [n] τῇ φύσει δοθήσεσθαι m [o] καθὼς om. d g l p s
[p] οὐδ' g i p [q] ita α b d g l p q s μόνῳ ζήσεσθαι ed. tum ζήσεται d et ἄνθρωπος pro τὸν ἄνθρωπον d [r] προσηγόρευσεν b d 1 g n p 1 ex corr.
[s] ἀποδεικνυούσης α † desunt in k capita 19—29 [t] ιθ] κ α i n q
[u] καὶ πόσει om. n tum ἐν quod + ed. ante πόσει om. α b d g i l m p q s

homine credi, quòd sit divinâ pulchritudine decoratus: sed ille[8] qui in virtute perfectus est et ab omni contagione[9] purissimus, eam firmat[10] opinionem, quæ de hominis parte meliore subsistit.[11]

8. Ut puta[1] (melius enim probatur exemplo[2] quod dicitur) aliquis[3] naturæ decorem[4] contactu malignitatis imminuit, ille vel maximè qui in peccatis probatur esse notissimus, ut fuit Ihechonias vel aliquis[5] alius qui in nequitiâ[6] clarus esse memoratur. Sed in Moyse ejusque similibus imaginis pulchritudo perfecta[7] conspicitur. In quibus itaque decor nullâ obscuritate fœdatur, in his evidens eorum quæ dicuntur fides elucet, eò quòd homo divinæ bonitatis imitator existat.

9. Sed forsitan aliquis erubescit, quòd sumentes cibum irrationabilis vitæ nos[1] similitudo constringat, et idcirco indignum putat hominem, qui ad imaginem Dei videatur esse formatus.[2] Sed hujus quoque functionis speretur immunitas naturæ nostræ[3] in illâ vitâ quæ futura est quandoque tribuenda. Non est enim, sicut ait Apostolus, regnum Dei esca et potus: nec in solo pane hominem vivere testatus est Dominus, sed in omni verbo quod procedit ex[4] ore Dei: nec non et[5] resurrectionis gloriam,[6] cùm vitam nostram coæquandam angelis approbet (apud angelos autem cibus non est) idonea prorsus fides est,[7] hac hominem functione[8] fore[9] liberum, qui ad similitudinem victurus[10] est angelorum.

CAPUT VICESIMUM.[1]

Contra eos qui dicunt, iterum in cibo et potu retributionem bonorum quæ sperantur existere,[2] quia scriptum est, ab initio in paradiso per hæc homines substitisse.

1. Sed fortè non in eandem iterum vitæ speciem regredi quis

8 illi ed. 9 cogitatione c 10 firmet ed. 11 subsistat ed.

§ 8—1 puta *om.* ed. 2 exemplo prob. c *alio ord.* 3 aliquem ed. 4 decorem nat. ed. *alio ord.* 5 quispiam ed. 6 nequitias a equitia c *mox* esse *om.* a 7 effecta ed.

§ 9—1 nostra c 2 videatur esse form.] factus est ed. 3 nostræ nat. c—nostræ *om.* b 4 de ed. 5 et *om.* a 6 in res. gloria b 7 est *om.* a b 8 hanc homini functionem ed. 9 fore *om.* b *tum* liberam ed. 10 factus ed.

§ 1—1 *cap.* 19 c *tum tit. cap. om.* c 2 quæ sperantur existere] consistere a

v εἶναι post ἀπόλαυσιν ponunt α b i m n q Dion. w ἐξ ἀρχῆς om. i tum τῷ om. d i x ἀλλ' om. q tum τις om. i et πάλιν om. m

ἐπανελεύσεσθαι λέγει τὸν ἄνθρωπον, εἴγε πρότερον μὲν ἐν τῷ
ἐσθίειν ἦμεν, μετὰ [y] ταῦτα δὲ τῆς τοιαύτης λειτουργίας ἀφε-
θησόμεθα. Ἀλλ' ἐγὼ, τῆς ἁγίας ἀκούων γραφῆς, οὐ μόνον
σωματικὴν ἐπίσταμαι βρῶσιν, οὐδὲ τὴν διὰ σαρκὸς εὐφροσύνην·
ἀλλά τινα [z] καὶ ἑτέραν οἶδα τροφὴν, ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τὴν
τοῦ σώματος ἔχουσαν, ἧς ἡ [a] ἀπόλαυσις ἐπὶ μόνην τὴν [b] ψυχὴν
D διαβαίνει· φάγετε [c] τῶν ἐμῶν ἄρτων, ἡ σοφία τοῖς πεινῶσι
c. 9 Prov. v. 5. διακελεύεται· [d] καὶ μακαρίζει τοὺς τὴν τοιαύτην [e] βρῶσιν
(446) c. 5. Matt. v. 6. πεινῶντας ὁ Κύριος· καὶ εἴ τις διψᾷ, φησὶν, [f] ἐρχέσθω
c. 7. Joan. v. 37. πρός με καὶ πινέτω· καὶ ὁ μέγας Ἡσαΐας πίετε εὐ-
c. 25 Esa. v. 26. φροσύνην τοῖς δυνατοῖς ἐπαΐειν [g] τῆς μεγαλοφυΐας αὐτοῦ
ἐγκελεύεται· ἔστι δέ τις καὶ ἀπειλὴ προφητικὴ κατὰ τῶν
τιμωρίας ἀξίων, [h] ὡς λιμῷ [i] κολασθησομένων· ὁ δὲ λιμὸς, οὐκ
ἄρτου τις ἐστὶν [j] ἀπορία καὶ ὕδατος, ἀλλὰ λόγου ἐπίλειψις·
96 οὐ λιμὸν γὰρ ἄρτου φησὶν, ἢ [k] δίψαν ὕδατος, * ἀλλὰ
c. 8 Amos v. 11. λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον [l] Κυρίου.

2. Οὐκοῦν τῆς τοῦ Θεοῦ [m] φυτείας τῆς ἐν Ἐδὲμ (τρυφὴ δὲ
ἡ Ἐδὲμ ἑρμηνεύεται) ἄξιόν τινα προσήκει [n] τὸν καρπὸν ἐννοῆσαι,
καὶ τρέφεσθαι διὰ τούτου μὴ ἀμφιβάλλειν τὸν ἄνθρωπον· καὶ
μὴ πάντως τὴν παροδικὴν καὶ ἀπόρρυτον ταύτην [o] τροφὴν ἐπὶ
c. 2 Gen. v. 16. τῆς τοῦ [p] παραδείσου διαγωγῆς ἐννοεῖν· ἀπὸ παντὸς, [q] φησὶ, [r]
ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φάγῃ. [s]

3. Τίς δώσει τῷ ὑγεεινῶς πεινῶντι τὸ ξύλον ἐκεῖνο, τὸ ἐν τῷ
παραδείσῳ, τὸ παντὸς ἀγαθοῦ περιληπτικὸν, ᾧ ὄνομά ἐστι τὸ
πᾶν, οὗ χαρίζεται τῷ ἀνθρώπῳ [t] τὴν μετουσίαν ὁ λόγος; [u] τῷ
B γὰρ γενικῷ τε καὶ ὑπερκειμένῳ λόγῳ πᾶσα τῶν ἀγαθῶν ἰδέα
πρὸς ἑαυτὴν συμφυῶς [v] ἔχει, καὶ ἕν τι [w] τὸ ὅλον ἐστί. Τίς δέ
με τῆς συμμιγοῦς τε [x] καὶ ἐπαμφοτεριζούσης τοῦ ξύλου γεύ-
σεως ἀποστήσει; πάντως γὰρ οὐκ ἄδηλον τοῖς διορατικωτέροις,
τί [y] τὸ πᾶν [z] ἐκεῖνο οὗ καρπὸς ἡ ζωὴ, καὶ πάλιν, τί [a] τὸ
ἐπίμικτον τοῦτο οὗ πέρας ὁ θάνατος· ὁ γὰρ τοῦ παντὸς τὴν

[y] + δὲ m [z] καὶ ἑτέραν τινὰ b tum καὶ om. n q mox τροφὴν οἶδα b ubi οἶμαι pro οἶδα n [a] ἡ om. q [b] τὴν om. m q [c] + γὰρ i statim τὸν ἐμὸν ἄρτον α b d i p 2 q t [d] παρακελεύεται m n t [e] αὐτὴν b
[f] φησιν om. d g l n p s t tum πρός με α g i l m n p s πρὸς μὲ ed.
[g] ita α β g i l n p q s ἐπαΐεν ed. ἐπακούειν m ἐπὶ t [h] τιμωρηθησομένων t
[i] + καὶ δίψει n [j] τίς ἐστιν] τινός ἐστιν m t μόνον d [k] ἢ] καὶ α b i t οὐδὲ n
[l] ita codd. λόγων ed. [m] τοῦ θεοῦ om. t [n] προσῆκει post ἐννοῆσαι ponit ed. mox τὴν om. q [o] ταύτην καὶ ἀπόρρυτον m alio ord. tum ἀπόρρητον b l tum τρυφὴν Dion. [p] τοῦ om. i ἐννοῆσαι d g l p s [q] + γὰρ m [r] φησι post ξύλου ponunt α b i m n—om. q t [s] φάγῃ] φαγῇ g p t φάγῃ s 1
[t] τῷ ἀνθρώπῳ post τὴν μετουσίαν ponit d—om. b [u] νόμος α b i m n

hominem[3] dixerit, cùm primitùs edendo viveremus ac deinceps officio isto carebimus.[4] Verùm ego sanctam scripturam audiens, non tantùm[5] cibum corporeum novi, nec solùm[6] quæ ex carne est[7] lætitiam: sed et[8] aliam escam prorsus agnosco, quæ similitudinem quandam proportionis escæ hujus corporis gerat, cujus etiam voluptas atque suavitas ad animum solummodo transeat. Unde et Sapientia[9] esurientes cohortatur et dicit: edite de meis panibus.[10] Et beatos asserit Dominus eos qui hujuscemodi cibos esuriunt; et si quis, ait, sitit, veniat ad me et bibat; magnus quoque Esaias, bibite, inquit, laetitiam, præcipiens his qui ejus audire magnificentiam possent. Est autem quædam etiam[11] prophetica comminatio in eos qui tali ultione digni sunt,[12] ut tanquam fame puniantur. Fames[13] autem non indigentia panis aut[14] aquæ, sed verbi defectus est. Non fames, inquit,[15] panis, nec[16] sitis aquae, sed[17] audiendi verbum Dei.[18]

2. Plantationis igitur[1] illius quæ in Eden[2] à Deo facta est, (voluptas autem[3] interpretatur Eden;) dignum quendam fructum nos excogitare compellit, ex[4] quo indubitanter alebatur humana substantia, nec hanc profectò voluptatem quæ transit ac defluit, in paradisi conversatione sentire[5] convenit: ab omni ligno, inquit,[6] quod est in paradiso comedes.

3. Quis dabit ei qui[1] salubriter esurit lignum illud quod est in paradiso, quod omne bonum prorsus amplectitur, cui nomen est omne, cujus participationem lex homini tribuit? Generali namque et supereminenti verbo, omnis hæc bonorum species sibi cognata[2] est, totumque hoc unum est. Quis autem me ab illius[3] ligni gustu, permixti[4] scilicet atque[5] in utramque partem vergentis, amoveat? Non enim prorsus habetur incertum apud eos, quos gratia contemplationis illustrat, quid sit omne lignum, cujus fructus vita est:[6] et iterum, quid sit hoc promiscuum atque confusum, cujus contactu mors gignitur. Qui enim omnem jucunditatem[7] copiosâ largitate concessit,

3 hom. quis b *alio ord. mox* edendo *om.* c *et* viverimus a 4 ac deinc. off. isto careb. *om.* ed. 5 tantum *om.* ed. 6 nec solum] non solam c 7 est ex carne b c 8 et *om.* a b 9 sapientiam ed. *tum* esurientes *om.* a 10 panibus *om.* a 11 etiam *om.* a 12 sunt ultione c *omisso* digni 13 famis a *hic et lin. seq.* 14 aut *ad* panis *om.* c 15 non *add.* b 16 neque ed. 17 fames *add.* c famis a 18 Domini a

§ 2—1 ergo ed. 2 edom ed. *hic et lin. seq.* edendo c 3 quam *add.* ed. 4 ex *om.* b 5 sentiri b—*om.* ed. *tum* conveniet a c 6 inquit ligno a c

§ 3—1 quod ed. 2 *ita* a b cognita ed. 3 ullius ed. 4 permixtu a 5 atque *add.* a b 6 fructus vita est] frequenti contactu vita b 7 jocunditatem b c

q Dion.—cf. infra p. 224 not. f et 1 v *συμφυῶς πρὸς ἑαυτὴν* d alio ord. tum *αὐτὴν* pro *ἑαυτὴν* d g l p s w *τι* om. m n q t Dion. x *τε* om. d g p y *τι* om. n z + *εἴη* t tum *ᾧ* pro *οὗ* m a *τι* om. n tum *οὗ πέρας ὁ θάνατος* om. n t

ἀπόλαυσιν ἀφθόνως προθείς,[b] λόγῳ τινὶ πάντως καὶ προμηθείᾳ τῆς τῶν ἐπικοίνων[c] μετουσίας ἀπείργει τὸν ἄνθρωπον.

4. Καί μοι[d] δοκεῖ τὸν μέγαν Δαυὶδ καὶ τὸν σοφὸν Σολομῶντα διδασκάλους[e] τῆς τοῦ λόγου[f] τούτου παραλαβεῖν
C ἐξηγήσεως· ἀμφότεροι γὰρ τῆς συγκεχωρημένης τρυφῆς μίαν ἡγοῦνται τὴν[g] χάριν, αὐτὸ τὸ ὄντως[h] ἀγαθὸν, ὃ[i] δὴ καὶ
Ps. 36. 4. πᾶν ἐστιν ἀγαθόν· Δαυὶδ μὲν λέγων, κατατρύφησον τοῦ Κυρίου· Σολομῶν δὲ τὴν σοφίαν αὐτὴν, ἥ τις ἐστὶν ὁ Κύριος,[j]
c. 3 Prov. v. 18. ξύλον ζωῆς ὀνομάζων.

5. Οὐκοῦν ταὐτόν ἐστι τῷ τῆς ζωῆς ξύλῳ τὸ πᾶν ξύλον,[k] οὗ τὴν βρῶσιν τῷ κατὰ Θεὸν πλασθέντι ὁ λόγος[l] δίδωσιν· ἀντιδιαιρεῖται δὲ τῷ ξύλῳ τούτῳ ἕτερον ξύλον,[m] οὗ ἡ βρῶσις καλοῦ[n] καὶ κακοῦ γνῶσίς ἐστιν, οὐκ ἰδιαζόντως ἑκάτερον[o] τῶν
D κατὰ τὸ ἐναντίον σημαινομένων ἐν μέρει καρποφοροῦντος, ἀλλά τινα συγκεχυμένον καὶ[p] σύμμικτον καρπὸν ἐξανθοῦντος ταῖς[q] ἐναντίαις συγκεκραμένον ποιότησιν· οὗ κωλύει μὲν τὴν βρῶσιν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς, συμβουλεύει δὲ ὁ ὄφις, ἵνα τῷ θανάτῳ κατασκευάσῃ τὴν εἴσοδον· καὶ πιθανὸς γίνεται[r] συμβουλεύσας, εὐχροίᾳ τινὶ καὶ ἡδονῇ τὸν καρπὸν περιχρώσας, ὡς ἂν ὀφθείη τε ἡδέως καὶ τὴν ὄρεξιν πρὸς[s] τὴν γεῦσιν ὑπερεθίσειεν.[t]

97 * Κεφάλαιον κ.[u]

Τίς ἡ ἐν τῷ παραδείσῳ ζωὴ, καὶ τί τὸ ἀπηγορευμένον ἐκεῖνο[v] ξύλον;

Τί οὖν ἐκεῖνό ἐστιν ὃ[w] καλοῦ τε καὶ κακοῦ συγκεκραμένην ἔχει τὴν γνῶσιν, ταῖς δι' αἰσθήσεως[x] ἡδοναῖς ἐπηνθισμένον; ἆρα
B μὴ πόρρω τῆς ἀληθείας παραστοχάζομαι,[y] τῇ τοῦ γνωστοῦ διανοίᾳ εἰς ἀφορμὴν τῆς[z] θεωρίας συγχρώμενος. Οἶμαι γὰρ οὐκ ἐπιστήμην ἐνταῦθα παρὰ τῆς γραφῆς νοεῖσθαι τὴν γνῶσιν,

[b] προσθεὶς g n p [c] κοινῶν n [d] κἀμοὶ t [e] διδάσκαλον α b d g i m p [f] νόμου α m q Dion. tum συγκεχωρισμένης b et τροφῆς g l p q s Dion. [g] τὴν om. d l [h] + ὂν α b n t + ὃν q [i] ὃ ad ἀγαθὸν lin. seq. om. i m q t tum σολομὼν α [j] ὁ κύριος ἐστὶν n [k] τὸ τ. ζ. ξύλον τῷ παντὶ ξύλῳ i [l] νόμος α b i m q Dion. tum ἀντιδιαιρεῖ m t [m] ξύλον ἕτερον m mox ἡ om. t [n] + τε d l q [o] ἑκατέρου n [p] καὶ om. d [q] ταῖς om. n [r] γέγονε α i m n q t Dion.—om. b tum σύμβουλος n [s] ὑπὲρ n [t] ὑπερθίσειεν (ε suprascr.) l ὑπερθήσειεν p ὑπερθήσειεν g ὑπερκινήσειεν n [u] κα α β i n q t [v] ἐκεῖνο accessit ex α b d g h i m n p q t [w] + καὶ t tum τε om. m n t [x] αἰσθήσεων m t [y] ita α b d g i l n p q s t στοχάζομαι m παραστοχάσομαι ed. [z] τῆς om. m

profectò quadam ratione atque evidentiâ[8] hominem à communium[9] perceptione prohibuit.

4. Ac[1] michi videtur oportere nos[2] magnificentissimum David et sapientissimum Salomonem legis hujus dissertores[3] assumere. Utrique[4] enim concessi[5] hujus cibi unam[6] gratiam professi sunt. Id enim quod verè est bonum, omne utique bonum est.[7] David quidem dicens,[8] delectare, seu potius[9] deliciare, in Domino. Salomon autem sapientiam ipsam, quæ[10] est Dominus, lignum vitae cognominans.[11]

5. Ergo idipsum est lignum vitæ, quod est[1] lignum omne cujus cibum[2] ei qui secundùm Deum creatus est, lex divina concessit. E contrario verò ab hoc[3] ligno lignum secernitur aliud, cujus esca scientia[4] boni et mali est, non utrumque seorsum juxta significantiam[5] contrarietatis in parte fructificans,[6] sed quendam confusum fructum permixtumque proferens, adversâ[7] sibi qualitate concretum, à cujus perceptione auctor quidem vitæ nos prohibet: persuadet autem serpens ut edatur, et[8] per hoc mortis machinetur ingressum, qui suasione ipsâ prævaluit, lethale[9] consilium tribuens et colore quodam fallaciæ[10] eundem fructum voluptate[11] respergens, ita ut suavissimus appareret, et appetitum gustatus accenderet.[12]

CAPUT VICESIMUM PRIMUM.[1]

Quæ fuerit in paradiso vita, et quale sit illud lignum quod interdictum est.

1. Quid igitur illud est, quod[2] boni malique scientiam continet, atque per voluptatem sensuum videtur esse gratissimum?[3] putasne, conjecturæ[4] studio non procul à veritate descisco,[5] scientiæ abutens intelligentiâ,[6] per hujus contemplationis obtentum? Opinor enim non[7] disciplinam in præsenti hanc scientiam posse sentiri[8] eorum qui exer-

8 providentia f ed. 9 *ita* ed. f communi b c d communionum a

§ 4—1 hic d hac c e *mox* videntur f 2 nunc a non f—*om.* b 3 *ita* d e f disertores a dissertorem b desertores ed. assertores c 4 uterque d 5 concessi *om.* ed. 6 vivam ed. 7 omne esse ut. est bo. d 8 dicit ed. 9 potius *om.* ed. 10 quæ *om.* d 11 cognominans *ad* vitæ *om.* c d e—cognominat ed.

§ 5—1 est *om.* a 2 omnem *add.* ed. 3 hoc] omni c d e *mox* cernitur b 4 scientiæ ed. 5 magnificentiam b c 6 significans c e significanti d 7 adversabili b *tum* sibi qual. c d e f *alio ord.* sibi *om.* b *mox* contractum d 8 ut ed. 9 lethali c d e 10 fallaci ed. 11 *ita* c d e f voluptatum ed. 12 accederet c ascenderet b

§ 1—1 *cap.* 20 c *tum tit. cap. om.* c 2 quod *om.* c 3 gravissimum ed. gratum d 4 conjecturis ed. 5 descisso c e decisso d discisso b discis a *tum* conscien. a 6 intelligentiæ a 7 non *om.* a d *tum* per *add.* b *et* ob *pro* enim d 8 sentire a *tum* nisi *add.* b lin. seq. post γνῶσιν intervallum unius circiter versiculi vacuum reliquit librarius codicis t, quasi lacuna esset in archegrapho; Dionysius hîc addit verba, ‘exercitatos habent sensus.’

ἀλλά τινα διαφορὰν ἐκ τῆς γραφικῆς συνηθείας εὑρίσκω,[a]
c. 5 ad Heb. v. 14. γνώσεώς τε καὶ διακρίσεως· τὸ μὲν γὰρ διακρίνειν ἐπιστη-
μόνως[b] τὸ καλὸν ἐκ τοῦ κακοῦ, τελειοτέρας[c] ἕξεως εἶναί
φησιν ὁ ἀπόστολος, καὶ γεγυμνασμένων αἰσθητηρίων·[d]
1 ad Thess. c. 5 v. 21. διὸ καὶ πρόσταγμα ποιεῖται πάντα δοκιμάζειν, καὶ τοῦ
(447) πνευματικοῦ τὸ[e] διακρίνειν ἴδιον εἶναι φησίν· ἡ δὲ γνῶσις
C 1 ad Cor. c. 2 v. 15. οὐ πανταχοῦ τὴν ἐπιστήμην τε[f] καὶ τὴν εἴδησιν ὑφηγεῖται[g]
κατὰ τὸ σημαινόμενον, ἀλλὰ τὴν πρὸς τὸ κεχαρισμένον διάθεσιν·
2 ad Tim. c. 2 v. 19. ὡς,[h] ἔγνω Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ, καὶ πρὸς τὸν Μωϋσέα
c. 33 Exod. v. 12. φησὶν, ὅτι[i] ἔγνων σε παρὰ πάντας· περὶ δὲ τῶν ἐν κακίᾳ
c. 7. Matt. v. 23. κατεγνωσμένων[j] λέγει ὁ τὰ[k] πάντα εἰδὼς, ὅτι οὐδέποτε
ἔγνων ὑμᾶς.

2. Οὐκοῦν τὸ ξύλον, ἀφ' οὗ ἡ σύμμικτος γνῶσις καρποφορεῖται, τῶν ἀπηγορευμένων ἐστί· μέμικται[l] δὲ διὰ τῶν ἐναντίων ὁ καρπὸς ἐκεῖνος, ὁ[m] συνήγορον ἔχων ἑαυτοῦ τὸν ὄφιν, τάχα κατὰ τὸν λόγον τοῦτον,[n] ὅτι οὐ γυμνὸν πρόκειται τὸ κακὸν, αὐτὸ ἐφ'[o] ἑαυτοῦ κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν φαινόμενον· ἦ[p] γὰρ ἂν ἄπρακτος ἦν ἡ κακία, μηδενὶ προσκεχρωσμένη[q] καλῷ τῷ πρὸς
D ἐπιθυμίαν αὐτῆς ἐφελκομένῳ τὸν ἀπατώμενον· νυνὶ[r] δὲ σύμμικτός πως ἐστὶν ἡ τοῦ κακοῦ φύσις, ἐν μὲν τῷ βάθει τὸν ὄλεθρον οἷόν τινα δόλον[s] ἐγκεκρυμμένον ἔχουσα, ἐν δὲ τῇ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀπάτῃ καλοῦ τινα φαντασίαν παραδεικνύουσα.[t]
1 ad Tim. c. 6 v. 10. καλὸν δοκεῖ τοῖς φιλαργύροις ἡ τῆς ὕλης εὔχροια· ἀλλὰ ῥίζα
πάντων τῶν κακῶν ἡ φιλαργυρία γίνεται. τίς δ' ἂν ἐπὶ τὸν δυσώδη βόρβορον τῆς ἀκολασίας[u] κατώλισθεν, εἰ μὴ τὴν ἡδονὴν καλόν τε[v] καὶ αἱρετὸν ᾤετο ὁ τῷ δελέατι[w] τούτῳ πρὸς
98 τὸ πάθος κατασυρόμενος;* οὕτω καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἁμαρτημάτων ἐγκεκρυμμένην ἔχοντα τὴν διαφθορὰν, αἱρετὰ παρὰ τὴν πρώτην[x] δοκεῖ, διά τινος ἀπάτης τοῖς ἀνεπισκέπτοις ἀντ'[y] ἀγαθοῦ σπουδαζόμενα.

3. Ἐπειδὴ τοίνυν οἱ πολλοὶ τὸ καλὸν ἐν τῷ τὰς αἰσθήσεις

[a] εὑρίσκων l tum τε καὶ διακρίσεως om. l [b] ἐπιστημονικῶς n tum + ὡς l [c] τελεωτέρας α [d] τὰ αἰσθητήρια m tum προστάγματα q [e] τὸ om. α p [f] τε om. t [g] ὑφηγεῖται post σημαινόμενον ponunt α b i m n q t Dion. [h] + τὸ i [i] ὅτι om. n q Dion. tum δὲ om. b Dion. [j] διεγνωσμένων d
διε
g p κατεγνωσμένον s I [k] τὰ om. α b i n q t [l] ἐνμέμικται b [m] ὁ] ὡς t—om. n [n] λόγον τοῦτον] ἑαυτοῦ λόγον q [o] ἀφ' n [p] ἢ g l εἰ p [q] προσκεχρημένη h συνκεχρωσμένη t [r] · νυνὶ] νοῦν· εἰ t tum ἐστὶν post φύσις ponunt α b i m q t [s] δοκὸν β λόχον α n t λόγον i m [t] + ὥσπερ ἡ φιλαργυρία καὶ ἄλλα τοιαῦτά τινα· καὶ γὰρ h [u] ἀκολασίας] πορνείας ἢ φιληδονίας n tum κατωλίσθησεν t [v] ita codd. τι ed. tum ἀγαθὸν

citatos[9] habent sensus: quandam verò differentiam scripturarum consuetudine[10] divinarum scientiæ atque discretionis invenio. Nam juxta disciplinam bonum à malo discernere, perfectioris habitûs esse,[11] dicit Apostolus, eorum qui exercitatos habent sensus: idcirco etiam ut omnia probemus, edocuit, et spiritualis viri proprium esse dixit, quòd possit[12] omnia judicare atque discernere. Scientia verò non ubique disciplinam atque notitiam secundùm significantiam suam semper insinuat, sed in bonam partem juxta affectum[13] gratiæ dicitur; ut est illud: novit Dominus, qui sint[14] ejus; et ad Moysen ait Deus: novi te prae omnibus: de[15] his autem[16] quæ culpantur in malis, qui novit[17] omnia testatur et dicit:[18] nunquam novi vos.

2. Ergo lignum illud[1] quod scientiam permixtam confusamque fructificat, ex his est quæ nobis interdicuntur à Domino. Contrariis namque[2] qualitatibus fructus ille videtur esse conjunctus, qui etiam assertorem probatur habere serpentem; secundùm fortasse hanc[3] rationem, quòd malum non proponitur nudum atque intectum, ut ipsum per sese juxta naturam suam conspici queat; alioquin inefficax malitia ipsa mansisset, nullo boni colorata figmento, per quod is qui decipitur in ejus attrahi desiderium possit:[4] nunc autem permixta quodammodo mali natura est,[5] in alto quidem perniciem continens, veluti quasdam locans opertas[6] insidias, in eâ verò seductione quæ[7] patet, boni quandam[8] imaginem proferens:[9] bonum namque videtur avaris et[10] cupidis materiæ (id est,[11] auri) color: sed radix omnium malorum[12] est avaritia et cupiditas.[13] Quis autem in cœnum teterrimæ[14] ac fœdissimæ[15] libidinis rueret,[16] nisi voluptatem bonum quid[17] acceptumque reputaret, ad passionis morbum quâdam pellectus illecebrâ? Sic et cætera[18] peccatorum permixtam prorsus habent differentiam, quæ acceptissima primo putantur aspectu,[19] et seductionis[20] fuco pro bonis ab[21] inconsideratis[22] et imprudentibus[23] appetuntur.

3. Quia ergo plerique id esse bonum, quod sensus lætificat, arbi-

9 exercitatibus non a 10 *ita* a c d consuetudinem ed. 11 *ita* a b c e esse hab. ed. 12 qui posset d 13 *ita* a c effectum ed. 14 sunt e 15 et ed. 16 autem *om.* ed. *tum* qui culpatur d 17 novit *om.* d 18 et dicit] ait d

§ 2—1 istud a 2 contrariis namque] alioquin inefficacibus b 3 hanc *om.* c d e 4 posset b c d e 5 multo *add.* d 6 apertas ed. loquens inopertas d 7 qua a b *tum* non *add.* ed. 8 quidam c quidem d e 9 præferens a b d e præ se fert ed. 10 et *om.* d 11 id est *om.* a 12 malorum *om.* a 13 et cupiditas] atque cupid. d—*om.* ed. 14 deterrimæ d 15 fetidissimæ c d e 16 curreret d 1 cerneret d 2 17 quiddam ed. 18 gravia *add.* b 19 aspectum b *tum post* et *add.* vellere a 20 reductionis ed. 21 ab *om.* b 22 consideratis b 23 prudentibus c

pro αἱρετὸν n mox ὁ om. α β i Dion. [w] δελεάματι α 1 d paulo post διαφορὰν i p 1 (sed corr. à pr. m.) Dion. [x] + γνῶσιν n [y] ἀντὶ n tum ἀγαθῶν m

εὐφραίνοντι κρίνουσι,[z] καί[a] τις ἐστὶν ὁμωνυμία τοῦ τε ὄντος καὶ τοῦ δοκοῦντος εἶναι[b] καλοῦ· τούτου χάριν ἡ πρὸς τὸ κακὸν
c. 2 Gen. v. 17. ὡς πρὸς τὸ[c] ἀγαθὸν γινομένη ἐπιθυμία, καλοῦ[d] καὶ κακοῦ γνῶσις ὑπὸ τῆς γραφῆς ὠνομάσθη, συνδιάθεσίν τινα καὶ ἀνά-
B κρασιν[e] ἑρμηνευούσης τῆς γνώσεως. οὔτε ἀπολύτως κακὸν, διότι περιήνθισται τῷ καλῷ, οὔτε καθαρῶς ἀγαθὸν, διότι ὑποκέκρυπται τὸ κακὸν, ἀλλὰ σύμμικτον δι' ἑκατέρων τοῦ ἀπηγορευμένου ξύλου τὸν καρπὸν εἶναί φησιν, οὗ τὴν γεῦσιν εἰς θάνατον ἄγειν[f] εἶπε τοὺς ἁψαμένους·[g] μονονουχὶ φανερῶς τὸ δόγμα βοῶν, ὅτι τὸ ὄντως ὂν[h] ἀγαθὸν ἁπλοῦν καὶ μονοειδές ἐστι τῇ φύσει,[i] πάσης διπλόης καὶ τῆς πρὸς τὸ ἐναντίον συζυγίας ἀλλότριον· τὸ δὲ κακὸν ποικίλον τε καὶ κατεσχηματισμένον ἐστὶν,[j] ἄλλό τι νομιζόμενον, καὶ ἕτερον διὰ τῆς πείρας ἀναφαινόμενον·[k] οὗ
C τὴν γνῶσιν, τουτέστι τὴν[l] διὰ τῆς πείρας ἀνάληψιν, θανάτου καὶ[m] διαφθορᾶς ἀρχήν τε καὶ ὑπόθεσιν γίνεσθαι.[n]

4. Διὰ τοῦτο προδείκνυσιν ὁ ὄφις τὸν πονηρὸν τῆς ἁμαρτίας καρπὸν, οὐχ ὡς εἶχε φύσεως τὸ κακὸν ἐκ τοῦ προφανοῦς[o] ἐπιδείξας (οὐ γὰρ ἂν ἠπατήθη ὁ ἄνθρωπος τῷ προδήλῳ κακῷ) ἀλλὰ, διά τινος ὥρας[p] τὸ φαινόμενον ἀγλαΐσας καί τινα κατὰ τὴν αἴσθησιν ἡδονὴν ἐγγοητεύσας τῇ γεύσει,[q] πιθανὸς ἐφάνη τῇ
D γυναικὶ, καθώς φησιν ἡ γραφή· καὶ[r] εἶδε γάρ φησιν[s] ἡ γυνὴ
c. 3 Gen. v. 6. ὅτι καλὸν τὸ ξύλον εἰς βρῶσιν, καὶ ὅτι ἀρεστὸν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν, καὶ ὡραῖόν ἐστι[t] τοῦ κατανοῆσαι· καὶ λαβοῦσα τοῦ καρποῦ αὐτοῦ[u] ἔφαγεν· ἡ δὲ βρῶσις ἐκείνη θανάτου μήτηρ τοῖς ἀνθρώποις γέγονεν·[v] αὕτη τοίνυν ἡ[w] σύμμικτός ἐστι καρποφορία, σαφῶς τοῦ λόγου τὸν νοῦν ἑρμηνεύοντος,[x] καθ' ὃν καλοῦ τε καὶ κακοῦ γνωστὸν ὠνομάσθη τὸ ξύλον ἐκεῖνο·[y] ὅτι κατὰ τὴν τῶν δηλητηρίων κακίαν τῶν παραρτυθέντων τῷ μέλιτι,[z] καθὸ μὲν καταγλυ-
(448) καίνει τὴν αἴσθησιν, καλὸν εἶναι δοκεῖ· καθὸ δὲ φθείρει τὸν
99 προσαπτόμενον,[a] κακοῦ παντὸς ἔσχατον[b] γίνεται. * ἐπεὶ οὖν

[z] κρίνονται h [a] + μία q tum τις om. α b i mox ἐπωνυμία q [b] εἶναι om. α b i m n t [c] τὸ om. α b m q tum γενομένη q [d] + τε m tum ὑπὸ τῆς γραφῆς om. d [e] συνανάκρασιν α b i [f] ἀγαγεῖν t tum εἶπε ante εἰς θάνατον ponunt α b i m n q t ante ἄγειν ponit l
[g] ἁψαμένους] γευσαμένους n tum φανερῶς om. d [h] + ὂν codd.—ὂν q ὢν b sed non β [i] τὴν φύσιν m [j] ἐστὶν om. t [k] ἀναφενόμενον n φαινόμενον m
[l] τὴν om. d g h p tum διὰ abrasum in d qui etiam διαπείρας habet
[m] καὶ om. m tum διαφορᾶς p 1 φθορᾶς d i l
[n] γενέσθαι i [o] προφανῶς q περιφανοῦς m statim ὑποδείξας b n
[p] ὥρας om. n tum ἀγλαΐας n [q] + καὶ d [r] καὶ om. b p 2 tum γὰρ om. m [s] φησιν post ἡ γυνὴ ponit ed. repugn. codd.—om. m

trantur, et quædam est cognatio nominis, seu veraciter existentis boni, seu quod bonum putatur et non est: hac de causâ concupiscentiam illam, quæ ad malum velut ad bonum pertrahit,[1] mali et boni[2] scientiam scriptura sancta cognominat,[3] dum scientia ista quendam declarat affectum,[4] nec absolutè malum, quia boni superficie coloratum est, nec sincerissimè bonum, quia mali in eo delitescit exitium: sed promiscuum, id est, ex utroque perplexum interdicti ligni fructum esse[5] testatur, cujus gustum dixit[6] ad mortem tangentes attrahere.[7] Penè hoc evidenti dogmate et[8] voce proclamans, quia quod verè est[9] bonum, simplex et unicum est naturâ, omnis[10] alienum: malum verò varium atque fucatum[11] est, quòd aliud quidem putetur esse, aliud verò ipsâ experientiâ comprobetur, cujus scientia, id[12] est, operationis effectus, causa est[13] mortis et corruptionis exordium.

4. Ideoque præmonstrat[1] serpens fructum peccati nequissimum, non sicut sese habet naturæ malum evidenter ostendens[2] (nequaquam quippe homo seduceretur apertâ malitiâ) sed quadam specie quod[3] apparebat illustrans, voluptatemque per sensus insinuans atque inserens[4] gustui, transgressionem mulieri persuasit. Sicut dicit scriptura:[5] et vidit mulier, quòd bonum esset lignum ad vescendum, gratumque oculis ad videndum, et pulchrum ad contrectandum, et sumpsit de fructu ejus atque[6] comedit. Esca autem illa mater mortis hominibus facta est. Hæc[7] est igitur permixta fructificatio; manifestè namque sermo patefecit[8] intelligentiam, quemadmodum boni et mali scientia lignum illud appellatum esse videatur. Sicuti[9] venenum melle circumlitum, secundùm id quod sensus mulcet[10] insparsa dulcedo, bonum esse creditur, secundùm id autem quod sumentes intercipit[11] atque corrumpit,

§ 3—1 protrahit d 2 et boni] bonique d 3 commemorat ed. 4 quodam declaretur affectu b—declarat c d e declaret ed. 5 inesse d 6 dixit *om.* a 7 et *add.* d 8 dogmate et] et dogmatica c e 9 est *om.* e *tum* unius d 10 natura omnis] *ita* c d e naturæ alterius omnis b naturæ omnis a à natura omnium ed. *aliquid excidisse videtur.* 11 fugatum a fiscatum d 12 id *om.* a b 13 est *om.* b

§ 4—1 monstrat a præmonstrans ed. 2 *ita* a b c ostendit ed. 3 quæ d 4 inferens ed. 5 ita a b c d script. dicit ed. 6 et d 7 *ita* a b c d nec ed. 8 patefacit b 9 sicut ed. d 10 et *add.* a b 11 interficit b interrumpit d

[t] ἐστι post ἀρεστὸν ponit m—om. b [u] αὐτοῦ om. m [v] ἐγίνετο d γίνεται m ante τοῖς ἀνθρώποις ponunt α b tum γέγονε προδήλως τοῖς ἀνθρώποις i [w] ἡ om. d g p [x] ἑρμηνεύσαντος α b i m q t [y] ἐκεῖνο om. m [z] παραρτυθέντων τῷ μέλιτι] τῷ μέλι κεχραμμένων q [a] προσαψάμενον α b i m n q t [b] ἔσχατον] αἴσχιον n

ἐνήργησε κατὰ τῆς τοῦ ἀνθρώπου ζωῆς τὸ πονηρὸν δηλητήριον, Ps. 143. 4. τότε ὁ ἄνθρωπος, τὸ μέγα καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα, τὸ τῆς Θείας φύσεως ἀπεικόνισμα, τῇ ματαιότητι,[c] καθώς φησιν ὁ προφήτης, ὡμοιώθη.

5. Οὐκοῦν ἡ μὲν εἰκὼν πρὸς τὸ κρεῖττον τῶν ἐν ἡμῖν νοουμένων ᾠκείωται·[d] τὰ δὲ ὅσα[e] περὶ τὸν βίον λυπηρά τε καὶ ἄθλια,[f] πόῤῥω τῆς πρὸς τὸ Θεῖόν ἐστιν ὁμοιώσεως.[g]

B

Κεφάλαιον κα.[h]

Ὅτι ἡ ἀνάστασις οὐ τοσοῦτον[i] ἐκ τοῦ κηρύγματος τοῦ γραφικοῦ, ὅσον ἐξ αὐτῆς τῆς τῶν πραγμάτων ἀνάγκης ἀκολούθως ἐλπίζεται.

Ἀλλ' οὐχ οὕτως ἐστὶν ἰσχυρὸν ἡ κακία ὡς τῆς ἀγαθῆς ὑπερισχῦσαι δυνάμεως· οὐδὲ κρείττων[j] καὶ μονιμωτέρα τῆς τοῦ[k] Θεοῦ σοφίας ἡ τῆς φύσεως ἡμῶν ἀβουλία· οὐδὲ[l] γάρ ἐστι C δυνατὸν,[m] τὸ τρεπόμενόν τε καὶ ἀλλοιούμενον τοῦ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχοντος καὶ ἐν τῷ ἀγαθῷ πεπηγότος ἐπικρατέστερόν τε καὶ μονιμώτερον εἶναι· ἀλλ' ἡ μὲν Θεία βουλὴ πάντη τε[n] καὶ πάντως τὸ ἀμετάθετον ἔχει· τὸ δὲ τρεπτὸν τῆς φύσεως ἡμῶν οὐδὲ[o] ἐν τῷ κακῷ πάγιον μένει.

2. Τὸ γὰρ ἀεὶ πάντως κινούμενον, εἰ μὲν πρὸς τὸ καλὸν ἔχοι[p] τὴν πρόοδον, διὰ τὸ ἀόριστον τοῦ διεξοδευομένου πράγματος[q] οὐδέποτε λήξει τῆς ἐπὶ τὰ[r] πρόσω φορᾶς· οὐδὲ γὰρ εὑρήσει τοῦ[s] ζητουμένου πέρας οὐδὲν, οὗ δραξάμενον στήσεταί ποτε τῆς κινήσεως. εἰ δὲ πρὸς τὸ ἐναντίον[t] τὴν ῥοπὴν σχοίη, D ἐπειδὰν διανύσῃ[u] τῆς κακίας τὸν δρόμον, καὶ ἐπὶ τὸ ἀκρότατον τοῦ κακοῦ μέτρον ἀφίκηται, τότε τὸ[v] ἀεικίνητον τῆς ὁρμῆς οὐδεμίαν ἐκ φύσεως στάσιν[w] εὑρίσκον, ἐπειδὰν διαδράμῃ[x] τὸ ἐν

[c] τῇ ματαιότητι post ὡμοιώθη ponit b tum ὁ προφήτης φησὶν m q
[d] οἰκείωται n q tum δ' g i l s [e] + τῶν α l m n s t [f] + καὶ d g p I s [g] οἰκειώσεως d g l p s [h] κβ α β i n q t [i] τοιοῦτον d tum τῶν πραγμάτων ἀνάγκης dedi ex codd.—ed. alio ord. mox ἀκολούθως om. n et ἐλπίζεται om. d [j] κρείττω d I g p s κρεῖττον n κρείττον q
[k] τοῦ accessit ex codd. [l] οὔτε α b m t οὐ i [m] δυνατὸν om. i tum τε om. d g p [n] τε om. g h m q t [o] οὐδ' i tum τῷ om. n et pro κακῷ i habet κατ' αὐτὴν [p] ἔχει α h i m n t [q] πνεύματος α b i
[r] τὸ α β i m n q [s] τοῦ accessit ex codd. tum m pro οὗ δραξάμενον habet οὐδ' ἀρξάμενον mox στήσαι τέ b β pro στήσεταί sed corr. in β deinde ποτε om. n [t] τοὐναντίον i tum τροπὴν pro ῥοπὴν t et σχοίει g p

efficitur omni malo deterius. Ut ergo prævaluerunt[12] adversus hominis vitam venena mortifera, tunc[13] homo, magna res[14] magnumque vocabulum, divinæque[15] figuratio naturæ,[16] vanitati, sicut dicit Propheta, similis factus est.

5. Igitur imago Dei in his quæ optima in nobis intelliguntur, propriè cernitur: quæcunque verò in vitâ nostrâ miseranda videntur[17] et tristia, divinâ prorsus similitudine probantur aliena.

CAPUT VICESIMUM SECUNDUM.[1]

Quod resurrectio non tantum ex prædicatione scripturarum, quantum ex ipsâ rerum necessitate consequenter debeat spe firmissimâ sustineri.

1. Sed non est ita robusta malitia,[2] ut prævaleat divinæ potentiæ: neque melior aut perseverantior naturæ nostræ inconstantia,[3] quàm sapientia Dei: non enim possibile est, ut mutabile hoc et convertibile tenacius existat et firmius, quàm quod in idipsum[4] jugiter permanet et in bono sine ullâ commutatione perdurat. Divinum ergo[5] consilium prorsus incommutabile semper est: mutabilitas autem nostræ substantiæ nec in malo retinet firmitatem.

2. Quod enim semper[1] movetur, siquidem[2] ad bonum tendit ejus accessus, propter infinitam rem quam proficiendo[3] consequitur, nunquam[4] terminabitur illius in anteriora progressio; quia non poterit hujus quem[5] quærit ullum[6] terminum reperire, quo comprehenso[7] motum suum debeat quandoque consistere. Si verò ad contrarium deflectat ejus intentio, ubi nequitiæ[8] peregerit cursum et ad summum fastigium mali pervenerit, tunc jugiter[9] se moventis impetûs[10] nullum statum de suâ naturâ reperiens, ubi malitiæ[11] spatia determinata

12 *ita* a b pervaluerunt ed. 13 tunc] ita a interim b 14 magna res] magnates b 15 que *om.* d e 16 figuratio naturæ] figuratione b 17 cernuntur d

§ 1—1 cap. xxi c *tum tit. cap. om.* c 2 medicina d e 3 est *add.* b 4 *ita* c quam quod in ipsum a quam id quod in ipsum d quam id quod id ipsum b quam idipsum quod ed. 5 igitur ed.

§ 2—1 est non *add.* b 2 siquidem] de malo b 3 *ita* a b c proficiscendo ed. 4 nec unquam b 5 quem] rei quam b 6 illum d 7 recipere, quo cum composuerit b *tum* motum suum a b c d e motus suus ed. 8 nequitia a b 9 jugis ed. 10 movente impetu b 11 ubi malitiæ] cum b

u διανύσει b (sed non β) διανοίσει g p   v τὸ, τε i tum ἀεικίνητον τῆς ὁρμῆς dedi ex codd.—ed. alio ord. habet   w στάσεως φύσιν m   x ἐκδράμῃ n t

κακίᾳ διάστημα, κατ' ἀνάγκην ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν τρέπει τὴν κίνησιν· μὴ γὰρ προϊούσης[y] κακίας πρὸς[z] τὸ ἀόριστον, ἀλλ' ἀναγκαίοις πέρασι κατειλημμένης,[a] ἀκολούθως ἡ τοῦ ἀγαθοῦ διαδοχὴ τὸ πέρας τῆς κακίας ἐκδέχεται·[b] καὶ οὕτω, καθὼς εἴρηται, τὸ ἀεικίνητον ἡμῶν τῆς φύσεως[c] πάλιν ὕστατον[d] ἐπὶ τὴν ἀγαθὴν ἀνατρέχει[e] πορείαν,* τῇ μνήμῃ τῶν προδεδυστυχημένων πρὸς τὸ μὴ πάλιν ἐν[f] τοῖς ἴσοις γενέσθαι σωφρονιζόμενον.

3. Οὐκοῦν ἔσται πάλιν ἐν[g] καλοῖς ὁ δρόμος ἡμῖν, διὰ τὸ πέρασιν ἀναγκαίοις περιωρίσθαι τῆς κακίας τὴν φύσιν. Καθάπερ γὰρ[h] οἱ δεινοὶ τὰ μετέωρα, τοῦ μὲν φωτὸς πάντα λέγουσι[i] τὸν κόσμον εἶναι κατάπλεων,[j] τὸ δὲ σκότος τῇ ἀντιφράξει τοῦ κατὰ τὴν γῆν σώματος ἀποσκιαζόμενον[k] γίνεσθαι· ἀλλὰ τοῦτο μὲν κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ σφαιροειδοῦς σώματος, κατὰ νώτου, τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος κωνοειδῶς[l] κατακλείεσθαι· τὸν δὲ ἥλιον,
B πολλαπλασίονι[m] τῷ μεγέθει τὴν γῆν ὑπερβάλλοντα, πανταχόθεν αὐτὴν ταῖς ἀκτῖσιν[n] ἐν κύκλῳ περιπτυσσόμενον, συνάπτειν[o] κατὰ τὸ πέρας τοῦ κώνου τὰς τοῦ φωτὸς συμβολάς· ὥστε (καθ' ὑπόθεσιν) εἴ γένοιτό τινι δύναμις διαβῆναι τὸ μέτρον, εἰς[p] ὅσον ἐκτείνεται ἡ σκιά, πάντως ἂν[q] ἐν φωτὶ γενέσθαι μὴ διακοπτομένῳ ὑπὸ τοῦ σκότους· οὕτως οἶμαι δεῖν[r] καὶ περὶ ἡμῶν[s] διανοεῖσθαι, ὅτι διεξελθόντες τὸν τῆς κακίας ὅρον, ἐπειδὰν ἐν[t] τῷ ἄκρῳ γενώμεθα τῆς κατὰ τὴν ἁμαρτίαν σκιᾶς, πάλιν
C ἐν[u] φωτὶ βιοτεύσομεν, κατὰ τὸ ἀπειροπλάσιον ὡς πρὸς τὸ τῆς κακίας[v] μέτρον τῆς τῶν ἀγαθῶν φύσεως περιττευούσης.

4. Πάλιν οὖν ὁ παράδεισος, πάλιν τὸ[w] ξύλον ἐκεῖνο, ὃ δὴ καὶ ζωῆς ἐστι ξύλον· πάλιν τῆς εἰκόνος ἡ χάρις καὶ ἡ[x] τῆς ἀρχῆς ἀξία. Οὔ μοι δοκεῖ τούτων[y] ὅσα νῦν πρὸς τὴν τοῦ βίου χρείαν παρὰ τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις ὑπέζευκται, ἀλλ' ἑτέρας
(449) τινὸς βασιλείας[z] ἐστὶν ἡ ἐλπίς, ἧς ὁ λόγος ἐν ἀπορρήτοις μένει.[a]

[y] + τῆς α b d i m n q [z] ita α β g i l n p q s t ἐπὶ ed. tum ἀλλὰ n et pro πέρασι n 1 habet πέρμασι ni fallor et τέρμασι n 2 [a] προειλημμένης n t
[b] ἐκχεῖται t [c] τῆς φύσεως ἡμῶν i [d] πάλιν ὕστατον] παλίσυρτον m πάλιν συντόνως α b i πάλιν εἰς ἑαυτὸ q πάλιν n r 1 t
[e] ἐπανατρέχει m q r tum post πορείαν + ὕστερον r [f] ἐν] ita codd. ἐναλῶναι ed. q qui etiam om. quod seq. γενέσθαι pro quo d ἐγγενέσθαι habet
[g] + τοῖς t tum ἡμῶν n r [h] γὰρ om. n [i] λέγουσι om. n
[j] κατάπλεον b (non autem β) κατάπλεω n ἀνάπλεω m καὶ πλείω d g l p s 1
[k] σκιαζόμενον m [l] καινοειδοῦς b [m] πολλαπλασίως n πολλαπλάσιον t
[n] ἐν κύκλῳ ταῖς ἀκτῖσιν n r alio ord. tum ἐν om. n [o] συνάπτει l tum κατὰ om. i deinde συμβουλὰς habet r et pro ὥστε καθ' r 1 ὡς οὔ . . καθ' lit. complur. abrasis mox εἰ καθ' ὑπόθεσιν i alio ord. [p] εἰς om. b d g p
[q] ἂν om. n t [r] δεῖν] δεῖ t—om. b (sed non β) [s] + αὐτῶν r tum

cucurrerit, necessariò motum jam[12] ad optima quæque convertet. Cùm enim malitia nullatenus indeterminatè promoveat,[13] sed necessariis finibus includatur, consequenter mali terminus[14] erit boni[15] successio: et ita, sicut dictum est, natura nostra, quæ semper in motu[16] est, quâdam regressione boni deinceps iter excurrit, memoriâ malorum quibus affecta est, ne rursus[17] ad similia recidat, erudita.

3. Iterum ergo cursus noster erit in bonis,[1] propter quod necessariis, ut dixi, finibus natura malitiæ probetur[2] esse præscripta. Et, sicut aiunt hi[3] qui de rebus elatis[4] disputant, in[5] superioribus quidem[6] partibus universum mundum luce compleri, tenebras autem ex umbrâ terreni corporis et oppilatione generari: sed[7] hoc quidem juxta figuram corporis in modum sphæræ collecti et post tergum solis[8] radios coni instar excludentis accidere:[9] solem verò multo quàm terra est[10] majoris magnitudinis existentem, undìque eum[11] suis in circuitu radiis ambire[12] juxta coni terminum emissiones luminis admoventem:[13] ita ut si concedatur alicui quâdam virtute mensuram illam, in quâ[14] extenditur umbra, transire, erit profectò semper in lumine nullis occurrentibus[15] tenebris:—sic arbitror et de nobis excogitari debere, quòd egressi fines malitiæ, ubi[16] in summis fuerimus peccatorum tenebris collocati, rursus versemur in lumine per sæcula nullis comprehensa terminis, veluti mensuram umbræ bonorum superexcellenti substantiâ.[17]

4. Rursus ergo paradisus, rursus omne illud lignum, quod et bonum vitæ[1] est, rursus imaginis gratia et dignitas principatûs. Nec michi videtur, horum[2] quæ nunc ad vitæ necessarios usus à Deo hominibus data sunt, sed cujusdam[3] rei alterius spes[4] repromitti, cujus ratio ineffabilis approbetur.

12 jam *ante* motum *ponit* e—*om.* d 13 promoveatur ed. 14 cursus d 15 bono c *mox* sicuti e 16 *ita* a b c immota ed. 17 effecta est, nec prorsus d *statim* in b d e *pro* ad *mox* recedat ed.

§ 3—1 bonum b 2 etiam *add.* d *mox* perscripta e 3 hi *om.* c 4 sublimibus ed. *tum* disp. el. d e 5 in *om.* ed. 6 quidem] *ita* b d e mundi ed.—*om.* a 7 et ed. 8 soli c 9 excludentes accedere ed. 10 est *om.* ed. 11 eam d e 12 umbræ a b 13 amoventem ed. 14 in qua] *ita* b d e in quam ed.—*om.* a 15 decurrentibus d 16 ubi] ut ed. 17 superexcellente subs. e superexcellentem substantiam ed.

§ 4—1 *ita* a b d vita ed. 2 homo a 3 cujusdam] quod quædam ed. 4 spem a b *tum* repromittatur ed.

ἐξελθόντες d m [t] ἐν om. t [u] + τῷ α b n r tum ὡς κατὰ τὸ ἀπειροπλάσιον ed. alio ord. repugn. codd. [v] σκίας r Dion. [w] + πᾶν q r Dion. tum pro ὃ δὴ καὶ t habet τῆς [x] ἡ om. m [y] οὐδὲν + ed. q sine auctoritate codd. àl. [z] βασιλείας om. q Dion. tum ἐστὶν om. g l p q s et ἡ om. b g l m p s [a] in q Dion. capitulum desinit ad verbum ἐχώμεθα infra

D

Κεφάλαιον κβ.[b]

Πρὸς τοὺς λέγοντας, Εἰ καλόν τι[c] καὶ ἀγαθὸν ἡ ἀνάστασις, τί[d] οὐχὶ ἤδη γέγονεν, ἀλλὰ χρόνων[e] τισὶ περιόδοις ἐλπίζεται.

Ἀλλὰ τῆς ἀκολουθίας τῶν ἐξητασμένων ἐχώμεθα·[f] ἴσως γάρ
τις πρὸς τὸ γλυκὺ τῆς ἐλπίδος πτερωθεὶς τὴν διάνοιαν, ἄχθος
101 ἡγεῖται[g] * καὶ ζημίαν, τὸ μὴ θᾶττον ἐν τοῖς ἀγαθοῖς ἐκείνοις
γενέσθαι,[h] ἃ ὑπὲρ αἴσθησίν τε καὶ γνῶσιν ἀνθρωπίνην ἐστὶ, καὶ
δεινὴν ποιεῖται τὴν διὰ[i] μέσου πρὸς τὸ ποθούμενον τοῦ χρόνου
παράτασιν. ἀλλὰ μὴ στενοχωρείσθω καθάπερ τις τῶν νηπίων,
τὴν[j] πρὸς ὀλίγον ἀναβολὴν τῶν καθ' ἡδονὴν[k] δυσχεραίνων·
ἐπειδὴ γὰρ ὑπὸ[l] λόγου καὶ σοφίας τὰ πάντα οἰκονομεῖται,
ἀνάγκη πᾶσα μηδὲν ἄμοιρον ἡγεῖσθαι τῶν γινομένων αὐτοῦ τε
τοῦ λόγου καὶ τῆς ἐν αὐτῷ σοφίας.

2. Ἐρεῖς οὖν, Τίς[m] οὗτος ὁ λόγος ἐστὶ, καθ' ὃν οὐκ εὐθὺς
B ἐπὶ τὸ ποθούμενον ἡ τοῦ λυπηροῦ βίου μετάστασις[n] γίνεται,
ἀλλ' εἰς χρόνους τινὰς ὡρισμένους ἡ βαρεῖα[o] καὶ σωματώδης
αὕτη παραταθεῖσα ζωὴ, ἀναμένει[p] τὸ πέρας τῆς τοῦ παντὸς
συμπληρώσεως, ἵνα τὸ[q] τηνικαῦτα καθάπερ χαλινοῦ τινος
ἐλευθερωθεῖσα ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ, πάλιν[r] ἄνετός τε καὶ ἐλευθέρα
πρὸς τὸν μακάριον[s] καὶ ἀπαθῆ βίον ἐπαναδράμοι;[t]

3. Ἀλλ' εἰ μὲν ἐγγίζει τῇ ἀληθείᾳ[u] τῶν ζητουμένων ὁ
λόγος, αὐτὴ[v] ἂν εἰδείη σαφῶς ἡ ἀλήθεια· ὃ δ' οὖν ἐπὶ τὴν
C ἡμετέραν ἦλθε διάνοιαν, τοιοῦτον[w] ἐστί. Λέγω δὴ,[x] τὸν πρῶτον
c. 1 Gen. 26, 27. πάλιν ἐπαναλαβὼν[y] λόγον, *ποιήσωμεν*, φησὶν ὁ Θεὸς,[z]
ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν·[a] *καὶ
ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ
ἐποίησεν αὐτόν*· ἡ μὲν οὖν[b] εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, ἡ[c] ἐν πάσῃ τῇ
ἀνθρωπίνῃ φύσει θεωρουμένη, τὸ τέλος ἔσχεν· ὁ δὲ Ἀδὰμ οὔπω
ἐγένετο· τὸ[d] γὰρ γήϊνον πλάσμα κατά τινα ἐτυμολογικὴν
ὀνομασίαν Ἀδὰμ λέγεται,[e] καθώς φασιν οἱ τῆς Ἑβραίων

[b] κγ α i n q r t [c] τι] τε n q ἐστι l [d] διατί d g p q statim οὐκ d g i l p r s [e] χρόνοις α b i n t tum ante περιόδοις + καὶ α b i n t [f] ἐχόμεθα l p 2 q t [g] ἡγήσεται i [h] γίνεσθαι n tum ἃ om. g p et τε om. q t [i] + τοῦ r [j] τὴν om. d g p tum ὀλίγην d e [k] καθ' ἡδονὴν] κακῶν d e (in e κ in ras. scr.) r 2 in mg [l] διὰ m [m] τις] τί καὶ b tum οὗτος om. r [n] κατάστασις s [o] βαρεία n [p] ἀναμένῃ i [q] τὸ om. m q [r] πάλιν om. l [s] + τε m [t] ἐπαναδράμῃ d g p 2 t ἐπαναδράμοιεν m ἐπαναδράμει p 1 [u] τῆς ἀληθείας n [v] αὕτη l tum + δ' n [w] τοιοῦτο α τοῦτο i [x] δὲ α b i m n q r t [y] ἐπαναδραμὼν l [z] ὁ θεὸς om. r [a] ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν d l n q r et ante ὁμοίωσιν + καθ' l n

1. Sed[1] consequentia eorum quæ discutimus, prosequamur;

CAPUT VICESIMUM TERTIUM.[2]

Adversos eos qui dicunt, Si bona et optima est resurrectio mortuorum, cur non olim facta est, sed quibusdam temporum circuitionibus sustinetur.

Fortassis[3] enim quis ad dulcedinem tantæ spei cogitatione succensus,[4] grave onus magnumque putat esse dispendium, quòd non ociùs ad illa bona perveniat, quæ humanum sensum scientiamque transcendunt, molestè ferens intercapedinem temporis, quæ dilatione sui desiderata distendit: verùm non angustetur sicut[5] parvulus, modicam voluptatis morulam impatienter expectans. Nam quia[6] ratione et sapientiâ dispensantur universa, necesse est eorum quæ[7] fiunt, nichil[8] sine ratione et sapientiâ contineri.

2. Dicis itaque michi, quæ est ista ratio per quam non datur statim ad id quod desideratur ab hac vitâ molestissimâ[1] pervenire, sed certis præfinita temporibus gravis hæc et corporalis[2] conversatio totius consummationis terminum sustinet,[3] ut tunc humana vita[4] veluti quibusdam absoluta repagulis, quieta rursum[5] ac libera, ad beatum et impassibilem statum[6] futuræ contemplationis occurrat.

3. Sed ad hæc utrùm veritati propinquet[1] ratio de his quæ perquiruntur, ipsa evidenter veritas noverit: quod autem nostram subit[2] intelligentiam tale est. Dico etenim,[3] sermonem primum rursus[4] assumens, quòd[5] dixerit Deus: faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram: et[6] fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit eum: imago quippe Dei perspecta[7] in omni humanâ naturâ[8] modum perfectionis est consecuta; Adam verò necdum formatus est. Terrena denique[9] conditio juxta quandam sui nominis expositionem dicitur Adam, sicut aiunt[10] qui Hebrææ linguæ

§ 1—1 Sed *ad* prosequamur *om.* b consequentiam d 2 cap. xxii. c *tum tit. cap. om.* c 3 fortasse d 4 succens c 5 sicuti c *statim* d per manus *pro* parvulus 6 et *add.* a 7 eorum quæ] *ita* d e quæcunque ed. eorum quæcunque c eo cum quo a cum secundum quod non b 8 *ita* c d e non ed.—*om.* a

§ 2—1 manifestissima b 2 temporalis ed. 3 subsistet d 4 humana vita *om.* a 5 rursus c 6 statum *om.* c

§ 3—1 propinquat a 2 suberit d 3 et eum d enim b 4 *ita* a c e rursum ed.—*om.* b 5 *ita* a b c d e quo ed. 6 et *ad* fecit eum *om.* ed. 7 *ita* a c perfecta ed. d 8 gratia d 9 vero ed. 10 sicut aiunt] ut asserunt ed.

[b] *οὖν* om. n [c] *ἡ* om. g l n tum *τῇ* om. m [d] *τὸ* om. d

[e] ita codd. *λίγεται ἀδὰμ* ed. alio ord.

D φωνῆς ἐπιΐστορες· διὸ καὶ ὁ ἀπόστολος, διαφερόντως τὴν πάτριον
τῶν Ἰσραηλιτῶν πεπαιδευμένος φωνὴν, τὸν ἐκ[f] γῆς ἄνθρωπον
1 ad Cor. c. 15. v. 47. χοϊκὸν ὀνομάζει, οἱονεὶ μεταβαλὼν[g] τὴν τοῦ Ἀδὰμ κλῆσιν
εἰς τὴν Ἑλλάδα φωνήν.
4. Γέγονεν οὖν[h] κατ' εἰκόνα[i] ὁ ἄνθρωπος, ἡ καθόλου φύσις,
τὸ θεοείκελον χρῆμα· γέγονε δὲ[j] τῇ παντοδυνάμῳ σοφίᾳ οὐχὶ
μέρος τοῦ ὅλου ἀλλ' ἅπαν[k] ἀθρόως[l] τὸ τῆς φύσεως πλήρωμα.
εἶδεν ὁ πάντων τῶν περάτων περιδεδραγμένος, καθώς φησιν ἡ
Ps. 94. 4. γραφὴ ἡ[m] λέγουσα, ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ[n] τὰ πέρατα τῆς
102 γῆς· εἶδεν ὁ εἰδὼς τὰ* πάντα καὶ[o] πρὶν γενέσεως αὐτῶν,
Hist. Susan. v. 42. ἐμπεριλαβὼν[p] τῇ γνώσει ὅσον κατ'[q] ἀριθμὸν ἐν τοῖς καθ'[r]
ἕκαστον ἔσται[s] τὸ ἀνθρώπινον. ἐπεὶ δὲ[t] κατενόησεν ἐν τῷ
πλάσματι ἡμῶν τὴν πρὸς τὸ χεῖρον ῥοπὴν, καὶ ὅτι, τῆς πρὸς
τοὺς ἀγγέλους ὁμοτιμίας ἑκουσίως ἀπορρυὲν, τὴν πρὸς τὸ
ταπεινὸν κοινωνίαν[u] προσοικειώσεται· διὰ ταῦτα[v] κατέμιξέ τι
καὶ[w] τοῦ ἀλόγου τῇ ἰδίᾳ εἰκόνι· οὐ γάρ ἐστιν ἐν τῇ θείᾳ τε[x]
καὶ μακαρίᾳ φύσει ἡ κατὰ τὸ ἄρρεν καὶ[y] θῆλυ διαφορά· ἀλλὰ,
τῆς ἀλόγου[z] κατασκευῆς ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον μετενεγκὼν[a] τὸ
B ἰδίωμα, οὐ κατὰ τὸ ὑψηλὸν τῆς κτίσεως ἡμῶν τὸν πλεονασμὸν
τῷ γένει χαρίζεται· οὐ γὰρ ὅτε τὸ[b] κατ' εἰκόνα ἐποίησε, τότε[c]
τὴν τοῦ αὐξάνεσθαι καὶ πληθύνεσθαι[d] δύναμιν τῷ ἀνθρώπῳ
προσέθηκεν, ἀλλ' ὅτε διέκρινε τῇ κατὰ τὸ ἄρρεν καὶ[e] θῆλυ
c. 1 Gen. v. 28. διαφορᾷ,[f] τότε φησὶν, αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ
πληρώσατε τὴν γῆν· τὸ γὰρ τοιοῦτον οὐ τῆς θείας φύσεως
ἴδιον ἀλλὰ τῆς ἀλόγου ἐστὶ, καθὼς ἡ ἱστορία παρασημαίνεται,
πρότερον ἐπὶ τῶν ἀλόγων εἰρῆσθαι ταῦτα παρὰ τοῦ Θεοῦ
διηγησαμένη· ὡς, εἴ γε πρὸ τοῦ ἐπιβαλεῖν[g] τῇ φύσει τὴν κατὰ
τὸ ἄρρεν καὶ θῆλυ διαφορὰν τὴν διὰ τῆς φωνῆς ταύτης δύναμιν
C εἰς τὸ αὐξάνεσθαι τῷ ἀνθρώπῳ προσέθηκεν, οὐκ ἂν τοῦ[h]
(450) τοιούτου τῆς γεννήσεως εἴδους προσεδεήθημεν, δι' οὗ γεννᾶται τὰ
ἄλογα.

5. Τοῦ[i] τοίνυν προκατανοηθέντος διὰ τῆς προγνωστικῆς

[f] ἐκ om. t [g] μεταβάλλων t [h] γέγονε τοίνυν d g l p s
[i] + θεοῦ n r tum ὁ ἄνθρωπος om. n [j] γέγονε δὲ om. m
[k] ἅπαν] ἅμα πᾶν α b i et pro ἀλλ' ἅπαν n r ɪ t habent ἀλλὰ πᾶν
[l] ἀθρόως] εὐθέως d g l p s [m] ἡ om. r tum post λέγουσα + ὅτι m
[n] σου t et α b i q + εἶναι tum ante τῆς + ἐπὶ m [o] καὶ om. α b i m n q r t tum pro γενέσεως αὐτῶν d g l p s habent γενέσθαι [p] ἐκπεριλαβὼν β g p t καὶ περιλαβὼν r tum τὴν γνῶσιν t [q] κατὰ g l p s
[r] καθ' om. ed. tum καθέκαστον β i [s] ἐστι m n q r t [t] ἐπειδὴ α b m r ɪ ἐπειδὴ δὲ i t tum ἐν om. n [u] τῆς . . κοινωνίας l tum προσῳκειώσατο m
[v] τοῦτο α b i m n q r t [w] καὶ om. d [x] τε om. n [y] καὶ] ἢ r
[z] ἀλόγου] τοῦ λόγου b [a] ἐπενεγκὼν l [b] τὸ] τὸν t—om. α b i m n q r ɪ

periti sunt. Idcirco et Apostolus, patriâ voce, id est, Israelitarum, sufficienter instructus, hominem de terrâ terrenum nominat; veluti in Græcum sonum [11] Adæ vocabulum transferens.

4. Factus est igitur ad imaginem [1] homo, universalis scilicet natura Deo simillima: et factus est ab omnipotenti sapientiâ non pars totius, sed omnis simul naturæ [2] plenitudo. Vidit autem qui [3] omnes fines continet, sicut scriptura commemorat, quia in manu ejus omnes fines terrae: vidit [4] qui novit omnia antequam fiant, divinâ scientiâ [5] cuncta complectens, quanta juxta numerum in singulos futura esset humanitas. Et [6] quia pariter quoque vidit [7] figmentum nostrum [8] ad malum nisus [9] habere proniores, et quòd ab angelicâ [10] dignitate sponte defluens, communioni [11] naturæ humillimæ necteretur, [12] idcirco quiddam de irrationabilibus imagini suæ [13] permiscuit. Non enim est [14] in illâ divinâ et [15] beatissimâ naturâ differentia maris et fœminæ, sed quandam proprietatem irrationalis, [16] ut dixi, formationis [17] ad hominem transtulit, nequaquam juxta creationem illam sublimissimam multiplicationem nostræ generationis instituens. Non enim quando ad imaginem Dei [18] fecit, tunc crescere et multiplicari [19] hominibus imperavit, sed quando fecit masculi et fœminæ differentiam, tunc ait: crescite et multiplicamini, et implete terram: quod [20] non est divinæ naturæ, sed irrationabilis proprium, sicut historiæ textus ostendit, quæ primitùs hæc [21] de irrationabilibus à Deo fuisse prolata [22] significat. Quòd si prius differentiam masculi fecisset in nobis et [23] fœminæ, et per hanc vocem quâ dictum est, crescite, vim multiplicationis homini contulisset, nequaquam generationis hujus indigeremus specie per quam irrationabilia procreantur. [24]

5. Quia igitur antè contemplatus est virtute præscientiæ suæ Deus,

11 Græcum sonum] genere consonum veluti d

§ 4—1 Dei *add.* d e 2 *ita* a b c nat. simul ed. 3 *ita* a c quia ed. quoniam d 4 videt ed. *tum* quia b *et mox* noverit d 5 scientia *om.* c 6 et *om.* b 7 vidit *om.* a 8 nostrum *add.* b c 9 visus d *tum* haberet a b 10 anglica a 11 communi ed. communiori d *mox* humillime ed. *quod correxi ex conj.* 12 verteretur d *mox* de *om.* d 13 *ita* b c sui ed. *statim* promiscuit b 14 *ita* a c d e est enim ed. *alio ord.*—enim *om.* b 15 et *om.* d 16 irrationabilis a d 17 factionis d 18 Dei *om.* a *statim* fecerit d 19 multiplicare c d e *statim* hominibus a b c homines ed. 20 quod *ad* significat *om.* b 21 *ita* d e hic ed.—*om.* a 22 *ita* a c d e prolata fuisse ed. *alio ord.* 23 et *om.* a 24 contemplantur ed.

[c] + καὶ d l [d] αὐξάνεσθε κ. πληθύνεσθε b g 2 l 2 p 2 s 1 καὶ πληθύνεσθαι om. i [e] + τὸ n t [f] τὴν . . διαφορὰν n q t [g] ἐπιβάλλειν t [h] τοῦ om. n tum γενέσεως α β q r t et προσεδέθημεν t [i] τοῦ] ita α b i m n r 1 t τούτου ed.—om. d g p r ex corr. tum κατανοηθέντος t

ἐνεργείας[j] πληρώματος τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς ζωωδεστέρας γενέσεως[k] ἐπὶ τὴν ζωὴν μέλλοντος παριέναι, ὁ τάξει τινὶ καὶ εἱρμῷ διακυβερνῶν τὰ πάντα Θεὸς,[l] ἐπειδὴ ὅλως τὸ τοιοῦτον τῇ ἀνθρωπότητι τῆς γεννήσεως[m] εἶδος ἀναγκαῖον ἐποίησεν ἡ πρὸς τὸ
D ταπεινὸν τῆς φύσεως ἡμῶν ἐπίκλισις, ἣν εἶδε πρὶν γενέσθαι ὁ ἐπίσης τῷ ἐνεστῶτι τὸ μέλλον[n] βλέπων, διὰ τοῦτο καὶ τὸν σύμμετρον τῇ κατασκευῇ[o] τῶν ἀνθρώπων χρόνον προκατενόησεν· ὥστε τῇ παρόδῳ τῶν προορισθεισῶν[p] ψυχῶν συναπαρτισθῆναι[q] τὴν τοῦ χρόνου παράτασιν, καὶ τότε στῆναι τὴν ῥοώδη τοῦ χρόνου κίνησιν, ὅταν μηκέτι φύηται δι' αὐτοῦ τὸ ἀνθρώπινον· τελεσθείσης δὲ τῆς τῶν ἀνθρώπων γενέσεως, τῷ τέλει ταύτης συγκαταλῆξαι τὸν χρόνον, καὶ οὕτω τὴν τοῦ παντὸς ἀναστοιχείωσιν γενέσθαι,[r] καὶ τῇ μεταβολῇ τοῦ ὅλου συναμειφθῆναι
103 καὶ τὸ ἀνθρώπινον, * ἀπὸ τοῦ φθαρτοῦ καὶ γεώδους ἐπὶ τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀΐδιον.

6. Ὅ μοι δοκεῖ καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος κατανοήσας,[s] προειπεῖν διὰ τῆς πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς τὴν αἰφνίδιον τοῦ χρόνου στάσιν καὶ τὴν[t] εἰς τὸ ἔμπαλιν τῶν κινουμένων ἀνάλυσιν,
1 ad Cor. c. 15 v. 51, 52. ἐν οἷς φησίν· ἰδοὺ μυστήριον ὑμῖν λέγω·[u] πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα· ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι· τοῦ[v] γὰρ πληρώματος, ὡς οἶμαι, τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως κατὰ
B τὸ προγνωσθὲν μέτρον εἰς πέρας ἐλθόντος, διὰ τὸ μηκέτι[w] λείπειν τῷ τῶν ψυχῶν ἀριθμῷ μηδὲν εἰς ἐπαύξησιν, ἐν[x] ἀκαρεῖ τοῦ[y] χρόνου γενήσεσθαι τὴν ἐναλλαγὴν τῶν ὄντων ἐδίδαξεν, (ἄτομον ὀνομάσας καὶ ῥιπὴν ὀφθαλμοῦ τὸ ἀμερὲς ἐκεῖνο[z] τοῦ χρόνου καὶ ἀδιάστατον πέρας·) ὡς μηκέτι δυνατὸν[a] εἶναι τῷ[b] κατὰ τὸ ἔσχατόν τε καὶ ἀκρότατον τῆς ἀκμῆς ἐπιβάντι τοῦ χρόνου, διὰ † τὸ μηδὲν[c] ὑπολείπεσθαι τῇ ἀκρότητι μέρος, τὴν[d] περιοδικὴν ταύτην διὰ θανάτου μεταβολὴν κτήσασθαι,[e] ἀλλ' εἰ μόνον ἠχήσειεν ἡ τῆς ἀναστάσεως σάλπιγξ, ἡ τὸ τεθνηκὸς[f]
C ἀφυπνίζουσα καὶ τοὺς ἐν τῇ ζωῇ καταλειφθέντας[g] καθ' ὁμοιότητα τῶν ἐξ ἀναστάσεως ἀλλοιουμένων πρὸς ἀφθαρσίαν ἀθρόως[h] μεταβάλλουσα, ὡς μηκέτι τὸ βάρος τῆς σαρκὸς ἐπὶ

[j] + τοῦ d g p s [k] γεννήσεως q [l] θεὸς om. m tum τοιοῦτο α [m] γενέσεως α β i n r 1 quod seq. εἶδος ante τῆς γεννήσεως ponit t—om. d g l p s in textu [n] τὸ μέλλον] μᾶλλον q [o] τῆς κατασκευῆς n r t tum χρόνον τῶν ἀνθρώπων t [p] ita α d g n p r s t περιορισθεισῶν ed. [q] ἀπαρτισθῆναι n [r] γενέσθαι ἀναστοιχ. n [s] προκατανοήσας i p 1 [t] τὴν om. t [u] λέγω ὑμῖν i [v] + τε m tum ὡς om. r [w] + λοιπὸν d r 2 [x] + τῷ t tum ἀκαριαίῳ n r [y] τοῦ om. n tum γενέσθαι d p 1 t mox ἀλλαγὴν α b i q [z] ἐκείνου α β i m tum τοῦ χρόνου om. n [a] δυνάμενον t [b] τῷ] τὸ g h n q † folio avulso deficit n ad p. 242 l. 25 [c] μὴ t [d] τι t [e] κτίσασθαι p

plenitudinem hominum[1] per animalem procreationem ad vitam[2] esse venturam, qui cuncta ordine et ratione dispensat, hanc homini generationis speciem necessariam condidit, quæ ad humilitatem[3] naturæ nostræ proclivior foret, quam vidit antequam fieret, qui futura tanquam præsentia contuetur—idcirco ad creationem hominum mensuram quoque temporis antè disposuit, ut juxta commorationem[4] prædestinatarum in hoc mundo animarum simul et mora temporis tenderetur, et tunc ipsius temporis fluens motus tandem aliquando consisteret, cùm jam in eo humanum genus oriri non posset. Consummatâ ergo generatione hominum, simul tempus quoque[5] deficiet, et sic restitutio fiet omnium: in quâ universali transformatione commutabitur genus humanum, à corruptibili et[6] terreno statu ad impassibilem transiens et æternum.

6. Quod michi videtur et sanctus Apostolus considerans in epistolâ[1] ad Corinthios stationem subitam temporis, et è contrario resolutionem rerum prædixisse[2] mobilium, in quibus ait: ecce mysterium vobis dico,[3] omnes quidem dormiemus,[4] sed non omnes immutabimur, in momento, in ictu oculi, in novissimâ tubâ. Cùm enim plenitudo, ut arbitror, humanæ naturæ juxta præscitum à Deo modum ad suos venerit terminos, quibus ad incrementum numeri animarum nichil ulterius desit, in momento temporis eorum quæ sunt, commutationem fieri docuit, momentum nominans et ictum oculi, illius temporis individuum et sine ullâ distantiâ terminum, ita ut nequaquam possibile sit juxta novissimum et supremum quicquam plus celeritatis accedere, propter[5] quod nulla[6] pars extremitati[7] relinquitur, quæ hanc circumactam commutationem in morte[8] possideat, sed[9] mox ut[10] resurrectionis insonuerit tuba, quæ tunc excitatura est mortuos, et his qui in vitâ reperti[11] fuerint juxta similitudinem eorum qui de mortuis resurrexerint[12] immutatis, ad incorruptionem pariter venient, ut jam nequaquam deorsum premantur corporeo pondere, nec[13] eos

§ 5—1 hominem a 2 procreationem ad vitam] creationi unctam d 3 humanitatem b 4 commemorationem c 5 *ita* a b c e quoque tempus ed. 6 at a
§ 6—1 considerans in epistola *om.* ed. 2 prædidixisse c 3 dico vob. e 4 *ita* c d e resurgemus ed. 5 præter d 6 multa ed. 7 extremitatis ed. *statim* relinquitur a b c relinquetur ed. 8 mortem a b d 9 si d *qui et habet* miserationis *pro* ut resurrectionis 10 mox ut] cum mox c e mox f 11 reprobi d 12 surrexerint a f resurrexerunt b 13 nec] ut b ut *add.* ed. *om.* a c d e f

[f] *τοὺς τεθνηκότας* m [g] *καταληφθέντας* α d l s 1 [h] *ἀχρόνως* t tum *μεταβληθήσεσθε* c *μεταβληθήσεσθαι* α b l r t

τὸ κάτω βρίθειν καὶ τῇ γῇ παρακατέχειν τὸν ὄγκον, ἀλλὰ
1 ad Thess. c. 4 v. 17. μετάρσιον δι' ἀέρος φοιτᾶν· ἁρπαγησόμεθα γάρ, φησὶν, ἐν
νεφέλαις[i] εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ
οὕτως[j] πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα.
7. Οὐκοῦν ἀναμεινάτω τὸν χρόνον τὸν ἀναγκαίως τῇ ἀνθρω-
πίνῃ αὐξήσει συμπαρατείνοντα· καὶ γὰρ οἱ περὶ τὸν Ἀβραὰμ
D πατριάρχαι, τοῦ μὲν ἰδεῖν τὰ ἀγαθὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἔσχον, καὶ
οὐκ ἀνῆκαν[k] ἐπιζητοῦντες τὴν ἐπουράνιον πατρίδα, καθώς φησιν
ὁ ἀπόστολος· ἀλλ' ὅμως ἐν τῷ[l] ἐλπίζειν ἔτι τὴν χάριν εἰσὶ,
c. 11 ad Heb. v. 40. τοῦ Θεοῦ κρεῖττόν τι περὶ ἡμῶν[m] προβλεψαμένου,
κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνὴν,[n] ἵνα μὴ, φησὶ,[o] χωρὶς ἡμῶν
τελειωθῶσιν· εἰ οὖν ἐκεῖνοι φέρουσι τὴν ἀναβολὴν οἱ πόρρωθεν
ibid. v. 13. διὰ μόνης πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος ἰδόντες τὰ ἀγαθὰ, καὶ
104 ἀσπασάμενοι,[p] καθὼς μαρτυρεῖ[q] ὁ ἀπόστολος· * τὸ ἀσφαλὲς
ibid. v. 11. τῆς τῶν ἐλπισθέντων ἀπολαύσεως ἐν τῷ πιστὸν ἡγήσασθαι[r]
τὸν ἐπαγγειλάμενον θέμενοι· τί χρὴ πράττειν τοὺς πολλοὺς
ἡμᾶς, οἷς τυχὸν οὐδὲ ἡ πρὸς τὸ κρεῖττον ἐλπὶς ἐκ τῶν βεβιω-
μένων ἐστίν; ἐξέλιπε[s] δι' ἐπιθυμίας καὶ ἡ τοῦ προφήτου ψυχὴ,[t]
καὶ ὁμολογεῖ διὰ τῆς ψαλμῳδίας τὸ ἐρωτικὸν τοῦτο πάθος,[u]
Ps. 83. 3. ἐπιποθεῖν λέγων[v] καὶ ἐκλείπειν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν ἐν
ταῖς αὐλαῖς τοῦ Κυρίου γενέσθαι, κἂν ἐν τοῖς ἐσχάτοις
δέῃ[w] παραρριπτεῖσθαι· ὡς μεῖζον ὂν[x] καὶ προτιμότερον τὸ ἐν
B ἐκείνοις ἔσχατον εἶναι, τοῦ πρωτεύειν ἐν[y] τοῖς ἁμαρτωλοῖς τοῦ
(451) βίου σκηνώμασιν· ἀλλ' ὅμως ἠνείχετο[z] τῆς ἀναβολῆς, μακα-
ρίζων μὲν τὴν ἐκεῖ διαγωγὴν, καὶ τὴν ἐν βραχεῖ[a] μετουσίαν
ibid. v. 11. χιλιάδων χρόνου προτιμοτέραν ποιούμενος· κρεῖσσον[b] γὰρ
φησὶν, ἡμέρα μία ἐν ταῖς αὐλαῖς σου ὑπὲρ χιλιάδας·
ἀλλ' οὐκ ἐδυσχέραινε[c] τῇ ἀναγκαίᾳ περὶ τῶν ὄντων οἰκονομίᾳ,
ἱκανόν τε[d] εἰς μακαρισμὸν ᾤετο τοῖς ἀνθρώποις καὶ τὸ δι'
ἐλπίδος ἔχειν τὰ ἀγαθά· διό φησιν ἐπὶ τέλει τῆς ψαλμῳδίας,
ibid. v. 13. Κύριε[e] τῶν δυνάμεων, μακάριος[f] ἄνθρωπος ὁ ἐλπίζων
ἐπὶ σέ.[g]

[i] ἐν νεφέλαις om. t [j] οὕτω α i [k] ἀνῆκαν] ἂν t tum ζητοῦντες α
[l] ἐν τῷ] ἐπὶ τὸ i tum ἐπὶ pro ἔτι l t [m] περὶ ἡμῶν κρεῖττον τι α b i m q r t et textus receptus N. Test.—cum ed. concordat codex Vat.
[n] κατὰ τὴν τοῦ· παύλου φωνὴν] καθὼς ὁ παῦλός φησιν d—post τελειωθῶσιν ponit i tum τοῦ om. α b [o] φησι om. α b d i l r s t [p] διασπασάμενοι b
[q] μαρτυρεῖ om. t tum + φησι β r t [r] ἐν τῷ πιστὸν ἡγήσασθαι om. m et ἡγεῖσθαι habet l [s] + δὲ r [t] ψυχὴ] φωνὴ b [u] τοῦ πάθους d l q r
[v] λέγειν d p λέγει g [w] δέοι b i m r tum παραριπτεῖσθαι g p s I παραρρίπτεσθαι m r παρὰριπτείσθαι q [x] ὂν om. d t mox ἐκείναις Cat. Cant. in Ps.
[y] ἐν om. t [z] ἠνέσχετο t [a] + ταύτης i [b] κρείσσων α i r quod seq.

moles[11] terrena detineat, sed sublimite rin aera perferantur:[12] rapiemur enim,[13] inquit Apostolus, in nubibus obviam Domino in aera, et ita semper cum Domino erimus.

7. Igitur expectamus tempus illud, quod nunc necessariò humanis incrementis extenditur. Nam et Abraham, et qui cum eo Patriarchæ sunt, habuerunt quidem desiderium videre bona Domini, nec quieverunt[1] cœlestem patriam perquirere, sicut idem dicit[2] Apostolus; sed tamen[3] adhuc in gratiâ spei sunt constituti, Deo pro nobis melius providente, juxta ejusdem beati Pauli vocem, ne sine nobis consummarentur. Si igitur[4] illi dilationem hanc æquanimiter pertulerint, qui de longè[5] spe solâ atque fide cernentes bona Domini et salutantes ea, sicut testatur Apostolus, certam sperandarum[6] jucunditatem in eo tantummodo collocârunt, quòd fidelem promissorem esse[7] confisi sunt: quid[8] nos plures[9] convenit æstimare, quibus forsitan nec ad meliora[10] spes ex vitæ potest qualitate suppetere? Defecit[11] præ desiderio et[12] Prophetæ anima, qui per Psalmodiam amoris sui magnitudinem confitetur et dicit: concupiscit et deficit[13] anima mea in atria Domini: et si eum[14] in extremis projici contingat, id postulat, tanquam majus sit atque præstantius, in illis esse novissimum, quàm primum in tabernaculis existere[15] peccatorum. Verumtamen dilationis erat patientissimus, beatificans quidem[16] illam conversationem, brevemque participationem ejus millibus præsentis temporis[17] anteponens. Melior enim[18] est, inquit, dies una in atriis tuis super millia. Sed tamen necessariam dispensationem eorum quæ geruntur, non[19] ægerrimè perferebat.[20] Idonea verò res ad beatitudinem constat hominibus, quòd bona sperare non desinant. Idcirco idem Propheta in fine[21] ipsius Psalmi ponit et dicit: Domine Deus virtutum, beatus homo qui sperat in te.

11 mole f 12 perferatur f 13 ut *add.* ed.
§ 7—1 *ita* a b f quiverunt ed. 2 dicit *om.* a 3 tum ed. *statim* ad hoc sub gra. c *et* in *om.* f 4 ergo b *mox* pertulerunt f 5 lege b 6 *ita* a f sperandorum b c sperandarum rerum ed. *mox* jocunditatem a b f 7 esse *om.* ed. 8 quanto b 9 *ita* a c f 1 pluris ed. 10 meliorem ed. 11 deficit f *statim* et *add.* ed. *tum* pro c 12 et *add.* b f 13 defecit b f 1 14 eum] enim b *statim* in extremis *ad* primum *om.* b 15 existeret b—*om.* ed. 16 quidem *om.* c 17 temporibus ed. 18 enim *om.* c 19 non *om.* c 20 præferebat b ferebat ed. 21 finem f

γὰρ om. ed. [c] ἐδυσχέρανε in tum + ἐν α b [d] δὲ α b i m q r t

οι

[e] ὁ θεὸς quod + ed. om. codd. [f] + ὁ α [g] σοι d g l p t σε s

C 8. Οὐ τοίνυν οὐδὲ ἡμᾶς στενοχωρεῖσθαι χρὴ περὶ τὴν ἐν βραχεῖ τῶν ἐλπιζομένων ἀναβολὴν,[h] ἀλλ' ὅπως ἂν μὴ ἀπόβλητοι τῶν ἐλπιζομένων γενοίμεθα[i] τὴν σπουδὴν ἔχειν· ὥσπερ γὰρ εἴ τις προείποι τινὶ τῶν ἀπειροτέρων, ὅτι κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ θέρους ἡ τῶν καρπῶν γενήσεται συλλογὴ, καὶ πλήρεις μὲν αἱ ἀποθῆκαι, μεστὴ δὲ τῶν ἐδωδίμων ἡ τράπεζα τῷ τῆς εὐθηνίας ἔσται καιρῷ, μάταιος ἂν εἴη ὁ ἐπισπεύδων τοῦ καιροῦ τὴν παρουσίαν, δέον σπέρματα καταβάλλειν[j] καὶ δι' ἐπιμελείας
D ἑαυτῷ τοὺς καρποὺς ἑτοιμάζεσθαι·[k] ὁ μὲν γὰρ καιρὸς, καὶ βουλομένου καὶ μὴ, πάντως[l] κατὰ τὸν τεταγμένον ἐπιστήσεται[m] χρόνον· οὐχ ὁμοίως δὲ αὐτὸν ὄψονται, ὅ τε προετοιμάσας ἑαυτῷ τὴν τῶν καρπῶν[n] ἀφθονίαν, καὶ ὁ πάσης παρασκευῆς ἔρημος[o] καταληφθεὶς ὑπὸ τῆς ὥρας· οὕτως οἶμαι δεῖν,[p] προδήλου πᾶσι διὰ τοῦ θείου κηρύγματος ὄντος[q] ὅτι ἐνστήσεται τῆς
c. 1 Act. v. 7. ἐναλλαγῆς ὁ καιρὸς, μὴ χρόνους πολυπραγμονεῖν (οὐ[r] γὰρ ἡμῶν εἶπεν εἶναι τὸ καιροὺς γνῶναι καὶ χρόνους) μηδὲ
105 λογισμούς τινας * ἀναζητεῖν, δι' ὧν σαθρώσει[s] τὴν ψυχὴν περὶ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως·[t] ἀλλὰ τῇ πίστει τῶν προσδοκωμένων ἐπερειδόμενον, διὰ τῆς ἀγαθῆς πολιτείας τὴν μέλλουσαν χάριν προεμπορεύεσθαι.[u]

Κεφάλαιον κγ.[v]

Ὅτι ὁ τὴν ἀρχὴν τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως ὁμολογῶν,
B ἀναγκαίως καὶ περὶ τοῦ τέλους[w] συνθήσεται.

Εἰ δέ τις, τὴν νῦν τοῦ κόσμου φορὰν εἱρμῷ τινι διεξαγομένην[x] βλέπων, δι' ἧς τὸ χρονικὸν θεωρεῖται διάστημα, μὴ ἐνδέχεσθαι λέγοι τὴν προαγγελθεῖσαν[y] τῶν κινουμένων στάσιν γενήσεσθαι·[z] δῆλος ὁ τοιοῦτός ἐστι, μηδὲ[a] ἐν ἀρχῇ γεγενῆσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ[b] τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν πιστεύων· ὁ γὰρ[c] ἀρχὴν τῇ

[h] ita α b d g m p r t τῆς . . ἀναβολῆς ed. tum τῇ habet i pro περὶ τὴν ἐν βραχεῖ mox προσδοκωμένων α b i m q r t pro ἐλπιζομένων [i] γενώμεθα q r t [j] καταβαλεῖν d g l p r s I βάλλειν α tum ἐμμελείας m [k] ἑτοιμάσασθαι β tum μὲν om. t [l] καιρὸς πάντως καὶ μὴ βουλομένου r [m] ἐπιστῇ d ἐπείγεται t [n] τῶν καρπῶν τὴν d [o] ἄμοιρος r tum καταλειφθεὶς ed. sed καταληφθεὶς α b d g l m p q r ex corr. s t ex corr. Dion. [p] δεῖ i δὴ b—om. α [q] ὄντος ad καιρὸς om. t—ὄντως m tum ἀλλαγῆς α b i m q [r] ita codd. οὐδὲ ed. tum ante χρόνους + τοὺς t [s] τις + ed. repugn. codd. [t] + γίνεσθαι r [u] προσεμπορεύεσθαι t [v] κδ α β i q r t [w] + κόσμου t [x] ἐξαγομένην α b [y] προσαγγελθεῖσαν t [z] γενέσθαι α b i γεγενῆσθαι m q γίνεσθαι t

8. Non itaque convenit, parvam moram[1] eorum quæ ventura sunt, angusto[2] pectore sustinere;[3] sed ne potius à promissis excidamus, studium nos oportet impendere. Quemadmodum enim si quis[4] inexpertum rudemque præmoneat,[5] quòd æstatis tempore fructuum fiet[6] opulenta collectio, et replebuntur quidem horrea frugibus, mensa verò copiâ ipsius ubertatis cibis erit referta quàm plurimis: vanus profectò videbitur, si adventum temporis anticipare festinet, qui debet[7] utique primùm semina spargere, fructusque[8] sibi diligentiâ ipsâ præparare; tempus enim, velit nolit, sicut præfixum est, veniet,[9] quod non similiter excipient hi qui sibi provident abundantiam frugum, et qui omni apparatu vacui horâ ipsâ fuerint comprehensi:—sic et nobis arbitror expedire, cùm sit omnibus patefactum prædicatione divinâ quæ nunc geritur, futurum tempus nostræ commutationis insistere, non[10] tempora discutere quæ ventura sunt, (quia non est[11] nostrûm, ait scriptura, nosse tempora vel momenta,) neque cogitationes aliquas exquirere, quibus à spe resurrectionis anima debilitata lassescat. Sed[12] quia credulitas eorum quæ promittuntur in nobis est, debemus, conversationis optimæ studiis inhærentes, futuram gratiam antiquitate ipsâ[13] venerabilem æquanimiter operiri.[14]

CAPUT VICESIMUM QUARTUM.[1]

Quod qui exordium constitutionis mundi fatetur, necessario ejus etiam de fine concedat.

1. Si quis autem, mundi cursum qui nunc[2] est quadam sese moventem lege[3] conspiciens per quam spatium labitur temporale, nequaquam dicat[4] mobilium cessationem[5] quæ prædicta est, posse[6] contingere: manifestum est[7] hic, quòd[8] nec in principio factum à Deo cœlum[9] terramque fateatur. Qui enim principium motûs credit,

§ 8—1 *ita* b curam ed. curvam a   2 angusto *om.* b   3 retinere ed.   4 me *add.* ed. *statim* expertum c   5 præmoveat c   6 *ita* a b f fiat ed.   7 quo debentur b f 2 qui debetur f 1 *mox* spargi b   8 fructusque *ad* præparare *om.* a b *tum* velit nolit. Tempus enim ed. *alio ord.*—enim *om.* b   9 vincit b   10 nec b   11 *ita* b c esse ed. *statim* nostræ a *et* ait *erasum in* f   12 sed *om.* b *tum* quia a c si qua ed. si b   13 gratiæ antiquitatem ipsam ed.   14 æquanimiter operiri] aperire a b

§ 1—1 cap 23 c *tum tit. cap. om.* c *mox* etiam de ejus f   2 nunc] non b   3 lege moventem ed. *mox* movente c   4 esse *add.* b   5 cessatione a   6 posse con. ma. est *om.* a   7 manifestus c *omisso* est   8 quidem b—*om.* a *statim* nec *om.* c   9 *ita* a c f cœlumque ed. *mox* fatetur b

tum *ἐστι ὁ τοιοῦτος* i   [a] *μηδ'* i l   [b] *τῷ θεῷ* b   [c] + *τὴν* r 2 tum *τῆς κινήσεως* m

κινήσει διδούς,[d] οὐκ ἀμφιβάλλει πάντως καὶ περὶ τοῦ τέλους·
C καὶ ὁ τὸ τέλος μὴ προσδεχόμενος, οὐδὲ τὴν ἀρχὴν παρεδέξατο·[e]
c. 11 ad Heb. v. 3. ἀλλ' ὥσπερ κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας τῷ[f] ῥήματι
νοοῦμεν τοῦ Θεοῦ, πιστεύοντες (καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος)
εἰς τὸ[g] μὴ ἐκ φαινομένων τὰ βλεπόμενα[h] γεγονέναι·
i ἴσ. χρησώμεθα. τῇ αὐτῇ πίστει χρησόμεθα[i] περὶ τὸ ῥῆμα τοῦ Θεοῦ, τοῦ[j] τὴν
ἀναγκαίαν τῶν ὄντων στάσιν προαγορεύσαντος.[k]

2. Τὸ δὲ "πῶς" ἐξαιρετέον[l] τῆς πολυπραγμοσύνης· καὶ
ibid. γὰρ κἀκεῖ[m] πίστει κατηρτίσθαι τὸ βλεπόμενον[n] ἐκ
τῶν μηδέπω[o] φαινομένων κατεδεξάμεθα, παραδραμόντες
D τῶν ἀνεφίκτων τὴν ζήτησιν· καίτοι περὶ πολλῶν[p] ἡμῖν ὁ λόγος
ἀπορεῖν ὑπετίθετο,[q] οὐ μικρὰς παρέχων[r] τὰς ἀφορμὰς[s] πρὸς
τὴν τῶν πεπιστευμένων ἀμφιβολίαν.

3. Ἐξῆν γὰρ κἀκεῖ τοῖς ἐριστικοῖς, ἐκ τῶν εὐλόγων κατὰ τὸ
ἀκόλουθον ἀνατρέπειν τὴν πίστιν, πρὸς τὸ μὴ νομίζειν ἀληθῆ
τὸν περὶ τῆς ὑλικῆς κτίσεως εἶναι λόγον, ὃν ἡ ἁγία πρεσβεύει
γραφή, πάντων τῶν ὄντων ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι διαβεβαιουμένη[t]
τὴν γένεσιν· οἱ γὰρ τῷ ἐναντίῳ παριστάμενοι[u] λόγῳ, συναΐδιον
εἶναι τῷ Θεῷ τὴν ὕλην κατασκευάζουσι, τοιούτοις ἐπιχειρήμασι
106 πρὸς τὸ δόγμα[v] χρώμενοι—εἰ ἁπλοῦς ὁ Θεὸς * τῇ φύσει καὶ
(452) ἄϋλος, ἄποιός[w] τε καὶ ἀμεγέθης καὶ ἀσύνθετος καὶ τῆς κατὰ[x]
τὸ σχῆμα περιγραφῆς ἀλλοτρίως ἔχων· πᾶσα δὲ ὕλη ἐν[y]
διαστηματικῇ παρατάσει[z] καταλαμβάνεται, καὶ τὰς διὰ τῶν
αἰσθητηρίων καταλήψεις οὐ διαπέφευγεν, ἐν χρώματι καὶ[a]
σχήματι καὶ ὄγκῳ καὶ πηλικότητι καὶ ἀντιτυπίᾳ καὶ τοῖς
λοιποῖς τοῖς περὶ αὐτὴν θεωρουμένοις γινωσκομένη, ὧν οὐδὲν ἐν
τῇ Θείᾳ φύσει δυνατόν ἐστι κατανοῆσαι· τίς μηχανὴ[b] ἐκ τοῦ
ἀΰλου τὴν ὕλην ἀποτεχθῆναι;[c] ἐκ τοῦ ἀδιαστάτου τὴν διαστη-
ματικὴν[d] φύσιν;[e] εἰ γὰρ ἐκεῖθεν ὑποστῆναι ταῦτα πιστεύεται,[f]
B δῆλον ὅτι ἐν αὐτῷ ὄντα κατὰ τὸν ἄρρητον λόγον, οὕτω προ-

[d] δοὺς α b q r t mox ἀμφιβάλλοι l tum καὶ om. α b i l m n r t Dion. tum τοῦ ante τέλους ÷ α β g i l m n p r s [e] παραδέξαιτο n [f] τῷ et quod seq. τοῦ om. α b c i n t tum νοοῦμεν ante τῷ ῥήματι ponunt α b c i q r t post πιστεύοντες n—om. m [g] εἰς τὸ] ita α b d g l m p q r s t ἐκ τῶν ed. ἀπὸ τῶν i ἐν τῷ n tum ἐκ φαινομένων α β g l m p r s ἐκφαινομένων d n 1 ἐκφαινομένῳ n 2 ἐκφαινόμενον q t ἐκ om. ed. [h] τὸ βλεπόμενον n t τὰ μὴ βλεπόμενα l
[i] χρησώμεθα α b d 1 n p s t tum τοῦ ῥήματος i n q r 2 τῷ ῥήματι r 1
[j] τοῦ] τοῦ καὶ m τὸ d g p ex corr. [k] προαγορεύοντος n r προαγορεῦσαν d e g p προσαγορεύσαντος s t [l] ἐξαίρετον d g p [m] ἐκεῖ α b i m n r 1 καὶ ἐκεῖ r 2 [n] τὰ βλεπόμενα q Dion. [o] οὐδέπω d e μήπω α b i μὴ m q r tum βλεπομένων d e g i l p s t pro φαινομένων [p] + καὶ r
[q] ὑποτίθεται l [r] ἔχων α mox τὰς accessit ex α b g i l m n p r s t

de fine omnino non ambigit: qui verò finem non recipit, constat[10] eum nec initium accepisse.[11] Sed sicut fide aptata esse saecula intelligimus verbo Dei, sicut Apostolus ait,[12] ut ex invisibilibus visibilia fierent: eadem fide[13] utemur de verbo Dei, qui[14] necessariam eorum quæ sunt translationem fore prædixit.

2. Quo[1] autem id fiat modo, curiosi est quærere. Nam et ibi perfecta esse quæ videntur ex invisibilibus,[2] fide percepimus,[3] inquisitionem incomprehensibilium transeuntes: quinimò quum de multis ignorare nos sermo commoneat, non parvam satisfactionem de rerum credendarum ambiguitate concessit.

3. Liceret enim contentiosis et ibidem quibusdam argumentationibus fidem consequenter evertere, ne de materiali conditione vera esse putetur oratio, quam sancta scriptura pronunciat, omnia quæ sunt, ex Deo esse confirmans. Qui verò contrariâ ratione nituntur, coæternam Deo dicunt esse materiam, talibus argumentis suum dogma fingentes. Si[1] simplex Deus naturâ[2] est, sine materiâ utique et[3] sine quantitate, et sine mole, et sine compositione est, cujuslibet figuræ præscriptionis alienus existens. Omnis autem materia in spatiorum distensione perspicitur, comprehensionem sensuum nequaquam prorsus effugiens, quæ in colore et[4] figurâ, mole quoque et qualitate et impressione vel duritiâ[5] ac reliquis similibus rebus agnoscitur, quorum nichil in naturâ divinâ potest penitùs inveniri. Quod igitur[6] machinamentum est ut ex eo qui sine[7] materiâ est materia proferatur, et ex eo qui nullâ distantiâ præscribitur, natura procedat quæ distantiis continetur? Si enim hæc[8] exinde creduntur existere, certum est, quòd inhærent[9] illi et juxta ineffabilem rationem

10 conveniat b 11 recepisse a b 12 ait apost. c f *alio ord.* 13 fidem f *statim* utemur b f mutemur a mutetur ed. nitimur c 14 quia a b
§ 2—1 quod c 2 invisibilium ed. 3 *ita* a b f 1 percipimus ed.
§ 3—1 sed b 2 simplicis D. naturæ ed. 3 et *ad* mole *om.* f *mox* qualitate b 4 ac ed. 5 du. vel imp. ed. 6 ergo ed. 7 sine *ad* qui *om.* ed. 8 hæc *ad* autem *om.* c 9 *ita* a b inhærant f inhærere ed.

[s] εἰς d e g l p s tum πιστευομένων i l [t] διαβεβ. ἐκ τοῦ θεοῦ εἶναι n [u] περιϊστάμενοι q tum τὴν ὕλην τῷ θεῷ n r t [v] δόγμασι b [w] ἄποσος α b c m n q r t Dion. [x] πρὸς n [y] ἐν om. d g l p s tum διαστηματική g p [z] παραστάσει n διατάσει b tum καταλαμβάνονται r 1 [a] + ἐν q [b] ·τις μηχανὴ] τῇ μηχανῇ t τις μηχανικὴ b [c] + καὶ b i [d] διαστατικὴν d e f g p s [e] ὕλην m [f] ita α b d g l m n p q s πεπίστευται ed. τίς πιστεύσειε r tum δῆλον ὅτι b g l n p r s δηλονότι ed.

ἦλθεν εἰς γένεσιν· εἰ δὲ ἐν ἐκείνῳ τὸ ὑλῶδες ἦν, πῶς ἄϋλος ὁ
ἐν ἑαυτῷ [g] τὴν ὕλην ἔχων; ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ ἄλλα [h] πάντα
δι' ὧν ἡ ὑλικὴ φύσις χαρακτηρίζεται· εἰ ἐν τῷ Θεῷ ἡ ποσότης,
πῶς ἄποσος ὁ Θεός; εἰ ἐν ἐκείνῳ τὸ σύνθετον, πῶς ἁπλοῦς
καὶ ἀμερὴς καὶ ἀσύνθετος; ὥστε ἢ ὑλικὸν εἶναι κατ' ἀνάγκην
αὐτὸν διὰ τὸ [i] ἐκεῖθεν ὑποστῆναι τὴν ὕλην, ὁ λόγος βιάζεται· ἢ
εἰ τοῦτό τις φεύγοι, [j] ἔξωθεν ἐπεισενεχθῆναι τὴν ὕλην αὐτῷ πρὸς
τὴν [k] κατασκευὴν τοῦ παντὸς ὑπολαμβάνειν ἐπάναγκες.
C 4. Εἰ οὖν ἔξω [l] τοῦ Θεοῦ ἦν, [m] ἄλλό τι παρὰ τὸν Θεὸν
πάντως ἦν, συνεπινοούμενον κατὰ τὸν τῆς ἀϊδιότητος λόγον τῷ
ἀγεννήτως [n] ὄντι· ὥστε δύο ἄναρχα καὶ ἀγέννητα [o] κατὰ
ταὐτὸν ἀλλήλοις τῷ λόγῳ [p] συγκαταλαμβάνεσθαι, τοῦ [q] τεχνι-
κῶς ἐνεργοῦντος καὶ τοῦ δεχομένου τὴν ἐπιστημονικὴν ταύτην
ἐνέργειαν· καὶ εἴ τις ἐκ τῆς ἀνάγκης ταύτης ἀΐδιον [r] ὑποτίθοιτο
τῷ Δημιουργῷ τῶν πάντων [s] ὑποκεῖσθαι τὴν ὕλην, [t] ὅσην ὁ
Μανιχαῖος εὑρήσει [u] τῶν ἰδίων δογμάτων τὴν συνηγορίαν, ὃς
D τὴν [v] ὑλικὴν οὐσίαν [w] κατὰ τὸ ἀγέννητον [x] ἀντιπαρεξάγει τῇ
ἀγαθῇ φύσει; ἀλλὰ μὴν καὶ [y] ἐκ τοῦ Θεοῦ τὰ πάντα, τῆς
γραφῆς λεγούσης ἀκούοντες, [z] πεπιστεύκαμεν· καὶ τὸ ὅπως [a] ἦν
ἐν τῷ Θεῷ, τὸ [b] ὑπὲρ τὸν ἡμέτερον λόγον, οὐκ ἀξιοῦμεν περι-
εργάζεσθαι, [c] πάντα τῇ Θείᾳ δυνάμει χωρητὰ πεπιστευκότες—
καὶ τὸ μὴ ὂν ὑποστήσεσθαι, [d] καὶ τῷ ὄντι [e] πρὸς τὸ δοκοῦν
ἐπιβαλεῖν [f] τὰς ποιότητας.
5. Οὐκοῦν ἀκολούθως, [g] ὡς ἀρκεῖν ἡγούμεθα [h] τοῖς οὖσι πρὸς
107 τὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὑπόστασιν, τὴν τοῦ Θείου θελήματος *
δύναμιν· οὕτω [i] καὶ τὴν ἀναστοιχείωσιν τῶν συνεστώτων εἰς τὴν
αὐτὴν ἀνάγοντες [j] δύναμιν, εἰς οὐδὲν ἔξω τοῦ εἰκότος τὴν πίστιν [k]

[g] ita α d g i l m p q s αὐτῷ b αὐτῷ ed. β [h] τ' ἄλλα l τἄλλα α r
[i] τοῦ α b g m p q r s [j] φεύγει i l [k] τὴν om. d g l p s
[l] ἔξωθεν b m r [m] ἦν om. q [n] ἀγενήτως g p s ἀγεννήτῳ l tum τῷ ἀγενν. ὄντι κατὰ τὸν τῆς ἀϊδ. λόγον r alio ord. [o] ἀγένητα α g i l m p s tum ἀγένν. καὶ ἄναρχα d e f g l p s et mox κατ' αὐτὸν g q pro κατὰ ταὐτὸν
[p] τῷ λόγῳ om. t tum καταλαμβάνεσθαι n συμπαραλαμβάνεσθαι d e
[q] + τε b tum τεχνίτου i pro τεχνικῶς [r] συναΐδιον α b e i n
[s] ita α b d g i l m p r s t ἁπάντων ed. tum ὑποκεῖσθαι om. n t
[t] + πλείστην l s t [u] εὑρήσοι a (sed non α) d g 2 p s—post δογμάτων ponit n
[v] τὴν om. α β n q r [w] ita b d e f g l m p r 2 s αἰτίαν ed. Dion.
[x] ἀγένητον α g i l m p s 2 tum παρεξάγει d e f g p ἀντεπεξάγει m ἀντι-παρέξει r [y] καὶ om. i [z] ἀκούειν m ante λεγούσης ponunt d g l p s
[a] πῶς α b n t [b] τὸ] τῷ α—om. q r 2 tum post ἡμέτερον q + ὂν i. e. ὂν ita et Dion. [c] περιεργάσασθαι r [d] ita α b d g i l p r 2 s t ὑποστή-σασθαι ed. [e] τοῦ ὄντος i tum ἐπιβάλλειν m q r t ὑποβάλλειν α b i—om. n

sic in generationis [10] ordinem pervenisse putanda sunt. Si autem in eo [11] res materialis est,[12] quomodo materialis ipse non est, qui in se materiam [13] continet? Similiter autem et alia [14] omnia quibus materialis natura [15] figuratur. Si in Deo [16] creditur esse quantitas, quomodo sine quantitate est Deus? Si in eo quid [17] compositum est, quomodo ipse simplex et sine compositione est? Unde eum aut materialem esse necesse est, quia ex ipso [18] subsistere materiam ratiocinatio [19] ipsa compellit: aut si quisquam hoc refugit, extrinsecùs [20] introductam ei [21] materiam ad constitutionem universorum nichilo minus æstimabit.

4. Si igitur extra Deum [1] erat aliud [2] quod præter Deum erat, aliud quid [3] præter Deum [4] fuisse constabit, quod [5] simul intelligatur secundùm rationem perennitatis cum ingenito [6] substitisse, ita ut duo principia pariter ingenita ratiocinatio colligat, ejus scilicet qui artificiosiùs operatur et [7] qui hanc disciplinabilem formam hujus operationis exceperit.[8] Si quis autem veluti necessitate istâ [9] compulsus, sempiternam supponat [10] omnium Conditori [11] materiam, quantum [12] Manichæus suorum dogmatum favorem defensionemque reperiet, qui materialem causam juxta ingeniti ingenerationem [13] bonæ naturæ coæquare contendit? Sed nos audientes, ex Deo esse omnia, scripturâ [14] dicente retinemus: et qualiter ex Deo sint, quia super intellectum nostrum est, nequaquam curiosè perquirimus: divinam naturam creatricem credentes esse cunctorum, quæ et [15] quod non [16] erat, constituit, et constitutum jam, in quam voluerit qualitatem [17] mirâ commutatione convertet.[18]

5. Consequenter igitur [1] arbitramur, ea quæ sunt ad illam institutionem [2] quæ necdum est, divinæ virtutis voluntate posse subsistere, sic [3] et consummationem rerum ad ipsius potentiam referentes,[4] in nullo disciplinæ nostræ rationem,[5] præter id quod dicere [6] credimus,

10 generis a 11 eos ed. 12 *ita* b c f est mat. ed.—est *om.* a 13 materialem a 14 alia *om.* ed. 15 figura b—*post* figuratur *ponit* c 16 in Deo] ideo ergo ed. 17 quod ed. 18 ipsa a 19 rationatio f 20 intrinsecus c 21 esse ed.
§ 4—1 extra Deum] extraneum ed. 2 aliud *ad* erat *om.* ed. *statim* quid a b f quod c 3 quid *om.* ed. 4 Dominum ed. 5 qui ed. 6 ingenio ed. 7 ejus *add.* b *statim* quæ c f *mox* disciplinalem b 8 excipiet ed. 9 ista *om.* ed. 10 *ita* b c f sup. semp. ed. semp. *om.* a 11 conditorum ed. 12 *ita* a c quam tum ed. tum *om.* b 13 rationem f 14 scriptura *om.* a 15 et *om.* b 16 non]-ratio ed. 17 quantitatem ed. 18 *ita* c f convertit a b perquireret ed.
§ 5—1 ergo ed. *statim* ea arb. c 2 institutionem *om.* a 3 si ed. *statim* etiam b 4 ferentes a inferentes b 5 ratione b f 6 decere a *statim* cepimus c

[f] + *περὶ* n item post *ποιότητας* + *χρήσασθαι* n [g] *ἀκολούθως* post *ὡς* ponit i—om. d g p tum *ὡς* om. n q t [h] *ἡγούμεθα*] *ἡ γυνη* b sine accentu *ἡ γυνὴ* β [i] *οὕτως* g m p r s mox *συνεστηκότων* r [j] *ἐναγόντες* i—om. m [k] *ἐπιστείμην* q

παραληψόμεθα· καίτοιγε[l] δυνατὸν ἴσως ἦν,[m] εὑρεσιλογίᾳ τινὶ τοὺς περὶ τῆς ὕλης ἐρεσχελοῦντας[n] πεῖσαι, μὴ δοκεῖν ἐρήμην κατατρέχειν τοῦ λόγου.

Κεφάλαιον κδ.[o]

Ἀντίρρησις πρὸς τοὺς λέγοντας, συναΐδιον εἶναι τῷ Θεῷ τὴν
B ὕλην.

Οὐδὲ γὰρ ἔξω τῶν κατὰ τὸ ἀκόλουθον εὑρισκομένων ἡ περὶ τῆς ὕλης ὑπόληψις φέρεται,[p] ἡ ἐκ τοῦ νοητοῦ τε[q] καὶ ἀΰλου ταύτην ὑποστῆναι[r] πρεσβεύουσα· πᾶσαν γὰρ[s] εὑρήσομεν ἐκ ποιοτήτων τινῶν συνεστῶσαν[t] τὴν ὕλην, ὧν εἰ γυμνωθείη καθ' ἑαυτὴν οὐδαμοῦ τῷ λόγῳ[u] καταληφθήσεται· ἀλλὰ μὴν ἕκαστον[v] ποιότητος εἶδος λόγῳ[w] τοῦ ὑποκειμένου χωρίζεται· ὁ δὲ λόγος νοητή τις ἐστὶ, καὶ οὐχὶ[x] σωματικὴ θεωρία· οἷον· προκειμένου[y]
C ζώου τινὸς ἢ ξύλου τῇ θεωρίᾳ ἤ τινος ἄλλου τῶν ὑλικὴν ἐχόντων τὴν σύστασιν, πολλὰ περὶ τὸ ὑποκείμενον[z] τῇ κατ' ἐπίνοιαν διαιρέσει κατενοήσαμεν, ὧν ἑκάστου[a] πρὸς τὸ συνθεωρούμενον
(453) ἀμίκτως ὁ λόγος ἔχει· ἕτερος γὰρ ὁ[b] τοῦ χρώματος καὶ ἕτερος
[b] ἕτ. om. ὁ.
τοῦ βάρους ὁ λόγος,[c] ὁ τῆς ποσότητος πάλιν καὶ ὁ τῆς ποιᾶς[d] κατὰ τὴν ἁφὴν ἰδιότητος· ἥτε γὰρ μαλακότης καὶ τὸ δίπηχυ καὶ τὰ λοιπὰ τῶν εἰρημένων,[e] οὔτε ἀλλήλοις οὔτε τῷ σώματι κατὰ τὸν λόγον συμφέρεται·[f] ἑκάστου γὰρ τούτων ἴδιος,[g]
D καθό ἐστιν, ὁ ἑρμηνευτικὸς ὅρος[h] ἐπινοεῖται, οὐδὲν ἐπικοινωνῶν ἄλλῃ τινὶ τῶν περὶ τὸ ὑποκείμενον θεωρουμένων ποιότητι.[i]

2. Εἰ τοίνυν νοητὸν μὲν τὸ χρῶμα, νοητὴ δὲ καὶ ἡ ἀντιτυπία καὶ ἡ ποσότης[j] καὶ τὰ λοιπὰ τῶν τοιούτων ἰδιωμάτων, ἕκαστον δὲ[k] τούτων εἰ ὑφαιρεθείη τοῦ ὑποκειμένου, πᾶς[l] ὁ τοῦ σώματος συνδιαλύεται λόγος· ἀκόλουθον[m] ἂν εἴη, ὧν τὴν ἀπουσίαν[n] τῆς τοῦ σώματος λύσεως αἰτίαν εὕρομεν,[o] τούτων τὴν συνδρομὴν

[l] καίτοιγε incipit novum cap. in r [m] ἦν om. m tum εὑρεσιλογίαις τισὶ b mox τινι om. n [n] ἐρεσχηλοῦντας q ἐρεσχολοῦντας i [o] κε α β i n q r t [p] ita codd. φαίνεται s ed. [q] τε om. n [r] ὑποστῆναι] εἶναι d g h p s [s] γὰρ om. t tum εὑρίσκομεν d g h l p s [t] ὑφεστῶσαν m [u] τοῦ λόγου n [v] ἕκαστος b [w] + τε t [x] οὐ α b d i l n r t [y] προκειμένου om. t tum τινὸς ζώου i n alio ordine [z] τοῦ ὑποκειμένου n [a] ἕκαστος b m ἕκαστον α i [b] ὁ om. d g h l p q r s [c] + καὶ d et post πάλιν + ἕτερος s 2 in mg [d] ποιότητος n [e] προειρημένων t [f] συμφύρεται n tum ἑκάστῳ q [g] ἴδιος post ἐστιν

assumemus;[7] quamvis possemus quadam inventione verborum suadere illis, qui de materiâ contentiosiùs disputant, ne auderent facilè disputationi[8] nostræ deinceps obviare.

CAPUT VICESIMUM QUINTUM.[1]

Contradictio adversus eos qui audent asserere, coæternam Deo esse materiam.

1. Non enim juxta eorum, quæ per consequentiam reperiuntur materiæ, fertur opinio, quæ ex intellectuali hanc quoque sine materiâ[2] existere[3] pronunciat. Omnem namque[4] materiam quibusdam subsistere qualitatibus invenimus, quibus si privetur, nullâ ratione poterit comprehendi. Sed enim unaquæque qualitatis species subjecti[5] ratione dividitur; ratio autem intellectualis est, nec est ejus corporalis inspectio. Ut puta, sit in contemplatione nostrâ[6] propositum animal aliquod,[7] vel lignum, vel quid aliud, quod materiali constitutione subsistit, multa de eodem subjecto cogitationis[8] discretione perpendimus, quorum singula quæ simul inspecta sunt, sine permixtione aliqua rationis[9] ordine continentur; alia namque coloris est ratio, et alia ponderis, quantitatis[10] item et qualitatis alia, et alia nichilominus tactûs; nam mollicies, et bipedale, et reliqua quæ dicta sunt, neque sibi invicem, neque corpori ullâ similitudinis ratione consentiunt. Singulis enim propria quædam ratio interpres adjuncta est, nulli[11] earum, quæ in subjecto suo cernuntur, qualitati[12] communicans.

2. Si igitur intelligibilis quidem color, intelligibilis etiam figura, necnon et quantitas cæteraque hujusmodi proprietatum : horum verò singula si auferas à subjecto, etiam ratio corporis tota dissolvitur, consequens est, ut quorum absentiam resolutionis corporis causam esse cognoscimus, horum conventum atque concursum perficere

7 assumeremus ed. 8 dispositioni b
§ 1—1 cap. xxiv c *tum titulum cap. om.* a c 2 est *add.* c f 3 extare c 4 namque] quoque a 5 *ita* c f subjecta ed. 6 nostra *om.* a 7 animal aliquod] vel saxum b 8 subjecto cogitationis] subjectionis c 9 *ita* c f ratione a ratione et ed. 10 alia *add.* a *statim* itemque b 11 nulla a 12 qualitate ed.

ponit i statim *καθὸ α* b h l n p r s *καθ' ὃ* ed. *καθὼς* i m [h] *λόγος* d n q r 2
[i] *ποιοτήτων* t [j] *ποιότης* n [k] *δὲ* om. m [l] *πᾶς* om. n [m] + *δ'* n
[n] *ὑφαίρεσιν* r t [o] *εὕρωμεν* h *ηὕραμεν* p 1 *εὕραμεν* g *εὑρίσκομεν* n

ἀποτίκτειν τὴν ὑλικὴν φύσιν ὑπολαμβάνειν· ὡς γὰρ [p] οὐκ ἔστι
σῶμα, ᾧ τὸ χρῶμα καὶ τὸ σχῆμα καὶ ἡ ἀντιτυπία καὶ ἡ
108 διάστασις καὶ [q] τὸ * βάρος καὶ τὰ λοιπὰ τῶν [r] ἰδιωμάτων οὐ
πρόσεστιν, ἕκαστον δὲ τούτων σῶμα οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἕτερόν τι
παρὰ τὸ σῶμα κατὰ τὸ ἰδιάζον εὑρίσκεται· οὕτω κατὰ τὸ
ἀντίστροφον, [s] ὅπου δ' [t] ἂν συνδράμῃ τὰ εἰρημένα, τὴν σωματικὴν
ὑπόστασιν ἀπεργάζεται· [u] ἀλλὰ μὴν εἰ [v] νοητὴ [w] τῶν ἰδιωμάτων
τούτων ἡ κατανόησις, νοητὸν δὲ τῇ φύσει [x] τὸ Θεῖον· οὐδὲν [y]
ἀπεικὸς, ἐκ τῆς ἀσωμάτου φύσεως τὰς νοερὰς ταύτας ἀφορμὰς
πρὸς τὴν τῶν σωμάτων γένεσιν ὑποστῆναι, τῆς μὲν νοητῆς
φύσεως τὰς νοητὰς ὑφιστώσης [z] δυνάμεις, τῆς δὲ τούτων πρὸς
B ἄλληλα [a] συνδρομῆς τὴν ὑλώδη φύσιν παραγούσης εἰς γένεσιν.

3. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν κατὰ τὸ πάρεργον ἡμῖν παρεξητάσθω· [b]
ἡμῖν δὲ πάλιν ἐπὶ τὴν πίστιν [c] ἐπαναχτέον τὸν λόγον, δι' ἧς ἔκ
τε τοῦ μὴ ὄντος ὑποστῆναι τὸ πᾶν ἐδεξάμεθα, καὶ πάλιν εἰς
ἄλλην τινὰ [d] μεταστοιχειοῦσθαι κατάστασιν παρὰ τῆς γραφῆς
διδαχθέντες, οὐκ ἀμφιβάλλομεν.

C

Κεφάλαιον κε. [e]

Πῶς ἄν τις καὶ [f] τῶν ἔξωθεν προσαχθείη [g] πιστεῦσαι τῇ γραφῇ περὶ τῆς ἀναστάσεως διδασκούσῃ. [h]

Ἀλλ' ἴσως τις πρὸς τὰ διαλυθέντα σώματα βλέπων, καὶ πρὸς τὸ μέτρον τῆς ἰδίας [i] δυνάμεως τὸ Θεῖον κρίνων, τὸν τῆς ἀναστάσεως λόγον ἀδύνατον εἶναί φησι, καὶ στήσεσθαι τὰ νῦν [j] κινούμενα καὶ ἀναστήσεσθαι τὰ νῦν μὴ κινούμενα [k] μὴ [l] ἐνδέχεσθαι λέγων.

2. Ἀλλ' ὁ τοιοῦτος πρῶτον μὲν καὶ [m] μέγιστον ποιείσθω [n]
D τεκμήριον τῆς κατὰ τὴν ἀνάστασιν [o] ἀληθείας τὸ τοῦ κήρυκος [p]

[p] ὡς γὰρ] ὥσπερ t [q] καὶ τὸ βάρος post σχῆμα ponit n—om. d g h p καὶ ante τὸ βάρος om. i et post βάρος + τε i [r] + τοιούτων r tum πρόεστιν g p [s] τὸν ἀντίστροφον λόγον b [t] δ' om. i tum συνδράμοι m [u] κατεργάζεται n t [v] ἀλλ' εἰ μὲν i m tum εἰ om. α b n r1 t [w] + μὲν r tum τούτων om. q [x] τῇ φύσει om. i [y] + ἄρα n [z] ὑφεστώσης β h m r [a] ἀλλήλας b [b] παρεξητάσθη β g h n p1 ex corr. ἐξητάσθη (παρε) m συνεξετάσθω r1 ἐξητάσθω r2 s [c] ἐπὶ τὴν πίστιν δὲ πάλιν i omisso ἡμῖν mox ἀνακτέον t [d] τινὰ om. m tum στάσιν d pro κατάστασιν [e] κς α i n q r t [f] + ἐκ n tum τῶν ἔξωθεν om. i [g] προαχθείη d ex corr. t προσαχθῇ q tum τῇ γραφῇ πιστ. r [h] διδασκούσης n—om. t hic

materialem naturam æstimare debeamus. Sicut enim corpus non est color, aut figura, aut distantia, aut pondus, vel[1] reliqua proprietatum,[2] cuicunque adsunt: et[3] horum singula, sicuti[4] diximus, corpus esse non possunt, sed aliud quid præter corpus juxta suam proprietatem esse monstrantur:[5] ita[6] è contrario ubicunque memorata concurrunt, substantiam perficiunt[7] corporalem. Etenim si[8] intellectualis horum probatur inspectio,[9] intellectualis autem natura divina[10] est, nichil incongruens ex incorporeâ naturâ intelligibiles[11] has occasiones ad corporalem generationem posse subsistere, cùm intellectualis quidem natura intelligibiles potentias[12] faciat, earum[13] verò conventus in[14] invicem materialem naturam ad generationem consequenter educat.

3. Sed hæc in transcursu discussa sint.[1] Nobis autem rursus ad fidem ratio tota referenda est, per quam et[2] ex non extantibus omnia substituta esse didicimus, et rursus in alium quendam transmutanda statum, scripturis venerabilibus edocti, minimè dubitamus.

CAPUT VICESIMUM SEXTUM.[1]

Quemadmodum quis etiam ab his qui[2] foris sunt, adducatur,[3] ut scripturæ docenti de resurrectione debeat credere.

1. Sed[4] fortè quispiam corpora jam soluta conspiciens, et pro modo suarum virium divina[5] perpendens, rationem resurrectionis[6] impossibilem esse fateatur, et stare quæ moventur nunc[7] et resurgere quæ modò non moventur, fieri non posse pronunciet.[8]

2. Sed quicunque ille est,[1] primum quidem et maximum[2] de resurrectione veritatis accipiat argumentum, quòd prædicator ejus omni

§ 2—1 aut ed. 2 que *add.* c 3 at ed. 4 sicut ed. 5 monstratur ed. 6 et *add.* b 7 perficient f 8 *ita* a b f sicut ed. 9 et *add.* f 10 div. nat. ed. *alio ordine* 11 *ita* b intelligibilis a c f intelligibili ed. 12 intelligibilem quidem naturam a 13 erunt c 14 in *om.* a c
§ 3—1 *ita* c f sunt ed. 2 et *om.* ed.
§ 1—1 cap. xxv c *tum tit. cap. om.* a c 2 *ita* f 3 adigatur f 4 set b 5 *ita* a b f divinam ed. 6 resolutionem ed. *statim* fidem *add.* c 7 nunc] imo ed. *mox* surgere ed. 8 prænunciet ed.
§ 2—1 est ille ed. *alio ord.* 2 maxime c

sed non in indice præmisso [i] οἰκείας b [j] νῦν om. a (sed non α) d l
[k] καὶ ἀναστ. τὰ νῦν μὴ κινούμενα om. d 1 i n [l] + δὲ d r t [m] καὶ om. n
[n] ποιείσθω post τεκμήριον ponit e—om. d g p [o] διάστασιν a (non α) g p
[p] ita codd. κηρύγματος ed.

αὐτῆς ἀξιόπιστον· ἡ δὲ τῶν λεγομένων πίστις ἐκ τῆς τῶν λοιπῶν [q] τῶν προρρηθέντων ἐκβάσεως τὸ ἀσφαλὲς [r] ἔχει· ἐπειδὴ γὰρ πολλούς τε [s] καὶ παντοδαποὺς παρέθετο [t] λόγους ἡ θεία γραφὴ, δυνατόν ἐστιν ὅπως ἂν ἔχῃ [u] ψεύδους ἢ ἀληθείας τὰ λοιπὰ τῶν εἰρημένων θεασαμένους, δι' ἐκείνων καὶ τὸ περὶ [v] τῆς ἀναστάσεως δόγμα κατανοῆσαι. Εἰ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις ψευδεῖς οἱ λόγοι καὶ διεσφαλμένοι τῆς ἀληθείας ἐλέγχονται, οὐδὲ τοῦτο πάντως ἐκτὸς [w] ψεύδους ἐστίν· εἰ δὲ τὰ ἄλλα πάντα
109 μαρτυροῦσαν ἔχει [x] τῇ ἀληθείᾳ τὴν πεῖραν, * ἀκόλουθον ἂν εἴη δι' ἐκείνων καὶ τὴν περὶ τῆς ἀναστάσεως πρόρρησιν ἀληθῆ νομίσαι. [y] Οὐκοῦν ἐπιμνησθῶμεν ἑνὸς ἢ δυοῖν [z] τῶν προκατηγγελμένων, καὶ ἀντιπαραθῶμεν τοῖς προρρηθεῖσι τὴν ἔκβασιν, ὥστε γνῶναι δι' αὐτῶν εἰ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ὁ λόγος βλέπει.

3. Τίς οὐκ οἶδεν ὅπως ἤνθει κατὰ τὸ ἀρχαῖον ὁ Ἰσραηλίτης λαὸς, πάσαις ταῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην δυναστείαις ἀντεγειρόμενος; οἷα ἦν τὰ βασίλεια κατὰ τὴν τῶν [a] Ἱεροσολύμων
B πόλιν; οἷα τὰ τείχη, οἱ πύργοι, ἡ τοῦ ἱεροῦ μεγαλουργία; ἅπερ
(454) καὶ τοῖς μαθηταῖς τοῦ Κυρίου ἄξια θαύματος ἐνομίσθη, καὶ κατανοεῖν ἀξιοῦσι τὸν Κύριον, θαυμαστικῶς περὶ τὰ φαινόμενα [b] διατεθέντες, ὡς ἡ τοῦ εὐαγγελίου ἱστορία δηλοῖ, λέγοντες πρὸς
c. 13 Marci v. 1. αὐτόν, [c] ποταπὰ τὰ ἔργα καὶ ποταπαὶ αἱ οἰκοδομαί· ὁ δὲ τὴν ἐσομένην περὶ τὸν τόπον ἐρήμωσιν καὶ τὸν ἀφανισμὸν τοῦ κάλλους ἐκείνου πρὸς τοὺς τὸ παρὸν θαυμάζοντας ὑποδείκνυσι, [d] λέγων μηδὲν τῶν φαινομένων μετ' ὀλίγον ὑπολειφθήσεσθαι.
c. 23 Lucæ v. 27, 28. ἀλλὰ καὶ παρὰ [e] τὸν τοῦ πάθους καιρὸν, αἱ μὲν γυναῖκες
C ἐπηκολούθουν θρηνοῦσαι τὴν ἄδικον ἐπ' αὐτῷ [f] ψῆφον (οὔπω γὰρ εἰς τὴν τῶν γινομένων οἰκονομίαν ἀπέβλεπον) ὁ δὲ συμβουλεύει τὰ μὲν [g] περὶ αὐτὸν γινόμενα σιωπᾶν· μηδὲ γὰρ εἶναι δακρύων ἄξια· ὑπερθέσθαι δὲ [h] τὸν ὀδυρμὸν καὶ τὸν θρῆνον εἰς τὸν ἀληθῆ τῶν δακρύων καιρὸν, ὅταν περισχεθῇ τοῖς πολιορκοῦσιν ἡ πόλις καὶ εἰς τοσοῦτον [i] συνοχῆς ἔλθῃ τὰ πάθη ὡς μακαριστὸν [j] ἡγεῖσθαι τὸν μὴ γενόμενον· [k] ἐν οἷς καὶ τὸ περὶ τὴν

[q] τῶν λοιπῶν om. r [r] ἀληθὲς r [s] τε om. α b i m n q r [t] παρέχεται q—post λόγους ponit m [u] ἔχει q ἔχοι α l m n—post ἀληθείας ponit n [v] περὶ om. m [w] + τοῦ α b i n q r t tum τἄλλα i l τἆλλα r [x] ἔχουσι m tum τῆς ἀληθείας n [y] νομίζειν b νομισθῆναι d e i νοῆσαι l [z] δύο α b i δευτέρου n [a] τῶν om. α n r tum ἱεροσολυμιτῶν α b i m n q [b] περὶ τὰ φαιν. θαυμαστικῶς t [c] πρὸς αὐτὸν om. q tum ποδαπὰ ἔργα καὶ ποδαπαὶ οἰκοδ. n [d] ὑποδεικνύει n [e] περὶ q tum καιρὸν τοῦ πάθους d g l p s [f] ἐπ' αὐτῷ ἄδικον n [g] μὲν om. b tum αὐτοῦ n [h] ὑπερθέσθαι δὲ] ὑπὲρ ἑαυτῶν δὲ θέσθαι m [i] τοσοῦτο m q tum ἔλθοι g l p s [j] μακαρισμὸν i μακάριον m

probetur[3] fide dignissimus; eorum verò quæ dicuntur fides ex his quæ prædicta[4] atque completa sunt, suam retinet firmitatem. Quia verò plures[5] nobis diversosque sermones divinæ scripturæ commendavit autoritas, facilè reor, utrùm falsa an vera sint ea quæ dicta sunt, ex his quæ jam[6] completa sunt explorare, et per illa quoque hoc[7] dogma resurrectionis inspicere. Nam si in aliis rebus falsi sermones et procul à veritate monstrantur, nec hoc extra mendacium esse cognoscitur. Si verò cætera omnia vera[8] sunt, experientiâ ipsâ testante, consequens est, per ista veram prædicationem resurrectionis existere. Quapropter unius vel duorum de his[9] quæ sunt prædicta memoremus, simulque eorum proferamus eventum, quatenus agnoscere possimus, utrum veritati oratio nostra respondeat.

3. Quis[1] ignoret, qualiter antiquitùs floruerit Israeliticus populus, omnibus se propemodum mundi potestatibus efferens; qualia eorum regna erant in urbe Hierosolymâ;[2] quales muri vel turres; templi quoque quanta magnificentia, ut etiam discipulis Christi viderentur digna[3] miraculo, ipsumque Dominum precarentur attendere: sic[4] erant ex his quæ cernebant stupore admirationis affecti,[5] sicuti sancti evangelii declarat historia, dicentes: qualia opera, qualesque essent[6] aedificationes? Dominus autem[7] futuram loci desertionem, et pulchritudinis illius exterminium his qui[8] inpræsentiarum nimis admirabantur, insinuat, nichil eorum[9] quæ videbantur, post paululum dicens esse mansurum. Sed et tempore passionis, quum eum mulieres sequerentur plangentes atque lamentantes quòd damnatus esset iniquâ sententiâ (necdum enim dispensationem[10] eorum quægerebantur intelligere poterant) consilium præbuit, ut pro his quæ circa se fiebant,[11] quiescerent, quia lacrymis digna non essent, differrent autem lamenta vel fletus[12] in tempus illud, quo veras exprimerent lacrymas,[13] quando civitas eorum premeretur ab obsidentibus, et in hoc angustiarum atque[14] calamitatis venirent, ut beatum eum qui non esset natus, eo tempore testarentur.

3 prob. omni ed. 4 exhibita b *statim* ac ed. *mox* retinent b 5 plures *ad explorare et*] habemus plures nobis concessos diversosque sermones divinæ scripturæ, licet b 6 jam] etiam a 7 hoc quoque ed. *alio ord.* 8 vera *om.* b *statim* sunt *om.* ed. *tum* ut experientia ipsa testatur b 9 testimonium *add.* b

§ 3—1 igitur *add.* ed. 2 Jerosolima a b Hierusolima f 3 digna *add.* a b f 4 sicque ed. 5 effecti b *statim* sicuti a b c sicut f ut ed. 6 operationes et *add.* ed. 7 autem] ad b *statim* loci futuram f 8 *ita* a b f quæ ed. 9 horum c 10 dispensationes b 11 flebant ed. 12 lamentationes vel planctus ed. 13 lacrymas *om.* ed. 14 et ed.

tum εἶναι pro ἡγεῖσθαι n   k ita α b d g i m n p s t γεννώμενον ed. r

ibid. v. 29. τεκνοφάγον [l] προεμήνυσεν ἄγος,[m] εἰπὼν μακαρισθήσεσθαι κατὰ
D τὰς ἡμέρας ἐκείνας τὴν γαστέρα τὴν ἄγονον. Ποῦ τοίνυν ἐκεῖνα
τὰ βασίλεια; ποῦ τὸ ἱερόν; ποῦ τὰ τείχη; ποῦ τῶν πύργων αἱ
προβολαί;[n] ποῦ δὲ [o] ἡ τῶν Ἰσραηλιτῶν δυναστεία; οὐχ οἱ [p]
μὲν κατὰ πᾶσαν μικροῦ δεῖν τὴν οἰκουμένην ἄλλος ἀλλαχῇ [q]
διεσπάρησαν; τῇ δὲ τούτων καταστροφῇ [r] συνηρειπώθη καὶ [s] τὰ
βασίλεια;

4. Δοκεῖ γάρ μοι [t] ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα προμηνῦσαι ὁ
110 Κύριος, οὐ τῶν πραγμάτων χάριν *—τί γὰρ τοσοῦτον [u] ἦν
τοῖς ἀκούουσι κέρδος τῶν πάντως ἐκβησομένων [v] ἡ πρόρρησις;
ἔγνωσαν γὰρ ἂν τῇ πείρᾳ, καὶ μὴ προμαθόντες [w] τὸ γενη-
σόμενον [x]—ἀλλ' ὥστε διὰ τούτων αὐτοῖς καὶ τὴν περὶ τῶν
μειζόνων πίστιν εἰς [y] ἀκολουθίαν ἐλθεῖν· ἡ γὰρ ἐν τούτοις διὰ τῶν
ἔργων μαρτυρία, καὶ τῆς ἐν ἐκείνοις ἀληθείας [z] ἐστὶν ἀπόδειξις.

5. Ὥσπερ γὰρ εἴ τινος γεωργοῦ τὴν τῶν σπερμάτων ὑφηγου-
μένου δύναμιν, ἀπιστεῖν συμβῇ [a] τὸν [b] γεωργίας ἀπείρατον,
B αὐτάρκης [c] ἂν [d] εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας ἦν [e] τῷ γεηπόνῳ ἐν [f] ἑνὶ
σπέρματι τῶν ἐν τῷ μεδίμνῳ κειμένων δείξαντι [g] τὴν δύναμιν, καὶ
περὶ τῶν λοιπῶν ἐγγυᾶσθαι· ὁ γὰρ ἰδὼν τὸν ἕνα πυρὸν [h] ἢ τὴν [i]
κριθὴν ἢ ὅ,τι περ ἂν ἐν τῷ πληρώματι τοῦ μεδίμνου τύχῃ,[j]
μετὰ τὸ καταβληθῆναι [k] τῇ βώλῳ στάχυν γενόμενον,[l] οὐκέτ' ἂν
διὰ τοῦ ἑνὸς οὐδὲ περὶ τῶν λοιπῶν ἀπιστήσειεν· οὕτως ἱκανή
μοι δοκεῖ πρὸς μαρτυρίαν εἶναι τοῦ κατὰ τὴν ἀνάστασιν μυστη-
ρίου,[m] ἡ τοῖς λοιποῖς τῶν εἰρημένων συνομολογουμένη [n] ἀλήθεια.

6. Μᾶλλον δὲ καὶ αὐτῆς τῆς ἀναστάσεως ἡ πεῖρα, ἣν [o] οὐ
C διὰ λόγων τοσοῦτον ὅσον δι' αὐτῶν τῶν ἔργων [p] ἐδιδάχθημεν.
ἐπειδὴ γὰρ μέγα καὶ ὑπὲρ πίστιν ἦν τὸ κατὰ τὴν ἀνάστασιν

[l] τεκνοφαγίαν q tum προεμύνησεν b (non β) ἐμήνυσεν n [m] ἄγονος l ἄγονον m tum μακαρισθήσεται l μακαρίζεσθαι α [n] περιβολαὶ n
[o] δὲ om. b n tum τῶν ἰσραη. ἡ m n [p] ὁ n tum μικροῦ om. n et δεῖν om. b n
[q] ἀλλαχοῦ m [r] + μικροῦ i tum συνηριπώθη b d l s ex corr. t συνηρηπώθη n συνηρριπώθη r (η post ν ex corr. à pr. m. pro ε et ρι à 2 m. in ras. scr.) συνηρρειπώθη s 1 συνερριπώθη g p s 1 in mg συνεριπώθη q s in mg ex manu rec. συνερρυπώθη m—cum ed. concordat α [s] καὶ om. n
[t] μοι γὰρ n r [u] τοσοῦτον om. i qui etiam ἦν post ἀκούουσι ponit
[v] ἐκβήσεσθαι μελλόντων n tum γὰρ om. i [w] μαθόντες r
[x] γεννησόμενον q ἐκβησόμενον b tum ἄλλως τε l pro ἀλλ' ὥστε et καὶ διὰ τούτων αὐτοῖς n alio ord. et αὐτοὺς i [y] τὴν περὶ τῶν μ. πίστιν εἰς] εἰς τὴν περὶ τῆς τῶν μ. πίστεως i πίστιν om. m qui etiam + ἀλήθειαν post ἐλθεῖν et om. διὰ τῶν ἔργων [z] ἀκολουθίας d e r 2 in mg [a] συμβαίη m συνέβη q s 1 ex cor.
[b] τῆς + ed. repugn. codd. tum ἀπείραστον m ἀπείρητον b [c] αὔταρκες α b i l m n q s [d] ἂν] γὰρ i ἂν ἦν l ἦν n tum ἀπόδειξιν post ἀληθείας ponit n et τῆς om. m n [e] ἦν] ἂν n—om. l [f] ἐν om. n s tum ἐγκειμένων n

In quibus etiam scelus illud quo suos præ fame vorarent[15] filios, per hæc[16] prænunciavit verba cùm dicit,[17] in diebus illis sterilem quæ non pareret, esse felicem. Ubi igitur illud regnum, ubi templum, ubi murorum et turrium celsitudo, ubi autem[18] Israelitarum illa potentia? Nonne illi quidem per omnes ferè terras alius alibi videntur esse dispersi, et cum eorum[19] subversione regnum quoque destructum est.

4. Videtur autem michi hæc et eorum[1] similia Dominus non ipsarum rerum gratiâ antè dixisse. Quid enim tantum[2] lucri auditoribus afferret eorum quæ erant eventura cognitio, quæ et si antè nescirent, experientiâ ipsâ cognoscerent? sed ut[3] per hæc nunc de rebus maximis fides consequenter[4] haberetur. Nam testificatio quæ in istis[5] constat[6] operibus, in illis quoque veritatis esse[7] probatur ostensio.

5. Quemadmodum enim[1] si quis agricola vim seminum inexperto refereus, ab eo minimè credatur, sufficit ei ad probationem veritatis,[2] in uno seminis grano eorum quæ sunt[3] in medimnâ, demonstrare potentiam, ut de reliquis ejus firma probetur assertio. Qui enim viderit unum granum, ut putà[4] tritici aut hordei aut alicujus cæterorum quæ in medimnæ[5] mensurâ esse contigerit, posteaquam depositum fuerit terræ visceribus, in spicam surgere, ex hoc uno jam de cæteris dubitare non poterit: ita michi de[6] mysterio resurrectionis testimonium videtur idoneum ipsa veritas prædicta atque completa factorum,[7]

6. Seu potius ipsius jam resurrectionis experientia, quam non tam verbis, quàm rebus instructi percepimus. Nam quia[1] magnum aliquid et super[2] fidem erat de resurrectione miraculum, Dominus ab

15 vocarent c *statim* filios vor. ed. *alio ord.* 16 per hæc *om.* ed. 17 verbis dicens ed. 18 autem *om.* ed. 19 quoque *add.* b *mox* est destruc. ed. *alio ord.*

§ 4—1 horum ed. 2 tantum *om.* ed. 3 ut] et a—*om.* b 4 consequens b *statim* habetur a 5 ipsis *add.* b 6 ipsis *add.* c *statim* operibus constat ed. 7 esse *om.* b *statim* probatur *om.* a

§ 5—1 enim *om.* ed. 2 veritatis *om.* a 3 sunt *add.* a b f *mox* medimna a b f medicina ed. *paulo post* reliquo b 4 utpote b *tum* ordei a b 5 *ita* a b f medicinæ ed. 6 in a 7 et ed.

§ 6—1 quoniam ed. 2 supra ed. *mox* erat *om.* c

[g] δείξαντι om. d g p [h] + καὶ τὴν ὀλύραν t [i] μίαν + ed. s sed om. α b d g i m n p q r t tum ὅπερ α b i t οὗπερ n [j] τύχοι l m p r

[k] ita α b d g i m n p r t ἐγκαταβληθῆναι s ed. tum βόλῳ g n ɪ (sic ό with ω above) p ɪ q
[l] γινόμενον i tum οὐκέτ' α b d i l m p q r s οὐκέτι ed. οὐχ g
[m] μαρτυρίου r [n] συνομολογουμένη om. b [o] ἦν g l p [p] διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν α b i m n q r t

θαῦμα, διὰ τῶν κατωτέρων[q] τῆς θαυματοποιΐας ἀρξάμενος ἠρέμα πως τὴν πίστιν ἡμῶν προσεθίζει τοῖς μείζοσι.

7. [r] Καθάπερ γάρ τις μήτηρ καταλλήλως τιθηνουμένη τὸ νήπιον, τέως[s] μὲν ἁπαλῷ τε καὶ ὑγρῷ τῷ στόματι τὸ γάλα διὰ τῆς θηλῆς ἐντίθησιν·[t] ὀδοντοφυοῦντι δὲ ἤδη[u] καὶ αὐξανομένῳ προσάγει τὸν ἄρτον, οὐ τραχύν τε[v] καὶ ἀκατέργαστον, ὡς ἂν
D μὴ περιξανθείη τῷ σκληρῷ τῆς τροφῆς τὸ τῶν οὔλων ἁπαλόν τε καὶ ἀγύμναστον, ἀλλὰ τοῖς ἰδίοις ὀδοῦσι καταλεάνασα, σύμμετρόν τε καὶ κατάλληλον τῇ δυνάμει τοῦ προσφερομένου[w] ἐποίησεν· εἶτα[x] κατὰ προσθήκην τῆς δυνάμεως ἐπιδιδούσης, προσεθισθὲν[y] τοῖς ἁπαλωτέροις ἠρέμα τὸ νήπιον προσάγει τῇ στερεωτέρᾳ τροφῇ·[z] οὕτω τὴν ἀνθρωπίνην μικροψυχίαν ὁ Κύριος οἷόν τι νήπιον ἀτελὲς διὰ τῶν θαυμάτων τρέφων καὶ τιθηνούμενος, πρῶτον μὲν ἐν[a] ἀπεγνωσμένῃ νόσῳ τὴν τῆς ἀναστάσεως προοιμιάζεται δύναμιν, ὃ μέγα μὲν ἦν[b] τῷ κατορθώματι, οὐ μὴν
III τοιοῦτον οἷον[c] ἀπιστεῖσθαι λεγόμενον· * ἐπιτιμήσας γὰρ τῷ
(455) πυρετῷ σφοδρῶς τὴν πενθερὰν τοῦ Σίμωνος καταφλέγοντι,
c. 4 Lucæ v. 39. τοσαύτην ἐποίησε τοῦ κακοῦ τὴν μετάστασιν, ὡς πρὸς τὸ διακονεῖν[d] τοῖς παροῦσιν ἐνισχύσαι[e] τὴν ἤδη τεθνήξεσθαι προσδοκωμένην.

8. Εἶτα μικρόν τι τῇ δυνάμει προστίθησι,[f] καὶ τοῦ βασιλικοῦ
B τὸν υἱὸν[g] ἐν ὁμολογουμένῳ κινδύνῳ κείμενον[h] (οὕτω γάρ φησιν
c. 4 Joan. v. 49. ἡ ἱστορία, ὅτι ἤμελλε[i] τελευτᾶν, τοῦ πατρὸς βοῶντος,[j] κατάβηθι πρὶν ἀποθανεῖν τὸ παιδίον[k]) ἐνεργεῖ πάλιν τοῦ τεθνήξεσθαι πεπιστευμένου[l] τὴν ἀνάστασιν· ἐν μείζονι τῇ δυνάμει τὸ θαῦμα κατεργασάμενος,[m] τῷ μηδὲ πλησιάσαι τῷ τόπῳ, ἀλλὰ πόρρωθεν τῇ τοῦ προστάγματος ἰσχύϊ τὴν ζωὴν ἀποστεῖλαι.

c. 5 Marci v. 22—42. 9. Πάλιν δι'[n] ἀκολουθίας τοῖς ὑψηλοτέροις ἐπαναβαίνει[o] θαύμασι. Πρὸς γὰρ τὴν παῖδα τοῦ ἀρχισυναγώγου[p] ὁρμήσας,

[q] κατωτέρω g l p s tum πρ. τὴν πίστιν ἡμῶν d g l p s—προσερεθίζει m προεθίζει t [r] + καὶ α tum γὰρ om. α b n [s] ἕως b l mox τε om. d et τὸ om. d 2 [t] ἐνίησιν q [u] ἤδη om. d g l p s [v] τε om. α b n q r [w] τὸν προσφερόμενον i [x] + καὶ t et ante προσθήκην + τὴν n [y] προεθισθὲν α tum + τι i [z] τῷ νηπίῳ π. τὴν στερεωτέραν τροφὴν i ubi στερροτέρᾳ d m tum οὕτως α m [a] ἐν om. α tum ἀπεγνωσμένῳ νοσήματι m [b] ἦν post κατορθώματι ponit n qui et + ἐν [c] ὥστε r [d] διακονῆσαι l [e] ἐνισχῦσαι g m p r ἐνίσχυσε t tum προσδ. τεθνήξ. ed. repugn. codd.—προσδοκωμένην om. r 1 [f] προστίθησι om. b [g] + ἰασάμενος n q [h] + σώζει q Dion. tum οὕτως α g p [i] ita α β d g m n p t ἔμελλε ed. s [j] καταβοῶντος n [k] + μου d g l p s [l] πιστευομένου i προσδοκωμένου d πιστευομένου (επιστευ) προσδοκωμένου l προσδοκωμένου m [m] κατεργαζόμενος n t [n] διὰ b [o] ἐπιβαίνει d g l p r 2 s

inferiori[3] signo virtutis incipiens, paulatim fidem nostram[4] ad celsiora quibusdam processibus[5] adsuescit.

7. Sicut enim quædam mater competenter[1] parvulum lactans, interim labellis ubera teneris immulget;[2] ast ubi producere dentes cœperit, offert ei panem, non, sicuti[3] est, durum aut rigidum, ne[4] cibi soliditas exasperet molliciem gingivarum, sed mandens ipsa[5] propriis dentibus mollificat,[6] et viribus parvuli cibum præparat congruentem: dein[7] juxta provectus ætatis ei qui erat in[8] mollioribus assuetus, escas exhibet[9] fortiores:—sic humanam pusillitatem Dominus velut imperfectam infantiam tantis alendo miraculis atque regendo, priùs[10] per eam quæ desperatâ decumbebat ægritudine virtutem ei[11] resurrectionis informat, quæ[12] res ad consummandum erat quidem mirabilis, sed non talis ut minimè fieri[13] posse crederetur. Imperans enim febri quæ fortiter socrum Simonis[14] exurebat, tantam mali causam sic[15] è vestigio transtulit, ut sine morâ consurgens ministerium posset exhibere præsentibus, quæ sperabatur protinus esse moritura.

8. Post hæc virtuti[1] parumper adjiciens, reguli filium languentem sub professo[2] periculo[3] (sic[4] enim Evangelica narrat historia, quòd incipiebat[5] mori, patre vociferante atque[6] dicente, descende: Domine, priusquàm moriatur puer,[7]) operatur item resurrectionis ejus qui credebatur esse moriturus[8] miraculum, potentiâ præstantiore perficiens ut nec veniret ad locum sed eminùs constitutus[9] vitam puero præcepti virtute transmitteret.

9. Deinde nos consequenter erudiens, ad virtutum sublimiora perducit. Nam ad filiam[1] principis spontè perveniens occasione[2]

3 *ita* a b f inferiore ed. 4 fidem nost. paul. a b 5 processionibus b

§ 7—1 competenter *om.* a b *statim* parvum ed. 2 immulgit c f *statim* at ed. 3 sicut ed. *mox* durus aut diu rigidus b 4 nec c *statim* ibi ed. 5 ipsa *om.* ed. 6 *ita* c mordificat ed. modificatum a b f *statim* est *pro* et b 7 deinde ed. b *mox* provectum c profectus ed. 8 in *add.* a b f 9 præparat ed. *mox* velud b 10 proprius b—*om.* ed. 11 ei virt. ed. 12 quo b 13 fieri min. a b 14 socr. S. fort. b 15 sic *om.* c

§ 8—1 virtutis ed. *et* par. virt. *alio ord.* 2 sub professo] suppresso c 3 sanavit *add.* ed. suscitat b—*om.* a f 4 sic] hoc a b *mox* narr. evang. ed. 5 quod incip.] incip. enim ed. 6 ac ed. *mox* Dom. desc. a b 7 meus *add.* ed. *statim* operator ed. *et* quidem *pro* item a b *tum* resurrectionem f 8 moriturus *ante* credebatur *ponit* b—*om.* a 9 custoditus ed. *mox* præcepto b *et* transmiteret a b

§ 9—1 filium c *mox* veniens c 2 occasiones ed.

P + αὐτὸς q

C ἑκὼν ἔδωκε τῇ ὁδοιπορίᾳ σχολὴν, τὴν ἴασιν τῆς αἱμορροΐας[q]
δημοσιεύων λαθοῦσαν, ὡς ἂν ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ κατακρατήσειε
τῆς νοσούσης ὁ θάνατος. ἄρτι τοίνυν τῆς ψυχῆς[r] χωρισθείσης
τοῦ σώματος, καὶ θορυβουμένων ἐν[s] τῇ γοερᾷ κραυγῇ τῶν
ἐπικωκυόντων τῷ πάθει, καθάπερ ἐξ ὕπνου τῷ προστακτικῷ[t]
λόγῳ διανίστησι πάλιν πρὸς τὴν[u] ζωὴν τὸ κοράσιον, ὁδῷ τινὶ
D καὶ ἀκολουθίᾳ πρὸς τὸ μεῖζον ἀναλαμβάνων τὴν ἀνθρωπίνην
ἀσθένειαν.

10. Εἶτ'[v] ἐπὶ τούτοις ὑπερβαίνει τῷ θαύματι, καὶ δι'
ὑψηλοτέρας δυνάμεως ὁδοποιεῖ τοῖς ἀνθρώποις τὴν περὶ τῆς
c. 7 Lucæ v. 11–15. ἀναστάσεως πίστιν. Ναῒν[w] τινὰ πόλιν κατὰ[x] τὴν Ἰουδαίαν
ἱστορεῖ ἡ γραφή· παῖς ἦν ἐν ταύτῃ[y] μονογενὴς χήρᾳ τινὶ,[z]
οὐκέτι τοιοῦτος παῖς οἷος[a] ἐν μειρακίοις εἶναι, ἀλλ' ἤδη ἐκ
παίδων εἰς ἄνδρας[b] τελῶν. νεανίαν αὐτὸν[c] ὀνομάζει ὁ λόγος.
E πολλὰ δι' ὀλίγων διηγεῖται ἡ ἱστορία· θρῆνος ἄντικρύς ἐστι τὸ
διήγημα· χήρα, φησὶν, ἦν τοῦ τεθνηκότος ἡ[d] μήτηρ· ὁρᾷς
τὸ βάρος τῆς συμφορᾶς, πῶς ἐν ὀλίγῳ τὸ πάθος ὁ λόγος[e]
ἐξετραγῴδησε; τί γάρ ἐστι τὸ λεγόμενον; ὅτι οὐκ ἦν αὐτῇ
παιδοποιΐας ἐλπὶς, τὴν ἐπὶ τῷ ἐκλείποντι[f] συμφορὰν θεραπεύ-
112 ουσα· χήρα γὰρ[g] ἡ γυνή· οὐκ εἶχε πρὸς ἕτερον ἀντὶ τοῦ *
κατοιχομένου[h] βλέπειν· μονογενὴς γὰρ ὁ τόκος· ὅσον δὲ τὸ ἐπὶ
τούτῳ κακὸν, παντὶ ῥάδιον[i] συνιδεῖν τῷ μὴ ἀπεξενωμένῳ[j] τῆς
φύσεως· μόνον ἐν ὠδῖσιν[k] ἐκεῖνον ἐγνώρισε, μόνον[l] ταῖς θηλαῖς
ἐτιθηνήσατο· μόνος αὐτῇ φαιδρὰν ἐποίει[m] τὴν τράπεζαν, μόνος
ἦν τῆς κατὰ τὸν οἶκον[n] φαιδρότητος[o] ὑπόθεσις, παίζων, σπου-
δάζων,[p] ἀσκούμενος, φαιδρυνόμενος, ἐν προόδοις, ἐν παλαίστραις,
ἐν συλλόγοις νεότητος· πᾶν ὅ,τι[q] μητρὸς ὀφθαλμοῖς γλυκύ τε
καὶ τίμιον μόνος ἐκεῖνος ἦν, ἤδη τοῦ γάμου τὴν ὥραν ἄγων, ὁ
B τοῦ γένους ὅρπηξ, ὁ τῆς διαδοχῆς[r] κλάδος, ἡ βακτηρία τοῦ
γήρως.[s] ἀλλὰ καὶ ἡ τῆς ἡλικίας προσθήκη ἄλλος θρῆνος ἦν·[t] ὁ
γὰρ νεανίαν εἰπὼν, τὸ ἄνθος εἶπε[u] τῆς μαρανθείσης ὥρας, ἄρτι
τοῖς ἰούλοις ὑποχλοάζοντα,[v] οὔπω τοῦ πώγωνος διὰ βάθους[w]

[q] αἱμορρούσης n r I ni fallor αἱμορροούσης q tum λανθάνουσαν a b i n r t
[r] τῆς ψυχῆς om. n [s] ἐπὶ s [t] προσταγματικῷ i n r I [u] τὴν om. d
[v] εἶτα a g i l n p s [w] ναεὶν m ναῒμ g p [x] + τὰ n [y] ἐν αὐτῇ q r
ἐνταῦθα n t [z] + ὢν d g p t ὢν q tum παῖς om. n et ὡς m pro οἷος [a] ἄνδρα
d g l p s [c] αὐτὸν] τὸν τοιοῦτον m [d] ἡ om. q [e] ὁ λόγος om. m n q r
Dion. tum ἐτραγῴδησε r et παιδοποιείας n [f] λείποντι m q tum θεραπεύουσαν b
[g] + ἦν a b r t [h] ἀποιχομένου l [i] ῥᾳδίως q [j] ἀποξενομένῳ
g p ἀπεξενομένῳ q [k] ὠδίσιν p r tum ἐγνώρισε ἐκεῖνον b [l] + ἐν l
[m] ἐποιεῖτο a b ἐποιεῖ (sic) i [n] τὴν οἰκίαν r [o] ἡ quod habet ed.
om. a b d g i l p s [p] σπεύδων n—ante παίζων ponit t tum φαιδρυνόμενος

itineris præstitit, ut et sanitas ejus quæ laborabat profluvio sanguinis [3] vulgaretur, et tantâ morâ temporis mors prævaleret ægrotantis: [4] sed nunc, animâ separatâ de corpore turbatisque clamoribus luctuosis his [5] qui casum planctibus efferebant, veluti è somno puellam imperativo sermone resuscitavit [6] ad vitam, viâ quadam et consequentiâ fragilitatem humanam ad majora sustollens.

10. Rursus hæc quoque miracula solitâ virtute transcendens, celsiore potentiâ iter facit hominibus, quò fidem resurrectionis admitterent. Civitatem quandam Naim [1] nomine in Judæâ esse sacra scriptura commemorat: in hac fuit viduæ cujusdam unicus filius puer, non puer talis, qui computaretur in parvulis, sed [2] ex pueritiâ in juventutem jam jamque profecerat: unde et juvenem illum sermo cœlestis appellat, plura paucis insinuans. Lamentatio magna est ipsa relatio. Erat, inquit, vidua mater defuncti. Perspicis [3] pondus calamitatis, quomodo passionem breviter extulit? Quid enim est quod dicitur? [4] Quia non erat ei jam [5] spes ulla quâ posset filios recreare, tantæque levamen orbitatis assumere; vidua quippe erat: nec habebat alterum [6] quem pro defuncto conspiceret; nam partus ei extiterat singularis. Quantum verò hoc malum sit, facilè omnes intelligunt, qui naturæ jura cognoscunt. Solum hunc in doloribus noverat, solum suis lactaverat [7] uberibus, solus illustrabat ejus convivium, totiusque domûs [8] solus erat causa lætitiæ, cùm luderet aut aliquid ageret, cùm institueretur aut ornaretur, cùm [9] coævis in processionibus, in palæstris, in conventibus jungeretur; [10] omne quicquid matris oculis dulce preciosumque suberat, [11] solus unicus offerebat. [12] Jamque nuptiale tempus advenerat, stirps videbatur generis, ramusculus successionis, baculus senectutis. Et ætatis incrementum erat [13] altera lamentationis occasio. Qui enim juvenem retulit, florem simul qui marcuerat, indicavit, cujus adhuc modò [14] vultus lanugine vesti-

3 prof. sang. lab. a 4 ægrotanti ed. *mox* tunc b 5 his *om.* c *mox* ex somno a b 6 resuscitans b

§ 10—1 nain f naym b 2 qui *add.* b 3 perspicuum b 4 nisi *add.* b 5 ei jam] *ita* a b etiam ed. 6 alterum *om.* a 7 lactarat b f 8 doloris ed. *statim* erat solus c 9 se *add.* b 10 jungeret b *mox* dulcius b 11 suberat] erat subito b 12 *ita* a b f afferebat ed. 13 erat *om.* b *statim* et *add.* ed. *repugn.* a c f 14 *ita* a b c f 1 *ut puto—om.* ed.

om. n qui et παλλίστραις habet [q] + ἐν n tum ὀφθαλμοῖν ed. repugn. codd. [r] τῆς διαδ. ὁ n [s] ita codd. γήρους ed. mox ἀληθείας m pro ἡλικίας [t] ἐστιν i m n ἐστὶν α b r t [u] + τῆς ἡλικίας οὔπω t 2 [v] ὑποχνοάζοντα α b c s in mg [w] διὰ βάθους om. d

ὑποπιμπλάμενον,[x] ἔτι τῷ κάλλει τῶν παρειῶν ὑποστίλβοντα.
Τί τοίνυν πάσχειν[y] εἰκὸς ἐπ' αὐτῷ τὴν μητέρα; οἱονεὶ[z] πυρὶ
τοῖς σπλάγχνοις ἐγκαταφλέγεσθαι; ὡς πικρῶς ἐπ' αὐτῷ παρα-
τείνειν τὸν θρῆνον,[a] περιπλεκομένην[b] προκειμένῳ τῷ πτώματι,
C ὡς μὴ ἂν[c] ἐπισπεῦσαι τῷ νεκρῷ τὴν κηδείαν ἀλλ' ἐμφορεῖσθαι
τοῦ πάθους, ἐπιπλεῖστον αὐτῷ[d] τοὺς ὀδυρμοὺς παρατείνουσαν·
ib. v. 13—15. οὐδὲ τοῦτο παρῆκεν ὁ λόγος·[e] ἰδὼν γὰρ αὐτὴν ὁ Ἰησοῦς, φησὶν,
ἐσπλαγχνίσθη, καὶ προσελθὼν ἥψατο τῆς σοροῦ, οἱ
δὲ βαστάζοντες[f] ἔστησαν· καὶ λέγει τῷ νεκρῷ, νεανίσκε,[g]
σοὶ λέγω, ἐγέρθητι, καὶ παρέδωκεν αὐτὸν τῇ μητρὶ[h]
(456) αὐτοῦ ζῶντα. Ἤδη τοίνυν οὐκ ἐν ὀλίγῳ διαστήματι τοῦ νεκροῦ[i]
γεγενημένου, καὶ ὅσον οὐδέπω[j] ἐναποτεθέντος τῷ τάφῳ, γίνεται
D παρὰ τοῦ[k] Κυρίου τὸ μὲν θαῦμα μεῖζον, τὸ δὲ πρόσταγμα[l]
ἴσον.

11. Ἔτι πρὸς τὸ ὑψηλότερον ἡ θαυματοποιΐα προέρχεται,
ὡς ἂν μᾶλλον προσεγγίσειε τὰ φαινόμενα τῷ ἀπιστουμένῳ
c. 11 Joan. v. 1-44. περὶ τὴν ἀνάστασιν θαύματι. ἀσθενεῖ[m] τις τῶν συνήθων τῷ
Κυρίῳ καὶ[n] φίλων· Λάζαρος ὄνομα τῷ ἀσθενοῦντι· καὶ παραι-
τεῖται ὁ Κύριος τὴν τοῦ φίλου ἐπίσκεψιν, πόρρω τοῦ νοσοῦντος
113 γενόμενος, ὡς * ἂν εὕροι[o] χώραν καὶ δύναμιν ἐν τῇ τῆς Ζωῆς
ἀπουσίᾳ τὸ ἴδιον ἐργάσασθαι[p] διὰ τῆς νόσου ὁ θάνατος· μηνύει
τοῖς μαθηταῖς ὁ Κύριος κατὰ τὴν Γαλιλαίαν[q] τὸ περὶ τὸν
Λάζαρον πάθος· ἀλλὰ καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ὁρμὴν,[r] ἐφ' ᾧ τε[s]
διαναστῆσαι τὸν κείμενον· περιδεεῖς δὲ[t] ἦσαν ἐκεῖνοι διὰ τὴν τῶν
Ἰουδαίων ὠμότητα, χαλεπὸν καὶ κινδυνῶδες ποιούμενοι[u] τὸ
B πάλιν ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας ἐν μέσῳ τῶν φονώντων γενέσθαι· καὶ
διὰ τοῦτο μέλλοντες καὶ ἀναβαλλόμενοι,[v] χρόνῳ ποιοῦνται τὴν
ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἐπάνοδον· κατεκράτει[w] γὰρ ἡ ἐξουσία, καὶ
ἤγοντο παρὰ[x] τοῦ Κυρίου οἱ μαθηταὶ, οἱονεὶ τὰ προτέλεια τῆς

[x] ὑποπιπλάμενον d 2 ὑποπιμπλάμενου (sic) n 2 et mox παριῶν n q
[y] πάσχειν post εἰκὸς ponit m—post μητέρα l tum ἦν quod + ed. post εἰκὸς om. codd. [z] οἴῳ α b i m n q r t mox ἐγκατακαίεσθαι m [a] + καὶ r
[b] περιτηκομένην α b c i m n q r 1 t Dion. [c] ἐὰν b ἐᾶν α β i m r s t tum πιστεῦσαι t pro ἐπισπεῦσαι [d] αὐτῇ n mox ἐπιτείνουσαν l [e] παρῆκεν ὁ λόγος] πεποίηκεν ὁ λέγων b 2 tum φησὶν ante ὁ ἰησοῦς ponunt d g i l p r s—ante αὐτὴν α—om. b deinde pro ὁ ἰησοῦς α habet ὁ κύριος—om. m Dion. et post φησιν + ὁ κύριος q Dion. [f] ita codd. βαστάσαντες ed. [g] ita codd. νεανία ed.—post λέγω ponunt b d g l p s [h] τῇ μητρὶ post ζῶντα ponit n tum αὐτοῦ om. α b m n r t [i] τοῦ νεκροῦ οὐκ ἐν ὀλ. διαστ. b tum ἐν om. n νεκροῦ om. t qui et γενομένου habet [j] οὔπω α m n [k] ita codd. παρ' αὐτοῦ ed.
[l] πρᾶγμα s 1 in mg tum ἴσον i m n p s [m] ita codd. ἠσθένει ed. ἡ ἀσθενεῖ q tum συνήθει b et τοῦ κυρίου d g p [n] καὶ om. d g l p s [o] εὕρῃ m
[p] ita codd. ἐργάζεσθαι ed. [q] γαλιλαῖαν n [r] + ποιεῖται r

retur, et genarum decor grato fulgore nitesceret. Quid igitur[15] super ejus obitu mater pertulit? quanto viscera ejus igne perusta sunt! quàm copiosissimas et amarissimas super eum lacrymas fudit! tabescens quodammodo et cadaver ejus amplectens, ne properaretur[16] sepultura ejus, tantoque casu[17] satiari desiderans, diu longas in fletum[18] voces emittere cupiebat, ita ut omnes audientes moveret ad luctum. Nec hoc enim[19] prætermisit sancta relatio. Videns, enim[20] inquit, eam Dominus, misericordiâ motus est, et accedens tetigit loculum, qui autem portabant, steterunt: et dixit defuncto, Adolescens, tibi dico, surge; et protinus eum viventem matri restituit,[21]—nunc non in parvâ morâ atque distantiâ,[22] quamvis nondum sepulti tamen sepulturæ vicini, fit à[23] Domino resurrectio mortui, equidem miraculum majus sed æquale prorsus[24] imperium.

11. Adhuc autem magnificentiùs promuntur signa virtutum, ut[1] magis ac magis propinquetur[2] illi rei, quâ[3] videtur de mortuorum resurrectione dubitari. Infirmatur quis de familiaribus Christi, nomine Lazarus, quem Dominus, quamvis amicum, idcirco distulit visitare et ab ægrotante procul abfuit,[4] ut absente Vitâ mors aditum reperiret, et per infirmitatem quod suum erat, efficeret.[5] Indicat discipulis quid[6] in Galilæâ[7] contigerat Lazaro, et quòd illuc sibi properandum esset, ut eum suscitaret à mortuis. Illi verò propter Judæorum sævitiam memorata loca declinabant, exitiale ac periculosum putantes rursus in Judæam pergere et inter impios homicidasque[8] versari, et ideo remorantes atque differentes ne ibidem reverterentur,[9] tempora protrahebant. Sed[10] obtinuit imperium Domini, eoque proficiscente[11] discipuli subsequuntur, ut in Bethaniâ primitias univer-

15 ergo b 16 *ita* c f nec properatur a b ne properetur ed. 17 tantoque casu] tantique casus dolore b 18 fletu ed. 19 ad luctum nec hoc enim] adhuc tamen nec hoc a b 20 enim *add.* a c f *tum* Dns eam c 21 reddidit b 22 parvam horam atque distantiam a b 23 fit à] *ita* a c f vita ed. vitæ b 24 prorsus *om.* c
§ 11—1 ut] adhuc a b 2 propinquatur a appropinquatur b 3 quo a b 4 affuit a c afuit f affugit b 5 inficeret a b 6 quod b 7 Judæa a b c *statim* contingeret b *mox* illic c 8 homicidas impiosque ed. 9 reverentur a *mox* pertrahebant b 10 sed *om.* ed. 11 eoque proficiscente *om.* a b

[s] *τε* om. i tum *διαναστῆναι* b [t] *δὲ* om. b d g m p q [u] *ἡγούμενοι* r tum *ἐπὶ τῆς ἰουδαίας* om. n mox *φονευτῶν* m r 1 ni fallor [v] + *οὺ* r 2 t tum *χρόνῳ ποιοῦνται* ed. r 2 in textu *χρονοποιοῦνται* b d g i p r 2 in mg *χρονοποιοῦσι* m [w] ita *α* b d g i l p q r s t *κατ' ἐκράτει* n *κατεκρατήθη* m *κατεκράθη* ed.
[x] *ὑπὸ* m r tum *οἱ μαθηταὶ παρὰ τοῦ κυρίου* r mox *πρωτόλεια* i p 2 r 1 *πρωτέλεια* r 2

καθολικῆς ἀναστάσεως ἐν Βηθανίᾳ μνηθησόμενοι. τέσσαρες ἦσαν ἤδη[y] μετὰ τὸ πάθος αἱ[z] ἡμέραι· πάντα πεπλήρωτο[a] τῷ κατοιχομένῳ τὰ νομιζόμενα· τάφῳ κατεκρύβη τὸ σῶμα·[b] ἐξῳδήκει κατὰ τὸ εἰκὸς ἤδη καὶ πρὸς[c] διαφθορὰν διελύετο,
C μυδῶντος ἐν τῷ εὐρῶτι τῆς γῆς καὶ διαπίπτοντος ὑπ'[d] ἀνάγκης τοῦ σώματος· φευκτὸν[e] ἦν τὸ πρᾶγμα, βιαζομένης τῆς φύσεως τὸ διαλυθὲν εἰς δυσωδίαν ἀποδιδόναι πάλιν τῷ ζῆν.[f] τότε τὸ ἀπιστούμενον τῆς καθολικῆς ἀναστάσεως ἔργον δι' ἐναργεστέρου[g] τοῦ θαύματος εἰς ἀπόδειξιν ἄγεται· οὐδὲ[h] γὰρ ἐκ νόσου τις ἀνίσταται[i] χαλεπῆς, οὐδὲ πρὸς ταῖς τελευταίαις ὢν ἀναπνοαῖς εἰς τὴν ζωὴν ἐπανάγεται, οὐδὲ παιδίον ἀρτιθανὲς ζωοποιεῖται,
D οὐδὲ[j] μέλλων τῷ τάφῳ προσάγεσθαι νεανίας πάλιν ἐκ τῆς σοροῦ ἀναλύεται· ἀλλ' ἀνὴρ τῶν ἐξώρων,[k] νεκρὸς, ἕωλος,[l] ἐξῳδηκὼς, ἤδη καὶ λελυμένος, ὡς μηδὲ τοῖς ἐπιτηδείοις ἀνεκτὸν εἶναι[m] τὸ προσεγγίσαι τῷ τάφῳ τὸν Κύριον διὰ τὴν ἐγκειμένην ἀηδίαν τοῦ διαπεπτωκότος σώματος, μιᾷ κλήσει ζωοποιηθεὶς πιστοῦται τὸ κήρυγμα τῆς ἀναστάσεως, τουτέστι τὸ ἐπὶ τοῦ[n] κοινοῦ
E προσδοκώμενον, ὃ ἐπὶ μέρους τῇ πείρᾳ[o] ἐμάθομεν· καθάπερ γὰρ ἐν τῇ τοῦ παντὸς ἀναστοιχειώσει, φησὶν ὁ ἀπόστολος, αὐτὸν καταβήσεσθαι τὸν Κύριον ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου,[p] καὶ διὰ σάλπιγγος εἰς ἀφθαρσίαν τοὺς νεκροὺς[q] διαναστήσειν· οὕτω καὶ νῦν οἷόν τινα ὕπνον τὸν θάνατον τῇ φωνῇ τοῦ προστάγματος ὁ ἐν τῷ τάφῳ ἀποσεισάμενος, καὶ ἀποτινάξας[r] ἑαυτοῦ τὴν ἐπιγενομένην[s] διαφθορὰν τῇ νεκρότητι, [1 ad Thess. c. 4 v. 16.]
114 * ἄρτιος καὶ σῶος[t] τοῦ τάφου ἐξάλλεται, μηδὲ τῷ δεσμῷ[u] τῶν περὶ τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας κειριῶν[v] κωλυθεὶς πρὸς τὴν ἔξοδον.

12. Ἆρα μικρὰ ταῦτα[w] πρὸς πίστιν τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως; ἢ[x] ζητεῖς καὶ δι' ἑτέρων βεβαιωθῆναί σοι τὴν περὶ

[y] ἤδη ante ἦσαν ponit r—om. b t [z] αἱ om. d l r [a] ἀπεπλήρωτο d g p πεπλήρωται m [b] τὸ σῶμα om. b [c] εἰς b tum φθορὰν d g i l p s mox διελέλυτο g p s [d] ὑπὸ α β n r ὑπὸ τῆς m [e] φευκτέον α b q t [f] ἀποδιδόναι πάλιν τῷ ζῆν] ἀποδοῦναι m—om. α b n q r I t Dion. tum τὸ pro τῷ g l [g] ἐνεργεστέρου β g m p s t ed. Ald.—in n α in ras. scr. [h] οὐ α b i m n q r t tum τινὸς n pro τις [i] ἀπανίσταται α b i [j] + ὁ b [k] τῶν ἐξώρων] ἔξωρος i tum νεκρὸς om. m mox ἐξοιδηκὼς g n r I ἐξωδικὼς q [l] ἕωλος] αἴολος n—om. m tum διαλελυμένος α—ἤδη καὶ λελυμένος om. i [m] + συγχωρῆσαι α r tum τὸ προσεγγίσαι α b i m n q r s 2 t πρὸς τὸ ἐγγίσαι g l p s I προσεγγίσαι ed. [n] τοῦ om. r [o] τῆς πείρας α b i m q r I t διὰ τῆς πείρας n [p] ἀγγέλου q [q] τοὺς νεκροὺς εἰς ἀφθαρσίαν d g l m p q s tum διαναστῆσαι m διανίστησιν α i n ἀναστήσεσθαι b [r] ἀποτεινάξας g i q ἀποτιναξάμενος l [s] ita α d g i l n p q r s ἐπιγινομένην ed. [t] + ἐκ q [u] τῶν δεσμῶν d g p r 2 s [v] τῶν . . κειριῶν] τῷ περικειμένῳ m tum τὰς

salis quodammodo[12] resurrectionis inspicerent. Quartus erat jam[13] sepulto dies; cuncta quæ[14] videbantur erga defunctum[15] justa persoluta esse constabant; corpus[16] monumento depositum et, quod erat consequens, jam tumore[17] distentum corruptionis interitu solvebatur; sanies etiam[18] in terram ipsâ necessitate defluebat, fugienda proculdubio res;[19] cogente naturâ, id quod resolutum fuerat, fœtores teterrimos[20] exhalabat. Hoc autem factum est,[21] ut generalis resurrectionis opus, quod ab infidelibus minus creditur, manifesti[22] miraculi ostensione probaretur. Non enim quis elevatur[23] ex ægritudine, nec in extremis locatus retinetur in vitâ, nec parvula nuper mortua suscitatur,[24] nec monumento proximus juvenis suum feretrum deserit; sed vir[25] præmaturus, putrescens atque defluens[26] ita ut[27] nec parentibus[28] ejus esset tolerabile ut Dominus propinquaret monumento propter insitam molestiam jam resoluto[29] cadavere, unâ tamen[30] voce vivificatus,[31] fidem facit prædicationi[32] quæ spem resurrectionis affirmat; hoc est, quòd[33] de universis in commune[34] credamus quod in partibus experientiâ ipsâ didicimus. Sicut enim[35] in universali resurrectione, dicit apostolus, ipsum Dominum de coelo descendere in jussu et in voce[36] archangeli et in tubâ Dei, ut ad incorruptibilitatem mortuos excitet: ita et nunc mortem, veluti somnum quendam, imperio Dominicæ vocis, is[37] qui erat in monumento discutiens, et corruptionem[38] quæ de morte provenerat, à se longè[39] secludens, integer atque perfectus exilit de sepulcro, nec ipsis vinculis quibus erat adstrictus, ad gradiendum omninò prohibitus.[40]

12. Parva hæc æstimas ad faciendam fidem quâ[1] resurrectionem fore[2] credimus mortuorum? An quæris et ex aliis hanc tibi firmari

12 de spe *add.* c 13 in *add.* ed. 14 *ita* a b f *ut puto* cunctaque ed. 15 defunctum *om.* ed. *statim* justa a b f busta ed. cuncta c *mox* esse *om.* ed. *et* constabant c f constabat ed. a b 16 in *add.* ed. *repugn.* b c f *statim* monumento *om.* c 17 timore ed. 18 *ita* a b enim ed. *mox* terra a 19 qui *add.* f 1 quia f 2 20 *ita* c f fœtor teterrimus ed. fœ. deterrimus b 21 est *om.* c 22 manifesta a 23 revelatur a 24 suscitata ed. 25 juvenis c *statim* primatus ed. 26 diffluens ed. 27 ut] ubi c—*om.* f 1 28 sororibus ed. 29 resoluta a resoluti b *statim* cadaveris a b cadaveri c 30 tantum b 31 *ita* a b f vivificatur ed. 32 *ita* f prædicationis a b prædicatori ed. 33 ut f 34 omne b 35 enim *om.* b *statim* in *accessit ex* a b f 36 angeli *add.* b 37 eis a f 1 *ut puto* his c 38 corruptionis horrorem b *mox* de *om.* b 39 longe *om.* a *statim* seducens b 40 præhibitus ed.
§ 12—1 quod ed. 2 fieri a

χεῖρας καὶ τοὺς πόδας b m tum pro *χειριῶν* α β g 1 mg i l r 2 habent *χειρίων* q *τενίων* n 2 ni fallor (*ται* in ras. scr.) p 1 r 1 ex corr. *ταινιῶν* g in textu *τενείων* r 1 forte *ταινιχως* mox *χωλυόντων* d g l p s [w] + *τὰ* b + *ἐστιν* n
[x] ita α b d i l m n p r s t *εἰ* ed.

τούτου [y] κρίσιν; ἀλλά μοι δοκεῖ μὴ [z] μάτην τοῖς κατὰ Καπερναοὺμ εἰρηκέναι, ὡς ἐκ προσώπου τῶν ἀνθρώπων ὁ Κύριος τοῦτο
c. 4 Lucae v. 23. πρὸς ἑαυτὸν [a] λέγων· πάντως ἐρεῖτέ μοι τὴν παραβολὴν ταύτην, ἰατρὲ, θεράπευσον σεαυτόν· ἔδει γὰρ ἐν ἑτέροις σώμασι προσεθίσαντα [b] τοὺς ἀνθρώπους τῷ κατὰ τὴν ἀνάστασιν
B θαύματι, ἐν τῷ καθ' ἑαυτὸν ἀνθρώπῳ [c] βεβαιῶσαι τὸν λόγον. εἶδες ἐν ἑτέροις ἐνεργὸν [d] τὸ κήρυγμα—τοὺς τεθνήξεσθαι μέλλοντας, [e] τὸ παιδίον τὸ [f] τοῦ ζῆν ἄρτι παυσάμενον, τὸν πρὸς τῷ τάφῳ νεανίαν, τὸν διεφθορότα [g] νεκρὸν, πάντας [h] κατὰ τὸ ἶσον [i] ἑνὶ προστάγματι πρὸς τὴν ζωὴν ἀναλύοντας. ζητεῖς καὶ τοὺς
(457) διὰ τραυμάτων καὶ αἵματος ἐν τῷ θανάτῳ γεγονότας, μή τις ἐπὶ τούτων [j] ἀτονία τῆς ζωοποιοῦ δυνάμεως κωλύει [k] τὴν χάριν;
C ἴδε [l] τὸν ἐν ἥλοις διαπερονηθέντα τὰς χεῖρας· ἴδε [m] τὸν τὴν
c. 20 Joan. v. 27. πλευρὰν λόγχῃ διαπαρέντα· διένεγκε τοὺς δακτύλους σου διὰ τοῦ τύπου [n] τῶν ἥλων· ἔμβαλε τὴν χεῖρά σου τῷ [o] ἐκ τῆς λόγχης τραύματι· στοχάζῃ πάντως ἐπὶ πόσον [p] εἰκὸς ἦν εἰς τὸ ἐντὸς τὴν αἰχμὴν διαδῦναι, [q] διὰ τοῦ πλάτους τῆς ὠτειλῆς τὴν ἐπὶ τὸ ἔσω πάροδον λογιζόμενος· ἡ γὰρ εἴσοδον χειρὸς ἀνθρωπίνης [r] χωρήσασα πληγὴ, πόσον ἐντὸς τοῦ βάθους [s] γενέσθαι τὸν σίδηρον ὑποδείκνυσιν. εἰ οὖν [t] οὗτος ἐγήγερται,
D εὔκολον [u] ἂν εἴη τὸ ἀποστολικὸν ἐπιφθέγξασθαι, πῶς λέγουσί
1 ad Cor. c. 15. v. 12. τινες ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν;

13. Ἐπειδὴ τοίνυν πᾶσα μὲν [v] πρόρρησις τοῦ Κυρίου διὰ τῆς τῶν γεγονότων μαρτυρίας ἀληθὴς ἐπιδείκνυται, τοῦτο δὲ οὐ λόγῳ μεμαθήκαμεν μόνον ἀλλ' [w] ἐξ αὐτῶν τῶν ἐπὶ τὴν ζωὴν ἐξ ἀναστάσεως ἐπανελθόντων, ἔργῳ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἐπαγγελίας [x] ἐλάβομεν· τίς ὑπολείπεται τοῖς μὴ πιστεύουσιν
c. 2 ad Col. v. 8. ἀφορμή; οὐκ [y] ἐρρῶσθαι φράσαντες τοῖς [z] διὰ τῆς φιλοσοφίας

[y] τούτων l m [z] μηδὲ d g l p s tum καπερναοὺμ β i l m n p q r s t 2 καπαρναοὺμ g καφαρναοὺμ ed. φαρναοὺμ α [a] πρὸς ἑαυτὸν τοῦτο d g l p s tum σὲ αὐτὸν l pro ἑαυτὸν [b] προεθίσαντα m προσεθίσαντας q [c] τῷ καθ' ἑαυτὸν ἀνθρώπῳ] τῇ ἰδίᾳ σαρκὶ καθ' ἑαυτὸν α b i τῷ καθ' ἑαυτὸν ὑποδείγματι d e g l p r 1 ex corr.—post ἀνθρώπῳ + ὑποδείγματι t tum εἴδεσι pro εἶδες Dion.
[d] ἐνεργῶν l ἐνεργὼν g ἔργον q tum ἐνεργὸν ἐν ἑτέροις r [e] τοῦ . . μέλλοντος n t tum τεθνήξασθαι d [f] τὸ om. r [g] διαφθαρέντα d g p t
[h] πάντα d ἴσον i m n p s tum ἐν pro ἑνὶ d g p et ἀναλύσαντας α b i r 2 ἀναλύοντος d p [j] τούτῳ b [k] ita α b d g i l m p q r s t κωλύσῃ n λύῃ ed. [l] ita α b d g i l m p q r s εἶδε ed.—om. n tum ἐν om. t
[m] ita α b d g i l m n p q r s εἶδε ed. mox τῇ πλευρᾷ r et ante λόγχῃ + τῇ t [n] ita α b d g i m n p q r τῶν τύπων ed. s [o] + ἐκ τῷ b (non β) tum τῆς om. d g p [p] ita α b d g m n p q r s πόσων ed. [q] διαδύναι b l r διάδοῦναι n mox τὴν om. t [r] ἀνθρ. χειρὸς n alio ord. tum χωρίσασα

debere[3] sententiam? Nec[4] michi frustra videtur his qui erant Capharnaum,[5] veluti ex personâ eorum dixisse Dominum: utique dicetis[6] michi hanc parabolam, Medice, cura teipsum. Oportebat enim ut quod in aliorum corporibus fecerat, resurrectionis miraculum hominibus[7] innotescens, in seipso juxta id quòd homo esse dignatus est approbaret, multis specierum modis prædicationem suam etiam propriâ morte confirmans. Vidisti puellam nuper vivere[8] desinentem, juvenem quoque propinquantem sepulcro, nec non et Lazarum penè resolutum tabe[9]—omnes æqualiter ad vitam unâ[10] jussione vocatos.[11] Quæris et eos, qui ad mortem per sanguinem et vulnera pervenerunt, ne quis forsitan in hoc defectus sit, quominus gratia cuncta vivificantis appareat? Cerne clavis Domini manus[12] esse transfixas, cerne latus cuspide perforatum, circumfer digitos tuos per aperturas clavorum, mitte manum[13] in vulnus, quod ex lanceâ constat effectum. Conjicies[14] fortè quantum[15] ad interiora cuspidis acumen penetrare potuerit? ex latitudine cicatricis ejus licet[16] metiaris ingressum; plaga etenim ipsa[17] impulsu virilis manûs effecta, quantum in altum descenderit, evidenter ostendit.[18] Si[19] igitur sic effectus resurrexit à mortuis, opportunè illud apostoli proferemus:[20] quomodo quidam dicunt in vobis, quia resurrectio mortuorum non est?

13. Quia igitur omnis prænunciatio[1] Domini vera monstratur ipsâ testificatione factorum:[2] id enim non[3] tantùm verbo didicimus sed opere ipso manifestam promissionis[4] ejus spem[5] per eos qui jam ad vitam de[6] resurrectione venerunt, nos accepisse gloriamur: quæ jam[7] incredulis ulla remanebit occasio? Nonne renunciantes his qui

3 deberi ed. 4 non ed. *tum* videtur frustra ed. *alio ord.* 5 *ita* a b f Capernaum ed. 6 dicitis ed. f 1 7 hominibus] *ita* a b f omnibus c—*om.* ed. 8 vivere *om.* b 9 tabe *om.* ed. 10 una] unam b—*om.* c 11 *ita* a b c revocatos f vocati sunt ed. 12 manus *om.* b 13 manus c 14 *ita* a b c conjice f conjicis ed. 15 quam b 16 libet ed. 17 ipsa *om.* a 18 ost. evid. ed. *tum* ostendet b 19 sic a b *mox* affectus c f 20 *ita* a b f proferimus ed. præf. c
§ 13—1 *ita* a f prevaricatio b pronunciatio ed. *statim* pr. omnis ed. *alio ord.* 2 fatorum b 3 non *om.* a *statim* tamen c 4 promissionem a b promissioni f *ex corr.* 5 spem] et a—*om.* b *eras.* f 6 de *om.* b 7 quæ jam *om.* a

p et πληγῇ n [s] τοῦ βάθους post γενέσθαι ponit n—om. m tum βάθους om. t et pro γενέσθαι ed. habet γεγενῆσθαι—post σίδηρον id ponunt d i l
[t] οὖν om. n [u] εὔκαιρον a b e in mg n q r 1 ex corr. t ad ἐπιφθέγξασθαι om. i [v] μὲν om. i [w] ita a b d g i n p q r t ἀλλὰ καὶ ed. s
[x] ἀληθείας n tum λάβωμεν r 1 et πιστεύσασιν n [y] οὐχ] οἷς s statim ἐρρῶσθαι codd. pro ἔρρωσθε post quem + οὖν i tum φράσασι m [z] τοῖς om. b tum τῆς om. l s

115 καὶ κενῆς ἀπάτης παρακρουομένοις τὴν ἀκατάσκευον*
c. 10 ad Heb. v. 23. πίστιν,[a] ψιλῆς ἐξόμεθα τῆς ὁμολογίας, μαθόντες ἐν ὀλίγῳ
διὰ τοῦ προφήτου τὸν τρόπον τῆς χάριτος, δι' ὧν[b] φησίν·
Ps. 103. 29, 30. ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι, καὶ
εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν[c] ἐπιστρέψουσιν· ἐξαποστελεῖς τὸ
Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ
ib. v. 31, 35. πρόσωπον τῆς γῆς· ὅτε καὶ εὐφραίνεσθαι τὸν Κύριον
ἐπὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ λέγει, ἐκλειπόντων[d] τῶν ἁμαρτω-
B λῶν ἀπὸ τῆς γῆς· πῶς γάρ τις ἐξ ἁμαρτίας ὀνομασθήσεται,
τῆς ἁμαρτίας οὐκ οὔσης;

Κεφάλαιον κϛ.[e]

Ὅτι οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος ἡ ἀνάστασις.

C Ἀλλ' εἰσί τινες οἳ[f] διὰ τὴν τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν
ἀτονίαν[g] πρὸς τὰ ἡμέτερα μέτρα τὴν θείαν δύναμιν κρίνοντες,
τὸ ἡμῖν[h] ἀχώρητον οὐδὲ Θεῷ δυνατὸν εἶναι κατασκευάζουσι.
δεικνύουσι[i] γὰρ τῶν τε ἀρχαίων νεκρῶν τὸν ἀφανισμὸν, τῶν τε
διὰ[j] πυρὸς ἀποτεφρωθέντων[k] τὰ λείψανα, καὶ ἔτι πρὸς τούτοις
τὰ σαρκοβόρα τῶν ζώων τῷ λόγῳ[l] προφέρουσι, καὶ τὸν ἰχθὺν[m]
τῷ ἰδίῳ σώματι τὴν σάρκα τοῦ ναυαγήσαντος ἀναλαβόντα,[n]
D καὶ τοῦτον πάλιν τροφὴν ἀνθρώπων γενόμενον καὶ εἰς τὸν τοῦ
βεβρωκότος[o] ὄγκον μετακεχωρηκότα διὰ τῆς πέψεως· καὶ πολλὰ
τοιαῦτα μικροπρεπῆ[p] καὶ τῆς μεγάλης τοῦ Θεοῦ δυνάμεως
καὶ ἐξουσίας ἀνάξια ἐπ' ἀνατροπῇ τοῦ δόγματος διεξέρχονται,[q]
ὡς οὐ δυναμένου τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν αὐτῶν πάλιν[r] ὁδῶν δι'
ἀναλύσεως ἀποκαταστῆσαι[s] τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ἴδιον.

2. Ἀλλ' ἡμεῖς ἐν ὀλίγῳ[t] τὰς μακρὰς αὐτῶν τῆς λογικῆς[u]
ματαιότητος περιδρομὰς ὑποτεμνόμεθα, ὁμολογοῦντες[v] τὴν μὲν
E διάλυσιν τοῦ σώματος εἰς τὰ ἐξ ὧν συνέστηκε, γίνεσθαι,[w] καὶ

[a] + ἀγαπήσωμεν καὶ q tum ἐξώμεθα i δεξώμεθα r I [b] οὗ m
[c] αὐτὸν m [d] ἐκλιπόντων m statim τῶν om. b m [e] κζ α β i n q r t
[f] ita codd. οἱ ed. [g] ἀτονίαν] ἀσθένειαν ἀτονεῖν m tum κρίνοντες δύναμιν
r alio ord. [h] + ὂν r statim ἀδύνατον m pro ἀχώρητον [i] δείκνυσι q
tum τε ante ἀρχαίων om. l [j] + τοῦ q [k] τεφρωθέντων d g l p s
[l] τῷ λόγῳ om. n statim προσφέρουσι α I d i q r I [m] + ἐν r tum οἰκείῳ
pro ἰδίῳ d g l m p q s [n] ἀναλαμβάνοντα α β i ἀπολαβόντα r
[o] πεπτωκότος g p [q] σμικροπρεπῆ b i tum καὶ ἐξουσίας om. b
[q] ἐξέρχονται b [r] ita codd. πάλιν αὐτῶν ed. [s] ἀποκατασταῆναι b
tum τὸ om. α [t] ἐν ὀλίγῳ] ἐνὶ λόγῳ b i t tum μικρὰς m r I mox αὐτῶν

per philosophiam et inanem fallaciam despicere[8] simplicitatem fidei moliuntur, purissimam confessionem spei nostræ tenebimus? in parvo discentes à Prophetâ[9] modum gratiæ ipsius, cùm dicit ad Dominum: auferes spiritum ipsorum, et deficient, et in pulverem suum revertentur.[10] Emitte spiritum tuum, et creabuntur et innovabis[11] faciem terrae; quando et laetari Dominum in operibus suis affirmat, cùm deficient peccatores à terrâ. Quomodo enim quis peccator ultrà vocabitur, cùm jam peccata esse non possint?[12]

CAPUT VICESIMUM SEPTIMUM.[1]

Quod non sit extra id quod deceat resurrectio mortuorum.

1. Sed[2] sunt quidam, qui humanarum cogitationum defectu, ad mensuram nostram divinam potentiam judicantes, quod ipsi capere nequeunt,[3] nec Deo possibile esse[4] confirmant. Ostendunt enim nobis, antiquorum reliquias mortuorum[5] prorsus absumptas, et quas ignis redegit in cineres; et super hæc bestias quæ vescuntur carnibus, huic rationi admovere monstrantur,[6] et piscem qui carnem hominis naufragio pereuntis in suum trajicit[7] corpus, et hunc[8] rursus effectum escam hominis[9] atque in comedentis quantitatem per digestionem esse conversum, multaque alia nimis inepta et magnæ[10] Dei virtuti atque magnificentiæ prorsus indigna, ad subversionem[11] veri dogmatis proferunt, tanquam non possit Deus per hæc eadem[12] rursus ex consummatione[13] quod proprium est homini[14] reformare.

2. Sed nos in brevi prolixos vanissimæ rationis eorum succidamus excursus, confitentes resolutionem[1] quidem corporis in eâ fieri ex[2] quibus constat, nec solùm terram juxta divini sermonis auctoritatem

8 decipere c 9 retinebimus in parvo, dicentes ad prophetæ ed. 10 convertentur a reconvertentur (*omisso* suum) b *statim* emittes a b 11 *ita* c f renovabis ed. 12 possent a

§ 1—1 cap. xxvi. c *tum tit. cap. om.* c 2 set b 3 nequeunt *om.* a 4 *ita* f esse poss. ed. *alio ord.*—esse *om.* a 5 mortuorum *om.* a b 6 admovere monstrantur] admonstrant a annumerant b admovent monstrant c 7 trahicit b 8 nunc a 9 hominis escam ed. 10 magni ed. 11 eversionem ed. 12 hanc eandem b 13 ex consummatione] consumpmationem a b 14 est pro. hominis ed.

§ 2—1 *ita* a f resolutiones ed. *statim* quidem *om.* ed. 2 pro ed.

post λογικῆς ponit i [u] πιθανῆς α b i [v] ὁμολογοῦμεν i tum μὲν om. i [w] γενέσθαι β q

c 12 Eccles. v. 11. οὐ μόνον τὴν γῆν κατὰ τὸν Θεῖον λόγον εἰς τὴν γῆν ἀναλύεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀέρα καὶ τὸ ὑγρὸν προσχωρεῖν τῷ ὁμοφύλῳ, καὶ ἑκάστου τῶν ἐν ἡμῖν πρὸς τὸ συγγενὲς τὴν μεταχώρησιν γίνεσθαι,[x] κἂν τοῖς σαρκοβόροις ὀρνέοις, κἂν[y] τοῖς ὠμοτάτοις
116 θηρίοις ἀναμιχθῇ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα[z] διὰ τῆς * βρώσεως, κἂν ὑπὸ τὸν ὀδόντα[a] τῶν ἰχθύων[b] ἔλθῃ, κἂν εἰς ἀτμοὺς καὶ κόνιν μεταβληθῇ τῷ πυρί· ὅπου δ'[c] ἄν τις καθ' ὑπόθεσιν περιενέγκῃ τῷ λόγῳ τὸν ἄνθρωπον, ἐντὸς τοῦ κόσμου πάντως ἐστί· τοῦτον[d] δὲ τῇ χειρὶ τοῦ Θεοῦ περικρατεῖσθαι ἡ θεόπνευστος διδάσκει φωνή·[e] εἰ οὖν σύ τι τῶν ἐν τῇ σῇ παλάμῃ οὐκ ἀγνοεῖς, ἆρ'[f] οἴει τῆς σῆς δυνάμεως ἀτονωτέραν εἶναι τὴν τοῦ Θεοῦ[g] γνῶσιν, ὡς μὴ ἂν ἐξευρεῖν τῶν ἐμπεριεχομένων ὑπὸ τῆς Θείας σπιθαμῆς τὴν ἀκρίβειαν;

B

Κεφάλαιον κζ.[h]

Ὅτι δυνατόν ἐστιν[i] εἰς τὰ τοῦ παντὸς στοιχεῖα τοῦ ἀνθρωπίνου[j] σώματος ἀναλυθέντος, πάλιν ἐκ τοῦ κοινοῦ τὸ ἴδιον ἑκάστῳ[k] ἀποσωθῆναι.

C Ἀλλὰ † τυχὸν πρὸς τὰ στοιχεῖα τοῦ παντὸς βλέπων,[l] δύσκολον οἴει, τοῦ ἐν ἡμῖν ἀέρος πρὸς τὸ συγγενὲς στοιχεῖον ἀναχεθέντος,[m] καὶ τοῦ θερμοῦ τε καὶ ὑγροῦ καὶ τοῦ[n] γεώδους ὡσαύτως τοῖς ὁμοφύλοις ἐγκαταμιχθέντων, πάλιν[o] ἐκ τοῦ κοινοῦ τὸ οἰκεῖον ἐπὶ τὸ ἴδιον ἀναδραμεῖν.

2. Εἶτα οὐ λογίζῃ διὰ τῶν ἀνθρωπίνων ὑποδειγμάτων, τὸ μηδὲ τοῦτο τῆς Θείας δυνάμεως ὑπερβαίνειν τοὺς ὅρους; εἶδές που πάντως ἐν ταῖς ἀνθρωπίναις οἰκήσεσι κοινὴν ἀγέλην ζώων
D τινῶν,[p] ἐκ κοινοῦ συνισταμένην· ἀλλ' ὅταν πάλιν[q] πρὸς τοὺς κεκτημένους αὐτὴ[r] καταμερίζηται, ἤτε πρὸς τοὺς οἰκείους[s]

[x] ita codd. γενέσθαι n q γίγνεσθαι ed. [y] κἂν] καὶ n tum ὠμοῖς r
[z] mutato ordine pergunt d l p s κἂν διὰ τῆς βρώσεως τῶν ἰχθύων ὑπὸ τὸν ὀδόντα g σῶμα κἂν διὰ τῆς κέφαλος p. 130 B sine ullâ lacunæ notâ, sed ex voce κἂν codicem ex quo transcriptus est cum d l p s concordâsse videmus.
[a] τῶν ὀδόντων q [b] θηρίων t [c] δ'] γὰρ n q [d] τοῦτο m tum ante τῇ + ἐν m [e] γραφὴ d e p r s [f] ἄρα a i n ἅρα r [g] τοῦ Θεοῦ τὴν i
[h] κη a i n q r [i] ἐστιν om. q [j] ἀνθρωπείου d e l p s [k] ita codd. ἑκάστῳ τὸ ἴδιον ed. tum ἀνασωθῆναι l σωθῆναι m † folio avulso, deficit n ad καθ' p. 118 B [l] ἀποβλέπων i [m] ἀναχθέντος b d i r
ε
ἀναχθέντος e1 ἀνενεχθέντος l ἀναλυθέντος m R. 940 mox. τε om. t

in terram reverti, sed et aerem atque humorem suæ simillimæ portioni restitui, et singula[3] quæ in nobis sunt, ad originem cognationemque[4] propriam commigrare. Et licèt volucribus carne vescentibus, licèt feris immanibus[5] humanum corpus tradatur in cibum, eisque his[6] casibus misceatur, licèt sub dentibus piscium veniat, et per ignem in vapores convertatur et pulverem, ubicunque juxta subjectam rationem quis[7] circumtulerit hominem, intra hunc mundum eum esse necesse sit, quem[8] Dei manu contineri vox instruit divinitùs inspirata, cùm dicit: quia in manu ejus sunt[9] omnes fines terrae. Quòd si tu non potes ignorare quæ tuo palmo contineas, opinaris scientiam Dei, quæ est tuâ virtute superior, eorum quæ[10] divinâ manu continentur, id quod certum est minimè perscrutari ?[11]

CAPUT VICESIMUM OCTAVUM.

Quod possibile sit, in omnia elementa humanis corporibus resolutis, iterum ex communi proprium singulis integrari.

1. Sed forsitan[1] ad elementa totius mundi respiciens, difficile putas, flatum nostrum ad cognatum elementum aeris attractum,[2] calidum quoque et humidum atque terrenum nostræ substantiæ similiter propriis partibus immixtum, iterum de communi singulis quod est proprium posse restitui.

2. Proinde tu vel exemplis humanis non cogitas,[1] hoc quoque divinæ virtutis fines non posse transcendere. Vidisti profectò alicubi in commorationibus hominum, communem gregem simul[2] in commune pascentem, sed cùm rursum[3] grex per possessores dividitur proprios, seu consuetudo locorum seu signa pecoribus imposita quod suum

3 singula *om.* a b 4 cognationemque *om.* ed. 5 immanibus] carne vescentibus ed. 6 his *om.* b 7 quis] fuerit quod b 8 qui b 9 sunt *om.* a b 10 virtute *add.* ed. 11 scrutari a b

§ 1—1 set fortassis b 2 cognitum el. attr. a cog. elementis ae. attractu b

§ 2—1 non cogitas] disce a b *statim* disce hum. b *alio ord.* 2 simul *om.* a b 3 rursus ed.

[n] *τοῦ* om. r [o] *πάλιν* post *κοινοῦ* ponunt α β i r tum *ἴδιον ἐπὶ τὸ οἰκεῖον* α b i m q r t [p] *ζώων τινῶν* om. m [q] *πάλιν* post *κεκτημένους* ponunt d e l p s [r] *αὐτὴν* m *αὔτη* β i l p s *αὐτῇ* r I sed corr. à pr. m. ante *πρὸς τοὺς κεκτ.* ponunt l p s—om. d e tum *καταμερίζεται* α q r I sed corr. à pr. m. *καταμερίζῃ* l *ἀναμερίζηται* m [s] ita α b d e m p q r s t *οἴκους* ed.

συνήθεια[t] καὶ τὰ ἐπικείμενα σημεῖα τὸ ἴδιον ἑκάστῳ[u] ἀποκαθίστησι· τοιοῦτόν τι καὶ περὶ σεαυτὸν[v] ἐννοῶν, οὐχ ἁμαρτήσεις[w] τοῦ πρέποντος· φυσικῇ γάρ τινι[x] σχέσει καὶ στοργῇ πρὸς τὸ συνοικῆσαν σῶμα τῆς ψυχῆς διακειμένης, ἐστί τις κατὰ τὸ λεληθὸς αὐτῇ διὰ τῆς συνανακράσεως[y] τοῦ οἰκείου σχέσις τε καὶ ἐπίγνωσις, οἷον σημείων τινῶν[z] παρὰ τῆς φύσεως ἐπικειμένων δι' ὧν ἡ κοινότης ἀσύγχυτος μένει, διακρινομένη τοῖς ἰδιάζουσι·
117 τῆς τοίνυν ψυχῆς τὸ συγγενές τε * καὶ ἴδιον ἐφ'[a] ἑαυτὴν πάλιν ἑλκούσης, τίς πόνος, εἰπέ μοι, τῇ Θείᾳ δυνάμει[b] κωλύσαι τῶν οἰκείων[c] τὴν συνδρομὴν, ἀρρήτῳ τινὶ τῇ[d] τῆς φύσεως ὁλκῇ πρὸς τὸ ἴδιον ἐπειγομένων; τὸ γὰρ ἐπιδιαμένειν τινὰ τῇ ψυχῇ, καὶ μετὰ τὴν διάλυσιν, σημεῖα[e] τοῦ ἡμετέρου συγκρίματος
c. 16 Lucæ v. 24—31. δείκνυσιν ὁ κατὰ τὸν ᾅδην διάλογος, τῶν μὲν[f] σωμάτων τῷ τάφῳ παραδοθέντων, γνωρίσματος δέ τινος σωματικοῦ ταῖς ψυχαῖς παραμείναντος, δι' οὗ καὶ ὁ[g] Λάζαρος ἐγνωρίζετο καὶ οὐκ ἠγνοεῖτο ὁ πλούσιος.

B 3. Οὐκοῦν οὐδὲν[h] ἔξω τοῦ εἰκότος ἐστὶ, πάλιν πιστεύειν ἐκ τοῦ κοινοῦ πρὸς τὸ ἴδιον τὴν ἀνάλυσιν[i] γίνεσθαι τῶν ἀνισταμένων σωμάτων, καὶ μάλιστά γε[j] τῷ φιλοπονώτερον τὴν φύσιν ἡμῶν κατεξετάζοντι.[k] Οὔτε γὰρ δι' ὅλου ἐν ῥύσει καὶ μεταβολῇ τὸ ἡμέτερον—ἦ γὰρ ἂν ἄληπτον ἦν καθόλου τὸ μηδεμίαν στάσιν ἔχον[l] ἐκ φύσεως—ἀλλὰ κατὰ τὸν ἀκριβέστερον[m] λόγον, τὸ μέν τι[n] ἕστηκε τῶν ἐν ἡμῖν, τὸ δὲ δι' ἀλλοιώσεως πρόεισιν· ἀλλοιοῦται μὲν[o] γὰρ δι' αὐξήσεώς τε[p] καὶ μειώσεως τὸ σῶμα, οἷον ἱμάτιά τινα τὰς καθεξῆς ἡλικίας
C μετενδυόμενον· ἕστηκε δὲ διὰ πάσης[q] τροπῆς ἀμετάβλητον ἐφ' ἑαυτοῦ τὸ εἶδος, τῶν ἅπαξ ἐπιβληθέντων αὐτῷ παρὰ τῆς φύσεως σημείων οὐκ ἐξιστάμενον,[r] ἀλλὰ πάσαις ταῖς κατὰ τὸ σῶμα τροπαῖς μετὰ τῶν ἰδίων ἐμφαινόμενον γνωρισμάτων.

4. Ὑπεξαιρείσθω[s] δὲ τοῦ λόγου ἡ ἐκ πάθους ἀλλοίωσις, ἡ τῷ εἴδει ἐπισυμβαίνουσα· οἷον γάρ τι προσωπεῖον ἀλλότριον ἡ

[t] συνήθεις b [u] + ἀποκαθίστω t mox τοιοῦτο α l tum ante περὶ + τὸ b [v] σαυτὸν d l p σαῦτὸν s ἑαυτὸν b [w] ἁμαρτήσῃ α i q t [x] τι b [y] νῦν ἀνακράσεως b i m q t Dion. [z] τινῶν σημείων d e l p s statim περὶ b [a] ἐφ'] πρὸς b tum αὐτὴν q ἑαυτῆς d e t [b] + μὴ α b i r t Dion. statim κωλῦσαι i p r κωλύσας l [c] + ἁπάντων i [d] τῇ om. α d e i l m r 2 s t tum τῆς om. l s [e] τῇ ψ. σημεῖα τινα καὶ μ. τ. δ. i [f] + γὰρ d mox τῷ om. d e p s [g] ὁ om. l tum ὁ πλούσιος οὐκ ἠγνοεῖτο m alio ord. [h] οὐκ α b i r t [i] διάλυσιν d e statim γενέσθαι t [j] γε om. d e p [k] ἐξετάζοντι d e statim οὐδὲ m et mox διόλου α i l δι' ὅλων m q [l] τὸ . . ἔχον] ita codd. τοῦτο . . ἔχον p 1 sed corr. à pr. m. τῷ . . ἔχειν ed. τῷ . . ἔχον p 1 τὸ . . ἔχων q [m] ἀκριβέστατον l [n] τι om. t [o] μὲν om. i [p] τε om. m r

est restituunt[4] singulis: tale quid et de temetipso pertractans, minimè ab eo quod deceat[5] aberrabis. Denique cùm naturali vinculo atque caritate circa corpus suum quod inhabitavit anima detenta sit, inest ei latens quædam per commixtionem[6] quam nunc habent invicem affectio[7] atque cognitio, veluti à naturâ quibusdam signis impositis per quæ communitas inconfusa permanens discernatur proprietatibus singulorum. Cùm igitur anima cognatam atque propriam rem ad semetipsam rursus attraxerit, quis oro, labor est,[8] divinâ præsertim non prohibente virtute,[9] ut sua rursus in sese[10] conveniant, et ineffabili quâdam naturæ concursione ad propria quæque contendant. Quòd autem animæ et post resolutionem signa quædam conformationis[11] nostræ permaneant, ostendit illa disputatio quæ apud inferos facta est, quando, corporibus jam sepulchro[12] traditis, animabus inhæserat[13] quædam notitia corporalis, per quam et Lazarus agnosci nec dives potuit ignorari.

3. Nichil igitur[1] extra rationem est, si credatur rursus[2] ex communi proprietate[3] resurgentibus redire corporibus; et maximè id[4] animadvertit, qui naturam studiosiùs investigare curaverit.[5] Non enim per omnia fluunt atque commutantur ea quæ nostra sunt, alioquin incomprehensibilia prorsus existerent, nullam stationem habentia per naturam; sed diligentiùs exploratâ ratione,[6] videtur eorum quæ in nobis sunt, aliquid stare, aliquid[7] verò mutatione defluere. Corpus enim per incrementa detrimentaque mutatur,[8] veluti vestes quasdam[9] ætates[10] se induens consequentes; stat autem per omnes has mutationes[11] species inconvertibiliter in se, signa quæ sibi semel à[12] naturâ sunt impressa non deserens, quibus per universas corporis mutationes suam notitiam retinet.

4. Subtrahenda est autem huic rationi illa permutatio,[1] quæ speciei[2] aliquâ occasione contingit:[3] nam veluti alienam quandam personam

4 restituit ed. 5 decet ed. 6 per commixtionem] permixtio ed. 7 quædam *add.* ed. *mox* cognatio a 8 quis labor est a quod oro laboris est b quisoro laborem ed. 9 virtute] naturæ virtutem ed. 10 *ita* b f se ed. 11 conformationi a 12 sepulturæ ed. 13 inhæserit b

§ 3—1 ergo ed. 2 rursus *om.* ed. 3 propria b 4 id *om.* ed. *statim* animadvertat a b adanimadvertit ed. 5 curavit ed. 6 exploracione habita b 7 aliud ed. *mox* commutatione a b 8 decrementaque mutantur b 9 per *add.* ed. 10 quasdam *add.* ed. 11 mutationum b 12 à *om.* a

§ 4—1 perm. illa a *alio ord.* 2 speciei] in specie b 3 conjungit ed.

q πάσης om. i tum ἀφ' q pro ἐφ' et mox ἑαυτὸ l s ἑαυτῶν p I

r ἐξισταμένων t s ὑφεξαιρείσθω p (αι in ras. scr.) ὑπεξῃρήσθω a b l m s t tum τῷ λόγῳ a b i m mox ἡ post ἀλλοίωσις om. q

κατὰ τὴν νόσον ἀμορφία διαλαμβάνει τὸ εἶδος, ἧς τῷ λόγῳ
4 Reg. c. 5 v. 14. περιαιρεθείσης, καθάπερ ἐπὶ Νεεμὰν[t] τοῦ Σύρου ἢ ἐπὶ τῶν κατὰ
D τὸ εὐαγγέλιον ἱστορηθέντων,[u] πάλιν τὸ κεκρυμμένον ὑπὸ τοῦ πάθους εἶδος διὰ τῆς ὑγείας ἐν τοῖς ἰδίοις ἀνεφάνη γνωρίσμασι.

5. Τῷ τοίνυν θεοειδεῖ τῆς ψυχῆς οὐ τὸ ῥέον ἐν τῇ ἀλλοιώσει καὶ μεθιστάμενον, ἀλλὰ τὸ μονιμόν[v] τε καὶ ὡσαύτως ἔχον ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς συγκρίματι, τοῦτο[w] προσφύεται· καὶ ἐπειδὴ τὰς κατὰ τὸ εἶδος διαφορὰς αἱ ποιαὶ τῆς κράσεως παραλλαγαὶ διαμορφοῦσιν,[x] ἡ δὲ κρᾶσις οὐκ ἄλλη τις παρὰ τὴν τῶν
118 στοιχείων μίξιν ἐστὶ—στοιχεῖα * δέ[y] φαμεν τὰ τῇ κατασκευῇ τοῦ παντὸς ὑποκείμενα, δι' ὧν[z] καὶ τὸ ἀνθρώπινον συνέστηκε σῶμα—ἀναγκαίως τοῦ εἴδους οἷον[a] ἐκμαγείῳ σφραγίδος τῇ ψυχῇ παραμείναντος, οὐδὲ τὰ ἐναπομαξάμενα τῇ σφραγίδι τὸν[b] τύπον, ὑπ'[c] αὐτῆς ἀγνοεῖται, ἀλλ' ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀναστοιχειώσεως ἐκεῖνα δέχεται πάλιν πρὸς ἑαυτὴν ἅπερ ἂν ἐναρμόσῃ τῷ τύπῳ τοῦ εἴδους· ἐναρμόσειε[d] δὲ πάντως ἐκεῖνα ὅσα κατ' ἀρχὰς ἐνετυπώθη τῷ εἴδει· οὐκοῦν οὐδὲν[e] ἔξω τοῦ
B εἰκότος ἐστὶ, πάλιν ἐκ τοῦ κοινοῦ πρὸς τὸ[f] καθέκαστον ἐπαναλύειν τὸ ἴδιον.

6. Λέγεται δὲ καὶ τὴν ὑδράργυρον προχεθεῖσαν[g] τοῦ περιέχοντος καθ' ὑπτίου τινὸς καὶ κονιορτώδους χωρίου, εἰς λεπτὰ[h] σφαιρωθεῖσαν κατὰ τὴν γῆν διασκίδνασθαι, πρὸς οὐδὲν[i] τῶν ἐπιτυχόντων ἐμμιγνυμένην· εἰ δέ τις πάλιν τὸ πολλαχῇ κατεσπαρμένον εἰς
C ἓν συναγείρειεν,[j] αὐτομάτως ἀναχεῖσθαι πρὸς τὸ ὁμόφυλον, οὐδενὶ μέσῳ πρὸς τὴν οἰκείαν μίξιν διειργομένην. τοιοῦτόν[k] τι χρῆναι νομίζω καὶ περὶ τὸ ἀνθρώπινον σύγκριμα διανοεῖσθαι, εἰ μόνον γένοιτο παρὰ τοῦ[l] Θεοῦ τὸ ἐνδόσιμον, αὐτομάτως τὰ κατάλληλα μέρη τοῖς οἰκείοις ἐπανακίρνασθαι,[m] μηδεμιᾶς ἐργωδίας τῷ ἀναστοιχειοῦντι τὴν φύσιν διὰ τούτων ἐγγινομένης.

7. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἐν[n] τῇ γῇ φυομένων, οὐδένα πόνον

αι
[t] ναιεμὰν p νεεμὰν s 1 [u] * ponit ed. at nihil variant codd. paulo post ὑγιείας p s ὑγίας q [v] τὸ μόνιμον] τὸ ἀεὶ μένον r μόνον t [w] ita b d l p r s t τούτῳ ed. [x] ita α b d e i l m p q r s μεταμορφοῦσιν ed. statim ἤτε q mox χράσις i l p r s [y] δὲ] μὲν b [z] ἣν t tum σύνεστι r 1 συνέστη r 2 [a] + ἐν α b p s t statim ἐκμαγεῖος r 1 ni fallor ἐκμαγείου l mox σφραγῖδος α i m s et lin. seq. σφραγῖδι m s [b] τὸν om. q [c] ἀπ' q [d] ἐναρμόσῃ i ἐνάρμόσῃ b ἐναρμόσει α m q r [e] οὐδὲν] οὐδὲ r—om. q tum τούτου m pro τοῦ εἰκότος [f] τὸν α b i m q r 2 t tum ἐπαναλύει r [g] προσχεθεῖσαν q r 1 s 1 προτεθεῖσαν p [h] λεπτὰς m οὐδὲ ἓν i tum ἐνμιγνυμένην p ἐπιμιγνυμένην d e ἐγκαταμιγνυμένην r [j] συναγείρῃ d συναγείρει p [k] τοιοῦτο α statim τι om. b d p [l] τοῦ om. i l [m] ἐπανακιρνᾶσθαι m παρακίρνασθαι q ἐπανακρίνεσθαι b ἐπανακρίνασθαι r sed corr. à pr. m. [n] ἐν om. l r s tum

fœditatem[4] sumit species, quam[5] per languoris incommoda sustinet quæ[6] ratione quadam sublatâ,[7] sicuti à Naaman Syro vel ab his quos Evangelia[8] referunt, rursus species quæ sub passione latebat, in suam notitiam[9] perceptâ revertitur sospitate.

5. Igitur juxta id quòd Deo[1] est similis, nullâ mutatione fluit atque convertitur; sed fixa permanet, idipsum semper existens secundùm quam rem formatio[2] nostra divinam similitudinem continet; et quoniam differentias[3] speciei temperamentorum qualitates quæ mutantur efficiunt, temperatio verò nichil aliud quàm elementorum est[4] habitus (elementa autem dicimus, quæ universæ conditioni subjecta sunt, ex quibus et humanum corpus subsistere profitemur) necessariò species veluti impressa signaculo permanet animæ, formamque[5] ipsam ex impressione[6] susceptam nullatenus ignorat; unde tempore[7] resurrectionis ea recipiet[8] rursus in se quæ formæ ipsi congruerint: congruunt autem illa, quæcunque ab initio speciei probantur[9] inserta. Ergo nichil extra rationem videtur, rursus ex communi ad singulos redire quod suum est.

6. Dicitur autem et hydrargyrum,[1] quod argentum vivum vulgus appellat, si per prona[2] atque pulverulenta loca fundatur, in poilas[3] minutissimas per terram dividi, nec ullis sibi[4] concurrentibus invicem posse misceri; si quis autem rursus id quod multipliciter dispersum est in unum[5] redigat, proprio[6] generis fonte[7] conjungi, nullis ad commixtionem suam interjectionibus impeditum.[8] Tale quid arbitror oportere et[9] circa compositionem hominis animadvertere. Mox enim[10] à Deo facultas fuerit attributa, ultrò sibi partes similes propriis miscebuntur partibus, sine[11] ullâ difficultate ejus qui naturam reformare dignatur.

7. Nam et in his quæ[1] nascuntur è terrâ, nullum laborem Naturæ

4 aliena quædam persona fœditatis b 5 qua b *mox* languores b 6 *ita* a f qua ed. b 7 quadam sublata] qua sublatam a *statim* sicuti b f cuti a sicut ed. *mox* et *pro* à b *tum* Neeman f 8 evangelistæ b 9 notionem f *statim* percepta *om.* ed.

§ 5—1 Deo *om.* a—*post* est *ponit* b 2 rem formatio] reformatio ed. 3 differentiam b 4 est q. el. ed. *alio ord.* 5 anima forma quæ a b 6 ex impressione] expressione ed. 7 tempore *om.* a 8 recipiat a b 9 esse *add.* ed.

§ 6—1 hidrargirum f ydragyrum a idragirum b hydrargyrium ed. *mox* viv. argent. b *alio ord.* 2 propria b *statim* atque a b f ac ed. 3 *ita* a pohilas f pilas ed. b 4 ullis sibi] illis ed. 5 suum b 6 propria a proprii b *statim* generi ed. 7 *ita* b f sorte a vel sponte fontem ed. 8 *ita* a b impetum f 1 impedimentum f 2 *ut puto* irretitum ed. 9 et *om.* b *mox* advertere a b 10 enim *om.* a b *statim* ut *add.* ed. *repugn.* b f *tum* adeo *pro* à Deo a 11 sine *om.* a *mox* dignabitur b

§ 7—1 in his quæ] his qui b

οὐδὲν ἄπονον q

ὁρῶμεν τῆς Φύσεως ἐπὶ τὸν πυρὸν[o] ἢ τὴν κέγχρον ἢ ἄλλό τι τῶν σιτηρῶν ἢ χεδροπῶν[p] σπερμάτων, ἐν τῷ μεταβάλλειν εἰς καλάμην καὶ[q] ἀθέρας καὶ[r] ἀστάχυας· ἀπραγματεύτως γὰρ κατὰ τὸ αὐτόματον ἡ[s] κατάλληλος τροφὴ ἐκ τοῦ κοινοῦ πρὸς τὴν ἑκάστου τῶν σπερμάτων ἰδιότητα μεταβαίνει. εἰ οὖν κοινῆς[t] πᾶσι τοῖς φυομένοις τῆς ἰκμάδος[u] ὑποκειμένης, ἕκαστον τῶν δι'
D αὐτῆς τρεφομένων τὸ κατάλληλον ἔσπασεν εἰς[v] τὴν τοῦ οἰκείου προσθήκην, τί καινὸν εἰ[w] καὶ ἐν τῷ τῆς ἀναστάσεως λόγῳ, παρ'[x] ἑκάστου τῶν ἀνισταμένων, καθὼς ἐπὶ τῶν σπερμάτων, συμβαίνει οὕτω[y] γίνεσθαι τὴν τοῦ οἰκείου ὁλκήν;

8. Ὥστε ἐξ ἁπάντων δυνατὸν εἶναι μαθεῖν, μηδὲν ἔξω τῶν τῇ πείρᾳ γνωριζομένων τὸ κήρυγμα περιέχειν τῆς ἀναστάσεως.

9. Καίτοιγε τὸ γνωριμώτατον τῶν ἡμετέρων ἐσιωπήσαμεν—αὐτὴν λέγω τὴν πρώτην τῆς συστάσεως ἡμῶν ἀφορμήν. Τίς γὰρ οὐκ οἶδε τὴν θαυματοποιΐαν τῆς φύσεως,[z] τί λαβοῦσα ἡ
119 μητρῴα * νηδὺς, τί ἀπεργάζεται;[a] ὁρᾷς ὅπως[b] ἁπλοῦν τρόπον τινὰ καὶ ὁμοιομερές ἐστι τὸ εἰς ἀφορμὴν τῆς συστάσεως τοῦ σώματος τοῖς σπλάγχνοις καταβαλλόμενον· τὴν δὲ ποικιλίαν τοῦ κατασκευαζομένου συγκρίματος, τίς[c] λόγος ἐκδιηγήσεται; τίς δ' ἄν, μὴ τῇ κοινῇ φύσει τὸ τοιοῦτον[d] μαθὼν, δυνατὸν ἡγήσαιτο τὸ γινόμενον,[e] ὅτι τὸ βραχύ τε καὶ[f] ἀντ' οὐδενὸς
B ἐκεῖνο τοῦ τοσούτου πράγματός ἐστιν[g] ἀρχή; μέγα δέ φημι, οὐ μόνον εἰς τὴν κατὰ τὸ σῶμα βλέπων διάπλασιν, ἀλλ' ὃ πρὸ τούτου[h] θαυμάζειν ἄξιον, αὐτὴν λέγω τὴν ψυχὴν καὶ τὰ περὶ αὐτὴν θεωρούμενα.[i]

[o] τὴν πυρρὸν m [p] χεδροπῶν ἢ σιτηρῶν d e tum χεδρόπων d 1 n χεδρωπῶν m p q χιδροπῶν d 2 l χιδρωπῶν r t χεδροποιὼν b χεδροποιῶν β ἤγουν ὀσπρίων i α

[q] καὶ om. r statim ἀθέρας l q s ἀθέρα α b d e n ἀθέρ i ἐθέρα p θεραν t1 ἀνθέρα r ἀνθέριχας m t ex corr. ἀθέριρας ed. [r] καὶ] τοὺς e statim στάχυας d e m p q [s] ἡ om. m [t] κοινῇ m [u] + ἐγγινομένης ἢ m [v] ἔσπασε τὸ κατάλληλον πρὸς d e l p s [w] εἰ om. α b i m n q [x] ἐφ' d e p s [y] ita α i l p q r s οὕτως ed. [z] + ἡμῶν r mox μητρῷα p [a] ἀπειργάσατο n r statim ἢ οὐχ + ed. repugn. α b d e i m n p q r t [b] ὅπως post ἁπλοῦν ponit l—om. t tum πῶς p ex corr. r mox ante τρόπον + καὶ p et τινὰ τρόπον q alio ord. [c] + ἄρα α b e + ἄρα i [d] τοιοῦτο α l n tum ἡγήσατο b t ἡγήσεται r [e] γενόμενον m [f] βραχύ τε καὶ] βραχύτερον l tum γε pro τε t—om. d e

conspicimus, cùm triticum aut[2] milium vel quid aliud seminis frumenti vel leguminis in culmum, aristas[3] spicasque convertit; sine difficultate namque ultrò congruens esca[4] de communi ad uniuscujusque proprietatem[5] seminis transit. Si igitur omnibus è terrâ germinibus communiter humor exponitur, et unumquodque quod[6] per eum nutritur id[7] quod sibi competit ad propria trahit augmenta: quid novum si et in ratione[8] nostræ reparationis hoc fiat, cùm à singulis resurgentibus id quod est proprium, sicut in seminibus accidit,[9] attrahatur?

8. Igitur ex omnibus possibile est addiscere, nichil extra ea quæ nobis experientiâ ipsâ nota sunt, prædicationem[1] resurrectionis existere.

9. Et quidem de his quæ nostra[1] sunt, id quod est notissimum silentio penè transieram, ipsum dico nostræ formationis exordium. Quis enim nesciat mirificentiam naturæ, et quid accipiat materna vulva, quid[2] perficiat? Cernis quàm simplex quodammodo est et exiguum quod visceribus in occasionem[3] constitutionis corporis nostri deponitur: varietatem verò perfectæ substantiæ[4] quis poterit explicare sermone? Quis autem, naturæ communis hujuscemodi opus non[5] cognoscens, non impossibile[6] putet esse quod geritur—quòd scilicet illud parvum et[7] quod penè pro nichilo ducitur, hujus tantæ rei principium esse noscatur? Magnum autem dico, non solùm ad formationem respiciens corporis, sed priùs[8] animam ipsam prorsus admiratione dignam esse pronuncio, et ea quæ circa ipsam mentem[9] cernuntur.

2 vel ed. *tum* aliud quid b *alio ord.* 3 culmos aristos a 4 escam f—*om.* b 5 proprietates a b 6 quod *add.* b f *statim* per eum *om.* b 7 id] *ita* a f ad ed.—id *ad* resurgentibus *om.* b 8 reparatione ed. 9 accedit b f *statim* attrahitur a attrahit b

§ 8—1 in prædicatione b

§ 9—1 nostra] in natura b *mox* novissimum b 2 *ita* a b quidve ed. 3 occasione b *mox* nostri corp. ed. *alio ord.* 4 substantiæ *om.* b 5 non] *ita* a esse ed. 6 impossibile a f 2 possibile ed. *statim* potest f 1 *post* putet *add.* posse b 7 in b 8 proprius a b 9 mente f

mox τοῦ om. t [g] + ἡ n [h] πρὸ τούτου] τούτου μᾶλλον i [i] + πάντα n (ἄ litt. rubr. superscr.)

Κεφάλαιον κη.[j]

C Πρὸς τοὺς λέγοντας προϋφεστάναι τὰς ψυχὰς τῶν σωμάτων[k] ἢ τὸ ἔμπαλιν πρὸ τῶν ψυχῶν διαπεπλάσθαι τὰ σώματα·[l] ἐν ᾧ τις καὶ ἀνατροπὴ τῆς κατὰ τὰς μετεμψυχώσεις μυθοποιΐας.

Τάχα[m] γὰρ οὐκ ἔξω τῆς προκειμένης ἡμῖν πραγματείας ἐστὶ, τὸ διεξετάσαι[n] τὸ ἀμφιβαλλόμενον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις περὶ ψυχῆς τε καὶ σώματος. Τοῖς μὲν γὰρ τῶν[o] πρὸ ἡμῶν
D δοκεῖ οἷς ὁ περὶ τῶν ἀρχῶν[p] ἐπραγματεύθη λόγος,[q] καθάπερ τινὰ δῆμον ἐν ἰδιαζούσῃ πολιτείᾳ[r] τὰς ψυχὰς προϋφεστάναι λέγειν· προκεῖσθαι δὲ κἀκεῖ τά τε τῆς κακίας καὶ[s] τῆς ἀρετῆς ὑποδείγματα· καὶ παραμένουσαν μὲν[t] ἐν τῷ καλῷ τὴν ψυχὴν,
(460) τῆς πρὸς τὸ σῶμα συμπλοκῆς μένειν ἀπείρατον· εἰ δὲ καὶ[u] ἀπορρυῇ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίας, πρὸς τὸν τῇδε βίον κατ-
E ολισθαίνειν, καὶ οὕτως ἐν σώματι γίνεσθαι. Ἕτεροι δὲ τῇ κατὰ τὸν Μωϋσέα τάξει τῆς κατασκευῆς[v] τοῦ ἀνθρώπου προσέχοντες, δευτέραν εἶναι τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος κατὰ τὸν χρόνον φασίν·
c. 2 Gen. v. 7. ἐπειδὴ[w] πρῶτον λαβὼν ὁ Θεὸς χοῦν[x] ἀπὸ τῆς γῆς, τὸν ἄνθρωπον ἔπλασεν,[y] εἶθ' οὕτως ἐψύχωσε διὰ τοῦ ἐμφυσήματος·[z] καὶ τούτῳ τῷ λόγῳ προτιμοτέραν ἀποδεικνύουσι τῆς ψυχῆς τὴν σάρκα, τῆς ἐπεισκρινομένης[a] τὴν προδιαπεπλασ-
120 μένην·[b] * λέγουσι γὰρ διὰ τὸ σῶμα τὴν ψυχὴν γενέσθαι,[c] ὡς ἂν μὴ ἄπνουν τε[d] καὶ ἀκίνητον εἴη τὸ πλάσμα·[e] πᾶν δὲ τὸ διά τι γινόμενον, ἀτιμότερον πάντως ἐστὶ τοῦ δι' ὃ[f] γίνεται, καθὼς τὸ
c. 6 Mat. v. 25 εὐαγγέλιον λέγει ὅτι πλεῖόν[g] ἐστι τῆς τροφῆς ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος, διότι[h] τούτων ἕνεκεν ἐκεῖνα—οὐ γὰρ διὰ τὴν τροφὴν ἡ ψυχὴ οὐδὲ τοῦ ἐνδύματος χάριν κατεσκευάσθη τὰ σώματα,[i] ἀλλὰ, τούτων ὄντων, ἐκεῖνα διὰ τὴν χρείαν προσεξηυρέθη.[j]

[j] κθ α i n q r t [k] τῶν σωμάτων τὰς ψυχὰς α b n r t [l] διάπ. τὰ σώματα τῶν ψυχῶν m tum διαπεπλάσθαι α i l m p r 2 s διαπεπλᾶσθαι ed. διεπλάσθαι b διεπλάσθη β mox τις post ἀνατροπὴ ponit m [m] τάχα] ἀλλὰ α b i [n] ἐξετάσαι d e p s tum ἐν om. t [o] τῶν] τοῖς t—om. d p tum δοκεῖ ante τῶν πρὸ ἡμῶν ponunt α b i n q r t—om. m [p] ἀρχαίων d e n p s ψυχῶν m [q] λόγος om. l mox λοῖμον pro δῆμον Dion. [r] πόλει d e p 1 ut puto [s] + τὰ α b n q r [t] μὲν om. d p statim ἐν om. s [u] καί om. α b i m n (sed + à pr. m.) q r t Dion. statim ἀπορρύει b p 1 r 1 [v] τῇ κατασκευῇ m r tum ante ἀνθρώπου + τελείου m [w] + γὰρ r [x] χοῦν ὁ Θεὸς l [y] ἐποίησεν d—ante τὸν ἄνθρωπον ponit ed. repugn. codd. [z] προσφυσήματος m ἐμπροσφυσήματος q [a] εἰσκρινομένης n [b] διαπεπλασμένην d m p [c] γεγενῆσθαι n r [d] τε] τι t—om. d e l p s

CAPUT VICESIMUM NONUM.

Contra eos qui dicunt, extare animas[1] *ante corpora sua; vel e contrario, ante animas corpora formari, in quo quædam etiam fabulosæ illius*[2] *opinionis de animarum transformatione destructio.*[3]

1. Puto namque non etiam[4] extra propositum[5] esse negotium, ut perquiratur à nobis quod in Ecclesiis ambigitur de animæ constitutione vel corporis. Quibusdam etenim visum est, qui[6] ante nos de principatibus disputantes veluti quandam pestilentiam protulerunt, quòd in conversatione propriâ[7] animæ antè subsistant; sintque illic[8] tam malitiæ quàm virtutis exempla proposita; et perseverantem quidem in bonis animam nulla corporalis conjunctionis experimenta[9] sentire; si verò à[10] boni participatione defluxerit, tunc ad hanc vitam recidere[11] atque in corpore commorari. Alii verò traditum à Moyse ordinem de conditione hominis intuentes, secundo loco, id est, post corpus, animam juxta tempus affirmant: quoniam primùm[12] Deus accipiens limum de terrâ formavit hominem, et ita per insufflationem deinceps animavit. Hac autem ratione præstantius ostendunt corpus esse quàm animam quæ ei conserta[13] est, eò quòd antè formatum est. Dicunt enim propter corpus animam factam, ne sine spiritu formatio immobilis permaneret; omne verò quod propter aliud efficitur, vilius est profectò eo propter quod efficitur: sicut Evangelia profitentur, quoniam anima plus est quàm esca, et[14] corpus[15] quàm vestimentum, quia propter hæc ista[16] concessa sunt: non enim propter escam facta est anima, nec vestimentorum gratiâ constat corpora esse[17] formata, sed cùm hæc existerent, illa propter usum necessaria sunt provisa.[18]

§ 1—1 animam a 2 illius *om.* ed. 3 destructio *om.* a 4 non etiam] *ita* f non minimum a nunc jam b—*om.* ed. 5 positum a b 6 quis a 7 propriæ ed. *statim* anima . . . subsistat b 8 illi ed. *statim* tamen f 9 nullam . . . experientiam b 10 à *om.* ed. 11 *ita* f recedere ed. 12 prius b *statim* acc. Deus ed. *alio ord.* 13 inserta b *et* est ei cons. ed. *alio ord.* 14 et *om.* b 15 *add.* plus a b 16 ista hæc b *alio ord.* 17 esse corp. ed. *alio ord.* 18 visa sunt a b

[e] *σῶμα* i tum *γενόμενον* l (ʹω) [f] *διὸ* m r *δι' ὅτι* t statim *γέγονε* d e l p s

[g] *πλείων* b d e m r *πλεῖον* s 1 tum *ἡ ψ. τῆς τροφῆς* m n [h] + *οὐ* t tum *ἕνεκα* d i l n p statim *ἐκεῖνο* m mox *γὰρ* om. l [i] *τὸ σῶμα* d e mox *ὄντων* om. d l [j] *προσεξευρέθη* a b e i m *προεξευρέθη* l n *προσεξερεύθη* r *προσεξηυρέθη* s 1 ante *διὰ τὴν χρείαν* ponit n

2. Ἐπεὶ οὖν ἐν[k] ἀμφοτέραις ταῖς ὑπολήψεσιν ὁ λόγος ὑπαί-
B τιος, τῶν τε προβιοτεύειν τὰς ψυχὰς ἐν ἰδίᾳ τινὶ καταστάσει μυθολογούντων καὶ τῶν ὑστέρας τῶν σωμάτων κατασκευάζεσθαι[l] νομιζόντων, ἀναγκαῖον ἂν εἴη μηδὲν τῶν ἐν τοῖς δόγμασι λεγομένων[m] περιϊδεῖν ἀνεξέταστον. ἀλλὰ τὸ μὲν δι' ἀκριβείας τοὺς ἑκατέρωθεν γυμνάζειν λόγους καὶ πάσας ἐκκαλύπτειν[n] τὰς ἐγκειμένας[o] ἀτοπίας ταῖς ὑπολήψεσι, μακροῦ ἂν δέοιτο καὶ[p] λόγου καὶ χρόνου· δι' ὀλίγων δὲ, καθὼς ἔστι δυνατὸν, ἑκάτερον[q] τῶν εἰρημένων ἐπισκεψάμενοι, πάλιν τῶν προκειμένων[r] ἀντιληψόμεθα.

C 3. Οἱ τῷ προτέρῳ παριστάμενοι λόγῳ καὶ πρεσβυτέραν τῆς ἐν σαρκὶ ζωῆς τὴν[s] πολιτείαν τῶν ψυχῶν δογματίζοντες, οὔ μοι δοκοῦσι τῶν Ἑλληνικῶν καθαρεύειν δογμάτων τῶν[t] περὶ τῆς μετενσωματώσεως αὐτοῖς μεμυθολογημένων· εἰ γάρ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε, πρὸς τοῦτο κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην τὸν λόγον αὐτοῖς εὑρήσει κατασυρόμενον.[u] Φασί τινα τῶν παρ' ἐκείνοις
v ἴσ. + καὶ σοφῶν εἰρηκέναι, ὅτι[v] ἀνὴρ γέγονεν ὁ αὐτὸς, καὶ γυναικὸς σῶμα
D μετημφιάσατο,[w] καὶ μετ' ὀρνέων ἀνέπτη, καὶ θάμνος[x] ἔφυ, καὶ τὸν ἔνυδρον ἔλαχε βίον—οὐ πόρρω τῆς ἀληθείας, κατά γε[y] τὴν ἐμὴν κρίσιν, φερόμενος ὁ περὶ ἑαυτοῦ[z] ταῦτα λέγων· ὄντως γὰρ βατράχων τινῶν ἢ κολοιῶν[a] φλυαρίας ἢ ἀλογίας ἰχθύων ἢ δρυῶν ἀναισθησίας ἄξια τὰ τοιαῦτα δόγματα, τὸ μίαν ψυχὴν λέγειν διὰ τοσούτων ἐλθεῖν.

4. Τῆς δὲ τοιαύτης ἀτοπίας αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία, τὸ προϋφεστάναι τὰς ψυχὰς οἴεσθαι· δι' ἀκολούθου γὰρ ἡ ἀρχὴ τοῦ
121 τοιούτου δόγματος * ἐπὶ τὸ προσεχές τε καὶ παρακείμενον τὸν λόγον προάγουσα, μέχρι τούτου τερατευομένη διέξεισιν· εἰ γὰρ διά τινος κακίας ἀποσπασθεῖσα[b] τῆς ὑψηλοτέρας ἡ ψυχὴ πολιτείας, μετὰ[c] τὸ (καθώς φασιν) ἅπαξ γεύσασθαι τοῦ σωματικοῦ βίου πάλιν ἄνθρωπος γίνεται· ἐμπαθέστερος δὲ πάντως ὁ ἐν σαρκὶ[d] βίος ὁμολογεῖται παρὰ τὸν[e] ἀΐδιον καὶ ἀσώματον·

[k] ἐν om. i—ἐπ' ἀμφότερα r paulo post τινὶ om. α i statim τάξει α b q διατάξει i pro καταστάσει [l] κατεσκευάσθαι m κατεσκευᾶσθαι q [m] λεγομένων ἐν τοῖς δόγμασι ed.—τοῖς om. m [n] ἐγκαλύπτειν q r I [o] ἐκκειμένας t ἐγγινομένας r [p] καὶ om. n tum χρόνου καὶ λόγου ed. repugn. d e i l m p q r s [q] ἑκατέρων q [r] εἰρημένων q Dion. statim ἀντιληψώμεθα l [s] τὴν om. t [t] τῶν om. t tum τῶν n pro τῆς et in mg à Imâ m. ἐν ἄλλοις περὶ τῆς μετεμψυχώσεως [u] + ὂν ed.—ὃ b Dion.—om. α d i l n p s tum post φασὶ + γὰρ α i n s [v] + καὶ α b i m n q r t [w] ἠμφιάσατο n t ante σῶμα ponit n [x] θάμνοις d e p I ἐν θάμνοις t statim ἐφοίτα d e ἔφυτα l [y] γε om. d l p s [z] ita α b d i l m n p r s αὐτοῦ ed. [a] + καὶ s [b] ὑποσπασθεῖσα b [c] μετὰ ad πάλιν om. m n (sed add. in mg ab ant. m.) q

2. Quoniam igitur assertio utriusque opinionis [1] vituperatione non caret, et eorum qui prius vivere animas in suo quodam [2] statu atque ordine fabulantur [3] et eorum qui eas post corpora creatas existimant; necessarium esse reor, ea quæ in eorum dogmatibus asseruntur, aliquatenus explorare. Nam si volumus utrorumque diligentiùs investigare sermones, et universas ineptias patefacere quæ ipsorum opinionibus probantur annexæ, [4] spatio longi sermonis et [5] temporis indigemus; et ideo paucis, sicuti est possibile, ea quæ ab eis dicta sunt intuentes, ea refellere non moremur.

3. Qui [1] primæ professioni patrocinium præstant, et antiquiorem animarum conversationem præter hanc vitam corporis asserunt, non michi gentilium dogmatum carere videntur erroribus, [2] qui multa de animarum in corpora transformatione fabulosa finxerunt. [3] Quos si quis diligenter examinet, ad hoc assertiones eorum perduci [4] ipsâ necessitate deprehendet, quod aiunt [5] quendam retulisse qui apud eos sapiens esse putabatur, quòd et vir fuerit et fœmina, deinde in volucres evolârit: [6] itemque idem inter dumeta floruerit, [7] et ad postremum vitam sit in humore [8] sortitus; nec procul distat à vero, et quidem juxta meum [9] judicium, [10] quem talia de se [11] proferre non puduit. Verè namque ranarum corvorumque garrulitatibus et irrationabilitate piscium et arborum insensibilitate digna hæc eorum dogmata comprobantur, quæ unam [12] animam per tot res pertransire confirmant.

4. Ineptiæ verò [1] hujus hæc causa est, quòd antè subsistere animas arbitrantur. Consequenter enim principium dogmatis eorum in anteriora tendens ac promovens, usque ad hæc [2] monstra delabitur. Si enim propter aliquam malitiam [3] à sublimiore statu decidens anima (sicut asserunt) efficitur homo, vitiosior autem profectò est conversatio corporalis quàm illa intellectualis et incorporea, [4] neces-

§ 2—1 opin. utr. a *alio ord.* 2 quo a 3 opinantur ed. *statim* et *om.* f *et* eorum *om.* a f 4 annexa ed. 5 sermonis et *om.* ed. *mox* sicut ed.
§ 3—1 quæ a f *statim* prius professionis b *interpung. post* asserunt *non post* moremur a 2 vid. gent. dog. err. car. ed. *alio ord.* 3 finxerunt *om.* a 4 produci b 5 Quod autem ed. 6 evolaverit ed. 7 inter dumeta floruerit] *ita* f interdum ætate fl. a b interdum effloruerit ed. 8 humorem ed. 9 *ita* f 2 eum a b f 1—*om.* ed. *statim* judicem b 10 ejus *add.* ed. 11 de se *om.* ed. 12 unum a *mox* transire f
§ 4—1 vero *om.* ed. 2 ad hæc *om.* a 3 *ita* a f mal. aliq. ed. *alio ord.* aliam malitiam b 4 et incorporea *om.* ed.

r t tum φησιν d i m n in mg p s [d] ἐν σαρκὶ] ἔνσαρκος n tum ὁμολογεῖται in textu n omiss. ab ant. manu in mg ante βίος additur—ὡμολόγηται r t
[e] + ἤδη b i statim ἀειδῆ m q r 1 t pro ἀΐδιον

ἀνάγκη πᾶσα, τὴν ἐν τῷ τοιούτῳ γενομένην[f] βίῳ[g] ἐν ᾧ πλείους
B αἱ πρὸς τὸ ἁμαρτάνειν εἰσὶν ἀφορμαὶ, ἐν πλείονί τε κακίᾳ γενέσθαι καὶ ἐμπαθέστερον ἢ[h] πρότερον διατεθῆναι· ἀνθρωπίνης δὲ[i] ψυχῆς πάθος, ἡ[j] πρὸς τὸ ἄλογόν ἐστιν ὁμοίωσις· τούτῳ δὲ προσοικειωθεῖσαν αὐτὴν, εἰς κτηνώδη φύσιν μεταρρυῆναι· ἅπαξ δὲ διὰ κακίας ὁδεύουσαν,[k] μηδὲ ἐν ἀλόγῳ γενομένην τῆς ἐπὶ τὸ κακὸν προόδου λῆξαί ποτε· ἡ γὰρ[l] τοῦ κακοῦ στάσις ἀρχὴ τῆς κατ᾽ ἀρετήν ἐστιν ὁρμῆς· ἀρετὴ δὲ ἐν ἀλόγοις οὐκ ἔστιν· οὐκοῦν ἀεὶ πρὸς τὸ χεῖρον ἐξ ἀνάγκης ἀλλοιωθήσεται, πάντοτε
(461) πρὸς τὸ ἀτιμότερον προϊοῦσα καὶ ἀεὶ τὸ χεῖρον τῆς ἐν ᾗ ἐστι
C φύσεως ἐξευρίσκουσα· ὥσπερ δὲ τοῦ λογικοῦ τὸ αἰσθητὸν[m] ὑποβέβηκεν, οὕτω καὶ ἀπὸ τούτου ἐπὶ τὸ ἀναίσθητον ἡ[n] μετάπτωσις γίνεται.

5. Ἀλλὰ[o] μέχρι τούτου προϊὼν ὁ λόγος αὐτοῖς, εἰ καὶ ἔξω τῆς ἀληθείας φέρεται, ἀλλά γε διά τινος ἀκολουθίας τὸ[p] ἄτοπον ἐξ ἀτόπου μεταλαμβάνει· τὸ δὲ ἐντεῦθεν ἤδη διὰ τῶν ἀσυναρτήτων αὐτοῖς τὸ[q] δόγμα μυθοποιεῖται. ἡ μὲν γὰρ ἀκολουθία παντελῆ[r] διαφθορὰν τῆς ψυχῆς ὑποδείκνυσιν· ἡ γὰρ
D ἅπαξ τῆς ὑψηλῆς πολιτείας ἀπολισθήσασα, ἐν οὐδενὶ μέτρῳ κακίας στῆναι δυνήσεται, ἀλλὰ, διὰ τῆς πρὸς τὰ πάθη σχέσεως, ἀπὸ μὲν τοῦ λογικοῦ πρὸς τὸ[s] ἄλογον μεταβήσεται· ἀπ᾽ ἐκείνου δὲ πρὸς τὴν τῶν φυτῶν[t] ἀναισθησίαν μετατεθήσεται· τῷ δὲ ἀναισθήτῳ γειτνιᾷ πως τὸ ἄψυχον· τούτῳ δὲ[u] τὸ ἀνύπαρκτον ἕπεται· ὥστε καθόλου διὰ τῆς ἀκολουθίας πρὸς τὸ μὴ ὂν αὐτοῖς
122 ἡ ψυχὴ μεταχωρήσει·* οὐκοῦν ἀμήχανος[v] αὐτῇ πάλιν ἐξ ἀνάγκης ἔσται ἡ πρὸς τὸ κρεῖττον[w] ἐπάνοδος· ἀλλὰ μὴν ἐκ θάμνου ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον[x] τὴν ψυχὴν ἐπανάγουσιν. οὐκοῦν προτιμοτέραν τὴν ἐν θάμνῳ ζωὴν τῆς ἀσωμάτου διαγωγῆς ἐκ τούτων ἀποδεικνύουσι.

6. Δέδεικται γὰρ, ὅτι ἡ πρὸς[y] τὸ χεῖρον γενομένη[z] πρόοδος τῆς ψυχῆς, πρὸς τὸ κατώτερον κατὰ τὸ εἰκὸς ὑποβήσεται. ὑποβέβηκε δὲ τὴν ἀναίσθητον φύσιν τὸ ἄψυχον, εἰς ὃ δι᾽ ἀκο-

[f] ita α b l m n p q s γινομένην ed. r [g] + ψυχὴν m paulo post γίνεσθαι r [h] ἢ] τοῦ d l p s—ἢ πρότερον om. q [i] δε om. l [j] ἡ om. t mox καταρρυῆναι b à 2dâ m.—β cum ed. concor. [k] + καὶ d l statim μηδ᾽ l tum γινομένην r [l] δὲ d [m] τὸ αἰσθητὸν τοῦ λογικοῦ q—αἰσθητικὸν i tum οὕτως m n r [n] ἡ om. d l m p s statim μετάστασις i μετάβασις q [o] + τὸ r [p] τὸ om. α b i n1 q r statim ἄτ. ἐξ ἀτ. μεταλαμβάνει post ἤδη ponit q qui et + καὶ ante διὰ et οὐδὲ pro τὸ δὲ habet et mox συναρτήτων [q] τὸ om. n1 p1 q [r] παντελῶς r statim φθορὰν l διαφορὰν i [s] τὸ om. r [t] τῶν φυτῶν om. m tum μεταχωρήσει m [u] τοῦτο δὲ p τῷ δὲ ἀψύχῳ n [v] ἀμήχανον m [w] ἡ πρὸς τὸ κρεῖττον ἔσται d l p s [x] + πάλιν b

sitas omnis[5] est, eam in tali vitâ positam in quâ plures occasiones peccandi deesse non possint,[6] amplioribus malitiis affici et vitiosiorem quàm antea declarari ; humanæ verò animæ vitiositas irrationabilis rei similitudo est, cui[7] familiariter adjuncta, in naturam jumentorum quodammodo recidit. Semel enim per malitiam properans, etiam cùm irrationabilis (ut aiunt[8]) effecta fuerit, nunquam[9] à malorum[10] promotione desistet ; mali namque statio virtutis initium est: [11] virtus autem in[12] irrationabilibus nulla est. Semper igitur in pejus ipsâ necessitate mutabitur, in id quod est deterius abjectiusque proficiens, et ad hoc quod extremum est, naturarum[13] jugi mutatione pertendens. Sicut autem transcendit rationalis natura sensibilem : sic[14] ab hac ad insensibilem casus est.

5. Sed hactenus eorum sermo procedens, licèt extra veritatem feratur, tamen quadam consequentiâ ex ineptis inepta consequitur. Hinc etiam per incongrua et impossibilia fabulosum eis dogma generatur, quod animæ consequenter omnimodum[1] demonstret interitum. Quæ enim semel[2] à sublimi conversatione defluxit,[3] in nullâ mensurâ malitiæ stare jam poterit, sed, passionum affectibus[4] irretita, à rationali quidem ad irrationale transibit,[5] ab eo quoque ad[6] virgulta insensibilia transferetur :[7] insensibile verò et exanime quadam ratione vicina sunt: exanime autem sequitur id quod non est. Ita prorsus hac eorum consecutione, ad id quod non existat[8] anima resolvetur, quia impossibilis erit[9] ei per necessitatem ad meliora transgressus. Sed enim reducunt[10] animam ex[11] dumetis ad hominem; ergo præstantiorem vitam quæ in dumetis[12] est quàm[13] modum conversationis incorporeæ per ista demonstrant.

6. Ostensum est namque, quòd processus animæ nitentis ad mala consequenter devolvatur ad infima, inferiorque[1] sit exanimis natura quàm insensibilis, ad quam extremitatem initium dogmatis eorum

5 omnino a *statim* est *erasum* f 6 possunt a b *mox* malitias a 7 quæ a quæ ei b 8 ut aiunt *om.* ed. 9 tanquam ed. 10 *ita* a majorum ed. b f *statim* propositione ed. *tum* desistet b f desistent a desistit ed. 11 est initium ed. *alio ord.* 12 in *om.* ed. 13 naturarum *om.* ed. 14 ita a *statim* ab hoc f à sensibili b

§ 5—1 omnimodo a *statim* demonstrat b 2 semel *om.* a b 3 defluxerit a b defluit ed. 4 affectionibus ed. 5 transit ed. 6 in ed. 7 transferentur ed. 8 existet ed. 9 erat ed. 10 seducunt ed. 11 à a *statim* jumentis b 12 jumentis b 13 quam *om.* ed.

§ 6—1 que *om.* a

[y] *ὅτι ἡ πρὸς*] *ὡς ἡ εἰς* n [z] *γινομένη* β i m n q r *γιγνομένη* t

B λουθίας[a] ἡ ἀρχὴ τοῦ δόγματος αὐτῶν τὴν ψυχὴν ἄγει·[b] ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο οὐ βούλονται· ἢ τῷ ἀναισθήτῳ τὴν ψυχὴν ἐγκατακλείουσιν,[c] ἢ εἴπερ ἐντεῦθεν ἐπὶ τὸν ἀνθρώπινον αὐτὴν[d] ἐπανάγοιεν βίον, προτιμότερον (καθὼς εἴρηται) τὸν ξυλώδη βίον τῆς[e] πρώτης ἀποδείξουσι καταστάσεως, εἴπερ ἐκεῖθεν μὲν ἡ πρὸς κακίαν κατάπτωσις γέγονεν,[f] ἐντεῦθεν δὲ ἡ πρὸς ἀρετὴν ἐπάνοδος γίνεται.

7. Οὐκοῦν ἀκέφαλός τις[g] καὶ ἀτελὴς ὁ τοιοῦτος διελέγχεται λόγος, ὁ τὰς ψυχὰς ἐφ' ἑαυτῶν πρὸ[h] τῆς ἐν σαρκὶ ζωῆς βιοτεύειν κατασκευάζων καὶ διὰ κακίας συνδεῖσθαι τοῖς σώμασι·
C Τῶν δέ γε νεωτέραν[i] τοῦ σώματος τὴν ψυχὴν εἶναι λεγόντων, προκατεσκευάσθη διὰ τῶν κατόπιν ἡ ἀτοπία.

8. Οὐκοῦν ἀπόβλητος ἐπίσης ὁ παρ' ἀμφοτέρων[j] λόγος· διὰ δὲ τοῦ μέσου τῶν ὑπολήψεων εὐθύνειν οἶμαι δεῖν ἐν ἀληθείᾳ τὸ ἡμέτερον δόγμα·[k] ἔστι δὲ τοῦτο, τὸ μήτε κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἀπάτην ἐν κακίᾳ τινὶ βαρηθείσας τὰς τῷ παντὶ συμπεριπολούσας[l] ψυχὰς, ἀδυναμίᾳ τοῦ συμπαραθέειν[m] τῇ ὀξύτητι τῆς τοῦ πόλου κινήσεως ἐπὶ τὴν γῆν καταπίπτειν οἴεσθαι·[n]

Κεφάλαιον κθ.[o]

Κατασκευὴ τοῦ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ψυχῇ τε[p] καὶ σώματι τὴν αἰτίαν τῆς ὑπάρξεως εἶναι.

D μηδ' αὖ πάλιν οἱονεὶ πήλινον ἀνδριάντα προδιαπλάσαντας[q] τῷ λόγῳ τὸν ἄνθρωπον, τούτου ἕνεκεν[r] τὴν ψυχὴν γίνεσθαι λέγειν. ἢ γὰρ ἂν ἀτιμοτέρα τοῦ πηλίνου πλάσματος[s] ἡ νοερὰ φύσις
123 ἀποδειχθείη.* ἀλλ' ἑνὸς ὄντος τοῦ[t] ἀνθρώπου, τοῦ διὰ ψυχῆς τε
B καὶ σώματος συνεστηκότος, μίαν αὐτοῦ[u] καὶ κοινὴν τῆς συστάσεως τὴν ἀρχὴν ὑποτίθεσθαι, ὡς ἂν μὴ αὐτὸς ἑαυτοῦ προγενέστερός τε καὶ νεώτερος[v] γένοιτο, τοῦ μὲν σωματικοῦ προτερεύοντος[w] ἐν

[a] ἀκολουθίαν b [b] ἀνάγει m mox βούλεται α [c] ἐγκατακλείσουσιν α [d] αὐτὴν om. i statim + καὶ οὐράνιον t tum ἐπαναγάγοιεν t [e] + αἰθερίας b tum ἀποδείξωσι q [f] ἐγένετο d l m p s [g] τι m τε n r [h] πρὸ] πρὸς τὸ p [i] γε νεωτέραν] γενναιοτέραν r 1 ni fallor t 1 mox προκατεσκεύασται i q [j] ἀμφοτέροις t [k] incipit cap. λ in r rectè, ut videtur tum μηδὲ q [l] περιπολούσας b n 1 [m] συμπαραθεῖν α b i n t συμπαράγειν m συμπαρέχειν q [n] hic incipit caput novum in a b d e f l m n p s t—in ed. c R. 940 et Dion. post ἀποδειχθείη infra; utrobique malè [o] λ α i n q r [p] ψυχῇ τε] ψυχῆς οἴεσθαι b [q] ita α b c f m n 2 p q r t προδιαπλάσαντα d e i l s προδιαπλασθέντα ed. προσδιαπλάσαντας n 1 προδιαπλάσας a

animam consequenter adducit. Sed quia hoc illi nolunt, aut intra insensibilia[2] concludant animam necesse est, aut, si hinc eam[3] rursus ad humanum[4] reducunt, meliorem (sicuti dictum est) ligneam vitam primæ illius institutionis ostendent,[5] quandoquidem exinde ad malitiam facta ruina sit, hinc autem ad virtutem tribuatur[6] excursus.

7. Igitur sine capite et sine fine hæc assertio esse convincitur, quæ animas apud se priùs præter vitam carnis astruit vivere, et propter malitiam corporibus obligari. Eorum verò qui juniorem[1] corpore animam esse contendunt, destruetur inconstantia per ea quæ in consequentibus[2] exponuntur.

8. Quapropter æque[1] rejicienda est ratio quæ ab utrisque defertur: per medium verò opinionum reor oportere dogma nostrum in veritate dirigere. Est autem hoc, quòd nec juxta gentilium seductionem[2] malitiâ quadam depressas animas opinamur, quas illi, quòd ad rotationem[3] totius poli[4] quæ nimiâ velocitate fertur, per imbecillitatem concurrere nequeunt,[5] ob hoc in terram recidere profitentur; nec rursus hominem veluti statuam[6] quadam ratione antè formantes,[7] ei propterea dicimus animam commodari;[8] alioquin institutioni luteæ natura[9] intelligibilis inferior esse monstrabitur.

CAPUT TRIGESIMUM.

Assertio, quod una eademque animæ et corporis causa subsistendi esse videatur.

1. Sed[1] cùm sit unus homo, qui ex animâ constat et corpore, unum ei et commune dare[2] oportet institutionis exordium, ne sibi ipse anterior posteriorque videatur, ut corporis in eo conditio prima, et

2 sensibilia ed. *statim* concludunt ed. 3 ea ed. 4 hominem b *mox* sicut ed. *tum* lignum a 5 ostendit ed. 6 tribuebatur ed.
§ 7—1 à *add.* a *tum* animæ a 2 consequentia b
§ 8—1 *ita* a f ea ed. *statim* recienda a 2 seductiones b 3 *ita* b f rationem ed. 4 *ita* a b f 2 populi ed. *statim* nimiamque velocitatem b *et post* nimia *add.* volvitur a *tum* fertur per imbecillitatem *om.* a b 5 nequeant ed. *tum* terra b 6 velut instantiam ed. *tum* rationem a 7 formantis ed. 8 accommodari a 9 naturæ ed.
§ 1—1 set b 2 dari b *mox* ipsi a

[r] ita α β i l m n p q r s ἕνεκα ed. [s] σώματος q r tum ἢ pro ἡ m et ἀποδεχθῇ t [t] τοῦ om. i [u] αὐτῷ d l n ex corr. rec. p s tum τὴν κοινὴν τῆς συστάσεως i [v] μεταγενέστερος d 2 in ras. [w] προτέρου ὄντος α

αὐτῷ, τοῦ δὲ [x] ἑτέρου ἐφυστερίζοντος· ἀλλὰ τῇ μὲν προγνωστικῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει (κατὰ τὸν μικρῷ πρόσθεν ἀποδοθέντα λόγον) ἅπαν [y] προϋφεστάναι τὸ ἀνθρώπινον πλήρωμα λέγειν, [z] συμμαρτυρούσης εἰς [a] τοῦτο τῆς προφητείας τῆς [b] λεγούσης, εἰδέναι
C τὰ πάντα τὸν Θεὸν πρὶν γενέσεως αὐτῶν· ἐν δὲ τῇ καθ' ἕκαστον δημιουργίᾳ μὴ προτιθέναι τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον, μήτε πρὸ [c] τοῦ σώματος τὴν ψυχήν, μήτε τὸ ἔμπαλιν· ὡς ἂν μὴ στασιάζοι [d] πρὸς ἑαυτὸν ὁ ἄνθρωπος τῇ κατὰ τὸν χρόνον διαφορᾷ μεριζόμενος.[e]

2. Διπλῆς γὰρ τῆς φύσεως ἡμῶν νοουμένης, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν διδασκαλίαν, τοῦ τε [f] φαινομένου ἀνθρώπου καὶ
(462) τοῦ κεκρυμμένου· εἰ τὸ μὲν προϋπάρχοι [g] τὸ δὲ ἐπιγένοιτο,
D ἀτελής τις ἡ τοῦ Δημιουργοῦντος ἀπελεγχθήσεται [h] δύναμις, οὐ τῷ παντὶ κατὰ τὸ ἀθρόον ἐξαρκοῦσα, ἀλλὰ διαιρουμένη τὸ ἔργον καὶ ἀνὰ μέρος περὶ [i] ἑκάτερον τῶν ἡμισευμάτων ἀσχολουμένη.

3. Ἀλλ' ὥσπερ ἐν τῷ σίτῳ φαμὲν ἢ ἐν ἑτέρῳ τινὶ τῶν σπερμάτων, ἅπαν ἐμπεριειλῆφθαι τῇ δυνάμει τὸ κατὰ τὸν στάχυν [j] εἶδος, τὸν χόρτον, τὴν καλάμην, τὰς διὰ μέσου ζώνας,
E τὸν καρπόν, τοὺς ἀνθέρικας, καὶ οὐδὲν τούτων ἐν [k] τῷ τῆς φύσεως λόγῳ προϋπάρχειν ἢ προγίνεσθαί [l] φαμεν τῇ φύσει τοῦ σπέρματος, ἀλλὰ τάξει μέν τινι φυσικῇ τὴν ἐγκειμένην τῷ σπέρματι δύναμιν φανεροῦσθαι,[m] οὐ μὴν ἑτέραν ἐπεισκρίνεσθαι φύσιν—κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ τὴν ἀνθρωπίνην σπορὰν ἔχειν [n] ὑπειλήφαμεν, ἐν τῇ πρώτῃ τῆς συστάσεως ἀφορμῇ συν-
124 εσπαρμένην [o] τὴν τῆς φύσεως δύναμιν· * ἐξαπλοῦσθαι δὲ καὶ φανεροῦσθαι διά τινος φυσικῆς ἀκολουθίας πρὸς τὸ τέλειον προϊοῦσαν, οὐ προσλαμβάνουσάν τι τῶν ἔξωθεν εἰς ἀφορμὴν τελειώσεως· ἀλλ' ἑαυτὴν εἰς τὸ τέλειον δι' ἀκολουθίας προάγουσαν· [p] ὡς μήτε [q] ψυχὴν πρὸ τοῦ σώματος μήτε χωρὶς [r] ψυχῆς τὸ σῶμα ἀληθὲς εἶναι λέγειν, ἀλλὰ μίαν ἀμφοτέρων ἀρχήν, κατὰ μὲν τὸν ὑψηλότερον λόγον, ἐν τῷ πρώτῳ τοῦ Θεοῦ

[x] δ' i tum μὲν om. b et δυνάμει τοῦ Θ. n [y] ἅπασαν b [z] λέγειν] λέγει d r ante πλήρωμα ponunt a d e l m ex corr. rec. p s [a] πρὸς n—εἰς τοῦτο om. d e [b] τῆς om. i q statim λεγούσης om. i tum τὰ om. α b i m n1 q r t [c] πρὸ om. q [d] στασιάζῃ i β στασιάζει b [e] γνωριζόμενος m [f] τε om. r [g] ὑπάρχοι m προυπάρχει b tum ἐπιγίνοιτο d f l n p q s ἐπιγίνεται r [h] ἀπελέγχοιτο b ἀποδειχθήσεται d e mox ἐπαρκοῦσα l [i] + τὸ b [j] ἄσταχυν n [k] ἐν om. d p s [l] προγενέσθαι d l p s προσγίνεσθαι α 2 m n t [m] φανεροῦσθαι δύναμιν l tum ἐπισπείρεσθαι t
ὑπ
[n] ἔχει l statim παρειλήφαμεν d παρειλήφαμεν e1—ἔχειν ante σπορὰν ponunt

secunda constet alterius. Et, in præscientiâ [3] quidem divinæ virtutis, juxta rationem paulò antè digestam, omnem plenitudinem humanæ conditionis antè subsistere profitemur, testificante nobis in [4] hoc prophetiâ quæ dicit,[5] nosse Deum omnia antequam fiant: in singulorum verò conformatione, alterum [6] non præferimus alteri, nec [7] ante corpus animam nec [8] è contrario dicimus, ne divisus homo juxta differentiam temporis in semetipso dissentiat.[9]

2. Nam cùm duplex intelligatur nostra natura secundùm doctrinam Apostoli,[1] visibilis scilicet hominis et latentis, si aliud quidem antè subsistat, aliud autem pòst superveniat, imperfecta quidem virtus videbitur Conditoris, quæ non simul utrobique sufficiat sed diviso [2] opere seorsum in singulorum medietatibus occupetur.

3. Quemadmodum verò in tritico [1] aut in alio quolibet semine cunctam spicæ videmus speciem [2] quadam potentiâ comprehensam, hoc [3] est, fœnum, culmum, internodia, necnon fructum atque aristas; et nichil eorum antè subsistere in naturæ ratione aut pòst accidere dicimus, sed insitam vim semini [4] quodam naturali ordine [5] declarari, nec aliam ei superinduci posse naturam: juxta hanc rationem et humani causam [6] seminis opinamur existere, quod in primâ constitutionis occasione satum quidem simul est [7] juxta naturæ potentiam, tenditur verò et declaratur, quadam consequentiâ naturali ad id quod perfectum est [8] promovens, nec aliquid extrinsecus ad occasionem suæ perfectionis assumens. Semetipsum namque ad id quod perfectum est, consequenter extendit, ita ut nec ante corpus animam nec præter animam subsistere corpus affirmari veraciter possit; sed unum [9] sit utriusque principium, juxta altiorem quidem rationem in primâ

3 *ita* b f præsentia ed. 4 testante in nobis b 5 propheta qui dicat ed. *tum* Dominum ed. 6 alterutrum ed. 7 corpus ante animam nec *add.* b 8 ,nec] fuisse b 9 discedat ed.

§ 2—1 Apost. doct. b 2 divino b

§ 3—1 triticum a *tum* in *om.* a *statim* aliquo b 2 spec. spica vid. ed. 3 autem *add.* b 4 seminis b 5 omine ed. *mox* posse *om.* ed. 6 humanam ausam a 7 et a b *mox* traditur *pro* tenditur a b 8 se *add.* b 9 utrum ed. *tum* utrius ed.

a d e f l p s ante ὑπειλήφαμεν α b i m n q r post eam vocem ed.—om. t

[o] + μὲν κατὰ q + μὲν t [p] προσάγουσαν α1 t ex corr. statim ὥστε i

[q] + τὴν t [r] + τῆς b

βουλήματι καταβληθεῖσαν, κατὰ δὲ τὸν[s] ἕτερον, ἐν ταῖς τῆς γενέσεως ἀφορμαῖς[t] συνισταμένην.

4. Ὡς γὰρ οὐκ ἔστι τὴν[u] κατὰ τὰ μέλη διάρθρωσιν ἐνιδεῖν
B τῷ πρὸς τὴν σύλληψιν τοῦ σώματος ἐντιθεμένῳ[v] πρὸ τῆς διαπλάσεως· οὕτως οὐδὲ τὰς τῆς ψυχῆς ἰδιότητας ἐν τῷ αὐτῷ δυνατόν ἐστι κατανοῆσαι, πρὶν προελθεῖν εἰς ἐνέργειαν· καὶ ὥσπερ οὐκ ἄν τις ἀμφιβάλοι[w] πρὸς τὰς τῶν ἄρθρων τε καὶ σπλάγχνων διαφορὰς ἐκεῖνο τὸ ἐντεθὲν[x] σχηματίζεσθαι, οὐκ ἄλλης τινὸς δυνάμεως ἐπεισερχομένης, ἀλλὰ τῆς ἐγκειμένης φυσικῶς[y] πρὸς τὴν ἐνέργειαν ταύτην[z] μεθισταμένης· οὕτω καὶ περὶ[a] ψυχῆς ἀναλόγως ἐστὶ τὸ ἴσον ὑπονοῆσαι, ὅτι κἂν μὴ διά
C τινων ἐνεργειῶν ἐν τῷ φαινομένῳ γνωρίζηται,[b] οὐδὲν ἧττόν ἐστιν ἐν ἐκείνῳ· καὶ γὰρ καὶ[c] τὸ εἶδος τοῦ μέλλοντος συνίστασθαι ἀνθρώπου ἐν ἐκείνῳ ἐστὶ τῇ δυνάμει, λανθάνει δὲ διὰ τὸ μὴ εἶναι δυνατὸν πρὸ τῆς ἀναγκαίας ἀκολουθίας ἀναφανῆναι· οὕτω καὶ ἡ ψυχή, ἔστι[d] μὲν ἐν ἐκείνῳ καὶ μὴ φαινομένη, φανήσεται δὲ διὰ τῆς οἰκείας ἑαυτῆς[e] καὶ κατὰ φύσιν ἐνεργείας, τῇ σωματικῇ αὐξήσει συμπροϊοῦσα.

5. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἀπὸ νεκροῦ σώματος ἡ πρὸς τὴν σύλ-
D ληψιν δύναμις ἀποκρίνεται ἀλλ' ἐξ ἐμψύχου καὶ ζῶντος·[f] διὰ τοῦτό φαμεν εὔλογον εἶναι[g] μὴ νεκρὸν καὶ ἄψυχον οἴεσθαι[h] τὸ ἀπὸ ζῶντος εἰς[i] ζωῆς ἀφορμὴν προϊέμενον· τὸ γὰρ ἐν σαρκὶ ἄψυχον, καὶ νεκρόν ἐστι πάντως· ἡ δὲ νεκρότης κατὰ στέρησιν ψυχῆς[j] γίνεται· οὐκ ἂν δέ τις ἐπὶ τούτου πρεσβυτέραν τῆς ἕξεως εἴποι τὴν στέρησιν, εἴπερ τὸ ἄψυχον, ὅπερ νεκρότης ἐστὶ, τῆς ψυχῆς εἶναί τις κατασκευάζοι[k] πρεσβύτερον. εἰ δέ τις καὶ
125 ἐναργέστερον[l] ζητοίη τεκμήριον τοῦ ζῆν ἐκεῖνο τὸ μέρος * ὅπερ ἀρχὴ τοῦ κατασκευαζομένου γίνεται ζώου,[m] δυνατόν ἐστι καὶ δι' ἄλλων σημείων δι' ὧν τὸ ἔμψυχον ἐκ τοῦ νεκροῦ διακρίνεται, καὶ περὶ τούτου κατανοῆσαι· τεκμήριον γὰρ τοῦ ζῆν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ποιούμεθα, τὸ θερμὸν εἶναί τινα καὶ ἐνεργὸν[n] καὶ

[s] τὸ r [t] ἀμορφίαις t [u] τὴν om. d e tum τὰ accessit ex codd. [v] τῶν . . ἐντιθεμένων t—ἐντιθεμένῳ τοῦ σώματος n tum n I habet τυχῆς pro τῆς ψυχῆς, om. ἐν τῷ αὐτῷ et ἐλθεῖν dat pro προελθεῖν [w] ἀμφιβάλλοι α p I fortè q διαμφιβάλλοι m [x] ἐντεῦθεν α p t [y] φύσεως n [z] ita α b e i m n q r I ex corr. s ταύτης a d f l p r I t αὐτῆς ed. tum οὕτως m n r [a] + τῆς α b mox ἴσον i m s statim νοῆσαι t tum τῶν pro τινων n in text. [b] γνωρίζεται i r I [c] καὶ om. α d e f l p s mox ἐκείνῃ m tum οὕτως α r et ἡ om. t [d] ita α β i l m p r s ἐστὶ ed. [e] ἑαυτῇ i r αὐτῇ m [f] + καὶ s [g] εἶναι] ἂν r + καὶ i l s [h] οἴεσθαι] οἴεσθαι εἶναι n εἶναι q [i] πρὸς i statim ζῶσαν μορφὴν m pro ζωῆς ἀφορμὴν tum εἰ δ. νεκρὸν pro ἡ δ. νεκρότης t [j] ψυχῆς στέρησιν n et ante ψυχῆς + τῆς d e [k] ita codd. κατασκευάζει ed. β [l] ἐναργὲς m

Dei voluntate [10] dispositum, juxta alteram [11] verò in generationis occasionibus institutum.

4. Sicut enim non potest membrorum distinctio [1] ante formationem, in eo quod ad conceptionem corporis jacitur, inspici; ita [2] nec animæ contemplari proprietates in eo [3] possibile est, priusquam exeant in operationis [4] effectus: et sicut nullus ambigit, in membrorum et viscerum differentias [5] illud quod est depositum figurari, non aliâ quadam subintrante virtute, sed eâ quæ inserta naturæ est [6] ad hanc operationem sese vertente, ita [7] et de animâ [8] proportionali ratione similiter arbitrandum, [9] quia etsi nondum per aliquas visibiles operationes agnoscitur, nichil tamen in eo [10] minus existere pervidetur. Nam sicut species futuri hominis in illo [11] est vi quadam [12] atque potentiâ, latet autem propter [13] quod nequeat apparere priusquam necessaria consecutio sinat atque permittat; sic et anima est quidem in illo licèt nondum appareat, apparebit autem per [14] proprium et naturalem operationis effectum corporali simul incremento proficiens.[15]

5. Nam quia non à mortuo corpore sed à vivente [1] atque spirante virtus in conceptione peragitur: idcirco dicimus rationis esse, uti [2] mortuum et exanime non putetur quod à [3] vivente in occasionem vitæ dirigitur: caro namque exanimis utique mortua est: mors [4] enim privatione fit animæ: nullus autem [5] super hoc antiquiorem privationem quàm habitum dixerit, si tamen exanime (quod est mortuum) quisquam animæ [6] antiquius asseveret. Si quis autem et [7] evidentius exigit argumentum quòd vivat illa portio quæ principium formandi animalis efficitur, possibile [8] et ex aliis signis quibus animatum discernitur ac [9] separatur à mortuo, super hac parte conspicere. Argumentum [10] namque vitalis rei de hominibus sumimus, quòd

10 vol. Dei ed. *alio ord.* 11 alterum ed. *tum* generationibus b *et* occasibus a
§ 4—1 distinctionem b 2 ; ita] natura b 3 ipso *add.* b f 4 opinionibus b 5 differentiis ed. 6 est nat. a 7 virtute ingerente: sic ed. 8 animæ ed. f 2 *statim* proportionali a proportionis b proportionis rationali f 1 proportione rationali f 2 proportione rationale ed. 9 arbitrantur ed. *mox* visibiles *om.* a 10 ea a b *statim* unius rei *pro* minus ed. 11 eo ed. 12 in quadam vi a 13 propterea ed. 14 per *add.* b f 15 proficere ed.
§ 5—1 juventute a 2 ut ed. 3 è ed. *statim* juventute a 4 mortua b 5 enim b 6 anima ed. *statim* antiquius *om.* b 7 et *om.* ed. 8 est *add.* a 9 atque ed. *mox* hanc partem a b 10 arbitrium b

ἐνεργέστερον d (ερ 2dæ m.) n I p r I [m] ζώου om. d [n] ἐνεργοῦντα m

κινούμενον· τὸ δὲ κατεψυγμένον τε καὶ ἀκίνητον ἐπὶ τῶν
σωμάτων, οὐδὲν ἕτερον εἰ μὴ νεκρότης ἐστίν.

6. Ἐπειδὴ[o] τοίνυν ἔνθερμόν τε καὶ ἐνεργὸν θεωροῦμεν τοῦτο
B περὶ οὗ τὸν λόγον ποιούμεθα,[p] τὸ μηδὲ ἄψυχον εἶναι διὰ
τούτων συντεκμαιρόμεθα· ἀλλ' ὥσπερ κατὰ τὸ σωματικὸν
αὐτοῦ μέρος, οὐ σάρκα φαμὲν αὐτὸ[q] καὶ ὀστέα καὶ τρίχας
καὶ ὅσα περὶ τὸ ἀνθρώπινον[r] καθορᾶται, ἀλλὰ τῇ δυνάμει μὲν
εἶναι τούτων ἕκαστον,[s] οὔπω δὲ κατὰ τὸ ὁρώμενον φαίνεσθαι·
(463) οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ψυχικοῦ μέρους, οὔπω μὲν τὸ λογικὸν καὶ[t]
C ἐπιθυμητικὸν καὶ θυμοειδὲς καὶ ὅσα περὶ ψυχὴν καθορᾶται,
καὶ ἐν ἐκείνῳ[u] χώραν ἔχειν φαμὲν, ἀναλόγως δὲ τῆς τοῦ σώματος
κατασκευῆς τε καὶ τελειώσεως, καὶ τὰς τῆς ψυχῆς ἐνεργείας
τῷ ὑποκειμένῳ συναύξεσθαι.[v]

7. Ὥσπερ γὰρ τελειωθεὶς ὁ ἄνθρωπος, ἐν τοῖς μείζοσιν ἔχει[w]
διαφαινομένην τῆς ψυχῆς τὴν ἐνέργειαν· οὕτως ἐν ἀρχῇ τῆς
συστάσεως τὴν κατάλληλόν τε καὶ σύμμετρον τῇ παρούσῃ χρείᾳ
συνέργειαν[x] τῆς ψυχῆς ἐφ' ἑαυτοῦ διαδείκνυσιν, ἐν τῷ κατα-
D σκευάζειν αὐτὴν[y] ἑαυτῇ διὰ τῆς ἐντεθείσης ὕλης τὸ προσφυὲς
οἰκητήριον· οὐδὲ[z] γὰρ εἶναι δυνατὸν λογιζόμεθα, ἀλλοτρίαις
οἰκοδομαῖς τὴν ψυχὴν ἐναρμόζεσθαι, ὡς οὐκ ἔστι τὴν ἐν τῷ
κηρῷ σφραγῖδα[a] πρὸς ἀλλοτρίαν ἁρμοσθῆναι γλυφήν.

8. Καθάπερ γὰρ[b] τὸ σῶμα ἐκ βραχυτάτου πρὸς τὸ τέλειον
πρόεισιν, οὕτω καὶ ἡ τῆς ψυχῆς ἐνέργεια καταλλήλως ἐμφυομένη[c]
E τῷ ὑποκειμένῳ, συνεπιδίδωσι καὶ συναύξεται· προηγεῖται μὲν
γὰρ αὐτῆς[d] ἐν τῇ πρώτῃ κατασκευῇ οἷον ῥίζης τινὸς ἐν[e] τῇ γῇ
κατακρυφθείσης ἡ αὐξητική τε καὶ θρεπτικὴ δύναμις μόνη· οὐ
γὰρ χωρεῖ τὸ περισσότερον ἡ τοῦ δεχομένου βραχύτης· εἶτα,
προελθόντος εἰς φῶς τοῦ φυτοῦ[f] καὶ ἡλίῳ τὴν βλάστην δείξαν-
126 τος, ἡ αἰσθητικὴ χάρις ἐπήνθησεν· * ἁδρυνθέντος[g] δὲ ἤδη καὶ εἰς
σύμμετρον μῆκος ἀναδραμόντος, καθάπερ τις καρπὸς διαλάμπειν
ἡ λογικὴ δύναμις ἄρχεται, οὐ πᾶσα ἀθρόως ἐκφαινομένη, ἀλλὰ

[o] ἐπεὶ n [p] ποιησόμεθα m tum μηδ' i [q] αὐτῷ i r mox τρίχα l [r] τὸν ἄνθρωπον l statim θεωρεῖται pro καθορᾶται l m [s] τούτων ἕκ. εἶναι ed. repugn. codd. tum φαίνεται t et οὕτως m p [t] + τὸ r tum καὶ θυμοειδὲς post λογικὸν ponit i qui et θυμικὸν habet tum ante ψυχὴν + τὴν α b t [u] ἐκείνῃ m [v] συναίρεσθαι m [w] ἔχει om. β eras. b et post διαφαινομένην + ἔχει b β [x] συνεργίαν α i l n p2 s tum ἑαυτῆς t [y] ἑαυτὴν d1 f1 p [z] οὐ b [a] σφραγῖδα i m s [b] γὰρ] δὲ α b2 β i m n q r t—om. b1 tum οὕτως α r mox τῆς ψυχῆς ἡ n [c] ἐμφαινομένη b [d] αὐτῇ m [e] ἐν om. α b i m n q r1 t tum κατακρυβείσης l [f] τοῦ φύτου] τούτου a (non autem α) d e f l n in mg p s tum διαδείξαντος q [g] ἁδρυνθέντος α n r1 ἀνδρυνθέντος a d1 q ἀνδρινθέντος b ἁδρυθέντος d2 e f s ἀνδρυθέντος p1

aliquis caleat, quòd moveatur, quòd operetur: [11] frigidum verò atque immobile in corporibus nichil est aliud quàm ipsa mortalitas.

6. Quia igitur calidum quid atque [1] operans videmus esse de quo loquimur, hinc etiam quòd exanime non sit, argumenta colligimus. Sed quemadmodum juxta corporis portionem, non illud dicimus carnem et ossa vel capillos et [2] quæcunque conspiciuntur in homine, sed vi quidem atque potentiâ esse horum singula, nondum verò visibiliter apparere: sic [3] etiam juxta animæ portionem, necdum quidem rationale ejus et irascibile et quæcunque de animâ considerantur locum in illo habere memoramus, proportionem [4] verò formati corporis atque [5] consummationem etiam, simul effectus animæ dicimus cum subjecto proficere. [6]

7. Sicut [1] enim perfectus homo inter majores obtinet animæ visibilem operationis [2] effectum, sic in exordio suæ constitutionis aptos et congruos in se præsenti [3] usui animæ demonstrat annisus, ut sibi per infusam materiam aptissimum [4] domicilium formet: nec enim possibile esse credimus, in alienis ædificiis animam competenter inseri, sicuti [5] non potest impressum ceræ signaculum alienæ prorsus sculpturæ congruenter aptari.

8. Quemadmodum verò corpus ex parvo [1] procedit ad id quod perfectum est [2]: sic et [3] operationes animæ consertæ [4] subjecto [5] similiter concrescunt atque [6] proficiunt. Præcedit quidem eam [7] in primâ constitutione, veluti quædam radix [8] abdita, ea vis [9] tantummodo quæ incrementis ac nutrimentis [10] est distributa; nec enim parvitas [11] sumentis amplius recipit; deinde cùm ad lucem prodierit id quod insertum [12] est germenque protulerit, tunc in eo gratia sensibilis efflorescit; jamque [13] coalescens et in mensuram magnitudinis [14] competenter excurrens, veluti fructus quidam [15] rationalis virtus incipit elucere; non [16] omnis simul apparens, sed [17] cum

11 operitur f operatur b *mox* in corp. atque immob. a b *alio ord.*

§ 6—1 et ed. *tum* videmus b f vidimus ed. a 2 vel ed. *tum* conspicimus ed. *mox* si *pro* sed b 3 sicut b *mox* rationabile a 4 proportione a 5 et ed. *statim* consummatione a 6 proficimus ed.

§ 7—1 sic ed. 2 visibilem operationis] operationes ed. *tum* sic *om.* ed. *mox* constitutioni b 3 præsentis f—in se præsenti *om.* a b *mox* adnisus ed. 4 aptissimos a 5 sicut ed.

§ 8—1 parvo] quo b 2 factum est b est perf. ed. *alio ord.* 3 ad *add.* b *statim* operationis b 4 cons. animæ ed. *alio ord. statim* b *add.* et 5 *ita* a f subjectæ ed. b 6 et ed. *tum* præcedit a b procedit ed. 7 ea ed. *tum* ipsa *pro* prima b 8 radix *om.* a 9 ea vis] cavis ed. 10 nut. ac incr. ed. *alio ord.* 11 par vitas ed. *statim* sementis a b 12 infertum ed. 13 itaque a b 14 mensuram magnitudinis] magnitudines ed. 15 quid. fr. a b *statim* rationabilis a 16 enim *add.* ed. 17 scilicet ed.

ἀδρυθέντος p ex corr. statim δὲ om. b e

τῇ τοῦ ὀργάνου τελειώσει δι' ἐπιμελείας συναύξουσα, τοσοῦτον ἀεὶ καρποφοροῦσα ὅσον χωρεῖ τοῦ ὑποκειμένου ἡ δύναμις.

9. Εἰ δὲ ζητεῖς ἐν τῇ τοῦ σώματος πλάσει τὰς ψυχικὰς[h] ἐνεργείας, πρόσεχε σεαυτῷ, φησὶ Μωϋσῆς, καὶ ἀναγνώσῃ καθάπερ ἐν βίβλῳ[i] τῶν τῆς ψυχῆς ἔργων[j] τὴν ἱστορίαν· αὐτὴ B γάρ σοι διηγεῖται ἡ φύσις, λόγου παντὸς ἐναργέστερον,[k] τὰς ποικίλας[l] ἐν τῷ σώματι τῆς ψυχῆς ἀσχολίας ἔν τε ταῖς καθόλου καὶ ἐν[m] ταῖς ἐπὶ μέρους κατασκευαῖς.[n]

cap. 4 Deut. v. 23.

10. Ἀλλὰ περιττὸν οἶμαι λόγῳ τὰ καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς διεξιέναι, καθάπέρ τι τῶν ὑπερορίων[o] διηγουμένους θαυμάτων· τίς γὰρ ἑαυτὸν βλέπων, λόγῳ[p] δεῖται τὴν οἰκείαν[q] φύσιν διδάσκεσθαι; δυνατὸν γάρ ἐστι, τὸν τῆς ζωῆς[r] τρόπον κατανοήσαντα καὶ ὡς πρὸς πᾶσαν ζωτικὴν[s] ἐνέργειαν ἐπιτηδείως ἔχει τὸ σῶμα καταμαθόντα,[t] γνῶναι περὶ τί κατησχολήθη τὸ φυσικὸν[u] τῆς ψυχῆς παρὰ τὴν πρώτην τοῦ γινομένου[v] διάπλασιν· ὥστε καὶ C διὰ τούτου φανερὸν εἶναι τοῖς οὐκ ἀνεπισκέπτοις, τὸ μὴ νεκρόν τε καὶ ἄψυχον ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ γενέσθαι τῆς φύσεως ὃ πρὸς τὴν τοῦ ζώου φυτείαν ἐκ τοῦ ζῶντος σώματος[w] ἀποσπασθὲν ἐνετέθη.

11. Καὶ γὰρ καὶ τῶν καρπῶν τὰς ἐντεριώνας καὶ τὰς τῶν ῥιζῶν ἀποσπάδας οὐ νεκρωθείσας τῆς ἐγκειμένης τῇ φύσει ζωτικῆς δυνάμεως[x] τῇ γῇ καταβάλλομεν, ἀλλὰ συντηρούσας ἐν ἑαυταῖς,[y] κεκρυμμένην μὲν ζῶσαν δὲ πάντως, τοῦ πρωτοτύπου[z] τὴν ἰδιότητα· τὴν δὲ τοιαύτην δύναμιν οὐκ ἐντίθησιν ἡ περιέχουσα γῆ ἔξωθεν παρ' ἑαυτῆς ἐπεισκρίνουσα—ἦ γὰρ ἂν D καὶ τὰ νεκρὰ τῶν ξύλων εἰς βλάστην[a] προήγετο—ἀλλὰ τὴν ἐγκειμένην[b] ἔκδηλον ἀπεργάζεται, διὰ τῆς οἰκείας[c] ἰκμάδος τιθηνουμένη, εἰς ῥίζαν καὶ φλοιὸν καὶ ἐντεριώνην καὶ τὰς τῶν κλάδων ἐκφύσεις τὸ φυτὸν τελειοῦσα· ὅπερ οὐχ οἷόν τε ἦν[d] γίνεσθαι, μή τινος φυσικῆς δυνάμεως συνεντεθείσης, ἥτις τὴν συγγενῆ καὶ κατάλληλον[e] ἐκ τῶν παρακειμένων τροφὴν εἰς ἑαυτὴν[f] ἕλκουσα, θάμνος ἢ δένδρον ἢ στάχυς[g] ἤ τι τῶν φρυγανικῶν βλαστημάτων ἐγένετο.

[h] ψυχικὰς] τῆς ψυχῆς a (non α) d e f l p s tum πρόσχες i et ante μωϋσῆς + ὁ r [i] βιβλίῳ β i m q r [j] ἐνεργειῶν α b e i m n in textu q r t Dion. tum αὕτη r et σε l p s [k] ἐνεργέστερον b n r1 [l] ποικιλίας p tum τῷ om. d l p r2 s et τε om. m [m] ἐν om. l m p q s [n] ita a d e f l m n in mg p s διασκευαῖς ed. α r [o] ὑπερόγκων n in textu r1 ni fallor t statim διηγούμενον t et πραγμάτων m pro θαυμάτων [p] λόγῳ] λόγων q Dion.—om. l tum δεῖ περὶ pro δεῖται q [q] ἰδίαν α b i m n q r t [r] ζωῆς] κατασκευῆς m tum κατανοήσαντας q [s] βιωτικὴν m [t] καταμανθάνοντα d e καταμαθόντας q [u] φυτικὸν α b i r1 ut credo cum ed. concordat R. 940 [v] γενομένου β n tum οὐκ om. α [w] σώματος] ὕδατος i tum ἀνετέθη i ἐτίθη q [x] δυν. ζωτ. n mox συντηρούσης m [y] αὐταῖς m q tum σώζουσαν pro ζῶσαν r [z] τῷ πρωτοτύπῳ l p s—om. Dion.

instrumenti sui perfectione diligenter excrescens, tantumque semper fructificans, quantum capax est subjecti potentia.

9. Si verò in hac formatione corporis operationes animæ fortassis inquiris, attende temetipsum, sicut ait Moyses, et quasi in libro sic [1] historiam operationis animæ perleges: ipsa enim tibi quodammodo natura [2] fabulabitur omni usu sermonis efficaciùs, varias in corpore occupationes animæ, [3] sive in universali sive [4] in particulari conditione demonstrans.

10. Sed de nobis [1] superfluum puto sermonibus agere et veluti quibusdam procul et extra terminos constitutis [2] miracula, consueta narrare. Quis enim se intuens, verbis indigeat quibus naturæ jura cognoscat? Est quippe facillimum, ut quis, modum vitæ suæ considerans et qualiter ad omnem vitalis operationis effectum opportunum corpus gerat expendens, animadvertat, erga [3] quid occupata sit animæ primordialis seu potius germinalis [4] illa potentia; ita ut ex hoc minus etiam considerantibus clareat, quia non sit mortuum nec exanime quod ad institutionem animalis ex vivente corpore detractum opificio naturæ deponitur.

11. Nam et fructuum interiora [1] et radicum pullulamenta nondum privata vivacissimo vigore quæ [2] eis est insita per naturam, cùm terræ committuntur, quamvis occultam tamen vividam [3] qualitatem conservant; talem verò vim atque potentiam non confert terra quæ continet, [4] velut à semet extrinsecùs largìens (alioquin et mortua ligna [5] faceret germinare) sed quod est insitum producit ad lucem, humore [6] suo in modum nutricis quod plantatum est in [7] radicem ac medullam et corticem ramosque perficiens: quod nequìsset fieri nisi aliqua conserta esset potentia naturalis, quæ, cognatam et congruam ex adjacentibus alimoniam trahens, virgultum aut arborem aut spicam vel aliquid ex hujusmodi rebus efficit. [8]

§ 9—1 ,sic] sit, a f *statim* hystoriarum b 2 nat. quod. ed. *alio ord.* 3 sive in anima *add.* ed. 4 seu f

§ 10—1 novis b 2 constitutos a *paulo post* opportunum ed. 3 erga] ergo a gratia b 4 *omnia verba usque ad* animalis *om.* ed.

§ 11—1 interiores f 2 qui b *statim* est eis ed. *alio ord. tum* insitus b 3 mundam ed. *tum post* qualitatem f *add.* que *aut* quæ 4 terra *add.* ed. 5 lingua b 6 *ita* b amore ed. a 7 in *om.* b *statim* radice ad ed. 8 effecisset ed.

[a] *βλάστησιν* r statim *προηγάγετο* r t *προήχετο* α I tum *ἀλλ' ἀεὶ* t pro *ἀλλὰ*
[b] *ἐπικειμένην* ed. repugn. codd. [c] *ἰδίας* α b i n t [d] *ἦν* om. e statim *γενέσθαι* α d e i q tum *συντεθείσης* m [e] + *γῆν* n et + *οἱονεὶ* ante *τροφὴν* sed expunctum est [f] *αὐτὴν* t *σεαυτὴν* r I [g] *ἢ στάχυς* om. d e l statim *ἤ τι τῶν φρυγανικῶν* om. d e tum *ἐπεγένετο* r t

127 ## * Κεφάλαιον λ.[h]

Θεωρία τις[i] ἰατρικωτέρα περὶ τῆς τοῦ σώματος ἡμῶν κατασκευῆς δι' ὀλίγων.

Ἀλλὰ τὴν μὲν ἀκριβῆ τοῦ σώματος ἡμῶν διασκευὴν[j] διδάσκει
B μὲν ἕκαστος ἑαυτὸν ἐξ ὧν ὁρᾷ τε[k] καὶ ζῇ καὶ αἰσθάνεται, τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ φύσιν διδάσκαλον ἔχων. ἔξεστι δὲ καὶ τὴν ἐν[l]
(464) βίβλοις φιλοπονηθεῖσαν τοῖς τὰ τοιαῦτα σοφοῖς περὶ τούτων ἱστορίαν[m] ἀναλαβόντι, πάντα δι'[n] ἀκριβείας μαθεῖν· ὧν οἱ μὲν ὅπως[o] ἔχει θέσεως τὰ καθ' ἕκαστον τῶν ἐν ἡμῖν, διὰ τῆς ἀνατομῆς ἐδιδάχθησαν· οἱ δὲ καὶ[p] πρὸς ὅ,τι γέγονε πάντα τὰ[q] τοῦ σώματος μόρια κατενόησάν τε καὶ διηγήσαντο· ὡς ἀρκοῦσαν
C ἐντεῦθεν τῆς ἀνθρωπίνης κατασκευῆς τὴν γνῶσιν τοῖς φιλοπόνοις γενέσθαι. Εἰ δέ τις ἐπιζητοίη πάντων αὐτῶν[r] τὴν ἐκκλησίαν διδάσκαλον γίνεσθαι,[s] ὡς εἰς μηδὲν τῆς ἔξωθεν φωνῆς ἐπιδέεσθαι[t] (οὗτος γὰρ τῶν πνευματικῶν προβάτων ὁ νόμος, καθώς φησιν ὁ
c. 10 Joan. v. 5. Κύριος, τὸ ἀλλοτρίας φωνῆς μὴ ἀκούειν[u]) διὰ βραχέων καὶ τὸν περὶ τούτων λόγον διαληψόμεθα.

D 2. Τρία περὶ τὴν τοῦ σώματος ἐνοήσαμεν[v] φύσιν, ὧν χάριν τὰ καθ' ἕκαστον τῶν ἐν ἡμῖν κατεσκεύασται. τὰ μὲν γὰρ διὰ τὸ ζῆν, τὰ δὲ διὰ[w] τὸ καλῶς ζῆν, ἕτερα δὲ πρὸς[x] τὴν διαδοχὴν τῶν ἐπιγινομένων ἐπιτηδείως ἔχει.[y] Ὅσα μὲν † οὖν ἐν ἡμῖν τοιαῦτά ἐστιν ὧν ἄνευ συστῆναι[z] τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν οὐκ ἐνδέχεται, ἐν τρισὶ μορίοις κατενοήσαμεν· ἐν[a] ἐγκεφάλῳ καὶ καρδίᾳ καὶ ἥπατι. Ὅσα δὲ προσθήκη τις ἐστὶ τῶν[b] ἀγαθῶν καὶ φιλοτιμία,
E τῆς φύσεως τὸ εὖ ζῆν[c] δι' ἐκείνων τῷ ἀνθρώπῳ χαριζομένης, τὰ περὶ τὴν αἴσθησίν ἐστιν ὄργανα· τὰ γὰρ τοιαῦτα τὴν μὲν ζωὴν[d] ἡμῖν οὐ συνίστησιν, ἐπεὶ καὶ λειπόντων τινῶν πολλάκις,

[h] λα α i n q r t [i] τις om. d h p statim ἱστορικωτέρα k tum δι' ὀλίγων om. n [j] κατασκευὴν m [k] ὁρᾷ τε] ὁρᾶται m q r1 tum φύσιν ἑαυτοῦ α b m n q r s t [l] + τοῖς b [m] ἰατρείαν h statim ἀναλαμβάνοντι n r1 [n] μετὰ a (sed non α) d e f h l p s [o] πῶς m statim ἔχῃ k q r1 fortè t tum καθ' ἕκαστον k m s καθέκαστον ed. καθέκαστα b [p] καὶ om. i k [q] τὰ om. t [r] αὐτῷ α b c i k m q t Dion. [s] γενέσθαι α b c h i k tum loco εἰς r1 fortè habet ἂν—om. b i m tum τῆς om. b [t] ita codd. ἐπιδέσθαι t ἐπιδεῖσθαι ed. statim οὕτως q r1 [u] ita a b d e f h l p s μὴ ἀκούειν φωνῆς ed. α (codd. a et α deinceps non tam arctè cohærere videntur; a cum d h p plus facit) [v] ἐνενοήσαμεν q tum καθέκαστον α h l m r καθέκαστα b [w] πρὸς n tum ζῆν καλῶς m [x] περὶ n mox ἐπιγιγνομένων n [y] ἔχειν α l p1 s † deficit k ad verbum θάλπει p. 294 § 6 [y] [z] συστῆναι] στῆναι t—post ἀνθρωπίνην ponunt a (non α) d e f h l p s post ζωὴν i [a] ἐν om. n

CAPUT TRICESIMUM PRIMUM.

Contemplatio quædam medicinalis motus, quæ de corporum constructione paucis absòlvitur.

1. Sed quamvis certissimâ corporis nostri formatione unusquisque à semetipso doceatur, ex quibus intelligit et vivit et sentit, naturam propriam habens magistram; tamen et[1] ex libris sapientum qui ista studiosiùs scrutati sunt, fas est universa[2] diligenter addiscere: nonnulli namque qualiter positiones[3] habeant singula quæ in nobis sunt, per eam quam medici dicunt anatome,[4] id est incisionem[5] singulorum nodorum atque venarum, propter quid effecta sint[6] universa corporis membra interiùs atque[7] exteriùs, contemplati sunt et aliis retulerunt; ita ut sufficiens hinc[8] humanæ institutionis cognitio studiosis exsisteret. Si quis autem de his perquirit à[9] nobis, profectò ei magisterium præbebit[10] Ecclesia; hæc enim spiritualium lex est ovium, sicut Dominus ait, ut alienorum vocem non audiant. Unde sermonem de his[11] breviter afferremus.

2. Tria quædam[1] de naturâ corporis intelligenda percepimus, quorum gratiâ singula quæ in nobis sunt, constituta esse cernuntur: quædam namque propter vitam, quædam verò propter bonam vitam, quædam ad successionem posteritatis oportunè[2] formata sunt. Quæcunque igitur in nobis talia videntur[3] sine quibus humana nequeat vita subsistere, hæc in tribus item partibus esse sentimus, id est, in cerebro et corde et jecore. Quæcunque verò in augmentum bonorum largitate naturæ ad benè vivendum homini collata[4] sunt, in instrumentum sensuum esse declarantur: hujusmodi quippe vitam quidem nostram non continent,[5] quia et deficientibus ex his sæpenumero

§ 1—1 tamen et] tamen b cum d *mox* sapientium a b 2 universa *om.* ed. 3 *ita* a b d f 2 positionis ed. 4 *ita* a anathome f anathomie b d anatomiam ed. 5 vel indivisionem *add.* d 6 *ita* a b f sunt d quod effectus in ed. *mox* membrorum ed. 7 et ed. 8 huic ed. *mox* institutioni ed. *tum* studiosius ed. 9 de ed. 10 præbuit f *mox* spiritalium d f 11 de his *om.* ed. *tum* afferremus a b f afferamus ed.

§ 2—1 quidem b *mox* percipimus d 2 *ita* a b d f opportunè ed. 3 talia in nobis dedentur a dentur *pro* videntur ed. *mox* humane queat a 4 collecta a b *mox* in *om.* ed. in instrumentum *om.* d 5 vita q. nostra non continetur b *tum* et *om.* a b

tum *καὶ* ante *καρδίᾳ* om. n [b] *τῶν* om. d h l p s—*τῶν ἀγαθῶν* post *φιλοτιμία* ponit i tum *τῆς φύσεως* om. d [c] + *καὶ* d h p tum *τῷ ἀνθρώπῳ* ante *δι' ἐκείνων* ponit b—om. n I [d] ita *α* b d h i m n p q r t *μὲν* post *ζωὴν* ponit ed. om. l s statim *ἡμῖν* accessit ex codd. mox *λειπόντων* *α* *β* d h i m n q r t *λιπόντων* ed. *λειπ.* s

οὐδὲν ἧττον ἐν τῷ ζῆν ἐστιν ὁ[e] ἄνθρωπος· ἀλλ' ἀμήχανον δίχα τούτων τῶν ἐνεργειῶν, τῶν κατὰ τὴν ζωὴν ἡδέων τὴν μετουσίαν ἔχειν. Ὁ δὲ τρίτος σκοπὸς[f] πρὸς τὸ ἐφεξῆς τε καὶ τὴν διαδοχὴν βλέπει. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλα τινὰ παρὰ ταῦτα, ἃ πρὸς διαμονὴν[g]
128 κοινὰ τοῖς πᾶσιν * ὑπόκειται, τὰς καταλλήλους προσθήκας δι' ἑαυτῶν ἐπεισάγοντα, ὡς κοιλία καὶ πνεύμων, ὁ μὲν[h] τῷ πνεύματι τὸ ἐγκάρδιον πῦρ ἀναρριπίζων, ἡ δὲ τοῖς σπλάγχνοις τὴν τροφὴν εἰσοικίζουσα.

3. Οὕτω[i] τοίνυν τῆς ἐν ἡμῖν κατασκευῆς[j] διῃρημένης, ἔστιν ἀκριβῶς κατανοῆσαι, ὅτι[k] οὐ μονοειδῶς ἡμῖν δι' ἑνός τινος ἡ πρὸς τὸ ζῆν δύναμις διεξάγεται, ἀλλὰ, πλείοσι μορίοις ἡ φύσις[l] τὰς πρὸς[m] τὴν σύστασιν ἡμῶν ἀφορμὰς ἐπινείμασα, ἀναγκαίαν ποιεῖ[n] πρὸς τὸ ὅλον τὴν παρ' ἑκάστου συνεισφοράν· ὥστε καὶ ὅσα πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς καὶ κάλλος[o] ἡ φύσις ἐπετεχ-
B νάσατο, πλείω τε ἐστὶ ταῦτα καὶ πολλὴν πρὸς ἄλληλα τὴν διαφορὰν ἔχει.[p]

4. Ἀλλ' οἶμαι διελέσθαι πρότερον ἐν ὀλίγῳ χρῆναι τῶν πρὸς τὴν σύστασιν τῆς ζωῆς συντελούντων ἡμῖν[q] τὰς πρώτας ἀρχάς. ἡ μὲν οὖν τοῦ παντὸς σώματος[r] ὕλη, κοινὴ τοῖς καθ' ἕκαστον μέλεσιν ὑποκειμένη, σιγάσθω τανῦν·[s] οὐδὲν γὰρ ἡμῖν πρὸς τὸν σκοπὸν[t] συντελέσει ἡ καθόλου φυσιολογία πρὸς τὴν μερικὴν θεωρίαν.

5. Ὁμολογουμένου τοίνυν παρὰ πᾶσι τοῦ πάντων[u] ἐν ἡμῖν εἶναι τῶν στοιχειωδῶς[v] ἐν τῷ κόσμῳ θεωρουμένων τὴν μοῖραν,
C τοῦ τε θερμοῦ καὶ τοῦ ψύχοντος καὶ[w] τῆς ἑτέρας συζυγίας τῆς κατὰ τὸ ὑγρόν τε καὶ ξηρὸν νοουμένης, τὰ καθ' ἕκαστον ἡμῖν διαληπτέον.

6. Οὐκοῦν ὁρῶμεν τρεῖς τὰς[x] διοικητικὰς τῆς ζωῆς δυνάμεις· ὧν ἡ μὲν διαθάλπει[y] τὸ πᾶν τῇ θερμότητι, ἡ δὲ ὑπονοτίζει τῇ ἰκμάδι τὸ θερμαινόμενον, ὡς ἂν τῇ ἰσοκρατίᾳ[z] τῆς τῶν ἐναντίων ποιότητος ἐπὶ τοῦ μέσου συντηροῖτο[a] τὸ ζῶον, μήτε τοῦ ὑγροῦ

[e] ὁ om. t tum pro ἀλλ' r exhibet ὅμως s ἀλλὰ καὶ [f] τρόπος r statim πρὸς om. d t [g] + καὶ d h l p r2 s statim τοῖς πᾶσιν κοινὰ n [h] + ἐν l s [i] οὕτως α n [j] ita a α b d e f h i m p q r s τῆς κατασκευῆς τῆς ἐν ἡμῖν ed. [k] ὡς r [l] + καὶ m et ἡ φύσις post ἡμῶν ponit n [m] εἰς m statim τὴν om. d [n] ποιεῖ om. r et statim exhibet τὴν παρ ἑκάστου τὴν (τὴν expunct.) πρὸς τὸ ὅλον συνεισ. ἐποιήσατο [o] κάλος h r mg tum ἐπετεχνήσατο m q [p] ἔχοι q [q] ἡμῶν συντελούντων m [r] σώματος om. n1 t statim ὕλη om. t tum καθέκαστον i r [s] νῦν a d e f h l p s τὰ νῦν α r statim οὐδὲ n1 r [t] ita a d e f h l m p q r s πρὸς τὸν σκόπον ἡμῖν ed.—ἡμῶν n [u] πάντως r [v] στοιχειωδῶς] στοιχείων τῶν r tum θεωρουμένων ante ἐν τῷ κόσμῳ ponunt h l p s—om. d mox τε om. m n p q r [w] + τοῦ q [x] τὰς om. t tum διοικήσεις l [y] θάλπει k n διαλάμπει b [z] ita b d e f h i k l m p q s

quibusdam, vita[6] nichilo minus subest homini: sed impossibile est sine istis[7] effectibus vitam suavissimam contineri. Tertia quoque divisionis intentio consequenter respicit ad successionis officia.[8] Sunt autem et alia quædam præter hæc, quæ ad perseverantiam corporis communiter membris subjecta sunt omnibus,[9] operationes ex se congruas afferentes, sicuti venter et pulmo; hic quidem spiritu quem sumit ac reddit cordis igniculum[10] perflans, ille verò cibos[11] visceribus in commune suscipiens.

3. Cùm sic igitur[1] formatio nostra dividatur,[2] diligentiùs intuendum est, quòd non simpliciter per unum aliquod membrum[3] vis illa quæ ad vitam nostram pertinet transigatur, sed plurimis partibus occasiones nobis ad conservationem nostram natura distribuat[4] necessariam ad universum corpus; ita ut quæcunque ad cautelam vitæ ac pulchritudinem eadem natura molita est,[5] hæc videantur esse quamplurima, multam adinvicem differentiam prorsùs[6] habentia.

4. Sed arbitror dividere priùs oportere breviter prima principia[1] quæ ad constitutionem vitæ nostræ pertinere monstrantur: materia verò totius corporis quæ communiter membris singulis subjacet,[2] nunc à nobis reticenda est,[3] cùm nichil ad propositum præsens[4] ad particularem contemplationem universalis naturæ disputatio[5] spectare videatur.

5. Cunctis igitur[1] fatentibus, omnium elementorum quæ in hoc mundo sunt in nobis exsistere portionem, calidi scilicet ac[2] frigidi, necnon et alterius conjugationis[3] quæ in humore ac siccitate consistit, de singulis à nobis est utique disserendum.[4]

6. Perspicimus itaque tres esse dispensatorias vitæ potentias: quarum una quidem universorum[1] corpus calore proprio refovet, altera verò madefactat[2] humore quod calore[3] confectum est, ita ut æquâ temperie animal[4] in medio ex contrariâ qualitate servetur,

6 vita *add.* b f d ita a *mox* subesse a subesse videtur b 7 istis *om.* b 8 officium f *mox* præter hæc quædam d *alio ord.* 9 omnia b *interpung. ante* omnibus d *mox* asserentes ed. *tum* sicuti a b f sicut ed. 10 cordi signaculum ed. *statim* perflat b 11 cibum f *statim* in *add.* b

§ 3—1 igitur sic a *alio ord.* 2 procedat b *statim* intelligentius d 3 membrorum a *mox* transfigatur a d 4 distribuit d *statim* necessariam a f necessarias b d necessaria ed. 5 *ita* a b f est molita ed. *alio ord.* *tum* esse *om.* a 6 prorsus *om.* a

§ 4—1 principalia b *omisso* prima 2 subjaceat d 3 *ita* a f recitanda est d recidenda est b est retinenda ed. *mox* præsens propositum ed. *alio ord.* 4 sed *add.* b 5 talis *add.* b

§ 5—1 ergo ed. 2 et d 3 conjunctionis b 4 discernendum d

§ 6—1 *ita* b d f universum ed. *statim* mundum *pro* corpus ed. 2 *ita* a f madefacta ed. 3 hum. pro cal. temperando b *statim* confecta b confotum f *mox* æque a 4 alias d *mox* conservetur d

ἰσοκρατείᾳ ed. *α* *ἰσοκρασίᾳ* n r [a] *συντηροῖ* d *συντηροίη* r *συντηρεῖ* b *συρροῖτο* m

καταφρυγομένου τῷ πλεονασμῷ τῆς θερμότητος μήτε τοῦ θερμοῦ
σβεννυμένου τῇ ἐπικρατείᾳ [b] τοῦ καθυγραίνοντος· ἡ δὲ τρίτη
δύναμις συνέχει δι' ἑαυτῆς κατά τινα συμβολήν τε καὶ ἁρμονίαν
D τὰ διακεκριμένα τῶν ἄρθρων, τοῖς παρ' ἑαυτῆς συνδέσμοις ἁρ-
(465) μόζουσα καὶ πᾶσιν ἐπιπέμπουσα τὴν αὐτοκίνητόν τε καὶ
προαιρετικὴν δύναμιν, ἧς ἐπιλειπούσης, [c] πάρετον γίνεται καὶ
νεκρῶδες τὸ μέρος, [d] τοῦ προαιρετικοῦ πνεύματος ἀμοιρῆσαν.

7. Μᾶλλον δὲ, πρὸ τούτων ἄξιον κατανοῆσαι τὸ τεχνικὸν
τῆς φύσεως ἡμῶν ἐν [e] αὐτῇ τῇ δημιουργίᾳ τοῦ σώματος. Ἐπει-
δὴ γὰρ τὸ σκληρόν τε [f] καὶ ἀντίτυπον τὰς αἰσθητικὰς ἐνεργείας
οὐ καταδέχεται, [g] ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἐπί τε τῶν ἐν ἡμῖν ὀστέων
καὶ τῶν ἐν τῇ γῇ φυτῶν, ἐν οἷς [h] ζωῆς μέν τι κατανοοῦμεν [i]
129 * εἶδος ἐν τῷ αὔξειν [j] καὶ τρέφεσθαι, οὐ μὴν παρεδέξατο [k] ἡ
ἀντιτυπία τοῦ ὑποκειμένου τὴν αἴσθησιν· τούτου χάριν ἔδει [l]
καθάπερ κηροειδῆ τινα [m] κατασκευὴν ὑποτεθῆναι ταῖς κατ' [n]
αἴσθησιν ἐνεργείαις, δυναμένην τοῖς ἀντιληπτικοῖς [o] τύποις ἐν-
σφραγισθῆναι, μήτε συγχεομένην δι' ὑπερβαλλούσης ὑγρότητος
(οὐ [p] γὰρ ἂν διαμένοι [q] ἐν τῷ ὑγρῷ τὸ τυπούμενον) μήτε ἀντι-
τυποῦσαν ἐν [r] τῇ ἀμετρίᾳ τῆς πήξεως [s] (ἀσήμαντον γὰρ πρὸς
τοὺς τύπους ἐστὶ τὸ ἀνύπεικτον) ἀλλὰ μέσως ἔχουσαν μαλα-
B κότητός τε καὶ στερρότητος, ὡς ἂν [t] μὴ τοῦ καλλίστου τῶν κατὰ
τὴν [u] φύσιν ἐνεργημάτων, τῆς αἰσθητικῆς λέγω κινήσεως, ἀμοιροίη
τὸ ζῶον.

8. Ἐπειδὴ τοίνυν τὸ μαλακόν τε καὶ εὔεικτον, μηδεμίαν τὴν [v]
ἐκ τῶν στερρῶν ἔχον συνεργίαν [w] ἀκίνητον ἂν ἦν πάντως καὶ
ἀδιάρθρωτον κατὰ τοὺς θαλασσίους [x] πνεύμονας· διὰ τοῦτο
καταμίγνυσιν ἡ φύσις τῷ σώματι τὴν τῶν ὀστέων [y] στερρότητα,
καὶ ταῦτα πρὸς ἄλληλα [z] διὰ τῆς προσφυοῦς ἁρμονίας ἑνώσασα,

[b] τῇ ἐπικρατήσει α b i k m q r t τῷ πλεονασμῷ n tum ὑγραίνοντος r ὑγρότητος n
[c] ἐπιλιπούσης d m s statim πάρετον α β h n q r s πάραιτον p περάτον ed. tum ante γίνεται + τὸ σῶμα q
[d] + τὸ n + οὐ q
[e] ἐπ' h p s
[f] τε om. α b i k m n q r t
[g] οὐκ ἀναδέχεται α b i k m n in text. q r1 t
[h] + καὶ m tum μέν τι ζωῆς n
[i] κατανοούμενον n κατὰ τὸ νοούμενον t
[j] + τε m tum ἐδέξατο m
[k] + ἐναντίως ed. n in mg s—om. a α b c d e h i k m n in textu p q r t tum pro ἀντιτυπία habent σκληρότης f superscript. p in mg
[l] δεῖ n post καθάπερ ponit r1
[m] τὴν n ante κηροειδῆ ponit m tum τὰς . . ἐνεργείας q
[n] κατὰ τὴν p
[o] ἀντιτυπικοῖς b
[p] οὐδὲ a tum ἂν om. a—α utrobique cum ed. concord.
[q] ita α c i k l n q s t διαμείνοι m r διαμείνῃ d e h διαμείνει p διαμήνει a διαμένει b διαμένῃ f2 διαμεῖναι ed. ἀναμένῃ f1
[r] ἐν om. n
[s] + ἀσήμαντον εἶναι α b c e i k
[t] ἂν om. b
[u] τὴν om. d h n p s t
[v] τῶν l t1—om. b d e mox ἑτέρων t pro στερρῶν
[w] ita α c d e f h i k l m n p2 r s συνέργειαν a p1 q

quatenus[5] nec humorem desugat caloris abundantia nec calorem copia humoris[6] extinguat; vis autem tertia per semetipsam juxta quandam congruentiam atque modulationem membra quæ[7] distincta sunt continet, suis ea coaptans vinculis et omnibus prærogans per sese mobilem spontaneamque virtutem, quæ si desit, solutum atque[8] immobile corpus exsistit, ultronei[9] spiritûs vivacitate atque efficientiâ destitutum.

7. Magisque priùs artificium atque molimen nostræ naturæ[1] in ipsâ corporis conditione dignum est intueri. Quia enim omne quod[2] durum est sensibiles efficientias omninò non recipit, sicuti videmus in ossibus nostris et in frutectis[3] atque arboribus, in quibus vitæ quidem species quædam cernitur in eo quod[4] enutritur et crescit, nec tamen admittit ullum sensum[5] subjecti durities: hujus rei gratiâ oportebat quandam formationem instar ceræ mollis in sensuum[6] operatione supponi, quæ possit occurrentibus formis imprimi, neque nimio humore resolutam,[7] (non enim potest in humido quod imprimitur perdurare,) neque duritiâ[8] nimis rigidam, (quia quod nescit cedere, imaginem nequit impressione[9] excipere:) sed inter has hæsit[10] media quædam, inter flaccescentem scilicet ac rigentem, ne optimis naturæ potentiis,[11] motibus dico sensibilibus, animal orbaretur.

8. Quoniam igitur quod molle est et cedit[1] facilè, nisi rerum solidarum co-operatione firmetur, profectò immobile atque indistinctum est, juxta eos[2] quos pulmones marinos vocant: idcirco robur ossuum[3] corpori Natura permiscuit, quæ invicem per concordem[4] modulationem penitùs copulans, nervorum nexibus compages eorum

5 quatinus a b *tum* humor b humoris a *statim* defugat d *tum* abundantiam b 6 caloris cop. humorem b 7 membraque b 8 et ed. 9 *ita* a b ultronea ed. ultrone f *tum* vivacitatem efficientia b (*omisso* atque)

§ 7—1 nat. nostr. d *alio ord.* 2 quod *om.* d 3 frutetis ed. 4 qui d *statim* nutritur ed. 5 in *add.* d *statim* subjecti durities *om.* b *et* durius *pro* durities a 6 insensibilium b *statim* ordinationi b orationi a *mox* possit a b f posset ed. 7 *ita* a b f solutam d resolvi ed. 8 duritiam d *tum* rigida ed. 9 imaginum n. impressiones f *et loco* impressione b *exhibet* impressi in se 10 esset f esse d 11 naturæ potentiis] potentiæ ed. *statim* dico sens. mot. b *alio ord.*

§ 8—1 cecidit a—*om.* ed. *paulo post* mobile a b 2 eos] est a—*om.* b 3 *ita* a b f 1 ossium ed. ossum f 2 *statim* nat. corp. a b *alio ord.* 4 concordem] eorundem ordinem d *mox* copulans penitus ed. *alio ord.*

ἐνέργειαν ed. tum ἂν om. n 1 et εἴη pro ἦν dat r [x] θαλαττίους l m [y] + ἀντιτυπίαν τε καὶ n [z] πρὸς ἄλληλα om. n tum συμφυοῦς m et mox ἡνώσατο b

τοῖς τε διὰ τῶν νεύρων συνδέσμοις τὰς συμβολὰς αὐτῶν ἐπισφίγξασα, οὕτως [a] αὐτοῖς τὴν δεκτικὴν τῶν αἰσθήσεων περιέφυσε
C σάρκα, δυσπαθεστέρᾳ τε καὶ εὐτονωτέρᾳ [b] τῇ ἐπιφανείᾳ διειλημμένην.

9. Ταύτῃ τοίνυν τῇ στερρᾷ τῶν ὀστέων φύσει, οἷον στύλοις τισὶν ἀχθοφόροις, ὅλον τοῦ σώματος ἐπιθεῖσα τὸ βάρος, οὐκ ἀδιαίρετον ἐνέφυσε [c] τῷ παντὶ τὸ ὀστέον· ἢ [d] γὰρ ἂν ἀκίνητός τε καὶ ἀνενέργητος ἔμεινεν, εἰ οὕτω κατασκευῆς εἶχεν ὁ ἄνθρωπος, καθάπέρ τι δένδρον ἐφ' [e] ἑνὸς τόπου μένον, μήτε τῆς τῶν σκελῶν διαδοχῆς ἐπὶ τὸ πρόσω προαγούσης [f] τὴν κίνησιν μήτε τῆς τῶν χειρῶν ὑπουργίας χρησιμευούσης τῷ βίῳ· νυνὶ [g] δὲ μεταβατικὸν
D εἶναι καὶ πρακτικὸν τὸ ὄργανον διὰ τῆς ἐπινοίας ταύτης ἐμηχανήσατο, τῷ προαιρετικῷ πνεύματι τῷ [h] διὰ τῶν νεύρων διήκοντι τὴν πρὸς τὰς κινήσεις ὁρμήν τε καὶ δύναμιν ἐνθεῖσα τῷ σώματι· ἐντεῦθεν ἡ [i] τῶν χειρῶν ὑπουργία, ἡ ποικίλη τε καὶ πολύστροφος [j] καὶ πρὸς πᾶσαν ἐπίνοιαν ἐπιτηδεία· ἐντεῦθεν αἱ τοῦ αὐχένος περιστροφαὶ [k] καὶ τῆς κεφαλῆς ἐπικλίσεις τε καὶ ἀνανεύσεις καὶ ἡ κατὰ τὴν γένυν ἐνέργεια [l] καὶ ἡ τῶν βλεφάρων διαστολὴ ἅμα νοήματι [m] γινομένη καὶ τῶν λοιπῶν ἄρθρων αἱ κινήσεις, [n] νεύροις
130 μέν τισιν ἀνασπωμένοις ἢ χαλωμένοις, * καθάπερ ἐκ μηχανῆς τινος ἐνεργοῦνται· [o] ἡ δὲ διὰ τούτων διεξιοῦσα [p] δύναμις αὐτοκέλευστον ἔχει τινὰ [q] τὴν ὁρμὴν, προαιρετικῷ πνεύματι [r] κατά τινα φύσεως οἰκονομίαν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον ἐνεργουμένη· [s] ῥίζα δὲ πάντων ἀπεδείχθη καὶ ἀρχὴ τῶν κατὰ τὰ νεῦρα κινήσεων, ὁ τὸν ἐγκέφαλον περιέχων νευρώδης ὑμήν.

10. Οὐκέτι [t] οὖν ἡγούμεθα δεῖν πολυπραγμονεῖν, περὶ τί [u] τῶν ζωτικῶν μορίων τὸ τοιοῦτόν [v] ἐστιν, ἐν τούτῳ δειχθείσης τῆς κινητικῆς ἐνεργείας. ὅτι δὲ † μέγιστόν τι συντελεῖ πρὸς τὴν ζωὴν

[a] οὕτω h l p s tum + τοῖς a d e f h l p s [b] ita a c d e f i k p r s2 t δυσπαθεστέραν τε κ. εὐτονωτέραν ed. β h statim τῇ ἐπιφανείᾳ] τῆς ἐπιφανείας p1—om. t [c] ἐπέφυσε m ἀνέφυσε l [d] ἢ h n p mox τε om. q et οὕτως α n r1 [e] ἀφ' i2 k tum μένων b l m [f] + τῆς φύσεως b sed à pr. fortè m. expunct.—non habet β [g] νῦν n tum καταβατικὸν b et προακτικὸν b c [h] τῷ προαιρετικῷ πν. τῷ] τοῦ προσηνῶσαι πν. γὰρ b (loco humore deleto, m. 2dæ opus)—β cum ed. concord. [i] ἡ om. l—ἡ τῶν χειρῶν om. n1 [j] περίστροφος b c i k tum ἅπασαν m pro πᾶσαν [k] ἐπιστροφαὶ n r1 mox ἐπικλήσεις p q r1 s1 statim τε om. n t et tum καὶ ἀνανεύσεις om. t [l] ἐνέργεια om. n1 mox διαστροφὴ l [m] ita codd. νεύματι ed. statim γιγνομένη n γενομένη b [n] ἐν addit ed. repugn. α b h i k l m n p q r s t tum μὲν om. n q mox ἀναπεμπομένοις n in textu [o] ἐνεργοῦσιν t ex corr. [p] ἐξιοῦσα d e r ἐξουσιάζουσα n in textu ἐξ ἴσου q [q] τινα] ἀεὶ q—ante ἔχει ponit r [r] + τῷ διὰ τῶν νεύρων διήκοντι i l tum καθ' ἕκαστον k p s pro

juncturasque constrinxit, et ita eis modum sensibilis vigoris [5] immiscuit, carne paulo duriore superficiem quæ [6] passiones ferret involvens.

9. Huic igitur [1] ossuum naturæ solidissimæ, veluti quibusdam columnis [2] molem sustinentibus, totius corporis onus [3] imposuit; nec indivisa aut indiscreta ubique eadem ossa compegit; alioquin immobilis et sine operatione mansisset [4] si ita fuisset homo formatus, veluti quædam arbor uno in [5] loco consistens, cùm nec alterna crurum motione in anteriora procederet, nec manuum ministerio vitæ ejus commoditas appareret; nunc autem [6] gressutum et aptivum hac provisione formatum est instrumentum, ut spontaneo spiritu qui nervis insertus est, ultronei motus corporis [7] conferantur. Hinc administratio manuum varia atque multiplex et accommodatissima ad omne prorsùs excogitantis officium: hinc cervicis inflectio et capitis inclinatio atque erectio, [8] et circa mentum efficientia quædam, palpebrarum quoque collectio, simul cum intellectu proveniens; cæterorum quin [9] etiam motus ipse membrorum nervis extendentibus ac [10] relaxantibus, veluti quibusdam machinis [11] operatur impulsus, potestas autem per hæc vi [12] suâ nitens spontaneum gerit impetum, [13] ac voluntario spiritu juxta quandam naturæ dispensationem in singulis proprium demonstrat effectum: radicem verò [14] atque principium omnium motuum [15] qui per nervos effici creduntur, membranam illam quâ cerebrum [16] continetur, compactam nervis, esse perclaruit.

10. Non igitur arbitramur jam curiosiùs nos debere perquirere de effectu membrorum animalis, cùm hujuscemodi motus [1] sit in cerebri formatione declaratus. Quòd autem maximus vigor ad tuendam [2]

5 sensibili vigore ed. 6 superficiemque b quæ superficiem d *statim* passionis d f
§ 9—1 igitur *om.* f *statim* ossium d omnium ed. 2 columpnis a b d *(hîc et sæpè)* *statim* molle b 3 onus] hominis d 4 remansisset b *statim* et *add.* ed. 5 in uno ed. una in d *mox* crurium d 6 autem *om.* a *statim* gressutum atque aptivum a f gressibus aptum b gressuum et actuum ed. gr. atque activum d 7 corpori f corporei ed. *statim* confirmantur b 8 rectio b *mox* officientia a *mox* collatio b *paulo post in ed. et codd. interpung. post* cæterorum *non ante* 9 quoniam ed. 10 atque a 2 b 11 maxillis b 12 vis d 13 imperium ed. 14 igitur ed. 15 motuum] mortuum a—*om.* b 16 cerebro d *tum* compactam a b d compactum ed. *mox* præclaruit b
§ 10—1 virtus d 2 tuendum d

καθέκαστον [s] *ἐνεργουμένην* *α* c e i k r t *ἐνεργουμένοις* b *ἐνεργοῦσαν* n in textu (*ν* final. in ras.) tum *ἀνεδείχθη* *α* et *καὶ ἀρχὴ ἀπεδ.* b alio ord.
[t] *οὐκέτ'* d h p r s *οὐκ ἔτ'* l m *οὐκ ἔτι* k [u] ita *α* b d h i k l m n r s t *τε* ed.—om. p q [v] *τὸ τοιοῦτόν*] *τί τοιοῦτον* m *τοῦτο* k—om. i statim *ἐστιν* om. i r tum *τούτοις* h p mox *ἐνεργίας* k † iterum incipit g—*δὲ* om. k

ὁ ἐγκέφαλος, ἐναργῶς τὸ ἐξ ἐναντίου[w] συμβαῖνον δηλοῖ· εἰ γάρ
B τινα τρῶσιν ἢ ῥῆξιν ὁ περὶ αὐτὸν ὑμὴν πάθοι, εὐθὺς ἐπηκολούθησε τῷ πάθει ὁ θάνατος, οὐδὲ πρὸς τὸ ἀκαρὲς τῆς φύσεως ἀντισχούσης τῇ τρώσει,[x] ὥσπερ, θεμελίου τινὸς ὑποσπασθέντος, ὅλον τὸ οἰκοδόμημα συγκατεσείσθη τῷ μέρει· οὗ τοίνυν παθόντος
(466) πρόδηλός ἐστιν ἡ τοῦ παντὸς[y] ζώου διαφθορά, τοῦτο κυρίως ἂν τῆς ζωῆς τὴν αἰτίαν[z] ἔχειν ὁμολογοῖτο.

11. Ἐπειδὴ[a] δὲ καὶ τῶν παυσαμένων τοῦ ζῆν, κατασβεσθείσης τῆς ἐγκειμένης τῇ φύσει θερμότητος, τὸ[b] νεκρωθὲν
C καταψύχεται, διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ θερμῷ τὴν ζωτικὴν αἰτίαν[c] κατενοήσαμεν· οὗ γὰρ ἐπιλελοιπότος ἡ νεκρότης ἐπηκολούθησεν, ἀνάγκη πᾶσα τῇ παρουσίᾳ τούτου συνεστάναι[d] τὸ ζῶον ὁμολογεῖσθαι· τῆς δὲ τοιαύτης δυνάμεως οἱονεὶ[e] πηγήν τινα καὶ ἀρχὴν τὴν καρδίαν κατενοήσαμεν, ἀφ' ἧς αὐλοειδεῖς[f] πόροι πολυσχιδῶς ἄλλος ἐξ ἄλλου διαφυόμενοι, παντὶ τῷ σώματι τὸ θερμόν τε[g] καὶ πυρῶδες διαχέουσι πνεῦμα.

12. Ἐπεὶ δὲ πάντως καὶ τροφήν ἔδει τινὰ τῷ θερμῷ συμπαρεῖναι παρὰ τῆς φύσεως—οὐ γὰρ ἐνδέχεται[h] τὸ πῦρ ἐφ'
D ἑαυτοῦ[i] μένειν, μὴ διὰ τοῦ καταλλήλου τρεφόμενον—διὰ τοῦτο οἱ τοῦ αἵματος ὀχετοί,[j] καθάπερ ἐκ[k] πηγῆς τινος τοῦ ἥπατος ἀφορμηθέντες, τῷ θερμῷ πνεύματι πανταχῇ κατὰ[l] τὸ σῶμα συμπαροδεύουσιν, ὡς ἂν μή, μονωθὲν τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον, διαφθείρῃ τὴν φύσιν, πάθος γενόμενον.[m] παιδευέτω τοῦτο τοὺς ἀτακτοῦντας περὶ τὸ ἴσον, διδαχθέντας[n] παρὰ τῆς φύσεως ὅτι ἡ πλεονεξία φθοροποιόν τι πάθος ἐστίν.

13. Ἀλλ' ἐπειδὴ μόνον ἀπροσδεές ἐστι[o] τὸ Θεῖον, ἡ δὲ ἀνθρωπίνη πτωχεία τῶν ἔξωθεν πρὸς τὴν ἰδίαν σύστασιν ἐπιδέεται, διὰ τοῦτο ταῖς τρισὶ ταύταις δυνάμεσι δι' ὧν ἔφαμεν ἅπαν
131 οἰκονομεῖσθαι τὸ σῶμα,[p] * ἐπίρρυτον ἔξωθεν ἐπεισάγει[q] τὴν ὕλην, διαφόροις εἰσόδοις[r] τὸ κατάλληλον αὐταῖς εἰσοικίζουσα.

14. Τῇ μὲν γὰρ πηγῇ τοῦ αἵματος, ἥτις τὸ ἧπάρ ἐστι, τὴν

[w] ἐξ ἐναντίας r t ἐξεναντίας n [x] τῇ τρώσει] τῷ πάθει τῆς τρώσεως n et post ὥσπερ + δὲ n q [y] παντὸς om. n [z] τὰς αἰτίας d e f g h l p s tum ὁμολογεῖτο b i g [a] ἐπεὶ b i m q t ἐπὶ k statim δὲ om. n1 [b] + σῶμα q + ἐν ἐκείνῃ t tum καταψύγεται b [c] ἐνέργειαν d e r2 [d] συνεστᾶναι g n p [e] ita codd. εἰονεὶ b (non β) οἷον ed. tum κατανοεῖσθαι b [f] αὐλοειδῶς i et n hìc + τινὲς tum πολυσχεδῶς h s mox διαφυομένος r1 ni fallor
[g] ita codd. πυρ. καὶ θερ. ed. omisso τε mox ἐπειδὴ α i k n pro ἐπεὶ tum πάντως om. b et τῷ θερμῷ om. q tum παρὰ om. r1 [h] ἐνδέχηται k
[i] ἑαυτὸ t statim μένειν om. b [j] ὑδραγωγοὶ r [k] ἐκ om. α β i k m n t statim τινος πηγῆς α b i k alio ord. τινὸς h m n p r tum ἀφορμισθέντες r1
[l] πανταχῇ κατὰ] κατὰ πᾶν n [m] γινόμενον i l r tum ἴσον h i

vitam nobis à cerebro conferatur, ex contrario accidentis [3] evidenter agnoscitur. Nam si vulnus aliquod vel scissuram membrana ipsa [4] pertulerit, illico mors insequitur passionem [5]; quippe cùm illato [6] vulneri nec ad punctum temporis natura possit [7] obsistere, sed veluti fundamento quodam subruto [8] totum simul ædificium cum parte [9] dejicitur. Cujus [10] ergo passionem totius corporis sequitur manifesta pernicies, in [11] hoc propriè vitæ causam subesse nullo pacto negandum est.

11. Cùm verò et eorum qui [1] desinunt vivere restinguitur [2] naturæ insitus calor, et ita quod mortuum est frigescit; necesse est vitalem [3] causam nobis etiam in [4] calore subsistere, qui cùm desit, [5] mors profectò consequitur; et ideo caloris præsentiâ animal vivere confitendum est. Hujus autem vis atque potentiæ tanquam fontem quendam atque principium cor esse perspeximus, ex quo in modum fistularum multiplices [6] venæ per omne corpus calidum spiritum ferventemque diffundunt.

12. Et quoniam oportebat [1] cibum quoque quendam calori semper à naturâ largiri, quia [2] fas non est ignem in [3] sese durare nisi congruis pascatur alimentis: idcirco rivi sanguinis, tanquam de fonte quodam jecoris, calore spiritûs excitantur et ubique simul [4] per omne corpus excurrunt, ne alterum desoletur ab altero, et tali vitio [5] natura depravetur. Hoc ipsum verò doceat abstinentes, naturæ [6] ipsius æqualitate formatos quòd [7] avaritia quædam corruptiva sit passio,

13. et quia sine ullâ indigentiâ est sola Divinitas; nam paupertas humana indiget his quæ suam videntur substantiam continere: idcirco tribus his potentiis quibus universum corpus gubernari prædiximus, influentem extrinsecùs materiam [1] natura dispensat, diversis tramitibus id quod singulis congruit administrans.

14. Nam fonti sanguinis, qui est jecur, escarum distributionem

3 accidenti ed. 4 illa a b *tum* ilico a f 5 passioni ed. *et interpung. ante* passioni *in* ed. 6 illico b 7 posset d *mox* fundamento *om.* a *post* subruto *ponit* b 8 subrupto ed. 9 cum parte] aperte d 10 ejus ed. *tum* passionem] læsionem b—*om.* a 11 in] et b *tum* proprie d f propriæ ed.

§ 11—1 quæ ed. 2 *ita* a f restingitur d restringitur ed. b *mox* mortuum quod b 3 talem ed. 4 in] cum b 5 deficit a b *statim* prof. mors ed. *alio ord. tum* consequitur a b f subsequitur d sequitur ed. 6 modumplices a

§ 12—1 oportet b 2 qui a cui b 3 ad ed. 4 et ubique simul *om.* a ubique *om.* b 5 initio ed. *statim* depravetur *om.* a *mox* deceat d 6 materiæ ed. 7 quod] ex d *statim* avaritiæ b *post quem* sit *add.* d

§ 13—1 influente ex. materia ed. *mox* amministrans a f

[n] *διδαχθέντες* i s1 [o] *τι α* i q [p] *ζῶον* l [q] *ἐπεισάγει ἔξωθεν α* b i k r alio ord. [r] *ὁδοῖς* a d e g h m p q tum *αὐτοῖς* i *αὐτῆς* m

διὰ τῆς τροφῆς χορηγίαν ὑπέθηκε·[s] τὸ γὰρ ἐπεισαγόμενον ἀεὶ
διὰ ταύτης τὰς τοῦ αἵματος πηγὰς βρύειν ἐκ[t] τοῦ ἥπατος
παρασκευάζει, καθάπερ ἡ[u] ἐπὶ τοῦ ὄρους χιὼν διὰ τῆς οἰκείας
ἰκμάδος τὰς κατὰ τὴν ὑπώρειαν αὔξει πηγὰς, διὰ τοῦ βάθους
τὸ οἰκεῖον ὑγρὸν ἐπὶ τὰς κάτω φλέβας συνθλίβουσα.

15. Τὸ δὲ ἐγκάρδιον πνεῦμα διὰ τοῦ γείτονος ἐπεισάγεται
σπλάγχνου, ὃ καλεῖται μὲν πνεύμων, ἔστι[v] δὲ τοῦ ἀέρος δοχεῖον,
B διὰ τῆς ἐγκειμένης ἀρτηρίας τῆς[w] ἐπὶ τὸ στόμα διηκούσης τὸ
ἔξωθεν πνεῦμα ταῖς ἀναπνοαῖς ἐφελκόμενον· ᾧ κατὰ τὸ μέσον ἡ
καρδία ἐνειλημμένη,[x] (κατὰ μίμησιν τῆς τοῦ ἀεικινήτου πυρὸς
ἐνεργείας ἀδιαλείπτως καὶ αὐτὴ[y] κινουμένη) οἷόν τι ποιοῦσιν
ἐν τοῖς χαλκείοις αἱ φῦσαι,[z] ἕλκει τε πρὸς ἑαυτὴν, ἐκ[a] τοῦ
παρακειμένου πνεύματος[b] πληροῦσα τῇ διαστολῇ τὰς κοιλό-
τητας, καὶ, τὸ πυρῶδες ἑαυτῆς[c] ἐκριπίζουσα, ταῖς ἐχομέναις
C ἀρτηρίαις ἐμπνεῖ· καὶ τοῦτο ποιοῦσα οὐ διαλείπει, τὸ μὲν ἔξωθεν
διὰ τῆς διαστολῆς εἰς τὰς ἰδίας κοιλότητας ἕλκουσα, τὸ δὲ παρ'
ἑαυτῆς διὰ τῆς συμπτώσεως ταῖς ἀρτηρίαις εἰσκρίνουσα.

[a] forte interpungend. post ἐκ τοῦ παρακ. πνεύματος

16. Ὃ μοι δοκεῖ καὶ τῆς αὐτομάτου ταύτης ἀναπνοῆς
αἴτιον ἡμῖν γίνεσθαι· πολλάκις γὰρ ὁ μὲν[d] νοῦς ἄσχολός ἐστι
πρὸς ἑτέρους, ἢ καὶ παντάπασιν ἠρεμεῖ, λυθέντος ἐν τῷ ὕπνῳ τοῦ
σώματος, ἡ δὲ ἀναπνοὴ[e] τοῦ ἀέρος οὐ διαλείπει, μηδ' ὁτιοῦν
συνεργούσης εἰς[f] τοῦτο τῆς προαιρέσεως. οἶμαι γὰρ, ἐπειδὴ περι-
είληπται[g] τῷ πνεύμονι ἡ καρδία καὶ προσπέφυκεν αὐτῷ κατὰ
D τὸ ὀπίσθιον ἑαυτῆς[h] μέρος, ταῖς ἰδίαις διαστολαῖς καὶ συμ-
πτώσεσι συγκινοῦσα τὸ σπλάγχνον, τὴν τοῦ ἀέρος ὁλκήν τε καὶ
ἐμπνοὴν[i] ἐκμηχανᾶσθαι τῷ πνεύμονι· ἀραιὸς γάρ τις ὢν καὶ
πολύπορος καὶ πάσας τὰς ἐν αὐτῷ κοιλότητας πρὸς τὸν πυθμένα
τῆς ἀρτηρίας ἀνεστομωμένας[j] ἔχων, συστελλόμενος μὲν καὶ
συμπίπτων, τὸ ἐναπολειφθὲν[k] τοῖς κοίλοις πνεῦμα κατ' ἀνάγκην
ἐκπιέζων προΐεται· ὑποχωρῶν δὲ καὶ ἀνοιγόμενος, ἐπισπᾶται τῇ
διαστάσει πρὸς τὸ κενούμενον[l] διὰ τῆς ὁλκῆς τὸν ἀέρα.

[i] ἴσ. ἐκπνοὴν

[s] ἐπέθηκε d e [t] ita codd. διὰ ed. tum κατασκευάζει t [u] ἡ om. α
[v] ita α β h i k l m p r s ἐστὶ ed. tum ante δοχεῖον + τὸ b [w] τῆς om. a (non α) b d e g h p [x] συνειλημμένη n tum post κατὰ + τὴν m mox τοῦ post ἀεικινήτου ponunt d e g h l p q r s om. m1 [y] αὔτη k
[z] φῦσσαι l φῦσαι α r s statim ἕλκεται t et τε om. n t [a] ἐκ om. q
[b] ita codd. πνεύμονος ed. [c] αὐτῆς g h tum ἐκρίπτουσα r mox pro ἐχομέναις d e r2 dant ἐγκειμέναις r1 ἐπιχεομέναις [d] μὲν γὰρ ὁ b tum post ἄσχολος + τε r et mox πρὸς om. b statim ἑτέρους] ἑτέροις m n q r ἑτέραις g h p ἕτερα i—om. b
[e] ἀναπνοὴ δὲ n tum πνοὴ q mox μηδοτιοῦν m—om. b statim συναιρούσης n
[f] πρὸς q r [g] προείληπται d1 r2 προσείληπται d2 [h] αὐτῆς b d k l q tum συγκρινοῦσα d1 συγκρίνουσα d2 mox τῶν σπλάγχνων r [i] ἐκπνοὴν α

contulit.[1] Quicquid autem tali provisione suâ semper ingerit ad jecoris fontes, item præparat ex jecore derivari; quemadmodum si nix in montibus humore suo subjectos augeat fontes et per altum[2] ad inferiores venas liquorem proprium deprimat.[3]

15. Cordis autem perflatio[1] vicini membri subministratur effectu,[2] quod appellatur quidem pulmo, est autem aeris exceptorium, per insitam arteriam quæ ad os usque pertingit, flatum extrinsecùs ducens; in medioque cor positum, instar ignis qui in motu versatur et operatione continuâ, et ipsum sine cessatione movetur[3] atque operatur: et sicuti fabrorum folles efficiunt, pertrahit ad semet ex adjacente spiritu, compressiones extensionibus replens et quod in se est igneum arteriis adjacentibus[4] refovens; et hoc[5] facere non quiescit, id quidem quod extrinsecùs est per[6] resumptionem ac respirationem ad sese trahens; quod autem circum se est per compressionem ipsis arteriis interserens.

16. Quod michi videtur et hujus[1] spontanei flatûs hanc nobis causam sine cessatione subsistere. Sæpè denique mens in aliis occupatur aut[2] omnimodo conquiescit, in somno[3] corpore resoluto, flatus tamen qui ducitur ex aere, quiescere[4] non potest, nec aliquantulum quidem cooperante in hoc ipsum spontaneæ voluntatis arbitrio. Opinor enim[5] quia cor pulmone convolutum atque circumdatum ex posteriore[6] sui parte, respirationibus atque[7] compressionibus suis membrum moveat et attractionem aeris emissionemque ipsi pulmoni machinetur, qui[8] rarissimus atque multicavus omnia sua veluti foramina ad fundum atque summitatem arteriæ patefacta retinet, et coartatus[9] quidem, necessariò spiritum qui in suis residet sinibus[10] elicit, cedens autem atque rarescens, rursus[11] attrahit aerem per distantiam dum movetur.

§ 14—1 intulit a b 2 et per altum *om.* a 3 deprimit ed.
§ 15—1 preflatio f *statim* vicinis menbris a b 2 subministrat effectum a b 3 movet a b 4 adj. ar. a 5 hæc ed. 6 per *om.* a b *statim* attractionem ed. resumptione ac respiratione a b
§ 16—1 hujusmodi ed. 2 et ed. 3 *ita* a f 2 somnum ed. 4 dicitur exhalare, requiescere a 5 eum *add.* b *mox* pulmonem a 6 posteriori ed. 7 et ed. *mox* membrum *om.* b 8 quia b *tum* multiplicavus a b *dein* veluti a f velut ed. 9 coarctatus ed. 10 *ita* f finibus ed. 11 rursusque attrahens ed. *mox* dum *om.* ed.

b c e i k m n q Dion. statim *ἐκμηχανήσασθαι* m n mox *ἑαυτῷ* r [j] *ἀναστομομένας* b *ἀναστομωμένας* β [k] *ἐναποληφθὲν* g h m p ex corr. s *ἐναπολυθὲν* q [l] *κινούμενον* α b c i k m n q Dion.

17. Καὶ αὕτη ἐστὶ τῆς ἀπροαιρέτου ταύτης ἀναπνοῆς[m]
132 αἰτία, ἡ τοῦ ἀτρεμεῖν τὸ πυρῶδες[n] ἀδυναμία· * ἐπειδὴ γὰρ ἴδιόν ἐστι[o] τοῦ θερμοῦ ἡ κατὰ τὴν κίνησιν ἐνέργεια,[p] τούτου δὲ
(467) τὰς ἀρχὰς ἐν τῇ καρδίᾳ κατενοήσαμεν, τὸ διηνεκὲς τῆς ἐν τῷ μέρει τούτῳ[q] κινήσεως τὴν ἀδιάλειπτον τοῦ ἀέρος ὁλκήν[r] τε καὶ ἐκπνοὴν[s] διὰ τοῦ πνεύμονος ἀπεργάζεται· διὸ καὶ παρὰ φύσιν ἐπιταθέντος[t] τοῦ πυρώδους, τὸ ἄσθμα τῶν διακαιομένων τῷ πυρετῷ[u] συνεχέστερον γίνεται, ὥσπερ ἐπειγομένης τῆς καρδίας τὸν ἐγκείμενον ἐν αὐτῇ[v] φλογμὸν τῷ νεαρωτέρῳ πνεύματι κατασβεννύειν.

18. Ἀλλ' ἐπειδὴ πενιχρά τις ἐστὶν ἡμῶν[w] ἡ φύσις καὶ τῶν
B πρὸς τὴν ἰδίαν σύστασιν διὰ πάντων ἐπιδεής, οὐκ ἀέρος μόνον ἰδίου[x] πτωχεύει καὶ πνεύματος τοῦ[y] τὸ θερμὸν διεγείροντος, ὅπερ ἔξωθεν πρὸς τὴν τοῦ ζώου συντήρησιν διηνεκῶς ἐπεισάγεται·[z] ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπερείδουσαν τὸν τοῦ σώματος ὄγκον τροφὴν ἐπίκτητον ἔχει. διὰ τοῦτο σιτίοις τε[a] καὶ ποτοῖς ἀναπληροῖ τὸ ἐνδέον, ἑλκτικήν τινα τοῦ λείποντος δύναμιν καὶ ἀπωστικὴν τοῦ περιττεύοντος ἐνθεῖσα τῷ σώματι, οὐδὲ πρὸς τοῦτο τοῦ ἐγκαρδίου πυρὸς μικρὰν παρεχομένου τῇ φύσει συνέργειαν.[b]

C 19. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ κυριώτατον τῶν ζωτικῶν μορίων κατὰ τὸν ἀποδοθέντα λόγον ἡ καρδία ἐστὶν ἡ τῷ θερμῷ πνεύματι ζωπυροῦσα τὰ καθ' ἕκαστον μέρη,[c] πανταχόθεν αὐτὴν ἐνεργὸν εἶναι τῷ δραστικῷ τῆς δυνάμεως ὁ Πλάστης ἡμῶν[d] ἐποίησεν, ὡς ἂν μηδὲν αὐτῆς μέρος ἄπρακτόν τε καὶ ἀνόνητον[e] πρὸς τὴν τοῦ παντὸς οἰκονομίαν καταλειφθείη· διὰ τοῦτο κατόπιν μὲν ὑποβᾶσα τὸν πνεύμονα, διὰ τῆς διηνεκοῦς κινήσεως, καθέλκουσά τε πρὸς ἑαυτὴν τὸ σπλάγχνον, ἀνευρύνει πρὸς[f] τὴν ὁλκὴν τοῦ ἀέρους τοὺς πόρους, ἀποθλίβουσά[g] τε πάλιν, ἐκπνεῖσθαι τὸ
D ἐναπειλημμένον παρασκευάζει· ἐν δὲ τοῖς ἔμπροσθεν ἑαυτῆς προσφυεῖσα τῷ χωρήματι[h] τῆς ἄνω γαστρὸς, ἔνθερμον αὐτὴν καὶ[i] πρὸς τὰς ἰδίας ἐνεργείας κινουμένην ποιεῖ· οὐκ εἰς πνεύματος ὁλκὴν ἀνεγείρουσα,[j] ἀλλ' εἰς ὑποδοχὴν τῆς καταλλήλου τροφῆς·[k]

[m] + ἡ r [n] τὸ πυρῶδες] τοῦ ἀέρος d f g h l p s in textu [o] ἐστι om. α β d (?) n r t et post κίνησιν + ἐστιν α b i k m n r t—τὴν om. α [p] + καὶ m [q] βάρει τούτου b [r] ita codd. ὁρμὴν ed. [s] ita α c e i k l m n q s t ἀναπνοὴν b r 1 ἐμπνοὴν ed. tum πνεύμονος codd. pro πνεύματος quod habet ed. et pro διὰ τοῦ πνεύμονος b habet μόνον et β μόνος [t] ἐπισταθέντος h ἐπιτεθέντος r 1 mox ἄσθμα α g h p r s ἆσθμα ed. [u] + σωμάτων q tum γίγνεται n [v] ἐν αὐτῇ] αὐτῇ m ἑαυτῇ α b n ἐν ἑαυτῇ i ἑαυτῆς k [w] ἡμῶν ἐστὶν α b i k m r t mox φυσικην pro ἰδίαν r 2 [x] ἰδίου om. d g h p [y] τοῦ om. k [z] ἐνεισάγεται g h p s 1 [a] τε om. i paulo post ἐλλείποντος k [b] συνεργίαν β d i k m n p ex corr. συνέργιαν α ἐνέργειαν l s [c] τὰ καθ' ἕκ. ζωτ. μερῶν i—καθ' ἕκ. d g k s καθέκ. ed. [d] ἡμῶν om. n statim ἐνεποίησεν i [e] ἀνόητον h k

17. Et hujus non voluntariæ respirationis hæc causa est, quòd id quod in nobis igneum est atque fervidum, quietum esse non possit. Nam quia proprium caloris est operatio motûs, hujus autem principium [1] in corde esse perspeximus, id quod juge in hoc agitationis est indesinentem aeris attractionem emissionemque per officium pulmonis operatur: propterea si quando contra naturam calor excrescit, flatus eorum qui febribus exuruntur [2] creber efficitur, veluti properante corde superpositam sibi flammam novi spiritûs [3] continuatione restinguere. [4]

18. Sed quoniam pauperrima quædam nostra natura est et omnibus quæ ad suam constitutionem pertinent indigens, non solùm proprii aeris ac spiritûs penuriam patitur (nam flatus qui calorem fovet internum, [1] ad animalis conservationem jugiter extrinsecùs influit) sed etiam alimentorum subsidia quæ corporis pondus allevent exteriùs [2] sibi providenter accommodat; idcirco cibis et potibus indigentiam suam supplere contendit, appetitoriam quandam vim ejus rei quæ deest, [3] et expulsoriam ejus quæ superfluit, corporibus inserens, nec minimam per hoc naturæ cooperationem ad fovendum cordis incendium præstans. [4]

19. Nam quia vitalium [1] membrorum magis proprium cor esse retulimus, juxta redditam superiùs rationem, quòd singulas partes [2] spiritûs sui calore confoveat, ideò per omnia illud efficacissimum Formator noster instituit, ut nulla pars ejus [3] otiosa vel vacans ad dispensationem totius corporis approbetur. Et post tergum quidem suum pulmonem per continuum motum ad se pertrahens [4] aditus ejus expandit ad susceptionem aeris, rursumque deprimens efflari quod receptum [5] est præparat: in anteriora verò sua ventri penitùs imminens calefacit illum, [6] et ad operationes proprias habilem reddit, non ad resumptionem spiritûs excitans sed ad exceptionem cibi [7]

§ 17—1 cum *add* b *mox* ut *pro* id ed. 2 exuruntur *om.* ed. 3 spiritus *om.* a 4 restringere ed.
§ 18—1 in eternum a 2 ex terris a *tum* providenter *om.* b 3 deesse b 4 præstant b
§ 19—1 talium ed. 2 singulas partes] singula ed. 3 ejus *om.* ed. 4 trahens b 5 efflarique conceptum b *mox* venter b 6 illud f 7 cibi *om.* b

mox καταληφθείη b q [f] πρὸς om. m tum τοῦ πόρου m [g] ita a d e g h n p r2 s et (ni fallor) f ἀνοχλίζουσα ed. ἀναμοχλίζουσα a b c k ἀναμοχλεύουσα i ἀναχλιάζουσα m ἀναχλίζουσα t1 ἀνακαχλάζουσα t2 fortè; ἀποθλίβουσα ἀναχλίζουσα r1 ni fallor ὑποθλίβουσα l [h] στέματι n in textu sed in mg à pr. m. ἐν ἄλλοις χωρήματι [i] + τὰς b et tum τὰς ἐνεργείας τὰς ἰδίας b [j] διεγείρουσα i mox καταλλήλους i [k] τρυφῆς l

πλησίον μὲν γὰρ πεφύκασιν ἀλλήλων[l] αἱ εἴσοδοι τοῦ πνεύματός τε καὶ τῆς τροφῆς, ἀντιπαρεξιοῦσαι κατὰ τὸ πρόμηκες ἡ ἑτέρα πρὸς τὴν ἑτέραν, καὶ τῷ ἴσῳ μέτρῳ κατὰ τὸ ἄνω πέρας[m] συναπαρτίζονται, ὥστε καὶ συνεστομῶσθαι[n] πρὸς ἀλλήλας καὶ ἑνὶ στόματι τοὺς πόρους ἐναπολήγειν· ὅθεν τῷ μὲν τῆς τροφῆς τῷ δὲ[o] τοῦ πνεύματος ἡ εἴσοδος γίνεται.

20. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ βάθος οὐκέτι διαπαντὸς τὸ[p] προσφυὲς
133 παραμένει τῆς συζυγίας[q] τῶν πόρων·* μέση γὰρ τῆς ἑκατέρων[r] ἕδρας ἡ καρδία παρεμπεσοῦσα, τῷ μὲν πρὸς[s] ἀναπνοὴν τῷ δὲ πρὸς τροφὴν τὰς δυνάμεις ἐντίθησι· πέφυκε γὰρ τὸ πυρῶδες ἐπιζητεῖν τὴν[t] ὑπεκκαίουσαν ὕλην, ὃ δὴ καὶ περὶ τὸ δοχεῖον τῆς τροφῆς κατ' ἀνάγκην συμβαίνει· ὅσῳ[u] γὰρ διάπυρον διὰ τῆς γείτονος γίνεται θερμασίας, τοσούτῳ μᾶλλον ἐφέλκεται τὰ τὸ θερμὸν ὑποτρέφοντα. Τὴν δὲ τοιαύτην ὁρμὴν ὄρεξιν ὀνομάζομεν.

B 21. Εἰ δὲ περιδράξαιτο τῆς ἀρκούσης ὕλης τὸ περιεκτικὸν[v] τῆς τροφῆς, οὐδὲ οὕτως ἠρεμεῖ[w] τοῦ πυρὸς ἡ ἐνέργεια· ἀλλὰ καθάπερ ἐν χωνευτηρίῳ σύντηξίν τινα τῆς ὕλης ποιεῖ, καὶ διαλύσασα τὰ συνεστῶτα καὶ ἀναχέασα,[x] καθάπερ ἐκ χοάνης τινὸς μεταχεῖ πρὸς τοὺς ἐφεξῆς πόρους· † εἶτα τὸ[y] παχυμερέστερον
C τοῦ εἰλικρινοῦς διακρίνασα, τὸ μὲν λεπτὸν δι' ὀχετῶν τινων ἐπὶ[z] τὰς τοῦ ἥπατος ἄγει[a] πύλας, τὴν δὲ ὑλώδη τῆς τροφῆς ὑποστάθμην εἰς τοὺς εὐρυχωροτέρους πόρους τῶν ἐντέρων[b] ἀπώσατο, καί, τοῖς πολυτρόποις αὐτῶν ἑλιγμοῖς ἀναστρέφουσα,[c] χρόνῳ παρακατέχει τὴν τροφὴν τοῖς σπλάγχνοις, ὡς ἂν μή, δι' εὐθύτητα[d] τοῦ πόρου ῥᾳδίως ἀποβαλλόμενον, εὐθὺς ἀνακινοίη τὸ ζῶον πρὸς ὄρεξιν, καὶ μηδέποτε παύοιτο τῆς τοιαύτης ἀσχολίας
D κατὰ τὴν τῶν ἀλόγων φύσιν ὁ ἄνθρωπος.

22. Ἐπεὶ δὲ[e] καὶ τῷ ἥπατι μάλιστα τῆς τοῦ θερμοῦ

[l] ἀλλήλων πεφύκασιν d g h l p s mox ἀντιπαρεξάγουσαι n ἀντιπαρεξιοῦσα m statim δὲ quod + ed. om. d g h l m n p r1 s t Dion. [m] πέρας accessit ex α b c d e f g h i k l n2 p r2 s Dion. [n] συνανεστομῶσθαι b e r

[o] τὸ μὲν . . τὸ δὲ α l m p1 q r t1 tum σώματος k pro πνεύματος statim ἡ om. m q [p] τὸ om. m tum παραμένῃ k [q] τῇ συζυγίᾳ α b c e n q r t

[r] ἑκατέρωθεν m statim παραπεσοῦσα b n mox τὸ μὲν . . τὸ δὲ q r t1

[s] τὴν + α b i k m n q r et ante τροφὴν + τὴν iidem codd. [t] τὴν om. b

[u] ὅσον i r tum διάπυρον codd. ἔμπυρον ed. ex conj. Levenk. ἄπειρον ed. Ald. mox θερμασία n1 θεραπείας m statim τοσοῦτο n1 q τοσοῦτον l r τοσούτο p

[v] ὀρεκτικὸν d ex corr. l [w] ita g h l n r ἠρεμεῖ ed. [x] διαχέασα m ἀναχύσασα b tum χώνης pro χοάνης α q r mox τοὺς om. b † reliqua desunt k

[y] τὸ om i tum εἰλικρινοῦς i m n r2 statim διακρίνουσα l [z] εἰς n tum τοῦ om. b [a] ἀπάγει a d e f g h l p s mox ἰλυώδη α b c e m n1 r λυώδη t in textu ξυλώδη t mg [b] ita a d e f g h l m p q s τῶν ἐντέρων πόρους ed.

sibimet competentis impellens. Proximè verò junguntur introitus escæ ac spiritûs, in longum proportionum alterum [8] ad alterum, æquâque mensurâ superiori termino dirimuntur, [9] ita tamen ut copulentur invicem et [10] uno aditûs ore claudantur. Unde ille quidem escæ, [11] hic autem spiritûs ingressus efficitur.

20. Sed in altis [1] recessibus viscerum nequaquam iste conjugationis aditus consertus [2] per omnia perseverat: nam in medio utriusque fine cor positum, illi [3] quidem ad flatum, huic autem [4] ad recipiendum cibum tribuit facultatem; suaptè [5] verò natura ignea materiam quam consumat, inquirit; quòd etiam circa ciborum susceptorem ventrem necessariò provenit. [6] In quantum namque igneus per vicinitatem [7] caloris efficitur, in tantum magis [8] cibos qui calorem nutriant, semper exposcit; hujusmodi [9] autem desiderium congruentiùs appetitum vocamus.

21. Si verò sufficientem materiam venter acceperit, nec sic quidem ignis operatio conquiescit. Nam quemadmodum in conflatorio [1] coadunationem quandam totius materiæ perficit, resolvensque universa atque permiscens, veluti ex colatorio [2] quodam ad subsequentes refundit aditus; dein grossiorem partem à sinceriore discernens, tenuiorem quidem [3] substantiam per quosdam [4] tramites ad jecoris deducit ingressus, limosam verò ciborum [5] fœculentiam ad latiores intestinorum aditus trudit, [6] quam multiplicibus eorum [7] voluminibus versans, non [8] parvo tempore cibum in visceribus retinet, [9] uti ne recto cursu faciliùs pulsum, [10] mox animal ad [11] appetitum edendi commoveat, et, juxta naturam irrationabilium, nunquam homo ab hac occupatione desistat.

22. Et quoniam jecori maximè caloris [1] cooperatio necessaria

8 *ita* b proportentionum alterum a proportentio . . alter f protenduntur alter ed. 9 dirimuntur *om.* b 10 et] in b 11 esc. quid. b

§ 20—1 efficitur *add.* ed. 2 insertus a b 3 ille ed. *tum* ad flatum a b afflatum ed. 4 hinc alter ed. 5 sui : apte ed. 6 necessaria producit ed. 7 *ita* a b per civitatem f 1 per vicipitatem f 2 *ut puto*—vicinitate (*omisso* per) ed. 8 ignis a b 9 hujus ed.

§ 21—1 in conflatorio] colatorium b 2 *ita* b excolatorio ed. 3 quidem *om.* b 4 aliquos b 5 ciborum *om.* ed. 6 tradit ed. 7 eorum *om.* ed. 8 nam a 9 continet a b 10 pulsus b pulsu f 1 pulso f 2 11 ad *add.* b

§ 22—1 coloris b

πόρους om. α tum τοῖς δὲ m pro καὶ τοῖς statim πολυστρόφοις t2 tum ἑλιγμοῖς α β h p s εἰλιγμοῖς r ἰλιγμοῖς q ἑλιγμοῖς ed. [c] ἀναστρέψασα q ἀνατρέφουσα g ἀποστρέφουσα α statim ed. interpung. post χρόνῳ [d] εὐθείας i n1 ni fallor q r εὐθέος α m t mox ἀποβαλλόμενον codd. ἀποβαλλομένη q ἀποβαλόμενον ed. statim εὐθέως i [e] δὲ om. b statim μάλιστα καὶ τῷ ἥπατι m alio ord.

συνεργίας[f] ἣν χρεία πρὸς τὴν τῶν ὑγρῶν ἐξαιμάτωσιν, ἀφέστηκε δὲ[g] τοῦτο τῆς καρδίας κατὰ τὴν θέσιν (οὐδὲ γὰρ ἦν, οἶμαι,
(468) δυνατὸν, ἀρχήν τινα καὶ ῥίζαν ζωτικῆς οὖσαν δυνάμεως, περὶ τὴν ἑτέραν[h] ἀρχὴν στενοχωρεῖσθαι) ὡς ἂν μή τι[i] τῆς οἰκονομίας ἐν τῇ ἀποστάσει τῆς θερμαντικῆς οὐσίας παραβλαβείη,[j] πόρος νευρώδης (ἀρτηρία δὲ τὸ τοιοῦτον[k] παρὰ τῶν τὰ τοιαῦτα[l]
E σοφῶν ὀνομάζεται) ἀναδεξάμενος τῆς καρδίας τὸ ἔμπυρον πνεῦμα φέρει παρὰ τὸ ἧπαρ, αὐτοῦ που παρὰ τὴν εἴσοδον τῶν ὑγρῶν συνεστομωμένος, καὶ, ἀναζέσας διὰ τῆς θερμότητος τὴν ὑγρασίαν, ἐναποτίθεταί[m] τι τῷ ὑγρῷ τῆς τοῦ πυρὸς συγγενείας, τῇ πυροειδεῖ χρόᾳ[n] τὸ τοῦ αἵματος εἶδος καταφοινίξας.

23. Εἶτ'[o] ἐκεῖθεν ἀφορμηθέντες δίδυμοί τινες ὀχετοὶ, τὸ οἰκεῖον ἑκάτερος σωληνοειδῶς[p] περιέχοντες, πνεῦμά τε καὶ αἷμα
134 (ὡς ἂν εὐπόρευτον εἴη[q] * τὸ ὑγρὸν, τῇ[r] τοῦ θερμοῦ κινήσει συμπαροδεῦον καὶ κουφιζόμενον) ἐφ' ἅπαν τὸ σῶμα πολυσχιδῶς κατασπείρονται, εἰς μυρίας[s] ὀχετῶν ἀρχάς τε καὶ διαφύσεις[t] κατὰ πᾶν μέρος κατασχιζόμενοι· μιχθεῖσαι δὲ πρὸς ἀλλήλας τῶν ζωτικῶν δυνάμεων αἱ[u] δύο ἀρχαὶ, ἥτε τὸ θερμὸν πανταχῇ κατὰ τὸ σῶμα καὶ ἡ[v] τὸ ὑγρὸν ἐπιπέμπουσα, καθάπερ τινὰ δασμὸν[w] ἀναγκαῖον ἐκ τῶν οἰκείων τῇ ἀρχηγικωτέρᾳ τῆς ζωτικῆς οἰκονομίας[x] δυνάμει δωροφοροῦσιν.

t ἴσως διαχύσεις

B 24. Ἔστι δὲ[y] αὕτη ἡ κατὰ τὰς μήνιγγας καὶ τὸν ἐγκέφαλον θεωρουμένη, ἀφ' ἧς πᾶσα μὲν[z] ἄρθρου κίνησις, πᾶσα δὲ μυῶν συνολκὴ,[a] πᾶν δὲ προαιρετικὸν πνεῦμα καὶ[b] τοῖς καθ' ἕκαστον μορίοις ἐπιπεμπόμενον, ἐνεργόν τε καὶ κινούμενον τὸν γήϊνον ἡμῶν ἀνδριάντα καθάπερ ἐκ μηχανῆς τινος ἀποδείκνυσι.[c] τοῦ
C τε γὰρ θερμοῦ τὸ καθαρώτατον καὶ τοῦ ὑγροῦ τὸ λεπτότατον, παρ' ἑκατέρας δυνάμεως διά τινος μίξεώς τε καὶ ἀνακράσεως ἑνωθέντα, τρέφει τε καὶ συνίστησι διὰ τῶν ἀτμῶν[d] τὸν ἐγκέφαλον·

b ἴσως παρέλκει τὸ καὶ

[f] συνεργείας g l p1 [g] γὰρ m mox οὐδὲ codd. οὐ ed. [h] ἑτέραν om. i
[i] τι om. m t [j] interpung. g n post νευρώδης [k] τὸ τοιοῦτον] ita d e f g h i l m r s τὸ τοιοῦτο q τῷ τοιούτῳ a τῶν τοιούτων p τοῦτο ed. α β
[l] τὰ τοιαῦτα] ita α b c d e f g h i l n2 p r2 s εἰς ταῦτα m ταῦτα ed. tum ἀναλεξάμενος b c ἀναξάμενος i mox ἔμπυρον om. m [m] ἀποτίθεται n statim τι om. b i m q [n] χροίᾳ b χροιᾷ α β m r [o] ita β g i l m q s εἰτ' b d h p εἴτ' r εἶτα ed. α om. t [p] σωλ. τὸ οἰκ. ἑκ. i mox εὐπόρρυτον l
[q] εἶναι a d f g h l p s [r] ita α d g h i l m n p q r s τε ed. tum ante καὶ + τε i paulo pòst πολυσχεδῶς h πολυσχεδῶς b1 statim κατασπείρωνται i
[s] μυριάδας m statim ὀχετῶν post ἀρχὰς ponit i—om. t tum τε om. i
[t] διαχύσεις a d e f g h n p r2 tum κατασχιζόμενοι a α b d e f g h l m n p r s t καταδιασχιζόμενοι q διασχιζόμενοι ed. c [u] αἱ om. t [v] ἡ om. b t,

esse [2] probatur ut [3] humor verteretur in sanguinem, hoc autem membrum à corde juxta positionem intervallo non minimo disparatur (nec enim [4] reor fuisse possibile, ut principium quoddam atque radix vitalis potentiæ, alterius angustaretur vicinitate principii) ne quid tamen in dispensatione corporis per distantiam calidæ substantiæ peccaretur, trames nervosus, quem arteriam hi [5] qui circa ista [6] sunt prudentes appellant, excipiens à corde ferventem spiritum perducit ad jecur, [7] illicque juxta aditum quo humida recipiuntur adnexus [8] et calefaciens eandem humidam substantiam, aliquid ei continuato calore igniti vigoris interserit. Hinc species sanguinis rubro calore respergitur.

23. Exinde verò connexi gemini quidam [1] rivuli in modum fistularum proprium singuli receptant, ille quidem spiritum, [2] hic autem sanguinem, quò [3] lapsu facili humida substantia motu caloris excurrat; et, recreato per totum [4] corpore, multipliciter disseminetur in [5] plura rivulorum principia quæ sunt per omne corpus [6] inscissa; permixta verò simul vitalium potentiarum duo principia, sive quod calorem seu quod humorem per corpus ubique diffundunt, [7] velut aliquod vectigal de suis necessarium, ei quæ [8] principaliter in vitali vigore preminet [9] administrant.

24. Hæc autem vis in membranis cerebri esse conspicitur, ex quâ omnium motus articulorum [1] conglobatio totusque [2] ultronei spiritûs vigor [3] singulis membris inspersus efficacem simul [4] ac sese moventem terrenam nostram statuam veluti [5] ex aliqua machinatione demonstrat. Nam caloris quod est mundissimum et humoris quod tenuissimum est, per utramque vim admixtione [6] quadam ac temperatione coadunata, cerebrum nutriunt ac refovent per vapores: ex quo rursus ad id

2 *ita* f esse nec. ed.—esse *om.* a b   3 ut *om.* a b *statim* humor verteretur *om.* a   4 etenim ed.   5 hii b   6 istam ed.   7 jecttralia b *statim* illa quæ a illa quæ sunt b   8 annectens a et annectuntur b

§ 23—1 quidem ed.   2 semen a b   3 quod ed.   4 *ita* a b totam ed.   5 per a b   6 cor a b *statim* incisa b   7 diffundit b   8 *ita* a b eique ed.   9 jugo præeminet ed. *tum* amministrans a administrat b

§ 24—1 que *add.* f 2   2 *ita* a totiusque ed. *statim* utronei a   3 et *add.* ed.   4 *ita* a f simul *om.* ed.   5 veluti *om.* ed.   6 viam mixtione b

[w] ita α b c d e f g h i l n in mg p q r2 s t δεσμὸν m r1 δεσμῶν a διαμερισμὸν n in textu δανεισμὸν ed. mox ἀρχικωτέρα α l n ἀρχηκωτέρᾳ q

[x] ἐνεργείας d r2 tum δορυφοροῦσιν r1   [y] ita b g h l n p q r s δ' ed. statim αὐτὴ q   [z] + οὖν n   [a] ὁλκὴ m   [b] καὶ om. α β i m n q r1 Dion. erasum est b d tum καθ' ἕκαστον l καθέκαστοι ed. statim ὁρίοις t pro μορίοις

[c] ἀποδεικνύουσι m mox καθαρώτερον n   [d] τὸν ἀτμὸν b

ἀφ' οὗ πάλιν ἐπὶ τὸ[e] καθαρώτατον ἐκλεπτυνομένη ἡ ἀπ' ἐκείνου ἀνάδοσις, ὑπαλείφει τὸν περιεκτικὸν τοῦ ἐγκεφάλου ὑμένα, ὃς ἄνωθεν ἐπὶ τὸ βάθος αὐλοειδῶς διήκων, διὰ τῶν καθεξῆς σπονδύλων ἑαυτόν τε[f] καὶ τὸν ἐγκείμενον αὐτῷ μυελὸν διεξάγων, τῇ βάσει[g] συναπολήγει τῆς ῥάχεως· πάσαις ὀστέων τε[h] καὶ
D ἁρμονιῶν συμβολαῖς καὶ μυῶν ἀρχαῖς οἷόν τις ἡνίοχος αὐτὸς ἐνδιδοὺς τῆς καθ' ἕκαστον κινήσεώς τε καὶ στάσεως τὴν ὁρμὴν[i] καὶ τὴν δύναμιν.

25. Διὰ τοῦτό μοι δοκεῖ καὶ ἀσφαλεστέρας ἠξιῶσθαι φρουρᾶς,[j] κατὰ μὲν τὴν κεφαλὴν διπλαῖς ὀστέων περιβολαῖς ἐν[k] κύκλῳ διειλημμένος, ἐν δὲ τοῖς σπονδύλοις ταῖς τε[l] τῶν ἀκανθῶν προβολαῖς καὶ ταῖς πολυτρόποις κατὰ τὸ[m] σχῆμα διαπλοκαῖς,
E δι' ὧν ἐν ἀπαθείᾳ πάσῃ φυλάττεται, διὰ τῆς περιεχούσης αὐτὸν φρουρᾶς τὸ[n] ἀσφαλὲς ἔχων.

26. Ὁμοίως δ' ἄν τις καὶ περὶ τῆς καρδίας στοχάσαιτο, ὅτι,[o] καθάπερ τὶς οἶκος ἀσφαλής, αὐτὴ[p] διὰ τῶν στερροτάτων περιηρμόσθη, ταῖς τῶν ὀστέων ἐν κύκλῳ περιοχαῖς ὠχυρωμένη·[q] κατόπιν μὲν γάρ ἐστιν ἡ ῥάχις, ταῖς[r] ὠμοπλάταις ἑκατέρωθεν[s] ἠσφαλισμένη· καθ' ἑκάτερον δὲ πλάγιον ἡ τῶν πλευρῶν θέσις
135 περιπτύσσουσα, * τὸ μέσον δυσπαθὲς ἀπεργάζεται· ἐν δὲ τοῖς ἔμπροσθεν, τὸ[t] στέρνον καὶ ἡ τῆς κλειδὸς συζυγία προβέβληται, ὡς ἂν πανταχόθεν αὐτῇ[u] τὸ ἀσφαλὲς ἀπὸ[v] τῶν ἔξωθεν διοχλούντων φυλάσσοιτο.

27. Οἷον δὲ κατὰ τὴν γεωργίαν ἐστὶν[w] ἰδεῖν, τῆς ἐκ νεφῶν ἐπομβρίας ἢ τῆς τῶν ὀχετῶν ἐπιρροῆς διάβροχον ποιούσης τὸ ὑποκείμενον· κῆπος δέ τις ὑποκείσθω τῷ λόγῳ, μυρίας μὲν[x]
B δένδρων διαφορὰς παντοδαπὰς δὲ τῶν ἐκ γῆς φυομένων[y] ἰδέας ἐν ἑαυτῷ τρέφων, ὧν καὶ τὸ σχῆμα καὶ ἡ ποιότης καὶ ἡ τῆς χρόας[z] ἰδιότης ἐν πολλῇ διαφορᾷ τοῖς καθ' ἕκαστον ἐνθεωρεῖται· τοσούτων τοίνυν κατὰ τὸν ἕνα χῶρον τῷ ὑγρῷ τρεφομένων, ἡ μὲν ὑπονοτίζουσα τὰ καθ' ἕκαστον δύναμις μία τις ἐστὶ κατὰ

[e] τὸ accessit ex α β d g h i l m n p q r s statim καθαρώτερον n r
[f] ita α b d g h i l m n p q r s δε ed. tum ἑαυτῷ d ἐν αὐτῷ b i [g] φύσει m
[h] τε om. h n q r 1 tum μυελῶν pro μυῶν Dion. paulo pòst καθ' ἕκαστον l s καθέκαστον ed. [i] + τε α b i r tum τὴν ante δύναμιν om. α i [j] καὶ + ed. repugn. codd. [k] ἐπὶ q—ἐν ad προβολαῖς om. i [l] τε om. b l
[m] τὸ om. b mox φυλάσσεται i n q r [n] τὸ om. l [o] ὅτιπερ d g h l p tum τίς h τις d g p s [p] ita b d g h p q r αὐτῇ l s αὕτη ed. tum στερροτέρων m n statini περιήρμοσται r [q] ὠχυρωμένος α q r 1 tum μὲν om. d
[r] τοῖς g h l m p r 2 s [s] ἑκατέρωθεν] ἀμφοτέρωθεν α b c i m n q et pro ἑκατέρωθεν ἠσφαλισμένη t dat ἀσφάλεια ἀμφοτέρων tum t loco ἑκάτερον habet ἕτερον [t] + τε α β i n t [u] αὐτὴ b αὐτῆς n [v] ὑπὸ n

quod est purius exhalatio[7] tenuata perunget[8] membrana. Nam illa cerebrum[9] continentur, quæ etiam de superioribus in profundum in modum fistulæ pertingens et per juncturas[10] consequentes sese atque insertam sibi medullam prorsus extendens, in finem[11] totius spinæ dorsi desinit; ac deinde ossibus atque nervis, necnon compagum ac medullarum principiis, veluti quidam auriga præsidens, singulis ad stationem vel motum virtutem[12] impetumque largitur.

25. Idcirco michi videtur et certius[1] accepisse munimen. Nam in capite quidem duplicibus ossibus probatur esse circumdata, in nodis autem vel in eminentiis costarum atque multiplicibus juxta[2] formam complexionibus in suâ per omnia[3] stabilitate servatur, per eandem custodiam quâ continetur id quod certum[4] est obtinens.

26. Similiter autem quis hoc etiam de corde conjiciet,[1] quòd sicuti quædam domus certâ mole solidata, ita cor ossuum[2] munitur circumquaque præsidiis. In posteriore namque sui parte spinâ dorsi et scapulis utrinque vallatur; per utraque verò latera costarum vinculo nectitur,[3] quod, medium ejus[4] ambiens, ab omni passione defendit:[5] in anteriora[6] verò ejus, pectus et jugatio colli demissa mollitur, ei per omnia munimen impertit adversùs ea quæ possunt extrinsecùs inferre molestiam.

27. Et sicut in agriculturâ[1] perspicimus, cùm[2] vel imbres ex nubibus vel fluenta rivulorum madefactant[3] id quod subjectum est; hortus autem quidam relationi[4] nostræ, verbi gratiâ, supponatur, qui mille diversitates arborum multiplicesque species earum rerum quas terra producit enutriat, quarum et forma et qualitas colorisque proprietas in multam distantiam quæ est in singulis approbetur. Cùm sint igitur tanta[5] quæ in uno agro humor unus[6] enutriat, utputa vis ista quæ singula quæque madefaciens alit, una, ut dixi, quædam

7 *ita* a f exalatio b exalitio ed. 8 purget b *statim* membrana b membra ed. 9 cerebro ed. *statim* continet a b 10 juncturam ed. 11 fine b *statim* totius *om.* b 12 virtutum ed.

§ 25—1 ceteris a ex ceteris b 2 vix ed. 3 in sua per omnia] insuper omni ed. 4 *ita* a f contentum b tertium ed. *tum* optinens b

§ 26—1 coniciet b *tum* sicut ed. 2 *ita* f ossium ed. 3 vestitur et b 4 ejus] est b 5 defendit *om.* a b 6 anteriore ed.

§ 27—1 agri cultura a 2 cui a b 3 madefaciant ed. 4 rationi a b 5 tanta] *ita* a f—*om.* ed. *statim* quæ *om.* a—*post* quæ *add.* sunt tanquam b—*post* agro a *add.* et 6 unus] unus omnia a hujus b

tum φυλάττοιτο d g h p s mox δὴ pro δὲ m n q [w] ἔστιν α i m mox pro ἐπιρροῆς b dat ἐπομβρίας [x] μὲν om. n qui et mox τε habet pro δὲ [y] + τὰς d [z] χροιᾶς r statim ἰδέα m mox καθ' ἕκαστον g καθέκαστον ed. statim θεωρεῖται d f g h p s paulo pòst καθέκαστον α m r

τὴν φύσιν· [a] ἡ δὲ τῶν τρεφομένων ἰδιότης εἰς [b] διαφόρους τὸ ὑγρὸν
(469) μεταβάλλει ποιότητας· τὸ γὰρ αὐτὸ πικραίνεται μὲν ἐν τῇ
C ἀψίνθῳ, εἰς φθοροποιὸν δὲ [c] χυμὸν ἐν τῷ κωνείῳ μεθίσταται· καὶ ἄλλο ἐν ἄλλῳ γίνεται, ἐν κρόκῳ, ἐν βαλσάμῳ, ἐν μήκωνι· τῷ μὲν γὰρ ἐκθερμαίνεται, [d] τῷ δὲ καταψύχεται, τῷ [e] δὲ μέσην ἔχει [f] ποιότητα· καὶ ἐν δάφνῃ καὶ ἐν σχίνῳ καὶ τοῖς τοιούτοις εὔπνουν [g] ἐστὶν, καὶ ἐν συκῇ δὲ καὶ ὄχνῃ [h] κατεγλυκάνθη, καὶ διὰ [i] τῆς ἀμπέλου βότρυς καὶ [j] οἶνος ἐγένετο, καὶ ὁ τοῦ μήλου χυλὸς καὶ τὸ τοῦ ῥόδου ἐρύθημα [k] καὶ τὸ λαμπρὸν τοῦ κρίνου καὶ τὸ κυανίζον τοῦ ἴου καὶ τὸ πορφύρεον [l] τῆς ὑακινθίνης
D βαφῆς καὶ πάνθ' ὅσα κατὰ τὴν γῆν ἐστιν ἰδεῖν, ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἰκμάδος ἀναβλαστάνοντα, εἰς τοσαύτας διαφορὰς κατά τε [m] τὸ σχῆμα καὶ τὸ εἶδος καὶ τὰς ποιότητας διακρίνεται·—τοιοῦτόν τι καὶ κατὰ τὴν ἔμψυχον ἡμῶν ἄρουραν θαυματοποιεῖται παρὰ τῆς φύσεως, μᾶλλον δὲ παρὰ τοῦ Δεσπότου τῆς [n] φύσεως. ὀστέα καὶ χόνδροι, φλέβες, ἀρτηρίαι, νεῦρα,
E σύνδεσμοι, σάρκες, δέρμα, [o] πιμελαὶ, τρίχες, ἀδένες, ὄνυχες, ὀφθαλμοὶ, μυκτῆρες, ὦτα—πάντα τὰ τοιαῦτα καὶ μυρία πρὸς τούτοις ἄλλα [p] διαφόροις ἰδιώμασιν [q] ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένα μιᾷ τῇ τῆς τροφῆς ἰδέᾳ καταλλήλως [r] τῇ ἑαυτῶν τρέφεται φύσει, ὡς ἑκάστῳ τῶν ὑποκειμένων τὴν τροφὴν προσεγγίσασαν, ᾧπερ [s] ἂν ἐμπελάσῃ, κατ' ἐκεῖνο καὶ ἀλλοιοῦσθαι, οἰκείαν καὶ συμφυῆ τῇ τοῦ μέρους ἰδιότητι [t] γινομένην. εἰ γὰρ κατὰ τὸν
136 ὀφθαλμὸν γένοιτο, τῷ ὁρατικῷ μορίῳ συγκατεκράθη, * καὶ τῶν περὶ τὸν ὀφθαλμὸν [u] χιτώνων ταῖς διαφοραῖς οἰκείως εἰς [v] ἕκαστον κατεμερίσθη· εἰ δὲ τοῖς κατὰ τὴν [w] ἀκοὴν μέρεσιν ἐπιρρυῇ, τῇ ἀκουστικῇ καταμίγνυται φύσει· καὶ ἐν χείλει γενόμενον χεῖλος

[a] ita a d e f g h l m n p s κατὰ τ. φ. ἐστὶν ed.—τὴν om. d e [b] + πολλὰς καὶ n [c] δὲ om. l [d] θερμαίνεται d e g h p tum ψύχεται d e l [e] τῷ . . τῷ . . τῷ] τὸ . . τὸ . . τὸ m n q r t [f] ἴσχει α b c i n r1 mox σχοίνῳ ed. ex conj. Levenk. sed σχίνῳ a α b c d2 e f g h n p q r s t ed. Ald. [g] ἔμπνουν b d1 e h r1 tum καὶ ante ἐν dant a α2 fortè c d e f g h l n2 p r s tum τε pro
γ
δὲ n r [h] ὄγχνῃ α b n r2 ὄχνῃ β p s [i] διὰ] ὁ α b c e i t ὁ διὰ r2 [j] καὶ om. α b c e i t mox χυμὸς n q r1 [k] ita codd. ἐρύθρημα ed. tum τοῦ κρίνου λαμπρὸν ed. repugn. codd. quod seq. τοῦ ante ἴου om. t [l] ita a α b c d e i m
πορφυρίζον
n r s t πορφύρεον f1 πορφύραιον g h πορφυραῖον ed. tum ὑακινθίνης a α c d e f g i l m n q s t οἰακινθίνης p ὑακινθίνου h ὑακίνθου ed. ex conj. Levenk. ὑακίνθης
θν
b ed. Ald. ὑακιν r tum πάντα α b i l m n q [m] τε] δὲ t—om. q [n] τῆς accessit ex codd. tum ante καὶ + τε n statim χόνδρος t statim ante φλέβες + καὶ

simplexque in suâ naturâ est; earum verò rerum quæ nutriuntur ex illâ proprietas in diversas species qualitatesque convertitur;[7] hoc ipsum namque amarescit in absinthio, et in sucum[8] commutatur cicutæ mortiferum, et in alio quoque aliud efficitur,[9] in balsamo, in croco, in papavere; nam horum aliud est calidum, aliud frigidum, aliud verò mediam quandam qualitatem possidet: in lauro etiam et in[10] lentisco atque similibus odoriferum est: in ficis autem et[11] piris dulcedinem refert, necnon per vitem botrus et ex eo vinum defluit, et mali sucus[12] et rosæ rubor candorque lilii et violæ cæruleum et hyacinthinæ[13] tincturæ purpureum et universa quæcunque ex uno eodemque humore de terrâ oriri conspicimus, in tantas differentias juxta formam et[14] speciem qualitatemque vertuntur. Tale quid et in nostro hoc animato agro mirabiliter à naturâ perfectum est, immò[15] potiùs à Domino[16] ac formatore naturæ;[17] ossa scilicet, cartilago, venæ, arteriæ, nervi, juncturæ, carnes,[18] cutis, arvina, musculi, capilli, ungues, oculi, nares, auresque, et universa mille super hæc[19] alia, diversis proprietatibus ab invicem separata, una species alimenti juxta naturæ suæ similitudinem nutrit,[20] ita ut subjectis singulis accedens alimentum, cuicumque[21] membro propinquaverit, juxta illud etiam commutatur, propriam consertamque[22] vim sui vigoris impertiens.[23] Si enim ad oculorum loca pervenerit, eorum visui[24] temperatur et erga pupillarum tunicas palpebrasque dividitur; si ad partes[25] auditûs influxerit, aurium naturæ pro suâ qualitate miscetur, et ad labra veniens efficitur labrum, et in osse compingitur,

7 convertit b *tum* namque *om.* ed. 8 succum ed. 9 facit ed. 10 in *om.* ed. 11 in *add.* b *statim* pyris a 12 succus ed. 13 iacinctinæ a b *statim* tincturæque ed. 14 et *om.* b *qui mox dat* virtutum *pro* vertuntur 15 imo ed. 16 Deo a b *statim* ac *om.* ed. 17 nostræ *add.* ed. 18 caro ed. 19 aures. Hæc universa et similiter hæc mille b—et *ante* universa *om.* a—super] *ita* a f per ed. 20 nutrimenta ed. 21 cuique a *tum* propinquaverint a propinquavit b 22 propriamque consertam ed. 23 impartiens ed. 24 usui ed. 25 ad partes *om.* ed. *tum* inflexerit a

h et ante ἀρτηρίαι + καὶ h [o] δέρματα m statim πιμέλη i—πιμελαὶ ad ὄνυχες om. l tum ἀδένες] ἀδεναὶ i ὀδόντες r1 in mg—ante τρίχες ponit i [p] + καὶ l [q] ita a b c d e f g h i p r s t ἰδιότησιν ed. a [r] καταλλήλως τῇ τῆς τρ. ἰδέᾳ n alio ord.—τῇ om. l q [s] ὅπερ d g h l p statim γὰρ pro ἂν b tum ἐντελάσῃ q ἐμπελάσει b ἐν πελάσει l πελάσῃ n mox συμφυᾶ i [t] οἰκειότητι n ἰδ
οἰκειότητι m mox ἐν τῷ ὀφθαλμῷ i tum συγκατεκρίθη b f1 ex corr. s συνανεκράθη m συνεκράθη c [u] τῶν ὀφθαλμῶν d r1 τοὺς ὀφθαλμοὺς m [v] εἰς om. d [w] κατὰ τὴν] κατ' d g h p s tum ἐπιρρύει b c ἐπιρρυεῖ g p1 r1 ἐπιρροὴ t mox ἐπιμίγνυται n

ἐγένετο, καὶ ἐν ὀστέῳ πήγνυται, καὶ ἐν μυελῷ ἁπαλύνεται, καὶ τονοῦται μετὰ τοῦ νεύρου, καὶ τῇ ἐπιφανείᾳ συμπεριτείνεται,[x] καὶ εἰς ὄνυχας διαβαίνει, καὶ εἰς τριχῶν γένεσιν λεπτοποιεῖται
B τοῖς καταλλήλοις ἀτμοῖς·[y] εἰ. μὲν διὰ σκολιῶν προάγοιτο πόρων, οὐλοτέρας τε καὶ κατηγκυλωμένας τὰς τρίχας ἐκφύουσα, εἰ δὲ δι᾽ εὐθείας ἡ τῶν τριχοποιῶν ἀτμῶν γένοιτο[z] πρόοδος, τετανάς τε καὶ εὐθείας προάγουσα.

28. Ἀλλὰ πολὺ τῶν προκειμένων ὁ λόγος ἡμῖν[a] ἀποπεπλάνηται, τοῖς ἔργοις ἐμβαθύνων τῆς φύσεως, καὶ ὑπογράφειν ἐπιχειρῶν ὅπως ἡμῖν καὶ ἐξ ὁποίων[b] συνέστηκε τὰ καθ᾽ ἕκαστον,
C τά τε πρὸς τὸ ζῆν καὶ τὰ[c] πρὸς τὸ εὖ ζῆν καὶ εἴ τι[d] μετὰ τούτων ἕτερον κατὰ τὴν πρώτην διαίρεσιν[e] ἐνοήσαμεν.

29. Τὸ γὰρ προκείμενον ἦν δεῖξαι τὴν σπερματικὴν τῆς συστάσεως ἡμῶν αἰτίαν μήτε ἀσώματον εἶναι ψυχὴν μήτε ἄψυχον[f] σῶμα, ἀλλ᾽ ἐξ ἐμψύχων τε καὶ ζώντων σωμάτων ζῶν[g] καὶ ἔμψυχον παρὰ τὴν πρώτην ἀπογεννᾶσθαι ζῶον·[h] ἐκδεξαμένην δὲ[i] τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, καθάπερ τινὰ τροφὸν ταῖς
D οἰκείαις δυνάμεσιν[j] αὐτὴν τιθηνήσασθαι· τὴν δὲ τρέφεσθαι[k] κατ᾽ ἀμφότερα καὶ καταλλήλως ἐν ἑκατέρῳ μέρει τὴν αὔξησιν ἐπίδηλον ἔχειν· εὐθὺς μὲν γὰρ διὰ τῆς τεχνικῆς ταύτης καὶ ἐπιστημονικῆς διαπλάσεως τὴν συμπεπλεγμένην αὐτῇ τῆς ψυχῆς ἐνδείκνυται δύναμιν,[l] ἀμυδρότερον μὲν κατὰ[m] τὴν πρώτην ἐκφαινομένην, καθεξῆς δὲ τῇ τοῦ ὀργάνου τελειώσει συναναλάμπουσαν.

30. Οἷον δὲ[n] ἐπὶ τῶν λιθογλύφων ἐστὶν ἰδεῖν· πρόκειται μὲν γὰρ τῷ τεχνίτῃ ζώου τινὸς εἶδος ἐν[o] λίθῳ δεῖξαι· τοῦτο δὲ προθέμενος, πρῶτον μὲν τὸν λίθον τῆς συμφυοῦς ὕλης ἀπέρρηξεν, εἶτα περικόψας αὐτοῦ τὰ περιττὰ, προήγαγέ[p] πως διὰ τοῦ πρώτου σχήματος τῇ μιμήσει τῇ[q] κατὰ πρόθεσιν· ὥστε καὶ τὸν ἄπειρον διὰ τῶν φαινομένων τοῦ σκοποῦ[r] τῆς τέχνης κατα-

[x] συμπαρατείνεται d g h i n p s t tum ὄνυχα a b c i m q r t [y] τοὺς καταλλήλους ἀτμοὺς i n1 ni fallor q mox προάγοιντο l t προάγοι το n (literâ ν fortè erasâ) προάγοι τῶν a b c m q [z] γίνοιτο n r post πρόοδος ponunt a d e f g h p s tum τετανὰς codd. τεταμένας ed. r1 [a] ἡμῖν ὁ λόγος a i n r statim ἀπεπλάνηται d1 q tum ἐμβατεύων l [b] καὶ ἐξ ὁποίων ἡμῖν i alio ord. tum καθ᾽ ἕκαστον l p καθέκαστον ed. mox ante καὶ + τε i [c] τὰ om. d e n r t statim πρὸς om. n r t tum ζῆν εὖ l [d] εἴ τι] ἔτι l m et τινα . . ἕτερα q et τοῦτο d g h l p s [e] αἵρεσιν q statim ἐνομίσαμεν t ἐποιήσαμεν d e g h p ἐνοήσαμεν
ἐποιήσαμεν f1 [f] ἀψύχων t1 ἐμψύχων t2 tum ἐξ om. d n1 ut videtur p [g] ζῶον q ζῶσαν r statim + τε h [h] ζῶον] ζωὴν a q r—om. b i m n1 t [i] τε d g h l n2 p s [j] τροφαῖς q—post αὐτὴν ponunt a b i n r [k] + τε a

et in medullâ mollescit,[26] et firmatur[27] in nervis, et in superficie cutis extenditur, et transit ad ungues, et capillorum exortum tenuissimum per exhalationes[28] congruentissimas perficit: quæ siquidem per tortuosos emergunt aditus, crispantes capillos reflexosque progenerant:[29] si verò per rectos tramites vaporum fuerit facta progressio, producti capilli directique[30] nascuntur.

28. Sed multum à proposito sermo noster[1] abductus est, dum altiùs opera naturæ persequimur,[2] conati describere qualiter nobis et[3] ex quibus constant[4] singula, sive quæ ad vitam sive quæ[5] ad bonam vitam seu etiam quæcunque cum his alia juxta primam seriem nostræ divisionis esse perspeximus.

29. Propositum namque nobis erat ostendere, sementivam[1] hanc constitutionis nostræ materiam neque incorpoream esse animam neque corpus[2] exanime, sed ex vivis animatisque corporibus vivum atque animatum in primâ formatione deponi, quod excipiens humana natura veluti alimentum quoddam, fomentis illud propriis nutrimentisque contineat. Id autem juxta utramque partem congruenter educetur[3] et incrementa rei utriusque percipiat.[4] Mox enim per hanc artificiosam atque disciplinabilem formationem consertum animæ demonstrat effectum, in primis quidem apparentem obscuriùs, proinde cum instrumenti perfectione relucentem.

30. Sicuti[1] in sculptoribus lapidum pervidemus; dispositum namque[2] est artifici speciem præformare animalis alicujus in lapide. Hoc autem qui proposuit, primùm quidem lapidem à materiâ cognatâ proscindit, deinde[3] ejus superflua circumcidens, per imitationem[4] primæ figurationis id quod proposuit, adumbrat; ita ut expertus etiam per id quod apparet, intentionem artificis sine difficultate

26 medullam molescit b 27 formatur a b 28 exalationis b f *mox* qui *pro* quæ f 2 *ut puto* 29 generant ed. 30 et directi b
§ 28—1 noster *om.* b 2 prosequimur ed. 3 et *om.* b 4 constent f 5 ad vitam sive quæ *om.* ed. *mox* etiam *om.* a
§ 29—1 sementinam ed. *tum* nost. const. b *alio ord.* 2 esse *add.* a b 3 *ita* a f educatur b reducetur ed. 4 percipit b perficit a *tum* enim *om.* ed.
§ 30—1 sicut ed. 2 namque] que ed. 3 dein f 4 *ita* a f mutationem ed.

b c e i l m n r mox *ἐν* om. d statim *ἑκάστῳ α* b c e i r t [l] *δύν. ἐνδείκ.* n statim *ἀμυδρωτέραν* l [m] *παρὰ α* b c i m n in textu q r t tum *ἐμφαινομένην* n
[n] *δὴ α* b q statim ÷ *τι* r [o] + *τῷ* n [p] *προσήγαγε β* h m n r1 s t
[q] *τὸ* i *τοῦ* b c n r1 tum ante *πρόθεσιν* + *τὴν* b et ante *ἄπειρον* b + *ἀνεπιστήμονα* r + *ἀνεπιστήμονα καὶ* tum *τοῦ φαινομένου* n1 Dion. [r] *σκοτίου* q *κρυπτοῦ* m

στοχάσασθαι· πάλιν ἐπεργασάμενος,[s] προσήγγισε πλέον τῇ
137 ὁμοιότητι τοῦ σπουδαζομένου· * εἶτα τὸ τέλειον καὶ ἀκριβὲς[t]
εἶδος ἐγχειρουργήσας τῇ ὕλῃ, εἰς πέρας τὴν τέχνην προήγαγε·
καὶ ἔστι λέων ἢ ἄνθρωπος ἢ ὅ,τι ἂν τύχῃ[u] παρὰ τοῦ τεχνίτου
(470) γενόμενον, ὁ πρὸ βραχέος ἄσημος λίθος· οὐ τῆς ὕλης πρὸς τὸ
εἶδος ὑπαμειφθείσης ἀλλὰ τοῦ εἴδους ἐπιτεχνηθέντος[v] τῇ ὕλῃ.
Τοιοῦτόν τι καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς λογισάμενος, τοῦ εἰκότος οὐχ
B ἁμαρτήσεται·[w] τὴν γὰρ πάντα τεχνιτεύουσαν Φύσιν ἐκ τῆς
ὁμογενοῦς ὕλης λαβοῦσαν,[x] ἐν ἑαυτῇ τὸ ἐκ τοῦ ἀνθρώπου μέρος
δημιουργεῖν[y] ἀνδριάντα φαμέν. ὥσπερ δὲ τῇ κατ' ὀλίγον ἐργασίᾳ
τοῦ λίθου τὸ εἶδος ἐπηκολούθησεν, ἀμυδρότερον μὲν παρὰ τὴν
πρώτην, τελειότερον δὲ μετὰ τὴν τοῦ[z] ἔργου συμπλήρωσιν· οὕτω
καὶ ἐν τῇ τοῦ[a] ὀργάνου γλυφῇ τὸ τῆς ψυχῆς εἶδος κατὰ τὴν
ἀναλογίαν τοῦ ὑποκειμένου προφαίνεται, ἀτελὲς ἐν τῷ[b] ἀτελεῖ
καὶ ἐν τῷ † τελείῳ τέλειον· ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς ἂν τέλειον ἦν εἰ μὴ
C διὰ τῆς κακίας ἡ φύσις ἐκολοβώθη· διὰ τοῦτο ἡ πρὸς τὴν
ἐμπαθῆ καὶ ζῳώδη γένεσιν[c] κοινωνία οὐκ εὐθὺς ἐκλάμπειν ἐν
τῷ πλάσματι τὴν θείαν εἰκόνα ἐποίησεν ἀλλ' ὁδῷ τινι καὶ
ἀκολουθίᾳ διὰ τῶν ὑλικῶν τε[d] καὶ ζῳωδεστέρων τῆς ψυχῆς
ἰδιωμάτων ἐπὶ τὸ τέλειον ἄγει τὸν ἄνθρωπον.

31. Τὸ δὲ τοιοῦτον[e] δόγμα καὶ ὁ μέγας ἀπόστολος ἐν τῇ
1 ad Cor. cap. 13. v. 11. πρὸς Κορινθίους διδάσκει, λέγων·[f] ὅτε ἤμην νήπιος, ὡς
νήπιος ἐλάλουν, ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλο-
D γιζόμην· ὅτε δὲ γέγονα ἀνήρ, κατήργηκα τὰ τοῦ
νηπίου· οὐκ ἄλλης[g] ἐν τῷ ἀνδρὶ τῆς[h] ψυχῆς ἐπεισελθούσης
παρὰ τὴν ἐν τῷ μειρακίῳ νοουμένην, ἡ νηπιωδεστέρα καταρ-
γεῖται[i] διάνοια καὶ ἡ ἀνδρώδης ἐγγίνεται· ἀλλὰ τῆς αὐτῆς, ἐν[j]
ἐκείνῳ μὲν τὸ ἀτελές, ἐν τούτῳ δὲ διαδεικνυούσης[k] τὸ τέλειον.

32. Ὥσπερ γὰρ τὰ φυόμενά τε[l] καὶ αὐξάνοντα ζῆν λέγομεν,
E πάντα δὲ[m] τὰ ἐν μετουσίᾳ ζωῆς καὶ φυσικῆς ὄντα κινήσεως οὐκ

[s] ἀπεργασάμενος l p 1 ἐπεξεργασάμενος m προσεξεργασάμενος i προσεργασάμενος α b c [t] ἀκριβῶς t [u] τύχοι m [v] ἐπιτεχνιθέντος g i ἐπι τεχνιτευθέντος n in textu tum τοιοῦτο α n statim τι] τις b c m n p2 τί τις i τε a paulo pòst εἶναι τὸ t pro εἰκότος [w] ἁμαρτήσει b m [x] ἀναλαβοῦσαν r tum αὐτῇ l r 1 tum ἐκ om. n [y] + τὸν n paulo pòst παρὰ om. α mox τελεώτερον h [z] τοῦ om. b l tum οὕτως l [a] + ἀνθρωπίνου l tum γλυφῆς pro ψυχῆς m [b] τῷ om. m tum post ἀτελεῖ + ὂν n † desinit q—τῷ om. g m p q r s [c] γέννησιν d e f g h p s γεννήσει a superscr. tum ἀναλάμπειν r statim τὴν θείαν εἰκόνα ἐν τῷ πλάσμ. ed. repugn. codd. [d] τε accessit ex codd. [e] τοιοῦτο α l n [f] τῇ . . ,λέγων] τῷ . . λόγῳ α b i m r mox ἐλάλουν ὡς νήπιος ed. et ἐλογιζόμην ὡς νήπιος repug. a b c d e f g h l m p r s t tum ἐφρόνουν ὡς νήπιος α i n alio ord.—om. ed. qui et habet κατήργησα invitis codd. omn.—τὰ τοῦ νηπίου

conjiciat;[5] rursus explicans, ampliùs ad similitudinem ejus cujus gerit studium prorsus accedit; tum deinde in ipsâ materiâ speciem diligenter integrèque[6] demonstrans, artem deducit ad finem, et est leo vel homo vel aliquid aliud quod factum ab artifice fuerit, qui ante paululum lapis erat informis; non quòd materia sit[7] obliterata per speciem, sed quòd species per artem materiæ probetur impressa. Hoc modo quis et de animâ cogitans, nullatenus à[8] rationis tramite deviabit, naturam quæ,[9] cuncta artificiosiùs operans ejusdemque generis materiam sibi sumens, vivam statuam de hominis portione formavit. Sicut enim lapidis operationem subsecuta est species, in primis quidem obscurior, pòst autem perfectior cùm ipsum opus est[10] terminatum: sic et in sculpturâ hujus instrumenti, species declaratur animi[11] proportione subjecti, imperfecta in imperfecto, et in perfecto integra perfectaque subsistens. Sed in exordio perfecta erat, nisi per malitiam fuisset natura vitiata. Ideoque communio quæ ad hanc[12] animalem passibilemque generationem nobis accessit, in conformatione[13] nostrâ non protinus elucere divinam facit imaginem, sed viâ quâdam et[14] consequentiâ per materiales animæ proprietates homo ad perfectionem consummationemque[15] perducitur.

31. Hujuscemodi verò dogma et beatus Apostolus in Epistolâ ad Corinthios insinuat, dicens: cùm essem parvulus, ut[1] parvulus loquebar, ut parvulus sapiebam, ut parvulus cogitabam: quando[2] factus sum vir, evacuavi quæ erant parvuli: non quòd alia[3] in viro perfecto subintret anima[4] præter illam quæ intelligebatur in parvulo, ut puerilis evacuetur animus, et virilis[5] nichilominus inseratur: sed idem ipse, in illo quidem imperfectus[6] est, in hoc autem perfectionis suæ demonstrat effectus.[7]

32. Sicut enim quæcunque nascuntur et crescunt, vivere fatemur: omnia verò quæ vitæ participant et naturali motu vegetantur, nulla-

5 conitiat a coniciat b 6 integramque b *et interpung. post* artem 7 sit *om.* a *statim* oblitterata a b 8 a *om.* ed. 9 *ita* a b naturamque ed. *statim* cunctam ed. 10 est] fuerit a—est ips. opus b *alio ord.* 11 *ita* a f animæ ed. anima b 12 hanc *om.* ed. *statim* pass. animalemque ed. *alio ord. tum* generationem *om.* a 13 confirmatione ed. 14 et *om.* ed. 15 consummationem *om.* a *statim* producitur f
§ 31—1 loq. ut p., sap. ut p., cog. ut p. b 2 autem *add.* a 3 alia *om.* a 4 anima *om.* ed. 5 et *add.* a b 6 perfectus a 7 effectum ed.

κατήρ. g h p r s [g] + δὲ l [h] τῆς om. α b r [i] κατήργηται m tum ἀνδρειότης d e ἀνδρειώδης f g h s statim γίνεται d e [j] ἐν om. l [k] διαδεικνύσης α i n δεικνυούσης r t δεικνούσης l [l] τε om. α tum αὔξοντα a d e f g h m n p s [m] ita α g h i l m n p r s τε ed. statim τὰ om. t tum ζωτικῆς n

ἂν τις ἄψυχα φήσειεν, οὐ μὴν οὐδὲ τελείας ψυχῆς μετέχειν τὴν
τοιαύτην ζωὴν ἔστιν εἰπεῖν· γενομένη γὰρ ἐν τοῖς φυτοῖς ψυχική
τις ἐνέργεια, μέχρι τῶν κατ' αἴσθησιν κινημάτων οὐκ ἔφθασε·
πάλιν δὲ κατὰ προσθήκην δύναμίς τις ψυχική [n] τοῖς ἀλόγοις
138 ἐγγινομένη, οὐδὲ αὐτὴ τοῦ τέλους ἐφίκετο, * λόγου τε καὶ †
διανοίας χάριν ἐν ἑαυτῇ μὴ χωρήσασα—

33. Διὰ τοῦτό φαμεν τὴν μὲν ἀληθῆ καὶ τελείαν [o] ψυχὴν
τὴν ἀνθρωπίνην εἶναι, διὰ πάσης ἐνεργείας γνωριζομένην· [p] εἰ δέ
τι ἄλλο μετέχει ζωῆς, ἐν καταχρήσει τινὶ [q] συνηθείας ἔμψυχον
λέγομεν, ὅτι μὴ τελεία ἐν τούτοις ἐστὶν [r] ἡ ψυχή, ἀλλά τινα
μέρη ψυχικῆς ἐνεργείας, ἃ καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ κατὰ [s] τὴν
μυστικὴν τοῦ Μωϋσέως ἀνθρωπογονίαν ἐπιγεγενῆσθαι, διὰ τὴν
πρὸς τὸ ἐμπαθὲς οἰκειότητα μεμαθήκαμεν· διὰ τοῦτο συμβου-
B λεύων ὁ [t] Παῦλος τοῖς ἀκούειν αὐτοῦ δυναμένοις, τῆς τελειότητος
ἔχεσθαι, καὶ τὸν τρόπον ὅπως ἂν τοῦ σπουδαζομένου τύχοιεν ὑπο-
c. 3 ad Col. 9, 10 τίθεται, [u] λέγων ἀπεκδύσασθαι δεῖν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον
καὶ ἐνδύσασθαι [v] τὸν ἀνακαινούμενον κατ' εἰκόνα τοῦ
κτίσαντος.

34. Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν [w] πάντες ἐπὶ τὴν θεοειδῆ χάριν
ἐκείνην ἐν ᾗ ἔκτισε τὸ κατ' ἀρχὰς τὸν [x] ἄνθρωπον ὁ Θεὸς, εἰπών·
c. 1 Gen. v. 26. ὅτι ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ [y] ὁμοίωσιν
ἡμετέραν· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
αἰώνων. Ἀμήν.

[n] ψυχικὴ om. t tum ἐγγιγνομένη l ἐγγενομένη m mox αὔτη b i n pro αὐτὴ deinde ἐφίκεται a d1 f g h p s ἐφικνεῖται d2 e l t † desinit cod. i
[o] τελείαν τε καὶ ἀληθῆ n [p] χωριζομένην m [q] τινι om. d mox μὴ ὅτι ed. ex conj. Levenk. repugn. codd. et ed. Ald. [r] ἦν r statim ἡ om. m p
[s] μετὰ l [t] + μέγας b mox pro αὐτοῦ δυναμένοις ed. dat βουλομένοις contra fidem codd. paulo pòst post τρόπον sic pergit t ὁ Θεὸς εἰπὼν, ὅτι ποιήσωμεν ἄνθρωπον ὡς οὐκ εἶχε φύσεως τὸ κακὸν ἐκ τοῦ προφανοῦς ἐπιδείξας· οὐ γὰρ ἂν ἠπατήθη ὁ ἄνθρωπος τῷ προδήλῳ κακῷ κινήσει δοὺς· οὐκ ἀμφιβάλλει πάντως ὅπως ἂν τοῦ σπουδαζομένου τύχοιεν ὑποτίθεσθαι λέγων· ἀπεκδύσασθε τὸν παλαιόν. et ita exit t [u] ὑποδεικνύει n [v] τὸν νέον + ed. r sed om.

tenus exanima esse quis dixerit; nec tamen hanc talem vitam perfectæ animæ dicimus esse participem; denique in virgultis vitalis quædam operatio declarata [1] usque ad motum sensibilem pervenire non potuit; itemque per augmentum animalis quædam potentia in [2] irrationabilibus veniens, nec ipsa perfectionem est consecuta, rationis et intellectûs gratiam omninò non capiens;—

33. Idcirco veram atque perfectam hominis animam esse definimus, quæ vigere per omnes effectus agnoscitur; si quid verò aliud vitæ participat, per abusionem quandam consuetudinis animatum esse profitemur, non quòd perfecta in hoc sit anima, sed quòd partes in eo [1] quædam animalis operationis existant, quæ etiam nobis juxta mysticam legislatoris Moysi relationem, quam de hominis generatione protulit, propter communionem passibilitatis accessisse comperimus.[2] Ideo consilium præbens beatus Paulus his qui se audire poterant, perfectionem suadet arripere, modumque quo [3] propositum possit [4] assequi supponit et dicit: [5] exuentes vos veterem hominem cum actibus ejus,[6] et induentes novum, qui renovatur in agnitione [7] secundùm imaginem ejus qui creavit eum.

34. Sed revertamur rursus ad illam divinam gratiam, quâ creavit in principio Deus hominem, qui dixit: faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, cui est [1] gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Explicit sancti Gregorii Nysseni episcopi, de imagine [2] subsequentia eorum quæ à fratre ejus beato Basilio in exahemero sunt relicta. Amen.[3]

§ 32—1 delata ed. *tum* modum b 2 in *om.* ed. *tum.* ipsam b
§ 33—1 ea ed. *tum* existunt b 2 cognoscimus ed. *statim* ideo a b ideoque ed. 3 modum quoque a b 4 possit] quod possint b 5 et dicit] dicens a 6 ejus] suis ed. *tum* qui *om.* a 7 agnitionem ed.
§ 34—1 est *om.* a b 2 sive creatione hominis libri continentis *add.* ed. 3 *ita* f *et ferè* ed.—a *non habet coloph.*—Explicit liber Gregorii Niseni de conditione hominis b

a α b c d e f g h l m p s [w] ἐπανέλθοιμεν α b c d f l n ἐπανέλθωμεν (οι) e I statim + πάλιν b n r [x] τὸ om. d e et statim τὸν κατ' ἀρχὰς iidem codd. [y] + καθ' α b n qui et om. καὶ τὸ κράτος—post κράτος r + νῦν καὶ ἀεὶ καὶ

ADMONITIO

IN LIBRUM DE VITA MOYSIS.

Opus hoc à Sancto Gregorio sub ultimam vitæ suæ periodum elaboratum fuisse rogatu amici cujusdam junioris, testatur ipse non procul ab initio.

Mentionem ejus facit Photius, qui inter ea recenset qui Origenismum sapiunt. Hoc judicium, quod viri docti hactenus intelligere non potuerunt, nunc ex clausulæ cujusdam restitutione claret.

Præterea, consensus MSStorum et Catenarum et præsertim dicendi genus hunc librum genuinum esse auctoris nostri fœtum omninò evincunt.

In eo edendo, non ita feliciter quàm in præcedentibus mihi contigit. Paucos enim bonæ notæ codices nactus sum ad corrigendum textum mendosissimum.

Græcè à G. Raphelengio primùm editus est Lugd. Bat., ex cujus editione transiit in ed. 1615, ubi à Frontone Ducæo in aliquibus locis ex MS. Johannis Vulcobii Bellopratensis Abbatis emendatus est, ut in notis testatur. Non pauca tamen reliquit corrigenda, ut cuivis legenti patebit.

Qui autem mihi subsidio fuerunt, hi sunt:—

a. Musæi Britannici 16 D i., de quo vide quæ notavi in Monito ad Apologiam in Hexaemeron p. 1 ubi hunc codicem literâ *c.* signavi. Primam lectionem sæpè divinare non potui.

Ipse contuli.

b. Regius 584 in folio, membranaceus, sæculo xii. pulcherrimè scriptus.

Parisiis degens, anno 1846 contuli. Hìc autem silere non possum humanitatem quâ me excepit doctissimus J. T. Renaud, qui ibi linguam Arabicam magnâ cum laude profitetur. Quandocunque Galliam invisi ad hoc opus perficiendum, multùm me adjuvit, et quantum fieri potuit minuit mihi incommoditatem quam nostratibus infligit Comes de *Cowley*, Parisiis Reginæ M. Britanniæ legatus, qui viris literatis gentis nostræ obnixè negat eas literas commendatorias ad præfectos Bibliothecæ olim Regiæ, nunc autem Imperialis, quas omnium aliarum nationum legati suis liberè concedunt.

c. Reg. 503. in folio minori bombycinus, sæc. xiv. haud indiligenter scriptus.

Ipse contuli. Ejusdem familiæ cum *a*.

d. Marcianus 67. in 4to accuratissimè scriptus. sæc. xii.

Ipse contuli. Valdè congruit cum *b*, sed non paucæ lectiones quæ in *b* vitio interpunctionis, accentûs aut etiam literarum obscuræ sunt, ope hujus præstantissimi codicis enucleare potui.

e. Taurin. 71. cujus maxima pars (et in eâ totus hic tractatus) sæculo xv. exeunti tribui debet.

Ipse contuli. Ejusdem familiæ cum textu impresso.

f. Vat. 1433 qui in variis lectionibus ad Apologiam in Hexaemeron literâ *m* insignitus est.

Præstantissimus sanè codex, et cujus præ cæteris rationem habui in textu edendo. Aliquoties cum *a c* congruit, aliquoties cum *b d*. Pro me contulit D. *Heyse*, cujus suprà plus semel mentionem feci: vir in hac causâ accuratus sanè et solers; sed vereor ut hîc in re valdè lubricâ non paucas lectiones variantes prætermiserit; et ut sæpe quando codd. *a b c* et *d* in aliquam lectionem concordent, etiam *f* addere debeas.

g. Reg. 1011 in quarto, chartaceus, sæc. xvi.

Est autem hic codex, ut et plures alii nostri auctoris in illâ bibliothecâ asservati, scriptus ab Andreâ Darmario. Mendosissimus est, et cùm comperissem eum cum textu impresso omninò convenire, collationem usque ad pag. 202 editionis 1638 tantùm prosecutus sum; quibusdam locis hîc illic postea inspectis.

Præterea inspexi cod. Nanianum 78; sed quia familiæ ejusdem cum *e g* et editione est, nec ullum adjumentum ad textum conlaturum putavi, non contuli.

In tantâ autem penuriâ bonorum codicum, ad Catenas me recepi.

Cat. Catena in Pentateuchum ab Nicephoro Theotoki impressa Lips. 1776.

Multùm mihi profuit Catena ista, quæ magnâ cum curâ ab editore recensita est. In quibusdam locis contuli cum codice satis bonæ notæ in Museo Britannico asservato.

Cat. T. Catena in Psalmos Collegii S. Trinitatis Cantabrigiensis. In quarto, sæc. xiv, bonæ notæ.

Gratias hîc referre velim Magistro et Sociis ejus Collegii, qui mihi hanc et aliam Catenam in Psalmos benignissimè commodârunt.

In prioribus editionibus versio Latina G. Trapezuntii recusa est, de quâ sic scribit in notis suis Fronto Ducæus :—

"Quâ diligentiâ, quâ fide Georgius Trapezuntius, vir alioqui doctissimus et natione Græcus, in sanctorum Patrum interpretatione versatus fuerit, cùm multas sæpenumero periodos in unius membri compendium redigeret, alias omitteret aut suis additamentis interpolaret, nisi ex disertissimi Jacobi Billii in Damascenum, Jac. Grynæi in Eusebium, et aliorum in Cyrillum cæterosque doctores observationibus didicisse lectorem arbitrarer, tam multis in locis lacunas à nobis indicari explendas, aut lectoris cursum interpellari tot notis ne insolens videretur et importunum, reformidarem. Noluimus tamen opus tam eximium præclaris sententiis mutilatum jacere, sed partim ex editione Lugdunensi apud Batavos, partim ex codice MS v. c. Joan. Vulcobii Bellopratensis abbatis, quæ majoris momenti esse videbantur, quà correximus, quà Græcis vocibus adjunctis illustravimus ante annos decem, cùm hujus auctoris editio Latina Lutetiæ in lucem prodiret; et nunc adjungendas Græco-Latinæ notas istas recognoscere conati sumus, licèt illi præesse per otium non liceret, et simul suscepto Chrysostomianæ interpretationis pensum absolvere. Longum sanè fuisset et superflui laboris omnia loca indicare, quæ ad Græci codicis fidem emendatâ et integrâ interpretatione sunt expressa, quæ hanc editionem cum antiquioribus comparanti facilè occurrent."

Adeo mendosa autem permansit ista interpretatio, ut novam prorsus concinnare coactus sum—opus improbum et à meis studiis planè alienum, ita ut lectoris veniam precor pro multis erratis quæ in eo proculdubio inveniet.

167
(553)

*ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

ΠΕΡΙ

ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΜΩΥΣΕΩΣ

Ἢ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤ' ἈΡΕΤΗΝ ΤΕΛΕΙΟΤΗΤΟΣ.[a]

B Οἷόν τι πάσχουσιν οἱ τῶν ἱππικῶν ἀγώνων φιλοθεάμονες, οἳ τοῖς παρ' αὐτῶν σπουδαζομένοις ἐν ταῖς ἁμίλλαις τῶν δρόμων, κἂν μηδὲν προθυμίας εἰς[b] τάχος ἐλλείπωσιν, ὅμως ὑπὸ[c] τῆς περὶ τὴν νίκην σπουδῆς ἐπιβοῶσιν, ἄνωθεν[d] τὸν ὀφθαλμὸν τῷ δρόμῳ συμπεριάγοντες, καὶ παρακινοῦσιν (ὥς γε νομίζουσιν) εἰς ὀξυτέραν ὁρμὴν τὸν ἡνίοχον, ἐπικλαγγάζοντες[e] ἅμα τοῖς
C ἵπποις καὶ ἀντὶ μάστιγος τὴν χεῖρα κατ' αὐτῶν προτείνοντές τε καὶ ἐπισείοντες· οὐχ ὅτι συντελεῖ[f] τὰ γινόμενα πρὸς τὴν νίκην αὐτὰ[g] ποιοῦντες ἀλλ', εὐνοίᾳ[h] πρὸς τοὺς ἀγωνιζομένους, φωνῇ τε καὶ σχήματι τὴν σπουδὴν[i] ὑπὸ προθυμίας ἐπισημαίνοντες· τοιοῦτόν τι[j] δοκῶ καὶ αὐτὸς ποιεῖν,[k] φίλων μοι[l] καὶ ἀδελφῶν τιμιώτατε, ὅτι σου κατὰ τὸ τῆς ἀρετῆς στάδιον καλῶς
c. 3 ad Phil. v. 14 ἐναγωνιζομένου τῷ θείῳ δρόμῳ καὶ πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως πυκνοῖς τε καὶ κούφοις συντεινομένου τοῖς ἅλμασιν ὑποφωνῶ τε καὶ ἐπισπεύδω[m] καὶ ἐπιτείνειν τῇ σπουδῇ τὸ τάχος διακελεύομαι.

[a] τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν γρηγορίου ἐπισκόπου νύσσης περὶ τοῦ βίου μωσέως τοῦ νομοθέτου· ἤ, περὶ τῆς κατ' ἀρετὴν τελειότητος ed. τοῦ αὐτοῦ, λόγοι περὶ ἀρετῆς δύο a et in mg λόγ. ιγ. — τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν βίον μωυσέως περὶ ἀρετῆς b d—τοῦ αὐτοῦ λόγος περὶ ἀρετῆς· καὶ εἰς τὸν βίον μωσέως τοῦ μακαριωτάτου προφήτου καὶ θεόπτου καὶ νομοθέτου. δέσποτα εὐλόγησον. c—τοῦ αὐτοῦ πρὸς πέτρον τὸν ἴδιον ἀδελφόν· περὶ τοῦ βίου μωϋσέως τοῦ νομοθέτου ἢ περὶ τῆς κατ' ἀρετὴν τελειότητος. λόγος μα f in indice [b] τὸ + ed. repugn. a b c d f statim τέλος c pro τάχος et ἐλλίπωσιν b c [c] ὑπὸ om. a [d] interpung.

SANCTI PATRIS NOSTRI

GREGORII NYSSENI

DE

VITA MOYSIS

SIVE

DE PERFECTIONE VIRTUTIS.

1. Quemadmodum afficiuntur certaminibus equestribus dediti spectatores, qui, etsi ad celeritatem nihil sollicitudinis prætermittant illi quos vincere optant, propter studium tamen circa eorum victoriam clamant atque hortantur, cursui ipsorum oculos desuper circumducentes, commoventque aurigam (ut quidem putant) ut velociùs feratur, equos simul clamoribus urgentes et pro flagello manum in eos extendentes atque quatientes; non quia hæc aliquid ad victoriam conferunt, sed, benevolentiâ erga certantes, voce corporisque motibus studium ex alacritate significantes;—huic simile aliquid videor et ego facere, amicorum meorum fratrumque carissime, quia tibi per virtutis stadium benè pulchrèque festinanti et ad bravium supernae vocationis crebris levibusque saltibus contendenti acclamo atque impello, et velocitatem diligentiâ studioque adaugere moneo hortorque.

ante ἄνωθεν f g post eam vocem ed. tum καὶ om. g [e] ita b d ἐπικλάζοντες ed. ἐποκλάζοντες a 1 f ἐπικλώζοντες a 2 [f] ita a b c d f τελεῖ ed.—post συντελεῖ + τι a f [g] ita b c d οὕτω a f ταῦτα ed. [h] τῇ + ed. repugn. b d f tum τε om. c [i] φωνὴν a tum ἐπισημείναντες b ἐπισημαινόμενοι f ex corr. σημαίνοντες c [j] μοι + ed. repug. a b d f statim καὶ αὐτ. δοκῶ al. ord. b d tum ποιῶν g [k] ἐπὶ σοῦ quod dat ed. om. a b c d f [l] μου a 1 c—om. b d statim + τε b d [m] ὑποσπεύδω b d et mox παρακελεύομαι iidem codd.

D 2. Ποιῶ δὲ ταῦτα, οὐκ ἀλόγῳ τινὶ προθυμίᾳ πρὸς τοῦτο φερόμενος, ἀλλ' ὡς ἀγαπητῷ τέκνῳ τὰ[n] καθ' ἡδονὴν χαριζόμενος. τῆς γὰρ ἐπιστολῆς ἣν πρώην διεπεμψω ταύτην ἀπαγγελλούσης[o] τὴν αἴτησιν, τὸ γενέσθαι σοι τινὰ παρ' ἡμῶν ὑποθήκην εἰς τὸν τέλειον βίον, πρέπειν ᾠήθην παρασχεῖν· ἄλλο μέν σοί τι χρήσιμον[p] ἐκ τῶν λεγομένων οὐδὲν, αὐτὸ δὲ τοῦτο πάντως οὐκ ἄχρηστον, τὸ γενέσθαι σοι τῆς εὐπειθείας ὑπόδειγμα. Εἰ γὰρ 168 ἡμεῖς, οἱ τοσούτων * ψυχῶν ἐν πατέρων τάξει προτεταγμένοι, πρέπειν οἰόμεθα τῇ πολιᾷ ταύτῃ, νεότητος σωφρονούσης ἐπίταγμα δέχεσθαι, πολὺ[q] μᾶλλον εἰκός ἐστιν ἐν σοὶ κρατυνθῆναι τὸ τῆς εὐπειθείας κατόρθωμα, πρὸς ὑπακοὴν ἑκούσιον δι' ἡμῶν παιδοτριβηθείσης σοι[r] τῆς νεότητος.

3. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον· ἐγχειρητέον[s] δὲ ἤδη τῷ προκειμένῳ,[t] Θεὸν καθηγεμόνα ποιησαμένοις τοῦ λόγου. Ἐπεζήτησας, ὦ φίλη κεφαλὴ,[u] ὑπογραφῆναί σοι παρ' ἡμῶν, τίς ὁ τέλειός ἐστι βίος· δηλαδὴ πρὸς τοῦτο[v] βλέπων, ὡς εἴπερ B εὑρεθείη[w] τὸ σπουδαζόμενον, μετενεγκεῖν εἰς τὸν ἴδιον βίον τὴν ὑπὸ τοῦ λόγου μηνυθεῖσαν[x] χάριν. Ἐγὼ δὲ ἐν[y] ἀμφοτέροις ἐπίσης ἀμηχανῶ· τό τε γὰρ περιλαβεῖν[z] λόγῳ τὴν τελειότητα καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ βίου δεῖξαι ὅπερ ἂν ὁ λόγος κατανοήσῃ—ὑπὲρ τὴν ἐμὴν δύναμιν ἑκάτερον τούτων εἶναι[a] φημί· τάχα δὲ οὐκ ἐγὼ μόνος ἀλλὰ πολλοὶ καὶ[b] τῶν μεγάλων τε καὶ κατ' ἀρετὴν προεχόντων ἀνέφικτον αὐτοῖς εἶναι τὸ τοιοῦτον ὁμολογήσουσιν.[c]

Ps. 14 v. 5. 4. Ὡς δ' ἂν μὴ δοκοίην (κατὰ τὸν ψαλμῳδὸν εἰπεῖν) ἐκεῖ[d] φοβεῖσθαι φόβον ὅπου οὐκ ἔστι φόβος, σαφέστερον ὃ βούλομαι παραστήσω σοι.[e]

C 5. Ἡ τελειότης ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων ἁπάντων ὅσα τῇ αἰσθήσει μετρεῖται, πέρασί τισιν ὡρισμένοις διαλαμβάνεται, οἷον ἐπὶ τοῦ ποσοῦ, τοῦ[f] συνεχοῦς καὶ τοῦ διωρισμένου. πᾶν γὰρ τὸ ἐν ποσότητι μέτρον ἰδίοις τισὶν ὅροις ἐμπεριέχεται· καὶ ὁ πρὸς τὸν[g] πῆχυν ἢ τὴν τοῦ ἀριθμοῦ δεκάδα βλέπων, οἶδε τὸ ἀπό (554) τινος ἀρξάμενον καὶ εἴς τι καταλῆξαν, ἐν ᾧ ἐστι τὸ τέλειον ὅρος τελειότητος ἀρετῆς—c ἔχειν. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀρετῆς ἕνα[h] παρὰ τοῦ ἀποστόλου τελειότητος ὅρον ἐμάθομεν, τὸ μὴ ἔχειν αὐτὴν ὅρον· ὁ γὰρ πολὺς ἐκεῖνος καὶ c. 3 ad Phil. v. 13 ὑψηλὸς τὴν διάνοιαν, ὁ θεῖος[i] ἀπόστολος, ἀεὶ διὰ τῆς ἀρετῆς D τρέχων, οὐδέποτε τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος ἔληξεν· οὐδὲ

[n] + τὰ codd. tum διέπεμψας c [o] ἀπαγγελούσης b d e Nan. 78 ἀναγγελλούσης a c [p] ita b d f ἴσως + a c post λεγομένων + ed. [q] ita a b c d πολλῷ ed. tum κρατηθῆναι c κρατυνθεῖναι e Nan. 78 [r] σοι om. Vulc. [s] ἐπιχειρητέον b d ἄρξομαι f tum ἤδη om. f statim τοῦ προκειμένου f [t] + σκόπῳ a c tum ποιησάμενος f [u] + τύπῳ f tum βίος ἐστὶ a c [v] τοῦτον a 1 c [w] τῷ λόγῳ + ed. repugn. b d f [x] + σοι f [y] ἐπ' b d

2. Hæc autem facio, non irrationabili quodam studio ad hoc impulsus, sed quasi carissimo cuidam filio largiens quæ desideret. Cùm enim epistola quam nuper misisti hanc petitionem annuntiat, ut tibi admonitio quædam ad vitam perfectam à nobis fiat, annuere decere arbitratus sum: quia etiamsi nihil aliud utilitatis tibi provenerit ex iis quæ dicturus sim, illud tamen certè non inutile foret ut tibi obedientiæ exemplum fiam. Nam si ego qui tam multis animis in patris loco præfectus sum, meæ canitiei convenire duxi ut modestæ juventutis mandatum suscipiam, multo magis obedientiæ virtutem in te stabiliri decet, cùm adolescentia tua per me ad voluntariam obeditionem erudita fuerit.

3. Et hæc quidem hactenus. Nùnc autem quod suscepimus aggrediendum est, Deo sermonis nostri duce invocato. Petîsti, O carum caput, ut à me tibi describatur quid sit perfecta vita; quod non dubito te ideo velle, ut si inveneris quod quæris, ad vitam tuam transferas gratiam venustatemque sanctitatis à disquisitione manifestatam. Ego verò in utroque pariter perplexus hæreo; nam et mente rationeque perfectionem plenè comprehendere, et in vitâ monstrare etiam id quod mens assecuta fuerit, utrumque horum supra vires meas esse assero; fortè autem non ego solùm sed multi, etiam præstantium et eorum qui magnos profectus in virtute fecerunt, tale munus fatebuntur sibi esse impossibile.

4. Verùm ne videar (ut Psalmistæ verbis utar) illic trepidare timore ubi non est timor, quod sentio clariùs et dilucidiùs tibi proponam.

5. In omnibus aliis rebus, iis videlicet de quibus judicatur sensibus, perfectio quibusdam definitis terminis comprehenditur, sicut (verbi causâ) in quanto, continuo et discreto: omnis enim in quantitate mensura propriis quibusdam terminis comprehenditur; et qui ad cubitum sive ad denarium numerum respicit, novit quòd id incipit à quodam principio et in quendam finem desinit, in quo posita est sua perfectio. In virtute verò, unicum ab apostolo perfectionis esse finem didicimus, quòd nullum finem habeat. Divinus enim apostolus, præstans ille vir et mente sublimis, jugiter per virtutem currens, nunquam cessavit ad ea quæ priora essent seipsum extendens;

[z] + τῷ b d tum ὅπως g pro ὅπερ [a] εἶναι τούτων a c [b] ita a b c d f καὶ πολλοὶ ed. [c] ὁμολογοῦσιν g [d] ἐκεῖνο g tum ἦν pro ἐστι a [e] σοι om. f [f] τε omisi jub. b d f [g] τὴν a c [h] ita a b c d f εἶναι post ἀποστόλου ponit ed. tum ante τελειότητος + τῆς a et τελειότατον habet c [i] μέγας f tum ἀεὶ accessit ex codd. omn.

γὰρ ἀσφαλὴς αὐτῷ[j] ἡ τοῦ δρόμου στάσις· διὰ τί; ὅτι πᾶν ἀγαθὸν τῇ[k] ἑαυτοῦ φύσει ὅρον οὐκ ἔχει, τῇ δὲ τοῦ ἐναντίου παραθέσει ὁρίζεται· ὡς ἡ ζωὴ τῷ θανάτῳ, καὶ τὸ φῶς τῷ σκότῳ·[l] καὶ πᾶν ὅλως ἀγαθὸν εἰς πάντα τὰ τοῖς ἀγαθοῖς ἐκ

m ἴσως· ὥσπερ οὖν

τοῦ ἐναντίου νοούμενα λήγει· ὥσπερ[m] γὰρ τὸ τῆς ζωῆς τέλος ἀρχὴ θανάτου ἐστὶν, οὕτως καὶ τοῦ κατ' ἀρετὴν δρόμου ἡ στάσις ἀρχὴ τοῦ κατὰ κακίαν γίνεται δρόμου.

6. Οὐκοῦν οὐ διεψεύσθη ὁ λόγος ἡμῖν, ἀμήχανον[n] ἐπὶ τῆς
169 ἀρετῆς εἶναι * τὴν τῆς τελειότητος περίληψιν λέγων· ἐδείχθη γὰρ[o] ὅτι τὸ διαλαμβανόμενον πέρασιν ἀρετὴ οὐκ ἔστιν· ἐπεὶ[p] δὲ καὶ τοῖς μετιοῦσι τὸν κατ' ἀρετὴν βίον, ἀδύνατον εἶπον εἶναι τὸ ἐπιβῆναι τῆς τελειότητος, οὕτως ὁ λόγος καὶ περὶ τούτου σαφηνισθήσεται.

ὅτι τὸ Θεῖον πρώτως καὶ κυρίως ἐστὶν ἀγαθὸν—c

7. Τὸ πρώτως καὶ κυρίως ἀγαθὸν, οὗ ἡ φύσις ἀγαθότης ἐστὶν, αὐτὸ τὸ Θεῖον, ὅ,τί ποτε τῇ φύσει νοεῖται, τοῦτο καὶ ἔστι καὶ ὀνομάζεται.[q] ἐπεὶ οὖν οὐδεὶς ἀρετῆς ὅρος πλὴν κακίας ἐδείχθη, ἀπαράδεκτον δὲ τοῦ ἐναντίου τὸ Θεῖον· ἀόριστος ἄρα
B καὶ ἀπεράτωτος[r] ἡ Θεία Φύσις καταλαμβάνεται· ἀλλὰ μὴν ὁ τὴν ἀληθῆ μετιὼν ἀρετὴν, οὐδὲν ἕτερον ἢ Θεοῦ μετέχει· διότι αὐτός ἐστιν ἡ παντελὴς ἀρετή· ἐπεὶ οὖν τὸ τῇ φύσει καλὸν, εἰς μετουσίαν ἐπιθυμητὸν[s] πάντως ἐστὶ τοῖς γινώσκουσι· τοῦτο δὲ ὅρον οὐκ ἔχει· ἀναγκαίως καὶ ἡ τοῦ μετέχοντος ἐπιθυμία τῷ ἀορίστῳ συμπαρατείνουσα, στάσιν οὐκ ἔχει.

8. Οὐκοῦν ἄπορόν ἐστι παντάπασι[t] τοῦ τελείου τυχεῖν· διότι ἡ τελειότης, καθὼς εἴρηται, ὅροις οὐ διαλαμβάνεται· τῆς δὲ ἀρετῆς εἷς ὅρος ἐστὶ, τὸ ἀόριστον· πῶς οὖν ἄν[u] τις ἐπὶ τὸ
C ζητούμενον φθάσειε πέρας, οὐχ εὑρίσκων τὸ πέρας;

9. Οὐ μὴν ἐπειδὴ καθόλου τὸ ζητούμενον ἄληπτον ὁ λόγος ὑπέδειξεν,[v] ἀμελητέον ἂν εἴη τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου, ἥ φησι·

c. 5 Matth. v. 48

γίνεσθε τέλειοι ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν[w] ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστιν· ἐπὶ γὰρ τῶν τῇ φύσει καλῶν, κἂν μὴ τοῦ παντὸς τυχεῖν δυνατὸν ᾖ,[x] τὸ καὶ μὴ τοῦ μέρους ἀποτυχεῖν κέρδος ἂν εἴη μέγα, τοῖς γε νοῦν ἔχουσι.

10. Πᾶσαν τοίνυν ἐπιδεικτέον[y] σπουδὴν, μὴ παντελῶς ἐκ-

[j] αὐτῷ] ita b d f αὐτῷ ἦν ed. ἦν αὐτῷ c tum διότι g pro διὰ τί; ὅτι
[k] + μὲν f [l] ita b d e f g Nan. 78 σκότει ed. tum τὰ om. b g
[m] ita a b c d f ὡς ed. statim οὖν pro γὰρ a c et ante θανάτου b + τοῦ mox οὕτως a b c d e Nan. 78 οὕτω ed. [n] ἀμηχανῶν b d qui et εἶναι post τελειότητος ponunt [o] ita codd. omn. γοῦν ed. [p] ἐπειδὴ f mox εἶπον εἶναι a b c d f εἶναι εἶπον ed.—εἶπεν b d statim τὸ ἐπιβῆναι om. f sed

neque enim tutum illi erat à cursu desistere : quare ? quoniam omne bonum suâ ipsius naturâ terminum non habet, sed contrarii collatione appositioneque terminatur; ut vita morte et lux caligine, et (ut semel dicam) omne bonum in ea desinit quæ ei contraria intelliguntur; sicut enim vitæ finis initium mortis est, ita etiam cursûs per viam virtutis cessatio, initium est cursûs per viam peccati.

6. Non ergo falsò à nobis dictum est, comprehensionem perfectionis impossibile esse cùm de virtute agitur; demonstratum enim est, quia quod terminis comprehenditur non est virtus. Sed quia dixi, ad perfectionem pervenire impossibile esse etiam iis qui vitam sanctam sectantur, sic sermo noster dilucidabitur perspicuusque reddetur.

7. Quod primariè et propriè bonum et cujus natura bonitas est, Deitas ipse, quodcunque naturâ intelligitur, hoc et est et nominatur. Quoniam igitur nullum esse virtutis terminum præter vitium demonstratum est; Deitas verò contrarium suscipere non potest; ideo interminabilis incomprehensibilisque Divina Natura invenitur: at verò qui veram virtutem quærit, nihil aliud quàm Deum consequitur illiusque particeps fit, quia ipse est virtus perfecta et absoluta. Quia igitur quod naturâ pulchrum est, optatum certè et expetitum ad participationem est iis qui ejus cognitionem assecuti sunt; hoc autem terminum non habet; necessariò studium et appetitio quoque participantis, cùm ad interminatum infinitumque seipsam extendat, nunquam quiescit.

8. Ergo impossibile omninò est perfectionem consequi; quia perfectio (sicut diximus) finibus non concipitur neque dijudicatur; et virtutis unus terminus est, nempe quòd interminabile est; quomodo igitur quis ad quæsitum finem perveniat, finem non inveniens ?

9. Quia autem quod quærimus capi perfectè nequit, ut demonstravit oratio nostra, non ideo negligendum est præceptum Domini quo dicitur, estote perfecti sicut Pater vester coelestis perfectus est; in rebus enim quæ naturâ pulchra sunt, etiamsi totum consequi possibile non sit, magnum lucrum erit, iis saltem qui sapiunt, vel parte earum non excidere.

10. Omne igitur studium, omnem curam, diligentiam denique omnem adhibeamus, ne ab eâ perfectione ad quam pervenire possibile

mox habet τὴν τελειότητα ex corr. "ut casu tantùm ac festinatione omissum videatur τὸ ἐπιβῆναι." [q] νομίζεται g [r] ἀπερατώτατος b d
[s] ita a b c d f ἐπιθ. εἰς μετ. ed. [t] + τὸ b d tum καθὼς εἴρ. ἡ τελ. a c
[u] ἂν οὖν c [v] ἀπέδειξεν c [w] ἡμῶν a c g tum ἐπεὶ a b quod seq. τῇ ante φύσει accessit ex a b d f [x] ἦν b g tum μὴ καὶ b d [y] ἐπιδεικνύειν g

πεσεῖν [z] τῆς ἐνδεχομένης τελειότητος, ἀλλὰ τοσοῦτον ἀπ' αὐτῆς
D κτήσασθαι ὅσον ἂν ἰδεῖν [a] τοῦ ζητουμένου χωρήσωμεν· τάχα
γὰρ τὸ οὕτως ἔχειν ὡς ἀεὶ [b] ἐθέλειν ἐν τῷ καλῷ τὸ πλέον ἔχειν,
ἡ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τελειότης ἐστί.

11. Δοκεῖ δέ μοι καλῶς ἔχειν, τῇ γραφῇ περὶ τούτου συμβούλῳ χρήσασθαι· φησὶ γάρ που διὰ τῆς Ἡσαΐου προφητείας
c. 51 Isaiæ v. 2. ἡ Θεία φωνή· ἐμβλέψατε εἰς Ἀβραὰμ τὸν πατέρα
170 ὑμῶν [c] καὶ εἰς Σάρραν τὴν ὠδίνουσαν ὑμᾶς· * ταῦτα γὰρ [d] πάντως ὁ λόγος τοῖς ἔξω τῆς ἀρετῆς πλανωμένοις διακελεύεται, ἵνα, καθάπερ οἱ ἐν πελάγει τῆς εὐθείας τοῦ [e] λιμένος παρενεχθέντες, κατὰ τὸ φανὲν σημεῖον τῆς πλάνης ἑαυτοὺς ἐπανάγουσιν, [f] ἢ πυρσὸν ἰδόντες ἀπὸ [g] ὕψους αἰρόμενον ἢ κορυφήν τινος ἀκρωρείας ἀναφανεῖσαν· τὸν αὐτὸν τρόπον τοὺς ἀκυβερνήτῳ [h] τῇ διανοίᾳ κατὰ τὴν τοῦ βίου θάλασσαν πλανωμένους, τῷ κατὰ τὴν Σάρραν καὶ Ἀβραὰμ ὑποδείγματι πάλιν κατευθύνει [i] πρὸς τὸν λιμένα τοῦ Θείου θελήματος.

12. Ἐπειδὴ γὰρ πρὸς τὸ θῆλύ τε καὶ ἄρρεν ἡ ἀνθρωπίνη
B μεμέρισται φύσις, καὶ ἀμφοτέροις ἐπ' ἴσης κατ' ἐξουσίαν ἡ
(555) πρὸς ἀρετὴν [j] καὶ κακίαν αἵρεσις πρόκειται· διὰ τοῦτο ἑκατέρῳ τμήματι τὸ κατάλληλον τῆς ἀρετῆς ὑπόδειγμα παρὰ [k] τῆς Θείας ἐδείχθη φωνῆς, ἵνα πρὸς τὸ συγγενὲς ἑκάτεροι βλέποντες—πρὸς μὲν τὸν Ἀβραὰμ οἱ ἄνδρες, πρὸς δὲ τὴν Σάρραν τὸ ἕτερον μέρος—ἀμφότεροι διὰ τῶν οἰκείων ὑποδειγμάτων πρὸς τὸν κατ' ἀρετὴν βίον εὐθύνοιντο.[l]

13. Ἴσως δ' ἂν τοίνυν ἐξαρκέσειε καὶ ἡμῖν ἑνός τινος τῶν
C κατὰ τὸν βίον εὐδοκίμων ἡ μνήμη τὴν τοῦ πυρσοῦ χρείαν πληρῶσαι, καὶ ὑποδεῖξαι πῶς ἐστι δυνατὸν τῷ ἀκλύστῳ τῆς ἀρετῆς λιμένι τὴν ψυχὴν καθορμίσαι, μηδαμοῦ ταῖς τοῦ βίου ζάλαις ἐγχειμασθεῖσαν μηδὲ κατὰ τὰς ἐπαλλήλους τῶν παθῶν τρικυμίας [m] τῷ βυθῷ τῆς κακίας ἐνναυαγήσασαν· τάχα γὰρ καὶ τούτου χάριν ἡ τῶν ὑψηλῶν ἐκείνων πολιτεία δι' ἀκριβείας ἱστόρηται, ὡς ἂν διὰ τῆς τῶν προκατορθωκότων [n] μιμήσεως ὁ ἐφεξῆς βίος πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀπευθύνοιτο.

ἀπορία—c 14. Τί οὖν, ἐρεῖ τις, εἰ μήτε Χαλδαῖος ἐγώ, ὥσπερ [o] Ἀβραὰμ μνημονεύεται, μήτε τῆς θυγατρὸς τοῦ Αἰγυπτίου
p ἴσως· ὥσπερ
D τρόφιμος, ὡς περὶ [p] τοῦ Μωϋσέως ὁ λόγος κατέχει, μηδ' ὅλως

[z] ἔξω πεσεῖν b d [a] ἰδεῖν] ἔνδον f mox ὡς ad ἔχειν om. c [b] ἀεὶ] ἂν b d statim ἐθέλειν a b d θέλειν ed. [c] ἡμῶν et tum ἡμᾶς c [d] ταῦτα γὰρ] πάντα γὰρ ταῦτα c [e] τῆς εὐθ. τοῦ] τοῦ εὐθέτου f [f] ἐπανάγωσιν a b d [g] ἀφ' a c f [h] ἀκυβερνήτως b d mox θάλατταν a c [i] ita a b d g κατευθύνῃ ed. [j] + τε a c [k] ὑπὸ a c mox ἐδείχθη b d f προεδείχθη ed.

nobis est, in totum excidamus, sed ut ex eâ tantum comparemus quantum desiderati videre queamus. Fortè enim, ita se habere ut semper velit in summo bono pulchroque plus habere, humanæ naturæ est perfectio.

11. Mihi autem haud alienum fore videtur, in hac quæstione scripturæ sacræ uti consilio. Ait enim quodam loco per Esaiam prophetam vox divina, respicite ad Abraham patrem vestrum et ad Sarram quae peperit vos: hæc enim divinus sermo aberrantibus à virtutis semitâ certè præcipit; ut, quemadmodum qui mare navigantes à recto ad portum itinere abripiuntur, per signum visum reducunt seipsos ab errore suo, aut pharum videntes ab excelso loco elevatam aut fastigium cujusquam jugi cùm in conspectum venerit ; eodem modo eos qui mentis gubernatore carentes per fluctus hujusce vitæ vagantur, exemplo Sarræ et Abrahæ rursus dirigat scriptura ad portum Divinæ voluntatis.

12. Quoniam enim in masculum et fœminam divisa est humana natura, et utrique pariter libera est virtutis sive vitii optio; idcirco utrique sectioni conveniens virtutis exemplum à divinâ voce propositum est, ut utrique ad cognatum suum aspicientes, viri quidem ad Abraham, alter verò sexus ad Sarram, ambo per idonea atque apta exempla ad probam sanctamque vitam dirigantur.

13. Fortè ergo et nobis mentio unius cujusdam eorum qui in vitâ probati et spectati sunt sufficiet ad facis vicem præstandam et ad ostendendum quomodo possibile est animam ad portum tranquillum virtutis applicare, nec vitæ hujus tempestatibus jactatam vexatamque nec crebris passionum undis in abyssum mali demersam ; fortè enim præstantium illorum vita et conversatio propter hoc summâ curâ et diligentiâ narrata est, ut per imitationem eorum qui jamjam feliciter rem gesserunt et obedientiam sanctitatemque præstiterunt, ad bonum dirigatur vita nostra qui eis successimus.

14. Quid ergo, dixerit quispiam, si ego nec Chaldæus sum, sicut Abraham memoratur, neque regis Ægypti filiæ alumnus, ut de Moyse sermo refert, neque omninò in rebus ejusmodi cum aliquo priscorum

ἐδιδάχθη a c [l] ita a b c d f διευθύνοιντο ed. mox τοίνυν om. c [m] τρικυματίας d [n] ita a c g προκατορθοκότων b προκατωρθωκότων ed. mox ἐφεξῆς ὁ c [o] ὁ + ed. repugn. a b c f [p] ὡς περὶ] ὥσπερ b f g tum μηδ' ὅλως a c d e μηδόλως ed. μήτε ὅλως f

ἐν τοῖς τοιούτοις πρός τινα τῶν ἀρχαίων ἔχων τι κατὰ τὸν βίον
κατάλληλον—πῶς εἰς τὴν αὐτὴν[q] τάξιν ἑνὶ τούτων ἐμαυτὸν
καταστήσω, μὴ ἔχων ὅπως τὸν τοσοῦτον ἀφεστῶτα διὰ τῶν
λύσις—c ἐπιτηδευμάτων μιμήσομαι;[r] πρὸς ὃν ἐροῦμεν, ὅτι οὔτε τὸ[s]
Χαλδαῖον εἶναι κακίαν ἢ ἀρετὴν κρίνομεν· οὔτε τῇ ἐν Αἰγύπτῳ
ζωῇ οὔτε τῇ ἐν Βαβυλῶνι διατριβῇ τοῦ βίου τις τοῦ κατ'
Ps. 75. v. 1. ἀρετὴν ἐξοικίζεται· οὐδ' αὖ πάλιν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ μόνον[t]
γνωστὸς ὁ Θεὸς τοῖς ἀξίοις γίνεται· οὐδὲ Σιὼν, κατὰ τὴν
171 πρόχειρον ἔννοιαν, τὸ Θεῖόν * ἐστιν οἰκητήριον· ἀλλά τινος
λεπτοτέρας ἡμῖν χρεία τῆς διανοίας καὶ ὀξυτέρας τῆς ὄψεως[u]
ὥστε ἰδεῖν ἐκ τῆς ἱστορίας, ποίων Χαλδαίων ἢ Αἰγυπτίων πόρρω
γενόμενοι καὶ ποίας Βαβυλωνίων αἰχμαλωσίας ἀπολυθέντες,
τοῦ μακαρίου[v] βίου ἐπιβησόμεθα.

15. Μωϋσῆς τοίνυν ἡμῖν εἰς ὑπόδειγμα βίου προτεθήτω τῷ
λόγῳ· οὗ τὸν βίον πρῶτον ἐν ἐπιδρομῇ διελθόντες καθὼς παρὰ
τῆς θείας γραφῆς[w] μεμαθήκαμεν, οὕτω τὴν πρόσφορον τῇ ἱστορίᾳ
B διάνοιαν εἰς ἀρετῆς ὑποθήκην ἀναζητήσωμεν[x] δι' ἧς τὸν τέλειον
ὡς ἐν ἀνθρώποις βίον ἐπιγνωσόμεθα.

περὶ τοῦ Μωσέως—c 16. Λέγεται τοίνυν ὁ Μωϋσῆς τεχθῆναι μὲν ὅτε ζωογονεῖσθαι
τὸ ἄρρεν[y] ἐν τοῖς τικτομένοις ὁ τοῦ τυράννου νόμος ἐκώλυε,
προλαβεῖν δὲ τῇ χάριτι πᾶσαν τὴν ὑπὸ[z] τοῦ χρόνου γινομένην
συνεισφοράν· καὶ εὐθὺς ἀπὸ[a] σπαργάνων ἀστεῖος ὀφθεὶς,[b] ὄκνον
ἐμποιῆσαι τοῖς γεννησαμένοις, θανάτῳ τὸν τοιοῦτον ἐξαφανίσαι.

17. Εἶθ'[c] ὡς ὑπερίσχυεν ἡ ἀπειλὴ τοῦ τυράννου, μὴ ἁπλῶς
C ἐρριφῆναι τῷ ῥείθρῳ τοῦ Νείλου ἀλλ' ἐντεθέντα[d] κιβωτῷ τινι,
ἀσφάλτῳ καὶ πίσσῃ κατὰ τὰς ἁρμονίας διαχρισθείσῃ, οὕτω
δοθῆναι τῷ ῥεύματι· τοῦτο γὰρ οἱ δι' ἐπιμελείας τὰ κατ'
αὐτὸν ἱστορήσαντες διηγήσαντο· θείας δέ τινος δυνάμεως τὴν
κιβωτὸν κυβερνώσης, ἐπί τινα κατὰ τὸ πλάγιον ὄχθην ἐξορμισ-
θῆναι, αὐτομάτως τῆς κιβωτοῦ κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ὑπὸ[e]
τῆς φορᾶς τῶν ὑδάτων[f] ἐκκυμανθείσης· τῆς δὲ θυγατρὸς τοῦ
βασιλέως ἐπιούσης[g] τοὺς λειμῶνας τῆς ὄχθης ἐκείνης ᾗ[h] ἔτυχεν
ἡ κιβωτὸς ἐποκείλασα, εὕρεμα γενέσθαι τῇ βασιλίδι, βρεφικῶς
D ἐμβοήσας τῷ λάρνακι· ὀφθεὶς δὲ μετὰ τῆς ἐπιφαινομένης αὐτῷ
χάριτος, εὐθὺς οἰκειώσασθαι δι' εὐνοίας τὴν βασιλίδα καὶ εἰς[i]

[q] αὐτὴν om. f [r] ita b c d f g μιμήσωμαι ed. [s] ita a b c d e g τῷ ed. [t] μόνον post γνωστὸς ponit a om. e g uncibus inclusum habet ed. [u] σκέψεως c statim ὥστε ἰδεῖν b d ὡσανεὶ ἰδεῖν c ὡς ἀεὶ ἰδεῖν a1 ὡς ἰδεῖν a2 ὡς διιδεῖν ed. [v] ita a b c d f μακαριστοῦ ed. [w] ita a b c d φωνῆς ed. [x] ita a b d f ἀναζητήσομεν ed. [y] ἄρσεν b d mox ἐκώλυε a b c d f διεκώλυε ed. [z] ita a b c d ἀπὸ ed. tum γενομένην a1 c [a] + τῶν b d [b] φανεὶς a c

quicquam circa vitam commune habeo—quomodo in eodem ordine cum aliquo eorum meipsum constituam, cùm non habeam quo possim hominem imitari tam longè in vitæ institutis diversum? Ad quem respondebimus, quòd neque Chaldæum esse, vitium aut virtutem judicamus; nec Ægypto patriâ aut commoratione in Babylone quis à vitâ sanctâ expellitur; nec iterum in Judæâ tantùm notus fit Deus iis qui digni sunt, neque Sion secundùm sensum literalem Dei est habitatio; sed subtilioris cujusdam intellectûs perspicaciorisque visûs indigemus, ut videamus per historiam à quibus Chaldæis aut Ægyptiis longè peregrinantes et à quâ Babyloniorum captivitate liberati, vitam beatam ingrediemur.

15. Moyses igitur nobis in exemplum vitæ sermone proponatur; cujus vitâ priùs breviter decursâ, sicut à sanctâ scripturâ didicimus, sic demum sensum qui utilis sit ad virtutis præcepta et cum historiâ rerum gestarum congruat, pervestigemus, ut per eum cognoscemus vitam pro hominum posse perfectam.

16. Moyses ergo natus est, ut legimus, quando vetabat tyranni lex masculum quemvis ex utero ad vitam pervenire, et gratiâ anticipavit omne quod tempore ei conferri debuit; atque jam ab fasciis elegans et lepidus visus, parentibus repugnantiam induxit, talem infantem morte perimere.

17. Deinde, quando crescebant minæ tyranni, in fluvium Nili projectus fuit, non simpliciter sed in arculâ quadam, cujus rimæ bitumine ac pice illitæ fuerant, collocatus, ita fluento datus est; (hoc enim qui accuratè narraverunt quæ ei acciderant, memoriæ prodiderunt) et divinâ quadam potentiâ eam arculam dirigente, ad quendam aggerem in littore deductus est, arculâ per aquæ impetum et motum in eam partem spontè ejectâ. Filiâ autem regis incedente per prata ripæ hujus quâ arcula fortè impegerat, ab illâ inventus acquisitusque est, cùm in fiscellâ infantili more vagiret; conspectusque cum eâ gratiâ quæ ex eo luceret, regis filiam per benevolentiam sibi statim conciliavit et in filii locum adoptatus est;

[c] εἶτα a c tum ὑπερίσχυσεν b d [d] ἐντεθεὶς a c f tum τινι om. a c
[e] ἀπὸ f [f] ita codd. omn. χυμάτων ed. [g] χατὰ + ed. repugn. a b c d tum λιμένας pro λειμῶνας b d [h] ᾗ] ἧς b d ἢ c tum τὴν χιβωτὸν a c tum ἐποχείλασα d2 e ἐπωχείλασα ed. ἐποχίλασα b d1 ἐποχείλασαν a c—ad ὀφθεὶς om. g [i] ἐς c hìc et persæpe

υἱοῦ τάξιν ἀναληφθῆναι· ἀποστραφεὶς δὲ φυσικῶς τὴν ἀλλόφυλον
θηλὴν, ἐπινοίᾳ τινὶ [j] τῶν πρὸς γένους [k] οἰκείων, ἀνατραφῆναι τῷ
μητρώῳ μαζῷ.

18. Ἐκβὰς δὲ ἤδη τὴν ἡλικίαν τῶν παίδων ἐν βασιλικῇ τῇ [l]
τροφῇ καὶ παιδευθεὶς τὴν ἔξωθεν παίδευσιν, ἃ [m] δόξης ἐνομίζετο
παρὰ τοῖς ἔξωθεν, οὐχ εἵλετο [n] ἔτι καταδέξασθαι τὴν σεσοφισ-
μένην ἐκείνην ὁμολογεῖν [o] μητέρα ἥπερ εἰς υἱοῦ τάξιν εἰσεποιήθη,
ἀλλ' ἐπὶ τὴν κατὰ φύσιν ἐπανελθεῖν πάλιν καὶ τοῖς ὁμοφύλοις
καταμιχθῆναι· [p] μάχης δὲ συστάσης Ἑβραίῳ τινὶ πρὸς Αἰγύπ-
τιον, συμμαχῆσαί τε [q] τῷ οἰκείῳ καὶ ἀνελεῖν τὸν Αἰγύπτιον· [r]
εἶτα συμπλακέντων ἀλλήλοις Ἑβραίων δύο τινῶν, καταστέλλειν
[s] αὐτοῖς τὴν φιλονεικίαν πειρᾶσθαι, συμβουλεύσας [t] καλῶς ἔχειν,
ἀδελφοὺς ὄντας, μὴ θυμὸν διαιτητὴν ποιεῖσθαι [u] τῶν ἀμφισβητη-
μάτων ἀλλὰ τὴν φύσιν.

172 * 19. Ἀπωσθεὶς δὲ [v] παρὰ τοῦ πρὸς τὴν [w] ἀδικίαν βλέποντος,
ἀφορμὴν τῆς μείζονος φιλοσοφίας τὴν ἀτιμίαν ταύτην ποιήσασ-
θαι, καὶ, τῆς μετὰ τῶν [x] πολλῶν συνδιαγωγῆς πόρρω γενόμενος,
ἰδιάσαι τῷ μετὰ ταῦτα βίῳ, κηδεύσας [y] τινὶ τῶν ἀλλοφύλων,
ἀνδρὶ διορατικῷ τοῦ βελτίονος καὶ κρίνειν ἤθη [z] τε καὶ βίον
ἀνθρώπων ἐπεσκεμμένῳ, ὃς διὰ μιᾶς πράξεως—λέγω δὴ [a] τῆς
(556) κατὰ τῶν ποιμένων ὁρμῆς—ἐνιδὼν τοῦ νέου τὴν ἀρετὴν, ὅπως [b]
οὐ πρὸς οἰκεῖον βλέπων κέρδος, τοῦ δικαίου ὑπερεμάχησεν, ἀλλ'
αὐτὸ τὸ δίκαιον τίμιον τῇ ἰδίᾳ φύσει κρίνων, τὴν ἀδικίαν τῶν
B ποιμένων ἐκόλασε τῶν εἰς ἐκεῖνον πεπλημμεληκότων οὐδὲν, [c]
ἀγασθεὶς ἐπὶ τούτοις τὸν νέον καὶ τοῦ πολυταλάντου πλούτου
τιμιωτέραν [d] αὐτοῦ τὴν ἀρετὴν ἐν τῇ φαινομένῃ πενίᾳ κρίνας,
συνοικίζει τε [e] τὴν θυγατέρα καὶ κατ' ἐξουσίαν ἀφῆκε [f] τὸν
καταθύμιον μετιέναι βίον· τῷ δὲ ἦν ὄρειός τε καὶ ἰδιάζουσα
ἡ [g] ζωὴ, πάσης ἀγοραίου τύρβης ἀπηλλαγμένη, ἐν τῇ τῶν
προβάτων ἐπιμελείᾳ κατὰ τὴν ἔρημον ἰδιάζοντι.

[z] ἤθη τε καὶ βίον ἀνθρώπων ut glossa forte delendum.

περὶ τῆς βάτου—c

20. Χρόνου δὲ [h] διαγεγονότος ἐν τῷ τοιούτῳ τῆς ζωῆς εἴδει,
φησὶν ἡ ἱστορία, φοβερὰν γενέσθαι αὐτῷ [i] θεοφάνειαν, ἐν σταθερᾷ
μεσημβρίᾳ φωτὸς ἑτέρου ὑπὲρ τὸ ἡλιακὸν φῶς τὰς ὄψεις περι-
αστράψαντος· [j] τὸν δὲ ξενισθέντα τῷ ἀήθει τῆς θέας, ἀναβλέψαι [k]
C πρὸς τὸ ὄρος καὶ ἰδεῖν θάμνον ἀφ' οὗ πυροειδῶς τὸ φέγγος

[j] ita a b d τινὸς ed. tum γένος a [k] + ἐκείνῳ a ἐκείνου c [l] τῇ om. b d
[m] ita a b c d f ὃ ed. tum ἐνομίζετο om. a c sed post ἔξωθεν + νομίζεσθαι εἶναι
iidem codd. [n] οὐκ εἵλετο b d 1 [o] καλεῖν b d [p] ita b d f ἐγκαταμιχθ. ed.
[q] δὲ g [r] ita a b c d ἀλλόφυλον ed. mox δύο τινῶν ἑβρ. a [s] ἐν quod + ed.
om. a b c d f [t] τε + c [u] + περὶ b d [v] τε c [w] τὴν accessit ex codd.
[x] τῶν om. g tum συναγωγῆς a διαγωγῆς c [y] κηδεύσαντά b d καὶ

papillâ verò alienigenæ naturaliter fastiditâ, consilio quodam ex propinquis orto factum est ut à propriæ matris mammâ enutriretur.

18. Cùm autem jam ex puerorum ætate excessit in regali victu, et in disciplinâ sæculari institutus, quæ ab exteris gloria honorque existimantur, non tolerandum diutiùs censuit illam fictam matrem confiteri cui in locum filii adscitus esset, sed ad naturalem matrem iterum reverti decrevit et cum consanguineis conversari. Contentione autem exortâ inter Hebræum quendam et Ægyptium, populari suo subvenit et Ægyptium interfecit; dein, duobus quibusdam Hebræis altercantibus, malevolentiam eorum componere conatus est, admonens pulchrè fieri, ut quoniam fratres essent, non iram sed naturam affinitatemque facerent disceptationum suarum arbitram.

19. Sed ab eo repulsus qui proximo injuriam afferebat, ignominiam hanc occasionem altioris philosophiæ fecit, et, à multitudinis consuetudine longè remotus, seorsum vitam deinceps egit, alienigenarum cuidam affinitate junctus, viro ejus quod bonum altumque est perspicaci, et mores vitamque hominum judicare perito, qui cùm per unum factum (impetum scilicet in pastores) adolescentis virtutem perspexerit, quomodo non proprio lucro aut laude commotus pro justitiâ pugnaverit, sed ipsam per se justitiam pretiosam et honorabilem naturâ suâ judicans, injustitiam pastorum, licèt in seipsum nihil peccavissent, corripuerit;—adolescentem propter hæc admiratus, et ejus virtutem divitiis magnis præstantiorem in manifestâ paupertate judicans, filiam ei tradidit in uxorem, facultatemque fecit ut optatam vivendi rationem sectetur; illi autem fuit vita montana et solitaria, ab omni circumforaneâ turbâ separata, quippe qui in deserto in curâ ovium occupatus solitariè degeret.

20. Non parvo autem temporis spatio in tali genere vitæ transacto, historia narrat terribilem ei factam esse visionem Dei, cùm in medio claroque die lux alia, solari luce præstantior, oculis ejus effulserit; eum autem spectaculi insolentiâ obstupefactum, ad montem respexisse et vidisse arbustum de quo in modum ignis lumen resplenduit;

κηδεῦσαι f mox διορατῇ c [z] τε ἤθη c ἤθη τε καὶ βίον ἀνθρώπων om. b d f
[a] δὲ b d [b] ὡς iidem codd. [c] + ὅς iidem [d] τιμιώτερον c
[e] ita b d f συνοικίζεται ed. συνκομίζει τε a c statim αὐτῷ omisi jub. b d f
[f] ita b c d g ἐφῆκε ed. a [g] ἡ om. g [h] + τινος b d statim γεγονότος d
[i] αὐτῷ γενέσθαι a c tum σταθερᾷ a b d f σταθηρᾷ ed. [j] περιαστράπτοντος a
[k] τε omisi jub. a b c d f tum οὗπερ pro οὗ c

ἐξήπτετο· τῶν δὲ κλάδων τοῦ θάμνου καθάπερ[1] ἐν δρόσῳ τῇ φλογὶ συναναθαλλόντων, εἰπεῖν πρὸς ἑαυτὸν τὰ ῥήματα ταῦτα,[m]
c. 3 Exod. v. 3 ὅτι διαβὰς ὄψομαι τὸ μέγα ὅραμα τοῦτο· εἰπόντα δὲ, μηκέτι μόνοις τοῖς ὀφθαλμοῖς τὸ θαῦμα τοῦ φωτὸς δέξασθαι ἀλλ' (ὃ πάντων ἐστὶ παραδοξότατον) τὸ καὶ τὴν ἀκοὴν ταῖς ἀκτίσι[n] τοῦ φέγγους ἐναυγασθῆναι· πρὸς γὰρ ἀμφοτέρας τὰς
D αἰσθήσεις ἡ τοῦ φωτὸς μερισθεῖσα χάρις, τὰς μὲν ὄψεις ταῖς τῶν ἀκτίνων μαρμαρυγαῖς περιηύγαζε, τὴν δὲ ἀκοὴν τοῖς ἀκηράτοις δόγμασιν ἐφωταγώγει· κωλύει γοῦν ἡ τοῦ φωτὸς ἐκείνου φωνὴ[o] προσβῆναι τῷ ὄρει τὸν Μωϋσέα τοῖς νεκροῖς ὑποδήμασι βεβαρημένον,[p] ἀλλ', ἐκλύσαντα τῶν ποδῶν τὸ ὑπόδημα, οὕτω τῆς γῆς ψαύειν ἐκείνης ὅση τῷ[q] φωτὶ κατελάμπετο.

21. Ἐπὶ τούτοις—χρὴ γὰρ, οἶμαι, μὴ λίαν ἐμβραδύνειν[r] τῇ ψιλῇ περὶ τοῦ ἀνδρὸς ἱστορίᾳ τὸν λόγον,[s] ὡς ἂν καὶ τῶν προκειμένων ἔχοιτο—δυναμωθεὶς τῇ ὀφθείσῃ θεοφανείᾳ, ῥύσασθαι[t]
173 τὸ ὁμόφυλον τῆς δουλείας τῶν Αἰγυπτίων προστάσσεται· * καὶ ὡς ἂν μάλιστα μάθοι[u] τὴν ἐγγινομένην αὐτῷ Θεόθεν ἰσχὺν, ἐκ τῶν ἐν χερσὶ ποιεῖται τὴν πεῖραν Θείῳ προστάγματι· ἡ δὲ πεῖρα ἦν αὕτη· ῥάβδος ἐκπεσοῦσα τῆς χειρὸς ἐψυχώθη καὶ ζῶον ἐγένετο—δράκων δὲ τὸ ζῶον ἦν—καὶ πάλιν ὑπὸ τῆς χειρὸς ἀναληφθεῖσα, ὅπερ ἦν πρὸ[v] τῆς θηριώσεως, ἐκεῖνο ἐγένετο· καὶ ἡ τῆς χειρὸς ἐπιφάνεια, νῦν μὲν ἐντεθεῖσα τῷ κόλπῳ,[w] εἰς χιόνος μετεποιήθη λευκότητα, πάλιν δὲ[x] τοῦ αὐτοῦ γενομένου, ἐπὶ τὴν ἰδίαν ἐπανέρχεται φύσιν.

22. Κατιόντος δὲ τοῦ Μωϋσέως ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ συνεπαγομένου τήν τε[y] γαμετὴν τὴν ἀλλόφυλον καὶ τοὺς ἀπ'
B ἐκείνης αὐτῷ γεγονότας παῖδας, ὅτε τὶς καὶ ἄγγελος αὐτῷ συναντῆσαι λέγεται, τὸν περὶ τοῦ θανάτου φόβον ἐπάγων, ὃν ἡ γυνὴ τῷ αἵματι τῆς περιτομῆς τοῦ παιδὸς ἱλεώσατο· τότε συντυχία γίνεται τοῦ Ἀαρὼν, καὶ αὐτοῦ Θεόθεν παρορμηθέντος πρὸς τὴν συνάντησιν.

23. Εἶτα παρ' ἀμφοτέρων εἰς ἐκκλησίαν κοινὴν ὁ λαὸς[z] συναγείρεται, καὶ ἡ τῆς δουλείας ἀπαλλαγὴ τοῖς πεπονηκόσιν ἤδη τῇ κακοπαθείᾳ τῶν ἔργων περιαγγέλλεται,[a] καὶ πρὸς

[1] καθάπερ om. c tum συναναθαλόντων b d συνθαλλόντων c mox πρὸς ἑαυ. τὰ ῥήμ. ταῦτα f ταῦτα τὰ ῥήμ. πρὸς ἑαυ. ed. πρὸς ἑαυτὸν ταῦτα (omiss. τὰ ῥήματα) a c [m] ἐκεῖνον omisi auctorit. a b c d f [n] ταῖς ἀκτῖσι om. b d—tum ἀκτίσι a c g ἀκτῖσι ed. [o] + μὴ b d [p] βεβαρυμένον c tum οὕτως c [q] θείῳ + ed. repugn. b d f tum καταλάμπεται c [r] ἐμβαθύνειν f tum περὶ accessit ex codd. omn. [s] ita a b c d f τοῖς λόγοις ed. tum ἔχοιτο codd.

quia verò rami arbusti in igne sicut in rore germinarent, ad seipsum hæc verba dixisse: nempe pertransiens videbo magnum visum istum; quod cùm dixisset, non jam oculis tantùm portentum luminis recepisse, sed (quod omnium maximè incredibile est) etiam secundùm auditum radiis luminis illustratum esse; ad utrumque enim sensum gratia luminis divisa, oculos radiorum splendore circumfudit, auditum verò illuminavit dogmatibus puris et cœlestibus. Vetuit igitur lucis illius vox, ad montem Moysen accedere mortuorum calceorum pondere pressum, sed, pedum calceamentis solutis, sic demum terram illam attingere, quatenus luce illâ resplendebat.

21. Post hæc—oportet enim, credo, non nimis immorari sermonem in simplici de homine narratione, quo in proposito nostro incumbat tempusque supersit ad argumentum plenè tractandum—visione Dei corroboratus gentem suam ex Ægyptiorum servitute liberare jubetur; et ut probè discat virtutem ei divinitùs collatam, per hæc quæ sunt ei in promptu, Dei jussu, periculum facit. Experientia autem erat hæc—virga de manu in terram projecta, vitam accepit et animal facta est (coluber verò animal fuit) et rursum, manu apprehensa, quod erat antequam in bestiam mutata fuerat, illud factus est; manûs quoque color, nunc quidem in sinu reconditæ in nivis candorem transmutatur, iterum verò in eundem sinum immissa, in pristinam rediit naturam.

22. Descendente autem Moyse in Ægyptum, atque adducente secum et uxorem alienigenam et liberos sibi ab eâ natos, quidam angelus timorem de morte inferens obviam factus esse dicitur: quem uxor sanguine circumcisionis pueri placavit: tunc cum Aarone congressus fit, qui et ipse à Deo admonitus fuit ad occursum.

23. Deinde ab utroque populus qui in Ægypto commoratur ad conventum universalem convocatur, et liberatio à servitute nunciatur operum molestiâ oppressis; et ad ipsum tyrannum sermo de hac re

omn. ἔχοιντο ed. [t] λυτρώσασθαι a c f [u] μάθη c tum ἐγγενομένην a c
[v] ita codd. omn. præter f qui hiat—πρὸς ed. [w] ita a b c d f
προβληθεῖσα τοῦ κόλπου ed. [x] ÷ εἴσω ed. repugn. a b c d f
tum iidem habent γενομένου ed. γενομένη [y] τε accessit ex b d f
[z] ita b d f εἰς ἐκκλ. κοι. ὁ ἐν αἰγύπτῳ λαὸς a c ὁ ἐν αἰγύπτῳ λαὸς εἰς ἐκκλησίαν κοινὴν ed. [a] περιαγγέλεται c περιαγάλλεται a1 ni fallor

αὐτὸν τὸν τύραννον [b] περὶ τούτου γίνεται λόγος· ἀγανάκτησις
ἐπὶ τούτοις τοῦ τυράννου κατά τε τῶν ἐπιστατούντων τοῖς
C ἔργοις καὶ κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν [c] μείζων ἢ πρότερον, καὶ ὁ
τῆς πλινθείας φόρος ἐπαύξεται καὶ ἐπιπονώτερον τὸ ἐπίταγμα
καταπέμπεται, οὐ τῷ πηλῷ μόνον [d] κακοπαθούντων ἀλλὰ καὶ
περὶ τὸ ἄχυρόν τε καὶ τὴν καλάμην ταλαιπωρούντων.

24. Τοῦ δὲ Φαραὼ (τοῦτο γὰρ ἦν [e] ὄνομα τῷ τυράννῳ τῶν
Αἰγυπτίων) τοῖς Θεόθεν παρ' αὐτῶν [f] γινομένοις σημείοις ἀντι-
σοφιστεύειν διὰ τῆς τῶν [g] γοήτων μαγγανείας ἐπιχειροῦντος,
ὅτε [h] πάλιν τοῦ Μωϋσέως ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν Αἰγυπτίων τὴν
D ῥάβδον ἑαυτοῦ θηριώσαντος, τὸ ἶσον ἐνομίσθη θαυματοποιεῖν [i] ἡ
γοητεία ἐν ταῖς τῶν μάγων ῥάβδοις· καὶ ἠλέγχθη διὰ τῆς
ἐνεργείας τὸ σόφισμα, δείξαντος τοῦ δράκοντος τοῦ ἐκ τῆς [j]
Μωϋσέως βακτηρίας [k] μεταβληθέντος ἐκ τοῦ καταφαγεῖν [l] τὰ
τί φησὶν τὰς γοητικὰς ῥάβδους—b d γοητικὰ ξύλα, τοὺς ὄφεις δῆθεν,[m] ὅτι οὐδεμίαν ἀμυντικὴν οὐδὲ
ζωτικήν [n] τινα δύναμιν εἶχον αἱ τῶν γοήτων ῥάβδοι, πλὴν τοῦ
σχήματος, ὃ τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν εὐεξαπατήτων ἡ γοητεία
σοφισαμένη παρέδειξε.

25. Τότε συμφρονοῦντας ἰδὼν ὁ Μωϋσῆς τῷ καθηγουμένῳ
τῆς κακίας ἅπαν [o] τὸ ὑποχείριον, κοινὴν ἐπάγει παντὶ τῷ ἔθνει
τῶν Αἰγυπτίων πληγήν, οὐδένα τῆς τῶν κακῶν πείρας ὑπεξελ-
όμενος· συνεκινεῖτο δὲ αὐτῷ πρὸς τὴν τοιαύτην κατὰ [p] τῶν
Αἰγυπτίων πληγήν, οἷόν τις στρατὸς ὑποχείριος, αὐτὰ τὰ
174 στοιχεῖα τῶν ὄντων τὰ ἐν τῷ παντὶ θεωρούμενα, * γῆ τε καὶ
πῦρ καὶ ἀὴρ καὶ ὕδωρ,[q] ταῖς προαιρέσεσι τῶν ἀνθρώπων τὰς
ἐνεργείας συνεξαλλάσσοντα· τῇ γὰρ αὐτῇ δυνάμει κατὰ τὸν
αὐτὸν [r] χρόνον καὶ τόπον, τό τε ἀτακτοῦν ἐκολάζετο καὶ
ἀπαθὲς διέμενε τὸ κακίας ἐλεύθερον.

26. Πάσης γὰρ τότε τῆς τῶν ὑδάτων φύσεως κατὰ τὴν
Αἴγυπτον τῷ προστάγματι τοῦ [s] Μωϋσέως εἰς αἷμα τραπείσης,
ὡς καὶ τοὺς ἰχθύας, εἰς σαρκώδη παχύτητα τοῦ ὕδατος μετα-
τεθέντος, διαφθαρῆναι, τοῖς Ἑβραίοις ἀρυομένοις [t] ὕδωρ τὸ αἷμα
(557) ἦν· ὅθεν ἔσχε καὶ ἡ μαγγανεία καιρὸν ἐν τῷ παρὰ τοῖς Ἑβ-
ραίοις εὑρισκομένῳ ὕδατι τὸ αἱματῶδες εἶδος [u] παρασοφίσασθαι.

[b] ὁ quod + ed. om. a b c d f statim περὶ a b c d e g παρὰ ed. tum λόγος γίνεται a c alio ord. [c] αὐτῶν omisi auct. b c d f statim μεῖζον c tum ὁ om. f
[d] ita b c d f μόνῳ ed. a [e] ἦν om. c [f] ita a b c d f αὐτοῦ ed. statim γενομένοις ed. γινομένοις a b d [g] τῶν om. c [h] τότε b d mox Ἶσον e g Cat. ἴσον ed. [i] θαῦμα ποιεῖν b d [j] + τοῦ a [k] ita a c f ῥάβδου ed.—ante μωϋσέως (τοῦ μωϋσέως a) ponunt a c [l] ita a b d f φαγεῖν c διαφαγεῖν ed. [m] δηλαδὴ a c—ante ὄφεις ponit f [n] οὐδὲ ζωτικὴν om. c

fit. Super hæc indignatio tyranni oritur major quàm antè, et in eos qui præerant operibus et in Israelitas ipsos, et augetur pensum laterum fictionis, et durius mandatum insuper mittitur, ut non tantùm sint in luto afflicti sed et in paleis stipulisque colligendis miseri et ærumnosi.

24. At verò Pharaoh (id enim Ægyptiorum tyranno nomen erat) miraculis et signis divinitùs ab eis factis conante resistere, præstigiis magorum ad hoc uso, tunc, quando Moyses iterum ante oculos Ægyptiorum virgam suam in serpentem mutavit, idem existimabatur miraculum facere magica ars in virgis maleficorum: sed eventu fallacia redarguta est, quia coluber ex Moysis virgâ conversus, comedendo magica ligna, serpentes scilicet, ostendit magorum virgas nullam ad propulsandas injurias nec omninò vitalem vim habere, sed tantùm speciem, quam oculis eorum qui facilè decipi potuerunt præstigiæ vafrè et callidè decipientes ostenderunt.

25. Tunc Moyses consentientem videns universam gentem duci et præceptori malitiæ, communem infert omni nationi Ægyptiorum plagam, neminem ab experientiâ malorum subtrahens. Commovebantur autem jussu ejus ad hunc in Ægyptios impetum, tanquam aliquis exercitus obediens, elementa ipsa quæ in hoc universo cernuntur, terra scilicet et ignis et aer et aqua, ad vitam et conversationem hominum mutantes operationes suas et qualitates. Eâdem enim virtute, secundùm idem tempus eundemque locum, populus peccator castigatus est, et qui malitiam non admisit illæsus permansit.

26. Totâ igitur aquarum naturâ per universam Ægyptum in sanguinem jussu Moysis conversâ, ita ut pisces ipsi necarentur, aquâ conversâ in carneam crassitudinem; quando Hebræi hauriebant, sanguis erat aqua: unde ars magica occasionem habuit in aquam ab Hebræis repertam speciem sanguinis fallaciter inducere.

[o] ita a c f *πᾶν* ed. *ὅλον* b d [p] *κατὰ* om. c g (hiat a) tum *πληγὴν* b c d f et cod. ex quo transcriptus est a, qui (sine dubio propter homœotel.) omnia omisit à *πληγὴν οὐδένα*—ed. *ὁρμὴν* tum *στρατός τις* b d
[q] *πῦρ . . ὕδωρ*] *ὕδωρ . . πῦρ* a c statim *ταῖς προαιρέσεσι* a b c d f *τῇ προαιρέσει* ed. [r] *καὶ* omisi auct. b d f [s] *τοῦ* accessit ex a b c d Cat. T. tum *ὡς* om. b d [t] *μόνοις* omisi auct. a b c d f Cat. T. mox *τὸ ὕδωρ* alio ord. Cat. T. quæ et *αἷμα οὐκ ἦν* dat [u] *εἶδος*] *ὕδωρ* a g statim *μετασοφίσασθαι* b d

27. Ὡσαύτως καὶ τῶν βατράχων ἐφερψάντων [v] τῇ Αἰγύπτῳ
κατὰ τὸ ἀθρόον (ὧν ἡ γένεσις [w] οὐκ ἀκολουθίᾳ τινὶ φύσεως
νενομισμένῃ πρὸς τοσοῦτον ἐχέθη [x] πλῆθος, ἀλλ᾽ αὐτὸ τὸ πρόσ-
ταγμα τῆς τῶν βατράχων συστάσεως, τὴν ἀναφανεῖσαν τότε
τοῦ ζῴου φύσιν ἐκαινοτόμησε) τὸ μὲν [y] Αἰγύπτιον ἅπαν τοῖς
θηρίοις τούτοις κατὰ τὰς οἰκήσεις στενοχωρούμενον κατεφθείρετο,
τῶν δὲ Ἑβραίων τῆς ἀηδίας ταύτης [z] ἐκαθάρευεν ἡ ζωή.

28. Οὕτως ὁ ἀὴρ τοῖς Αἰγυπτίοις μὲν [a] οὐδεμίαν νυκτὸς
C καὶ ἡμέρας παρεῖχε διάκρισιν, ἐν ὁμοίῳ διαμενόντων [b] τῷ ζόφῳ·
τοῖς δὲ Ἑβραίοις οὐδὲν ἐν τούτοις ἐκαινοτομεῖτο παρὰ τὸ
σύνηθες. Καὶ τὰ ἄλλα [c] πάντα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον—ἡ
χάλαζα, τὸ πῦρ, αἱ φλυκτίδες, [d] οἱ σκνῖπες, αἱ κυνόμυιαι, τῶν
ἀκρίδων τὸ νέφος—κατὰ [e] μὲν τῶν Αἰγυπτίων ἕκαστον καθὸ
πέφυκεν ἐνήργει· οἱ δὲ Ἑβραῖοι φήμαις καὶ διηγήμασι τὸ τῶν
[f] ἴσ. ἑαυτοις συνοικούντων πάθος ἐγίνωσκον, οὐδεμίαν ἐν αὐτοῖς [f] προσβολὴν
τῶν τοιούτων δεχόμενοι.

29. Εἶτα τῶν πρωτοτόκων ὁ [g] ὄλεθρος ἀκριβεστέραν ἐποίει
τοῦ Ἑβραίου πρὸς τὸν [h] Αἰγύπτιον τὴν διάκρισιν· τῶν μὲν ἐπὶ
D τῇ τῶν φιλτάτων ἀπωλείᾳ συγχεομένων [i] τοῖς θρήνοις, τῶν δὲ ἐν
ἡσυχίᾳ πάσῃ καὶ ἀσφαλείᾳ διαμενόντων· οἷς ἡ σωτηρία τῇ
προσχύσει τοῦ αἵματος κατησφαλίσθη, κατὰ πᾶσαν εἴσοδον
ἑκατέρωθεν τῶν σταθμῶν μετὰ τῆς ἐπεζευγμένης [j] αὐτοῖς φλιᾶς
κατασημανθέντων διὰ τοῦ αἵματος.

30. Ἐπὶ τούτοις, τῶν Αἰγυπτίων [k] τῇ τῶν πρωτοτόκων συμ-
φορᾷ βεβλημένων, καὶ καθ᾽ ἑαυτὸν ἑκάστου καὶ κοινῇ πάντων
ὀλοφυρομένων τὰ πάθη, καθηγεῖται τῆς ἐξόδου τοῖς Ἰσραηλίταις
ὁ Μωϋσῆς, προκατασκευάσας [l] αὐτούς, ἐπὶ σχήματι [m] χρήσεως,
μεθ᾽ ἑαυτῶν τὸν τῶν Αἰγυπτίων πλοῦτον ἀνακομίσασθαι.

31. Καὶ τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν ἔξω τῆς Αἰγύπτου γεγενημένων,
πάλιν φησὶν ἡ ἱστορία χαλεπὸν ποιήσασθαι τὸν Αἰγύπτιον τὸ
μὴ [n] παραμεῖναι τῇ δουλείᾳ τὸν Ἰσραήλ, καὶ πολεμικῶς ἅπαν
175 συσκευάσαντα τὸ * ὑπήκοον, διὰ τῆς ἱππικῆς δυνάμεως ἐπι-
δραμεῖν τῷ λαῷ· τὸν δέ, θεασάμενον τὴν τῶν ἵππων [o] τε καὶ
ὅπλων παρασκευήν, ἀπειροπόλεμον ὄντα καὶ τῶν τοιούτων
θεαμάτων [p] ἀγύμναστον, εὐθὺς καταπλαγῆναι τῷ φόβῳ καὶ

[v] συνεφερψάντων c qui et post αἰγύπτῳ ponit [w] αἱ γενέσεις f [x] ἐτέχθη c
[y] μὲν om. Cat. T. tum κατὰ τὰς οἰκήσεις τοῖς θηρ. τούτοις alio ordine a c
[z] τῆς ἀηδίας ταύτης] κατὰ τὰς ἀηδίας ταύτας f κατὰ τὰς ἰδέας ταύτας b d
[a] μὲν om. b d [b] διαμένουσι c [c] ita a b c d τἄλλα ed. tum αὐτὸν om. f
[d] φλυκτῖδες e φλεκτίδες f tum σκνῖπες b c d e g σκνίπες ed. [e] κατὰ] καὶ
τὰ a [f] ita b d f αυτοις a (quo spiritu nescio) αὔτοις c ἑαυτοῖς ed. statim

27. Similiter quoque ranis in terram Ægypti confertim irrepentibus (quarum generatio ad tantum numerum effusa est non usitatâ aliquâ lege naturæ, sed ipsa jussio congressionis ranarum creavit animalium naturam quæ tunc visa est) tota ab Ægyptiis frequentata regio, his bestiis circa domos in summas angustias adducta, valde affligebatur; Hebræorum autem vita hujus fastidii et molestiæ expers erat.

28. Ita et aer Ægyptiis quidem nullam distinctionem suppeditabat noctis et diei, quæ in eâdem caligine permanebant; at Hebræis in his nihil innovatum est præter consuetudinem. Et cætera omnia eodem modo—grando, ignis, ulcera, sciniphes, muscæ caninæ, locustarum nubes—adversùs Ægyptios quidem quodque secundùm naturam suam operatum est; sed Hebræi rumoribus relationibusque cognoscebant molestiam et afflictionem cohabitantium, nullam apud se oppugnationem impetumve talium rerum accipientes.

29. Deinde primogenitorum clades distinctionem inter gentem Hebræam et Ægyptiam exploratiorem fecit; his quidem propter interfectionem carissimorum uberrimè in fletum lacrymasque solutis, illis verò in omni quiete et securitate permanentibus; quibus salus effusione sanguinis comparata et stabilita est, in omni ostio utrinque postibus cum superliminari sanguine insignitis.

30. Super hæc, Ægyptiis dejectis deturbatisque clade primogenitorum, et quisque singillatim et omnes in commune plangentes calamitates, Israelitis se ducem egressionis præbuit Moyses, postquam curam dedisset ut Ægyptiorum divitias, specie commodationis, secum asportarent.

31. Cùm autem jam tridui iter extra Ægyptum perrexissent, iterum narrat historia Ægyptium tyrannum ægrè ferentem quòd non ampliùs in servitute permaneret Israel, hostili modo omnibus qui imperio ejus paruerunt congregatis, equitatu institisse populo. Hunc autem, cùm videret instructum agmen equorum et armorum, quippe qui esset imbellis talibusque spectaculis insuetus, timore statim ob-

τῶν τοιούτων προσβ. a c   [g] *ὁ* om. c   [h] *τὸ* f   [i] *συνεχομένων* a c mox *διαμενόντων καὶ ἀσφαλείᾳ* c   [j] + *ἐπ'* a c   [k] *ἐπὶ* omisi auctorit. a b c d f   [l] ita iidem codd. *προπαρασκευάσας* ed.   [m] + *τῆς* a c statim *χρίσεως* a   [n] *μήτε* f tum *σκευάσαντα* d   [o] *ἱππικῶν* b d tum *τῶν* ante *ὅπλων* omisi auctor. b d g   [p] ita a c f *θαυμάτων* ed.

κατὰ τοῦ Μωϋσέως συνίστασθαι· ὅτε καὶ τὸ παραδοξότατον περὶ τοῦ Μωϋσέως ἡ ἱστορία λέγει, διχῇ ταῖς ἐνεργείαις [q] τεμνόμενον, τῇ μὲν φωνῇ καὶ τῷ λόγῳ παραθαρσύνειν τε τοὺς Ἰσραηλίτας καὶ τὰς ἀγαθὰς ἔχειν ἐλπίδας παρακελεύεσθαι, ἔνδοθεν δὲ τῇ διανοίᾳ τῷ Θεῷ προσάγειν τὴν ὑπὲρ τῶν κατεπτηχότων ἱκετηρίαν, καὶ ὅπως ἂν διαφύγοι [r] τὸν κίνδυνον διὰ
B τῆς ἄνωθεν συμβουλῆς ὁδηγεῖσθαι, [s] αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ (καθώς φησιν ἡ ἱστορία) τῆς ἀλαλήτου φωνῆς [t] ἐπαΐοντος.

περὶ τῆς νεφέλης—c

32. Νεφέλης δὲ τοῦ λαοῦ Θείᾳ δυνάμει καθηγουμένης, [u] οὐ κατὰ τὴν κοινὴν φύσιν (οὐδὲ γὰρ ἐξ ἀτμῶν τινων ἢ [v] ἀναθυμιάσεων ἡ σύστασις αὐτῆς ἦν, βαθυνομένου [w] τοῖς ἀτμοῖς τοῦ ἀέρος διὰ τῆς ὁμιχλώδους συστάσεως καὶ πρὸς ἑαυτὸν [x] συμπιλουμένου τοῖς πνεύμασιν) ἀλλὰ κρεῖττόν τι [y] καὶ ὑψηλότερον τῆς ἀνθρωπίνης καταλήψεως—ἐκείνης τῆς νεφέλης, [z] τῆς γραφῆς
C μαρτυρούσης, τοιοῦτον [a] τὸ θαῦμα ἦν ὡς καὶ, τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος θερμῶς ἐπιλαμπούσης, διατείχισμα εἶναι [b] πρὸς τὸν λαὸν, σκιάζουσάν τε τὸ ὑποκείμενον καὶ λεπτῇ δρόσῳ τὸ φλογῶδες τοῦ ἀέρος ὑπονοτίζουσαν, καὶ διὰ τῆς νυκτὸς πῦρ γενέσθαι, [c] ἀφ' ἑσπέρας εἰς ὄρθρον τῷ ἰδίῳ φωτὶ τοῖς Ἰσραηλίταις δαδουχοῦσαν [d] τὸ φέγγος.

33. Πρὸς ταύτην αὐτός τε βλέπων ὁ Μωϋσῆς, καὶ τὸν λαὸν ἀκολουθεῖν τῷ φαινομένῳ διδάξας, ἐπειδὴ κατὰ τὸ Ἐρυθραῖον ἐγένοντο πέλαγος, ἐκεῖ τῆς νεφέλης πρὸς τὴν πορείαν καθοδηγουμένης, [e]
D πανστρατιᾷ τῶν Αἰγυπτίων τὸν λαὸν ἐκ τῶν κατόπιν κυκλωσαμένων, οὐδεμιᾶς αὐτοῖς οὐδαμόθεν τῶν δεινῶν φυγῆς περιούσης [f] πολεμίων καὶ ὕδατος κατὰ τὸ μέσον ἀπειλημμένοις· τότε τὸ [g] πάντων ἀπιστότατον Θείᾳ δυνάμει παρορμηθεὶς ὁ Μωϋσῆς κατειργάσατο· προσεγγίσας γὰρ κατὰ τὴν ἠιόνα, [h] [hh] πλήσσει τῇ ῥάβδῳ τὸ πέλαγος· τὸ δὲ περὶ [i] τὴν πληγὴν ὑπεσχίζετο, καὶ, καθάπερ ἐπὶ τῆς ὑέλου γίνεσθαι πέφυκεν, [j] εἰ κατά τι μέρος αὐτῆς ἀρχὴν ἡ ῥῆξις λάβοι, [k] πρὸς τὸ ἕτερον διεξέρχεται πέρας, οὕτω παντὸς τοῦ πελάγους ἐκείνου κατὰ τὸ ἄκρον ὑπορραγέντος τῇ ῥάβδῳ, ἐπὶ τὴν ἀντικειμένην ὄχθην καὶ ἡ τῶν κυμάτων ῥῆξις ἐπέρασε· καὶ καταβὰς ἐπὶ τὸ βάθος ὁ Μωϋσῆς καθὸ [l]

hh ἠιόνα, αἰγιαλὸν—d

περὶ τῆς ὑέλου—c

[q] ταῖς ἐνεργείαις post τεμνόμενον ponunt a c—διατεμνόμενον ed. repugn. a b c d f [r] ita a b d f διαφύγῃ ed. [s] + ὑπ' a c [t] ita a b c d f κραυγῆς ed. [u] καθηγησαμένης b d [v] ἢ] καὶ b d [w] ita b d f παχυνομένου ed. tum διὰ ad συστάσεως om. c [x] ita a b c d e 1 ex corr. f ἑαυτὴν ed. [y] τι] τε f [z] ita b d f ἐκείνῃ τῇ νεφέλῃ ed. [a] τοιοῦτο b d—om. f mox ἀκτίνος c g [b] εἶναι] ἔχειν b d—εἶναι ante πρὸς τὸν λαὸν ponunt a c f post eas voces ed.

stupefactum esse et in Moysem seditionem commovisse; quando rem permiram de Moyse recitat historia, nempè operationibus bipertitò divisum, cùm voce quidem et verbo Israelitis fiduciam addere et eos ut bonam spem habeant admonere, tum autem in animo supplicationem propter exterritum populum Deo offerre, et per cœleste consilium edoctum esse quomodo periculum effugeret, Deo ipso (sicut historia narrat) vocem tacitam exaudiente.

32. Cùm autem nubes populo divinâ virtute dux esset, non secundùm naturam communem (neque enim ex vaporibus quibusdam aut exhalationibus composita est, aere in vapores per nebulosam compositionem inspissato et in seipsum ventis condensato) sed quoddam melius et altius quàm humana mens percipere valeat, illius nubis (scripturâ testante) tale fuit miraculum, ut dum ardentes solis radii fulgerent, populum quasi septo interjecto protegeret, quod subter fuit obumbrans et tenui rore aerem fervefactum humectans; noctis verò tempore in ignem versa, jam inde à vesperâ usque ad solis ortum proprio lumine Israelitis lucidam quasi facem præferret.

33. Ad hanc et ipse Moyses respiciens, et populum apparitionem sequi docens, quando ad Mare Rubrum venerunt, (illuc nube deducente eos ad trajectionem) Ægyptiis cum omnibus copiis populum à tergo cingentibus, nec ullo ex periculis exitu illis usquam relicto, ab hostibus et aquâ interclusis, tunc rem quæ præ cæteris omnibus fidem excedit, Moyses operatus est, divinâ virtute incitatus. Ad litus enim descendens, virgâ mare percussit; hoc autem ictu scissum est, et, ut in vitro accidere solet, si fractio ei accidere incipit ex hac parte, in alteram extremitatem pervenit; sic toto illo mari in extremâ parte scisso per virgam, divisio quoque fluctuum ad oppositam ripam pervenit; et descendens in profundum

[c] ita b d f γίνεσθαι ed. [d] ὁδηγοῦσαν c [e] ita b d καθοδηγούσης a c καθηγουμένης ed. [f] + ὑπὸ f [g] τὸ om. a (sed à 1 m. superscr.) c
[h] ἠόνα a statim τῷ ὕδατι omisi auctorit. b d f tum post πλήσσει + μὲν f
[i] ita b d f πρὸς ed. mox ὑάλου a [j] ita codd. πέφυκε γίνεσθαι ed.
[k] ita codd. λάβῃ ed. statim κατ' εὐθεῖαν omisi jubb. b d f—εὐθείαν dant e g
[l] ita a b d e g καθ' ὃ ed.

176 * διετμήθη τὸ πέλαγος,[m] βύθιος ἦν ἐν ἀβρόχῳ καὶ ἡλιουμένῳ τῷ σώματι·[n] πεζῇ δὲ τὰς ἀβύσσους ἐν ξηρῷ[o] πυθμένι τῆς θαλάσσης διεξερχόμενος, οὐκ ἐδεδοίκει τὴν αὐτοσχέδιον ἐκείνην ἐκ κυμάτων τειχοποιΐαν, ἔνθεν καὶ ἔνθεν, τείχους δίκην, παραπεπηγυίας αὐτοῖς ἐκ πλαγίων τῆς ἅλμης.

34. Τοῦ δὲ Φαραὼ μετὰ τῶν Αἰγυπτίων συνεισπεσόντος ἐπὶ τὸ πέλαγος κατὰ τὴν καινοτομηθεῖσαν ἐκείνην ὁδὸν ἐν τοῖς ὕδασι, πάλιν συνάπτεται τὸ ὕδωρ τῷ ὕδατι[p] καί, ἀνακλυσθείσης
B πρὸς ἑαυτὴν τῆς θαλάσσης κατὰ τὸ πρότερον σχῆμα, μία τοῦ ὕδατος ἐπιφάνειά τε καὶ ὄψις γίνεται· ἤδη τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐπὶ τῆς πέραν ἠϊόνος τὸ πολύ τε καὶ σύντονον τῆς διὰ τοῦ πελάγους πορείας ἀναπαυόντων· ὅτε καὶ τὴν ἐπινίκιον ἦσαν ᾠδὴν[q] τῷ Θεῷ τῷ τὸ[r] ἀναίμακτον ὑπὲρ αὐτῶν ἐγείραντι τρόπαιον, πάντων πανστρατιᾷ τῶν Αἰγυπτίων, αὐτοῖς[s] ἵπποις καὶ ὅπλοις καὶ ἅρμασιν, ἀφανισθέντων ὑπὸ τοῦ ὕδατος.

35. Εἶτα πρόσεισιν[t] ἐπὶ τὰ πρόσω ὁ Μωϋσῆς, καὶ τριῶν ἡμερῶν ἄνυδρον διοδεύσας ὁδὸν, ἐν ἀμηχανίᾳ γίνεται, μὴ ἔχων
C ὅπως τοῦ στρατοῦ τὸ δίψος[u] παραμυθήσεται· ἦν γάρ τις λίμνη περὶ ἣν ἐστρατοπέδευσαν, θαλασσίου ὕδατος, μᾶλλον δὲ πικροτέρα[v] ἢ κατὰ θάλασσαν. ἐπεὶ οὖν, προσκαθήμενοι τῷ ὕδατι τῇ δίψῃ[w] τοῦ ὕδατος κατεφρύγοντο, Θεόθεν αὐτῷ συμβουλῆς γεγενημένης, ξύλον τι περὶ τὸν τόπον εὑρὼν, ἐμβάλλει τῷ ὕδατι· τὸ δὲ παραχρῆμα πότιμον ἦν, τοῦ ξύλου τῇ οἰκείᾳ δυνάμει τὴν τοῦ ὕδατος φύσιν εἰς ἡδονὴν ἐκ πικρίας μετακεράσαντος.

36. Τῆς δὲ νεφέλης μεταναστάσης ἐπὶ τὸ[x] πρόσω, κἀκεῖνοι[y]
D τῇ κινήσει τοῦ ὁδηγοῦντος συμμετανίσταντο· ἀεὶ τοῦτο ποιοῦντες· παυόμενοί τε τῆς πορείας ἐν ᾧπερ ἂν ἡ στάσις τῆς νεφέλης τὸ τῆς ἀναπαύσεως ἔδωκε σύνθημα, καὶ ἀπαίροντες πάλιν οὗπερ ἂν ἡ νεφέλη τῆς πορείας αὐτῶν ἀφηγήσατο.

37. Καταλαμβάνουσι δή,[z] τῷ ὁδηγῷ τούτῳ ἑπόμενοι, τόπον
(558) ὕδατι ποτίμῳ κατάρρυτον, δυοκαίδεκα[a] πηγαῖς ἀφθόνως περικλυζόμενον[b] ὕδατι[c] καὶ φοινίκων ἄλσει συσκιαζόμενον· ἑβδομήκοντα δὲ ἦσαν οἱ φοίνικες, ἀρκοῦντες καὶ ἐν ὀλίγῳ τῷ ἀριθμῷ

[m] σὺν παντὶ τῷ λαῷ + ed. repugnantibus b d f tum post ἀβρόχῳ b d + δὴ f + ποδὶ ed. + τε—nihil habent a c [n] καὶ + ed. repug. a b c d f tum δὲ accessit ex b d f [o] τῷ + ed. sed om. a b c d f mox διερχόμενος b διεξερόμενος f [p] τοῖς ὕδασι c [q] ᾠδὴν ἦσαν a alio ordine [r] ita a b c d f τότε ed. [s] καὶ omisi jub. codd. om. [t] ita a1 b c d πρόεισιν ed. tum τὸ pro τὰ f [u] τὴν δίψαν b d statim παραμυθήσηται ed. repugn. codd. omn. mox ἐστρατοπέδευσε a c [v] πικροτέρου a c

Moyses ubi discissum est mare, in alto fuit, sicco et insolato corpore; et, abyssos in arefacto maris fundo pedibus pertransiens, non extimuit mænia illa ex fluctibus repentè constructa, cùm hinc atque illinc, muri instar, aqua maris concrevit eis utrâque ex parte.

34. Pharaoh autem cum Ægyptiis per novam illam in aquis viam in mare ingresso, aqua iterum aquæ jungitur, et, redeunte in semet mari pristinumque recuperante statum, una rursus fit aquæ facies et species; Israelitis in opposito litore post longum et concitatum per maris medium transitum jàm se reficientibus; quando et carmen victoriale cecinerunt Deo qui incruentum adversùs hostem eorum vice trophæum erexerat; omnibus omninò Ægyptiis cum equis, armis et curribus, in aquâ interfectis et destructis.

35. Tum ulteriùs progreditur Moyses, triumque dierum inaquoso itinere confecto, in angustias redigitur, non inveniens quo sitim exercitûs solaretur. Erat namque lacus quidam, ad quem castra locârant aquæ marinæ, immò marinâ amarioris. Quia igitur, cùm prope aquam consedissent, siti aquæ torquerentur, Moyses divino monitus oraculo lignum quoddam, quod prope locum invenerat, immittit in aquam; quæ illico potabilis effecta est, ligno naturam aquæ ad dulcedinem ex amaritudine propriâ virtute transmutante.

36. Cùmque profecta est nubes, ii quoque motione ductricis simul profecti sunt; quod semper faciebant, iter supprimentes ubicunque statio nubis signum dedit cessationis, et castra iterum moventes ad quemcunque locum ubi nubes ducem se eis itineris præbuit.

37. Hunc autem ducem sequentes, nanciscuntur locum aquâ potabili irrigatum, duodecim fontium copiosè madefactum aquâ, et nemore palmarum obumbratum: septuaginta autem erant palmæ, quibus

[w] ita a b c d e f τῇ δίψει g τῷ δίψει ed. tum κατεφρύγοντο a b c d e1 (ni fallor) f κατεφλύγοντο e2 κατεφλέγοντο ed. [x] ita a b c d τὰ ed.
[y] ἐπὶ quod + ed. om. a b c d f [z] ita b d e g δὲ ed. τοίνυν a c
[a] ita a d e f δύοκαίδεκα b g δὢκαίδεκα c δυοδεκαίδεκα ed. tum ἀφθόνῳ a c d
[b] περικλυζόμεναι a1 [c] ὕδατι ad συσκιαζόμενον accessit ex codd. omn.—ὕδατι om. e g ὕδατος dat f statim φοινικῶν g

πολὺ ποιῆσαι τοῖς ὁρῶσι τὸ θαῦμα,[d] τῷ ὑπερέχειν κατὰ τὸ κάλλος τε[e] καὶ τὸ μέγεθος.

38. Πάλιν κἀκεῖθεν ὁ ὁδηγὸς,[f] ἡ νεφέλη, πρὸς ἕτερον ἄγει τόπον τὸν στρατὸν ἀναστήσασα· ἔρημος δέ τις οὗτος ἦν, ἐν αὐχμηρᾷ καὶ διακεκαυμένῃ[g] τῇ ψάμμῳ, μηδεμιᾶς ὑδάτων
177 ἰκμάδος ὑπονοτιζούσης τὸν χῶρον· ἐν ᾧ πάλιν τὸν λαὸν * τοῦ δίψους καταπονήσαντος,[h] πέτρα τις ἐπὶ γεωλόφου ῥάβδῳ πληγεῖσα παρὰ τοῦ Μωϋσέως, ὕδωρ ἐκδίδωσιν ἡδύ τε καὶ πότιμον καὶ τῆς χρείας τοῦ τοσούτου στρατοῦ[i] δαψιλέστερον.

περὶ τοῦ μάννα—c
39. Ἔνθα δὴ καὶ, τῆς παρασκευῆς τῶν τροφῶν ἐκλιπούσης[j] ἣν ἐξ Αἰγύπτου πρὸς τὴν ὁδοιπορίαν[k] ἐπεσιτίσαντο, καὶ λιμῷ τοῦ λαοῦ πιεζομένου, γίνεται τὸ πάντων ἀπιστότατον θαῦμα, οὐκ ἐκ γῆς κατὰ τὸ νενομισμένον αὐτοῖς τῆς τροφῆς φυομένης[l] ἀλλ' ἄνωθεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ δροσοειδῶς καταρρεούσης· δρόσος γὰρ αὐτοῖς ἐπεχεῖτο κατὰ τὸν ὄρθρον, τροφὴ δὲ τοῖς ὑποδεχομένοις ἡ
B δρόσος ἐγίνετο· τὸ γὰρ ἐπιχεόμενον οὐ ῥάνις ὑδατώδης ἦν, καθώς
ὁποῖον ἦν τὸ μάννα—b d
ἐστι σύνηθες[m] ἐν δρόσῳ γίνεσθαι, ἀλλ' ἀντὶ σταγόνων θρόμβοι τινὲς κρυσταλλοειδεῖς τὸ εἶδος,[n] κατὰ τὸ σχῆμα[o] τοῦ κορίου σπέρματος σφαιρωθέντες, κατέρρεον, ὧν ἡ γεῦσις τὴν τοῦ μέλιτος ἡδονὴν ὑπεκρίνετο.

40. Τούτῳ δὲ τῷ θαύματι συνεθεωρεῖτο καὶ τὸ[p] ἕτερον· τὸ πάντας ἐπὶ[q] συλλογὴν ἐξιόντας, ἐν διαφόροις (ὡς εἰκὸς) ἡλικίαις τε καὶ δυνάμεσι, μήτε πλέον μήτε ἔλαττον[r] ἕτερον ἑτέρου κατὰ τὴν τῆς δυνάμεως διαφορὰν συγκομίσασθαι,[s] ἀλλὰ μετρεῖσθαι τῇ ἑκάστου χρείᾳ τὸ συναγόμενον, ὡς μήτε τὸν δυνατώτερον[t] πλέον ἔχειν μήτε ἐλαττοῦσθαι τῆς ἰσομοιρίας τὸν ἀσθενέστερον.

C 41. Πάλιν ἐπὶ τούτῳ ἕτερον θαῦμα ἡ ἱστορία φησὶν, ὅτι τὸ πρὸς ἡμέραν ἕκαστος κομιζόμενοι,[u] οὐδὲν εἰς τὴν ἑξῆς ἀπετίθεντο· τῷ δὲ φειδωλίᾳ τινὶ πρὸς τὴν ὑστεραίαν[v] ἐκ τῆς παρούσης τροφῆς ταμιεύσαντι, ἄχρηστον ἦν εἰς[w] τροφὴν τὸ ἀπόθετον, εἰς σκωλήκων φύσιν μεταποιούμενον.

42. Πρόσεστί τι καὶ ἄλλο τῇ περὶ[x] τῆς τροφῆς ταύτης ἱστορίᾳ παράδοξον· τῶν γὰρ τῆς ἑβδομάδος ἡμερῶν τῆς μιᾶς κατά τινα λόγον μυστικὸν[y] ἀπραξίᾳ τετιμημένης, ἐν τῇ πρὸ

[d] τὸ θ. τοῖς. ὁρ. a c statim τὸ pro τῷ c f et ὑπερέχειν b d f ὑπεραίρειν ed. [e] τε expunct. a 2 tum ante μέγεθος + τὸ c e f g [f] ὁ ὁδηγὸς om. a c [g] ita a b c d f διακεκαλυμμένῃ ed. mox ἰκμάδος ὑδάτων a c alio ordine [h] καταπονέσαντος b d f [i] ita a b c d λαοῦ ed. [j] ita d f ἐκλειπούσης a b ἐπιλιπούσης ed. ἐπιζητούσης g in textu [k] πορείαν b d [l] ita a b c d f φαινομένης ed. [m] ita iidem codd. σύνηθές ἐστιν ed. [n] τὸ εἶδος om. f [o] εἶδος b d e in textu statim ὃ ἀγροικικῶς λέγεται

etsi numero non ita multis, multa admiratio videntibus concitabatur, eò quòd et pulchritudine et proceritate excellerent.

38. Hinc rursùs ductrix illa nubes excitavit, aliumque in locum deduxit exercitum. Erat autem hic locus quidam desertus, cum arenâ siccâ et adustâ, nullo aquarum humore regionem madefaciente; in quâ cùm iterum sitis populum affligeret, saxum quoddam super colle, virgâ percussum à Moyse, aquam edidit dulcem potabilemque et quæ necessitudinem tanti exercitûs plusquam sufficeret.

39. Hìc autem, cùm commeatus quem exeuntes ab Ægypto adduxerant ad itinerationem deficeret, et fame populus premeretur, miraculum fit quod præ cæteris est incredibile; non enim à terrâ (ut solet) ipsis quæ victum præstabant oriebantur, sed de cœlo quotidie roris instar defluebant. Scilicet, sub crepusculum sparsim ros diffundebatur, cibus autem legentibus ros fiebat; quod enim diffundebatur non erat stillicidium aqueum, sicut in rore fieri solet, sed loco guttarum crystallini grumuli, in coriandri seminis formam conglobati, descendebant; quorum sapor dulcedinem mellis referebat.

40. Huic miraculo accedebat et aliud spectandum; cùm enim omnes ad colligendum exibant, nec pari, credo, inter se ætate nec viribus æqualibus, tamen alter altero nec plus neque minus, pro virium differentiâ reportabat, sed quod collectum est usui uniuscujusque conveniebat, ut neque qui validior esset supra modum abundaret, neque infirmior æquali portione excideret.

41. Iterum aliud miraculum historia insuper habet, quòd scilicet quisque colligens quod uni diei sufficiebat, nihil in crastinum reservabat: si quis autem parsimoniâ quâdam in posterum aliquid quotidiani cibi reservâsset, inutile ad cibum fuit penus, in vermium naturam transmutatum.

42. Accedit et aliud insolitum et mirum narrationi de hoc victu. Nam cùm ex hebdomadæ diebus una, mysticâ quadam ratione, cessatione ab operibus tunc honoraretur, pridie ejus (licèt imber

κολίανδρον + ed. e in mg g in mg repug. codd. cæt. et Trapez. tum κορείου f
[p] τὸ om. a c [q] τὴν omisi auctor. b d f [r] ita a c e f g μήτε ἔλαττον μήτε πλ. b d alio ord. μήτε πλέον om. ed. [s] ita a1 b c d f συγκομίζεσθαι ed. [t] τὸ omisi auct. b d f [u] ita codd. κομιζόμενος ed. tum τὸ pro τὴν d et ἀπετίθοντο b d g [v] ὑστεραίαν (b ὑστερέαν) accessit ex codd. [w] ita a b c d πρὸς ed. [x] ita codd. et mg ed. Raph. παρὰ ed. [y] μυστικὸν om. b d

D αὐτῆς ἡμέρᾳ, τῆς ἴσης ὡς πρὸς τὸν ἔμπροσθεν χρόνον γινομένης
ἐπιρροῆς καὶ τῆς τῶν συλλεγόντων [z] προθυμίας τὸ ἶσον ἐχούσης,
διπλάσιον εὑρίσκετο τοῦ συνήθους μέτρου τὸ συναγόμενον· ὡς
ἂν μηδεμίαν ἔχοιεν ἀφορμὴν, τῇ τῆς τροφῆς ἀνάγκῃ, παραλύειν
τῆς ἀπραξίας τὸν νόμον· ἐν ᾧ δὴ καὶ πλέον ἡ Θεία [a] ἐδείκνυτο
δύναμις, ὅτι, ταῖς ἄλλαις ἡμέραις ἀχρειουμένου τοῦ περισσεύ-
οντος,[b] ἐν μόνῃ τῇ πρὸ τοῦ σαββάτου παρασκευῇ (τοῦτο γὰρ [c]
d d χθεσίνον ἄχρηστον μάταιον—d ὄνομα τῇ ἀπράκτῳ ἡμέρᾳ) τὸ ταμιευθὲν ἀδιάφθορον ἔμενεν,[d] ὡς
κατ' οὐδὲν εἶναι τοῦ προσφάτου δοκεῖν ἑωλότερον.[d d]

περὶ πολέμου—c 43. Εἶτα πόλεμος αὐτοῖς συγκροτεῖται πρός τι ἔθνος ἀλλό-
178 φυλον· * Ἀμαληκίτας δὲ τοὺς κατ' αὐτῶν τότε συστάντας
ὀνομάζει ὁ λόγος· καὶ τότε πρῶτον εἰς παράταξιν τὸ Ἰσραηλι-
τικὸν ἐξοπλίζεται [e]—οὐ πανστρατιᾷ πάντων συγκινηθέντων [f] ἐπὶ
f f κατ' ἐπιλογήν—d τὴν μάχην, ἀλλ' ἀριστίνδην [f f] ἐξειλεγμένων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς
λογάδων ἀναδεξαμένων τὸν πόλεμον. ἐν ᾧ πάλιν καινὸν ἔδειξε
στρατηγίας τρόπον ὁ Μωϋσῆς. τοῦ γὰρ Ἰησοῦ, ὃς μετὰ τὸν
Μωϋσέα τοῦ λαοῦ καθηγήσατο, τότε τοῖς Ἀμαληκίταις τὸν
στρατὸν ἀντεξάγοντος,[g] ἔξω τῶν ὅπλων ὁ Μωϋσῆς ἐπί τινος
γεωλόφου σκοπιᾶς [h] πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀναβλέπει, συνεστώτων
B ἑκατέρωθεν αὐτῷ δύο τῶν ἐπιτηδείων. τότε τοιοῦτον ἐν [i] τοῖς
γινομένοις θαῦμα παρὰ τῆς ἱστορίας ἀκούομεν· εἰ μὲν ἐπῆρε
πρὸς [j] οὐρανὸν τὰς χεῖρας ὁ Μωϋσῆς, ἐπερρώννυτο κατὰ τῶν
ἐχθρῶν τὸ ὑπήκοον, εἰ δὲ καθῆκεν, ἐνεδίδου καὶ ὁ στρατὸς τῇ
τῶν ἀλλοφύλων ὁρμῇ· ὃ δὴ συνέντες [k] οἱ παρεστῶτες αὐτῷ,
βαρείας τε καὶ δυσκινήτους ἔκ τινος κεκρυμμένης αἰτίας τὰς
τοῦ Μωϋσέως [l] χεῖρας γεγενημένας, ἑκατέρωθεν ὑποβάντες [m]
ὑπήρειδον· ἐπεὶ δὲ ἀσθενέστεροι ἦσαν ἢ [n] ὥστε ἀνέχειν αὐτὸν ἐν
ὀρθίῳ τῷ σχήματι, λίθῳ τὴν καθέδραν αὐτοῦ ὑπερείσαντες,
C οὕτως εἰς οὐρανὸν ἐπαίρειν τὸν Μωϋσέα δι' ἑαυτῶν τὰς χεῖρας
ἐποίησαν· οὗ γενομένου, ἡττᾶται κατὰ κράτος [o] ὑπὸ τῶν
Ἰσραηλιτῶν τὸ ἀλλόφυλον.

44. Ἐπὶ δὲ τοῦ αὐτοῦ τόπου τῆς νεφέλης μενούσης ἣ καθ-
ηγεῖτο τοῦ λαοῦ τῆς πορείας,[p] ἀνάγκη πᾶσα ἦν, μηδὲ τὸν λαὸν
μετανίστασθαι, μηδενὸς ὄντος τοῦ καθηγουμένου πρὸς τὴν μετ-
ανάστασιν. οὕτω [q] δὲ αὐτοῖς ἀμογητὶ τῆς πρὸς τὸ ζῆν ἀφθονίας [r]

[z] ita a b c d f g συλλεγέντων ed. tum τὸ ἶσον ἐχούσης τῆς τῶν συλλ. προθ. f—ἶσον e f g ἴσον ed. mox ηὑρίσκετο a c e g [a] θεῖα e statim διεδείκνυτο a c
[b] περισσεύματος b d [c] γὰρ] τὸ a [d] ita a ex corr. b c d e g ἔμεινεν ed.
[e] ἐξωπλίζετο c tum πανστρατιὰ e [f] κινηθέντων f [g] ἀντεπάγοντος f
[h] ita a c f σκοπ. γεωλ. ed. alio ord. statim ἐπὶ pro πρὸς f [i] ita a b c d f

tunc haud major, neque majus studium colligentium) quod comparatum est duplum usitatæ quantitatis inventum est; ut nequid excusationis haberent necessitate victûs, quare legem de requie violarent. In quo quidem etiam magis Divina potentia elucescebat; nam, cùm reliquis diebus quod supererat corrumperetur, tantùm in sabbati parasceve (hoc enim nomen otiosæ illi diei) quod reconditum est incorruptum permansit, ita ut recentiori nihil rancidius videretur.

43. Bellum deinde adversùs gentem alienigenam illis exarsit. Amalecitas autem qui tunc contra eos congressi sunt historia nominat: et tunc primùm Hebræi in aciem armati sunt—non omnibus ad unum in militiam descriptis, sed qui pro virtute electi et qui in eis præstantissimi sunt bellum suscipientibus. In quo iterum novo belli gerendi modo insuetoque usus est Moyses. Josue enim, qui post Moysis obitum gubernacula populi suscepit, contra Amalecitas exercitum tunc ducente, Moyses ipse extra prælium in colle quodam altiore ad cœlum oculos attollit, duobus famulorum ex utraque parte assistentibus; quando historia tale prodigium accidisse narrat: si quando in cœlum manus Moyses elevavit, contra inimicum subditi invalescebant; si autem manus demisit, impetui hostium cesserunt alienigenarum: quod intelligentes qui ei ministrabant, manus Moysis, ex occultâ quadam causâ graviores factas et motu difficiles, ex utroque latere subeuntes sustentabant: et quia imbecilliores erant quàm ut eum arrectum possent sustinere, lapide illi in sedem supposito, sic Moysen in cœlum manus suâ ipsorum operâ levare fecerunt. Quo facto fusi omninò fugatique ab Israelitis sunt alienigenæ.

44. Cùm autem eodem in loco nubes maneret quæ populo viæ dux erat, necesse planè fuit ipsum quoque populum haud aliò commigrare, cùm nullus erat dux migrationis. Et sic, cùm ad victum illis absque

ὅτε τ. ἐπὶ ed. tum γενομένοις f [j] εἰς f [k] συνιέντες b d [l] ita a b c d τοῦ Μω. τὰς ed.—τὰς om. f [m] ὑποδύντες f statim ἐπήρειδον d statim ἐπειδὴ a c pro ἐπεὶ [n] ἢ om. b d [o] ita a b c d f κατὰ χρ. ἡττ. ed. [p] τῆς πορείας] πρὸς τὴν πορείαν a c [q] ita a b c d μετάστασιν οὕτως ed.—οὔ τις pro οὕτω g [r] ita codd. εὐπορίας ed.

παρούσης, ἄνωθεν μὲν[s] τοῦ ἀέρος ἕτερον αὐτοῖς ὕοντος ἄρτον,
κάτωθεν δὲ τῆς πέτρας τὸ ποτὸν παρεχούσης· τῆς δ' αὖ[t]
νεφέλης τὴν ὕπερθεν αἰθρίαν θεραπευούσης, ὡς καὶ τοῦ θάλπους
D διατείχισμα γίνεσθαι[u] τῇ ἡμέρᾳ, καὶ τῇ νυκτὶ λύειν τὸν ζόφον
ἐν αὐγῇ τινι πυροειδεῖ καταλάμπουσαν, ἄλυπος αὐτοῖς ἦν ἡ
κατὰ τὴν ἔρημον ἐκείνην ἐν τῇ ὑπωρείᾳ τοῦ ὄρους διατριβὴ καθ'
ἣν ἵδρυτο τὸ στρατόπεδον.

45. Ἐν τούτῳ δὲ καί τινος[v] ἀπορρητοτέρας μυήσεως ὁ
Μωϋσῆς καθηγεῖτο, αὐτῆς τῆς Θείας δυνάμεως διὰ τῶν ὑπὲρ
λόγον θαυμάτων τόν τε λαὸν πάντα καὶ αὐτὸν τὸν καθηγεμόνα
μυσταγωγούσης· ἡ δὲ μυσταγωγία τοῦτον ἐπετελεῖτο[w] τὸν
τρόπον· προείρητο τῷ λαῷ, τῶν τε ἄλλων μολυσμάτων ἐκτὸς
εἶναι πάντων ὅσα περί τε[x] σῶμα καὶ ψυχὴν καθορᾶται, καὶ
περιρραντηρίοις τισὶν ἀφαγνίσασθαι, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ γάμου
ἐν ῥητῷ τινι ἡμερῶν ἀριθμῷ[y] καθαρεῦσαι, ὡς πάσης ἐμπαθοῦς
179 τε καὶ σωματικῆς διαθέσεως ἐκπλυθέντα,* καθαρὸν πάθους
προσβῆναι τῷ ὄρει μυηθησόμενον· Σινὰ[z] δὲ ἦν τοῦ ὄρους
τοὔνομα, ὃ μόνοις ἀνείθη[a] τοῖς λογικοῖς εἰς ἐπίβασιν καὶ[b] τοῖς
παντὸς ἀφαγνισθεῖσι μιάσματος· φυλακὴ δὲ πᾶσα ἦν καὶ προ-
(559) μήθεια, τοῦ μηδὲν τῶν ἀλόγων ἐπιβατεῦσαι τοῦ ὄρους, εἰ δέ που
καὶ γένοιτο, καταλευσθῆναι παρὰ τοῦ λαοῦ πᾶν ὅ,τι περ ἂν[c] ἦν
τῆς ἀλόγου φύσεως κατὰ τὸ ὄρος φαινόμενον. Εἶτα τὸ ἐναέριον
φῶς ἐκ[d] καθαρᾶς αἰθρίας ζόφῳ κατεμελαίνετο, ὡς ἀόρατον
γενέσθαι τὸ ὄρος, ἐν κύκλῳ τῷ γνόφῳ[e] διειλημμένον· πῦρ τε[f] ἐκ
B τοῦ γνόφου διαφαινόμενον φοβερὰν ἐποίει τοῖς ὁρῶσι τὴν ὄψιν,
πανταχόθεν τὴν περιοχὴν τοῦ ὄρους ἐπιβοσκόμενον,[g] ὡς καὶ
καπνῷ διὰ τῆς τοῦ πυρὸς περιδρομῆς[h] ἅπαν τὸ φαινόμενον
h h ὑποκαίεσθαι — d
ὑποτύφεσθαι.[h h] ἡγεῖτο δὲ τοῦ λαοῦ ὁ Μωϋσῆς πρὸς τὴν ἄνοδον,[i]
οὐδὲ αὐτὸς θαρσῶν[j] τὸ ὁρώμενον ἀλλὰ κατεπτηχὼς τὴν ψυχὴν
k k σειόμενος, δονούμενος — b d
ὑπὸ δέους καὶ τὸ σῶμα τῷ φόβῳ κραδαινόμενος,[k] [kk] ὡς μηδὲ
πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας τὸ πάθος τῆς ψυχῆς ἐπικρύπτεσθαι,
ὁμολογεῖν τε πρὸς αὐτοὺς τὸ καταπεπλῆχθαι[l] τοῖς φαινομένοις
C καὶ μὴ ἀτρεμεῖν[m] τῷ σώματι· ἦν γὰρ οὐ τὸ φαινόμενον[n] τοιοῦτο
μόνον οἷον ἔκπληξιν τῇ ψυχῇ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐμποιῆσαι,

[s] μὲν om. b d tum ἕτερον a b c d ἕτοιμον ed.—ἕτερον αὐτοῖς] τὸν f qui et ἄρτον ὕοντος alio ord. habet tum δὲ om. b d statim τὸ πο. τῆς πέτ. a c f [t] δ' αὖ] δὲ f τε a c tum ὕπερθεν b d f ὕπαιθρον ed. [u] ita a b c d f γενέσθαι ed. tum τὴν νύκτα b d [v] αὐτοῖς + ed. sed om. b d f [w] ita a c f ἐπιτελεῖτο b ἐπιτελεῖ d ἐπιτελεῖται ed. tum εἴρηται b d [x] ita codd. τὸ ed. [y] ἀριθ. ἡμερῶν c alio ord. mox ἐκπλυνθέντα a2 [z] ita a b d f σινᾶ ed. tum τὸ τοῦ ὄρους ὄνομα a τοῦ ὄρους τὸ ὄνομα c f [a] ἀνίθη a2 νενομοθέτητο f statim κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον +

labore cuncta suppeterent, desuper aere novum illis panem pluente, ab infrà verò rupe potum præbente; nube quoque omnem cœli molestiam mitigante, sic ut interdiu æstus arceret, et noctu flammeo quodam fulgore splendens tenebras dissiparet; sine molestiâ in desertâ illâ regione montibus subjacente degebant in quâ exercitus castra posuerat.

45. Nunc autem et in aliquem occultiorem initiationem duxit eos Moyses, ipsâ Dei virtute per prodigia ineffabilia non solùm populum universum sed et ejus præfectum ipsum mysteria docente. Hæc autem mystagogia hoc modo perficiebatur:—populo prænunciatum est ut ab omnibus aliis inquinamentis liberi sint et quæ ad corpus et quæ ad animam pertinent, et lustrationibus quibusdam se purificent, et etiam à coitione cum uxoribus certo quodam dierum numero abstineant; ut omni vitiosâ et corporali affectione purgati, mundi à passione accedant ad montem ut initientur. Sinai autem erat nomen montis, qui solummodo ratione utentibus et eis qui ab omni pollutione purificati essent patebat ad ascensionem; vigilantiâ autem omni et curâ cautum est, nequid brutorum montem conscendat; quod si fortè usquam accidisset, lapidibus à populo obrui statutum est quicquid irrationalis naturæ juxta montem apparuisset. Deinde lux atmospherica ex purâ serenitate tenebris obscurata est, ita ut mons invisibilis evaserit, caligine undique circumdatus; ignis quoque è mediâ caligine exsiliens terribile prospicientibus reddidit spectaculum, ubique montis ambitum depascens, ita ut per discursionem ignis omne quod videbatur fumo repletum sit. Moyses quoque populo ducem se præbuit ad ascensionem, nec tamen ipse impavidus circa quod videbatur, sed mente consternatus per metum et in corpore timore contremiscens, ita ut animæ emotio nec Israelitas lateret, sed confiteretur illis se per visa perculsum esse et corpore non intrepidum. Non erat enim visio ejusmodi ut solùm per oculos stuporem animæ immitteret, sed et

ed. et Trapez. sed omisi auct. b d f [b] τούτων τοῖς ἀνδράσι μόνοις καὶ τούτων πάλιν + ed. et Trapez. sed omisi auct. b d f [c] ἂν om. a c f tum ἢ pro ἦν f [d] ἐκ om. b d [e] ζόφῳ c [f] δὲ b d [g] ὑποβοσκόμενον c περιβοσκόμενον f [h] ita a b c d f ὑποδρομῆς ed. tum ὁ Μω. τοῦ λαοῦ a alio ord. [i] εἴσοδον c statim οὔτε pro οὐδὲ a c [j] ita a b c d f θαρρῶν ed. [k] ita a b c d f συγκραδαινόμενος ed. [l] κατεπτοχέναι f [m] ἐν omisi auct. a b c d [n] ita a b c d f τὸ φαι. οὐ ed. al. ord. statim τοιοῦτο b d f τοιοῦτον ed. tum μόνον τοιοῦτον a c ord. mut.

ἀλλὰ καὶ[o] διὰ τῆς ἀκοῆς εἰσεχεῖτο[p] τὰ φοβερὰ, φωνῆς ἄνωθεν
καταπληκτικῶς ἐπιρρηγνυμένης ἐφ' ἅπαν τὸ ὑποκείμενον· ἧς
χαλεπὴ μὲν καὶ ἡ πρώτη προσβολὴ καὶ ἀκοῇ πάσῃ δυσάντητος[q]
ἦν, ἐν ὁμοιότητι μὲν τῆς τῶν ἄλλων[r] σαλπίγγων ἠχῆς γινομένη,
παριοῦσα δὲ τῷ βαρεῖ[s] καὶ καταπληκτικῷ τῆς φωνῆς ἅπαν[t]
τοιοῦτον ὑπόδειγμα, φοβερωτέρα δὲ προϊοῦσα ἐγίνετο,[u] ἀεὶ διὰ
D προσθήκης τὸν ἦχον αὐτοῖς[v] ἐπαύξουσα· ἡ δὲ φωνὴ αὕτη ἔναρ-
θρος ἦν, Θείᾳ δυνάμει δίχα τῶν φωνητικῶν ὀργάνων τοῦ ἀέρος
διαρθροῦντος τὸν λόγον· ἣν δὲ ὁ λόγος οὐκ εἰκῇ διαρθρούμενος
ἀλλ' ἐνομοθέτει[w] Θεῖα διατάγματα· καὶ ἡ μὲν φωνὴ προϊοῦσα,
δι' ἐπιδόσεως ηὔξετο, καὶ ὑπερήχει[x] ἑαυτὴν ἡ σάλπιγξ, τὰς
προλαβούσας φωνὰς ἀεὶ ταῖς ἐφεξῆς ὑπερβάλλουσα.

46. Ὁ δὲ λαὸς ἅπας ἥττων ἦν ἢ ὥστε ἀνέχεσθαι τὸ φαινό-
μενόν τε καὶ ἀκουόμενον·[y] διὸ καὶ κοινὴ παρὰ πάντων αἴτησις
προσάγεται τῷ Μωϋσῇ, δι' ἐκείνου μεσιτευθῆναι τὸν λόγον,[z] ὡς
οὐκ ἀπιστήσοντος τοῦ λαοῦ, Θεῖον εἶναι παράγγελμα πᾶν
ὅ,τι περ[a] ἂν ᾖ παρ' ἐκείνου κατὰ τὴν ἄνωθεν διδασκαλίαν[b]
παραγγελλόμενον. πάλιν[c] οὖν πρὸς τὴν ὑπώρειαν πάντων κατα-
180 δραμόντων, μόνος ὑπελείφθη ὁ * Μωϋσῆς, τὸ ἐναντίον ἢ ὅπερ
εἰκὸς[d] ἦν ἐφ' ἑαυτοῦ δείξας· τῶν γὰρ ἄλλων ἁπάντων ἐν τῇ
κοινωνίᾳ τῶν μετεχόντων[e] μᾶλλον θαρρούντων τὰ φοβερὰ, οὗτος
μονωθεὶς τῶν συμπαρόντων[f] θαρσαλεώτερος ἦν, ὡς ἐκ τούτου
δῆλον γενέσθαι,[g] μὴ ἴδιον αὐτοῦ πάθος τὸν φόβον εἶναι ᾧ κατ'
ἀρχὰς συνεσχέθη,[h] ἀλλὰ διὰ[i] τοὺς κατεπτηχότας κατὰ συμ-
πάθειαν ταῦτα παθεῖν. ἐπειδὴ τοίνυν, οἱόν τινος ἄχθους τῆς
δειλίας τοῦ λαοῦ γυμνωθεὶς, ἐφ' ἑαυτοῦ[j] ἦν, τότε καὶ αὐτοῦ
κατατολμᾷ τοῦ γνόφου, καὶ ἐντὸς τῶν ἀοράτων γίνεται, μηκέτι
B τοῖς ὁρῶσι φαινόμενος·[k] πρὸς γὰρ τὸ ἄδυτον τῆς Θείας μυστα-
γωγίας παραδυεὶς, ἐκεῖ τῷ ἀοράτῳ συνῆν, μὴ ὁρώμενος· διδάσκων
(οἶμαι) δι' ὧν ἐποίησεν, ὅτι δεῖ τὸν μέλλοντα συνεῖναι[l] Θεῷ
ἐξελθεῖν πᾶν τὸ φαινόμενον καὶ,[m] ἐπὶ τὸ ἀόρατόν τε καὶ
ἀκατάληπτον τὴν ἑαυτοῦ διάνοιαν, οἷον ἐπί τινα ὄρους κορυφὴν,

[o] καὶ accessit ex a b c d f [p] ita a c e f εἰσεχεῖται g εἰσηχεῖτο ed. ἐν ἧς ἠχεῖτο b d [q] ita a b c d f δυσέντευκτος ed. tum ὁμοιώματι a c g [r] ἄλλων accessit ex a b c d tum γινομένη a b c d e g γιγνομένη ed. [s] ita a b c d f τορῷ e g φοβερῷ ed. [t] + ὑπερβαίνουσα b d + τὸ a c [u] ita a c e f g ἐγένετο b d ἐγίγνετο ed. tum post ἀεὶ ed. + πρὸς τὸ καταπληκτικώτερον repugn. a b c d f [v] ita a1 ex corr. b c d f αὐτῆς ed. statim ἐπαύξουσα b d f ἐπιτείνουσα ed. [w] τὰ + ed. repugn. a b c d f tum διατάγματα b d f διδάγματα ed. [x] ὑπερήχῃ b d [y] τῶν φαινομένων τε καὶ ἀκουομένων f [z] ita a b c d νόμον ed. tum ἀπιστήσαντος b (sed corr. à pr. m.) c g [a] ὅπερ f [b] + τῷ λαῷ c [c] πᾶσιν f mox καταδραμούντων

per aures terribilia infunderentur, voce desuper terribiliter erumpente in cuncta subjecta locorum spatia; cujus et primus impetus molestus et cujusvis auribus intolerabilis, ad similitudinem sonitûs aliarum tubarum factus, (licèt omne tale exemplum gravitate et terrore cantûs excedebat) sed quantò magis progrediebatur tantò terribilior evasit, semper per accessionem sonum illis adaugens: vox autem illa fuit articulata; aer enim absque vocalibus instrumentis articulatim divinâ virtute formavit orationem: itaque oratio non erat fortuita et inconsulta sed divina statuta præcipiebat; sonitus verò progressu temporis per incrementum augebatur, et tuba seipsam exsuperavit, priores strepitus succedentibus semper exsuperans.

46. Toti autem populo vires defuerunt, ita ut quod visum et auditum fuit sustinere non posset; communis igitur ab omnibus petitio Moysi affertur, ut per ipsius mediationem lex traderetur, quasi populus non ambigeret, Divinum fore præceptum omne quicquid ex cœlesti institutione ab illo esset tradendum. Omnibus ergo ad radicem montis iterum descendentibus, solus relinquitur Moyses, monstrans in seipso aliud quoddam quàm consentaneum erat; nam cùm cæteri omnes in societate sodalium plus audent in terribilia, ille derelictus solus ab circumstantibus, magis fuit intrepidus; ita ut ex hoc pateret, non propriam sui passionem fuisse timorem quo in principio oppressus est, sed propter mente consternatos per commiserationem ea pati. Quando igitur, quasi onus quoddam timorem populi deposuisset ac sui compos factus esset, tunc etiam in ipsam caliginem audacter ingreditur, et inter invisibilia versatur, non ampliùs ab intuentibus visus: nam divinæ initiationis aditum ingressus, illic cum invisibili versabatur, ipse non conspectus; docens nos (ut mihi videtur) per ea quæ gessit, eum qui velit conversari cum Deo, oportere omne quod videtur transcendere, et ad invisibile atque incomprehensibile quasi ad quandam montis summitatem

ed. repugn. a b c d e f g [d] ita a b c d f ἐκεῖνος ed. [e] ita b d f συμμετεχόντων ed. συμμετασχόντων c [f] ita a b c d συμπαρεστώτων f συνεστώτων ed. statim θαρραλεώτερος ed. repugn. a b c d f [g] τὸ quod + ed. om. a b c d f
[h] συνέχειν a 1 ni fallor συνείχετο a (ex corr. à pr. m.) c [i] τὴν πρὸς omisi auct. b d f ex quibus accessit quod seq. κατὰ; paulo pòst δουλείας pro δειλίας c
[j] ἑαυτὸν b d [k] πρὸς ad μὴ ὁρώμενος uncis includit ed. sed exhibent omnes codd. "Hæc in editione Græcâ Raphelengii quadrato inclusa inserebantur textui ex codice R. in quibus emendandum ex ms. V. ἄδυτον et παρεισδὺς." Fronto Duc. mox ἄδυτον codd. omn. et Trapez. ἄρρητον ed. tum νομοθεσίας b d pro μυσταγωγίας et statim παραδὺς a c [l] συνιέναι a c [m] καὶ om. a c

ἀνατείναντα,[n] ἐκεῖ πιστεύειν εἶναι τὸ Θεῖον ἐν ᾧ[o] οὐκ ἐφικνεῖται
ἡ κατανόησις.

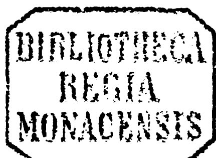
47. Γενόμενος δὲ ἐν ἐκείνῳ, δέχεται[p] Θεῖα προστάγματα·
ταῦτα δὲ ἦν ἀρετῆς διδασκαλία, ἧς τὸ κεφάλαιον ἄρα ἐστὶν[q]
C εὐσέβεια καὶ τὸ τὰς πρεπούσας ὑπολήψεις περὶ τῆς Θείας
φύσεως ἔχειν, ὡς ὑπέρκειται παντὸς γνωριστικοῦ[r] νοήματός τε
καὶ ὑποδείγματος, οὐδενὶ τῶν γινωσκομένων ὁμοιουμένη· καὶ
κελεύεται[s] πρὸς μηδὲν τῶν καταλαμβανομένων ἐν ταῖς περὶ
τὸ Θεῖον[t] ὑπολήψεσι βλέπειν μηδέ τινι τῶν ἐκ καταλήψεως
γινωσκομένων ὁμοιοῦν τὴν τοῦ παντὸς ὑπερκειμένην Φύσιν,
ἀλλὰ τὸ εἶναι πιστεύοντα,[u] τὸ οἷον ἢ ὅσον ἢ ὅθεν ἢ ὅπως ἐστὶν
ἀζήτητον ἐᾶν, ὡς ἀνέφικτον.

48. Προστίθησι[v] δὲ ὁ λόγος καὶ ὅσα τοῦ ἤθους ἐστὶ κατ-
ορθώματα, γενικοῖς[w] καὶ ἰδιάζουσι νόμοις τὴν διδασκαλίαν
ποιούμενος· γενικὸς[x] μὲν γὰρ[y] πάσης ἀδικίας ἀναιρετικὸς νόμος
D ἐστὶ, τὸ δεῖν ἀγαπητικῶς πρὸς τὸν[z] ὁμόφυλον ἔχειν· οὗ κυρω-
θέντος, πάντως κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἕψεται[a] τὸ μηδὲν κακὸν
μηδένα κατὰ τοῦ πέλας ἐργάζεσθαι· ἐν δὲ τοῖς[b] καθ' ἕκαστον,
ἥ τε περὶ τοὺς γεγεννηκότας τιμὴ διηγόρευται καὶ ὁ κατάλογος
τῶν ἀπηγορευμένων πλημμελημάτων ἠρίθμηται.

ἔκφρασις τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου—c περὶ τῆς σκηνῆς—b d

49. Τούτοις δὲ τοῖς[c] νόμοις οἱονεὶ προκαθαρθεὶς τὴν διάνοιαν,
ἐπὶ τὴν τελειοτέραν[d] μυσταγωγίαν παράγεται, σκηνῆς αὐτῷ[e]
ἀθρόως ἐκ Θείας δυνάμεως προδειχθείσης· ἡ δὲ σκηνὴ ναὸς ἦν,
181 ἐν δυσερμηνεύτῳ τινὶ ποικιλίᾳ τὸ κάλλος ἔχων, * [f]προπύλαια
καὶ στύλοι καὶ παραπετάσματα, τράπεζα καὶ λύχνοι[g] καὶ
(560) θυμιατήριον, θυσιαστήριόν τε καὶ ἱλαστήριον καὶ τὸ[h] ἐντὸς τῶν
ἁγίων ἄδυτόν τε καὶ ἀνεπίβατον ὂν[i] ἁπάντων· τὸ δὲ[j] κάλλος
καὶ τὴν διάθεσιν, ὡς ἂν μήτε διαφύγοι τὴν μνήμην καὶ τοῖς
κάτω παραδειχθείη τὸ θαῦμα, οὐ γραφῇ παραδοῦναι ψιλῇ
συμβουλεύεται ἀλλὰ μιμήσασθαι διὰ τῆς ὑλικῆς κατασκευῆς
τὴν ἄϋλον ἐκείνην δημιουργίαν, τὰς φανοτέρας[k] τε καὶ λαμπρο-
τέρας ὕλας τῶν κατὰ τὴν[l] γῆν εὑρισκομένων παραλαβόντα· ἐν
B οἷς πλείων μὲν[m] ὁ χρυσὸς ἐν κύκλῳ περικεχυμένος τοῖς στύλοις,
συμπαρελήφθη δὲ μετὰ τοῦ χρυσοῦ καὶ[n] ἄργυρος, τὰς κορυφὰς

[n] ἀνατείνοντα f [o] ἐφ' ὧν a ἐφ' ὃ c [p] τὰ quod + ed. om. codd. omnes
[q] ἡ + ed. repugn. a b c d f [r] ita a b c d γνωστικοῦ ed. tum τε om. b d
[s] καὶ κελεύεται] ita b d f κελεύεται γὰρ a c κελεύει γὰρ ed. mox προσκατα-
λαμβανομένων b d [t] τὸ θεῖον] ita a c f τοῦ θεοῦ b d θεοῦ ed. mox
καταλήψεων a c statim ὁμοιοῦν γινωσκ. a c ord. mut. [u] ita a b c d
πιστεύοντας ed. [v] προτίθησι f [w] + τε a c [x] ita a b c d e g γενικῶς ed.
[y] + καὶ a c [z] ita a b c d τὸ ed. [a] ita a b c d e f ἕπεται ed.

AT THE PITSLIGO PRESS BURNTISLAND.

price 2s 6d, cloth; 1s 6d, boards.

THOUGHTS CONCERNING MAN'S DUTIES AND HOPES by Alexander, third LORD PITSLIGO; fourth edition, with a Memoir of the author by LORD MEDWYN, and a Review of the Memoir (reprinted by permission from Blackwood's Magazine) by SIR WALTER SCOTT.

⁂ This review is not contained in Sir Walter's collected works.

Tom. 1. fasciculus 1. *price 2s 6d.*
fascic. 2 price 3s to non-subscribers; 2s 6d to subscribers.

S. GREGORII NYSSENI, Basilii Magni fratris, Opera Omnia, Græcè et Latinè ad fidem MSS edidit Georgius H. Forbesius.

This work is the continuation of the plan which the Benedictines were engaged in carrying out when they were interrupted by the Great French Revolution. Their editions of the Greek Fathers have been brought down as far as S. Gregory Nazianzen, the last volume of which has recently been printed from the copy which they had prepared for the press. The treatises of S. Gregory of Nyssa (whom they would naturally have next taken up) have hitherto been little studied by divines owing to the very corrupt state of most of the editions hitherto been published. It is hoped that the present edition will remedy this defect, and make them as accessible as their great importance merits. Neither expense nor labour have been spared to render the work as complete as possible. In some cases as many as twenty MSS. have been collated, and when it is added that the Libraries of Oxford, London, Paris, Munich, Vienna, Turin, Venice, and Rome, have all contributed towards it, it is believed that the text will be found satisfactory.

To this it must be added that the genuine works of this Father have hitherto been so mixed up with the compositions of other writers (some of them of much later date) that much distrust has not unreasonably been felt in adducing them at all as authorities. An endeavour will be made to separate those that are spurious from such as are genuine, and it is hoped that satisfactory results will be arrived at.

The edition will include those treatises which have been discovered since the publication of the edition of his collected works in 1638, and which must at present be sought for in separate publications, some of which are very rare, and others bulky and expensive.

price 2d.

A PLAIN TRACT on the Scotch Communion Office, by CHARLES WORDSWORTH D.C.L. Bishop of S. Andrews &c.

price 2d., 8 copies for 9d or 50 copies for 2s, 6d.
Bishop Jolly's Catechism.

SOME INSTRUCTIONS for young persons before they are confirmed. By GEORGE INNES sometime Bishop of Brechin; revised and altered by ALEXANDER JOLLY D. D. sometime Bishop of Moray.

Of the later Scotch succession there is perhaps no name more venerated than that of the good Bishop of Moray. He has indeed by general consent been enrolled in that blessed company, of which Wilson and Ken are bright examples, who have been canonized, though not by any express decree of the Church, yet by the silent reverence of devout hearts. His learning and orthodoxy were not inferior to his holiness; and it is therefore hoped that the present Catechism will be valued by all who respect the "ancient landmarks."